

ОСМАН НУРИ ХАЦИЋ

МУХАМЕД И КОРАН

КУЛТУРНА ИСТОРИЈА ИСЛАМА

ПРВИ ДЕО

Б Е О Г Р А Д
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, Кнез Михайлова улица 1
1931

Предговор

Наш је народ дошао врло рано у додир са народима, који су исповедали Мухамедову веру. По сигурним податцима већ у 9 веку имао је наш народ веза са Арабљанима, преставницима Џасала и носиоцима високе културе и цивилизације; има доказа да су Арабљани већ тада својом високом културом вршили утицај на наш народ, особито у Јадранском Приморју.

Под индиректним утицајем исламске културе стајао је наш народ од тада и после тога стално, све док није у другој половини 14 века, поводом надирања и насељавања Турака на Балканском полуострву, дошао у непосредан додир и под снажан и сталан утицај Ислама и његових верских и социјалних принципа. Тако је од тога времена, прво у борби противу Турака, затим под њиховом влашћу, наш народ пуних шест векова живео под јаким утицајем једнога народа, који је исповедао Мухамедову веру.

За тих шест векова заједничког живота са народом, који је признавао Ислам за државну и народну религију, односи нашега народа према њему пролазили су кроз разне фазе, али је утицај Ислама на наш народ био у сва времена, без обзира на природу међусобних односа, у сваком погледу и у сваком правцу необично интенсиван.

Православни и католички део нашега народа био је, истина, за све време турске власти у нашим земљама, сигурно заштићен у верском погледу својим снажним верским организацијама, али је ипак зато Мухамедова религија у понеком правцу морала и на њих вршити неки утицај; и неосетно су и они у својим погледима на социјални живот и на свет, у правним принципима и појмовима морали подлегати утицајима вере моћнога господара.

Али је особито снажан био утицај Ислама на онај део нашега народа, који је (врло рано, вероватно већ крајем 15 века) примио Мухамедову веру, и на тај начин постао удеоник свих исламских религиозних, правних и социјалних принципа. Тај део нашега народа дошао је онда временом сасвим под утицај Мухамедове религије и њених погледа и појмова, и променио је, под утицајем нове вере, коју је примио и којој се сав предао, из основе своју социјалну структуру и своје погледе на религиозни, социјални и правни живот.

Због тога интенсивног и снажног, често пресудног утицаја, што га је Мухамедова вера имала и вршила на цео наш народ, особито на онај део његов, који је прешао на Ислам, за све је нас и важно

и корисно да упознамо постанак те религије, њезин развитак и ње-
зину суштину, њезине принципе и њезина схватања.

У овој је књизи са компетентне стране објективно и лепо
изнето све, што је потребно да се зна о постанику, развитку и су-
штини религије, којој историја човечанства толико дугује. Стога ова
књига Г. Османа Нури-Хаџића треба да нађе што већи број чита-
лаца у свима слојевима нашега народа, без обзира на веру, и код
свих наших Муслимана, без обзира на њихово порекло.

Ст. Станојевић

Београд, 25 јула 1931.

Својој ићери Шемси

12. I. 1906. — 24. VI. 1926.

*О смирена душо! Врати се своме Господу,
задовољна и Њему угодна! Дођи међу моје слуге
и настани се у мome Рају.*

Коран: LXXXIX: 27 — 30.

УВОД

1.

Напади на Мухамеда и Коран

Мухамед је својом појавом изазвао судбоносан преокрет на три континента: у Азији, Африци и Европи. Под замахом његовог мача из темеља су се пољуњале и срушиле две моћне империје: Византија и Персија. Он је у најзапуштенијем и најпокваренијем крају паганског света, међу најмрачнијим идолопоклонцима, објавио веру најчистијег монотеизма: веру у једног и једног Бога. Мухамед је поставио темеље једној новој култури и цивилизацији, које су расветлиле мрак средњег века, откравиле жиле зачмалог човечанства и пробудиле га на нов живот.

Па ипак мало је лица и ствари у историји света о којима се толико и тако контрадикторно и неправедно писало као што су Мухамед и Коран. — „Нема на свету вере” — вели Хадријан Реланди — „која би била тако зло тумачена од њених непријатеља и која би била извргнута толиким погрдама и мржњи као што је Ислам”.

Чим је Мухамедово име прешло границе арабљанске пустинje, а наука Корана почела да се шири и у крајевима византијског царства, одмах су почели напади на Ислам, на „Арабљанског лажног пророка и његов Алтеријан.” Ови су напади достигли врхунац у времену крсташких ратова, када се цео хришћански свет и пером и оружјем дигао против Ислама. „Тада је” — вели Волтер — „било више византијских калуђера који су писали против Ислама, него ли Јаничара у турској војсци.”

Докле су крсташи четама хрлили Христову гробу, остављајући свуда за собом трагове варварства, дотле су трувери и калуђери фанатизовали хришћанске масе против Ислама, приказујући га у најцрњој боји. Ислам се у песмама и хроникама тога времена приказује као вера незнабожачка, вера крви и мржње, а њене присталице као незнабошци, поклоници идола Махома, по коме се цела секта прозвала „обожаваоци Мохамеда” — Мухамеданци”.

У првој песми тога доба помиње се како мајци јерусалимског Емира идол Махом прориче долазак крсташа, који ће доћи под вођством Годфроа де Буона и заузети Јерусалим. У другој

песми вођа крсташа замера јерусалимском Емиру Корнумарану „да су Мусимани безверци, који не верују у Бога, да су као пси, да живе као животиље и да је њихов Бог идол Махомет, који их је завео”. — За време освајања Јерусалима Де Бујон претрпетне чету арабљанских коњаника, па, не знајући да ли су Хришћани или Мусимани, пита их, верују ли у Бога великог или у идоле Махома, Аполина и Тарвагаита. И кад Емир пада рањен од Крсташа, придиже се на колена и моли идола Махома да му помогне.

Немачки писац XIV века Рудолф Судхајм у своме извештају: „О путовању по Светој Земљи” у поглављу „О Сараценима”, пише о постанку Ислама: „Године 620 Сатаана је међу Сарацене посејао јерес Мухамеда и зато се потомци Исмаила не зову више Сарацени, него Мухамеданци, по неком пророку Махомету, који их је завео. А да је Мухамед успео да на кривн пут заведе Сарацене, крив је неки поп Бенедиктинског реда Сергиј. Овај поп, прича Судхајм, да би се осветио римском папи, нашао је неког арабљанског незналицу Махомета, и наговорно га да се издаје за пророка. Да лаковерна маса лакше поверије новом пророку, Сергиј је глађу извежбао једног голуба који би сваког дана, када би се светина искунила око Махомета, долетео на његово десно раме и у уху кљуном тражно звона жита која би Мухамед пре тога метнуо. Тада би поп Сергиј почeo свету да прича, како је Махомет божњи пророк, коме Бог шаље анђела у облику голуба да му саопшти његове жеље и заповести. Ова лукава сплетка, вели Судхајм, пронела је по целом свету глас о Мухамеду и са свих су страна хрлили људи да га виде и да му се поклоне. Међутим, Сергиј је успео да превари и неку богату удовицу Кандугађу и да је венча с Мухамедом, па су онда они помоћу насиља и лукавства завладали светом”. — Затим Судхајм пише о постанку књиге *Алтеријан* коју Мухамедаџи сматрају својим светим писмом: „И ту безбожну књигу смислио је поп Сергије и диктирао је Махомету, који је иначе био велика незнаница те није ништа разумео. Махомет је владао седам година у Арабији, али пошто је био епилептичар, отровала га је његова жена. Отров је дејствовао управо кад је Махомет отишао у Пустину: ту су га вукови и друге животиље појеле, па му се ни за траг не зна”.

Један други посетилац Христова гроба пише да су „Сарацени после трагичне смрти Махометове почели градити његове кипове од земље, дрвета, сребра и злата и постављали их по мошћема, где им се празноверна светина клањала. Кад су крсташи освојили Јерусалим, први је Танкред Сицилијански полетео у главни храм Мухамеданаца и тамо, сав запрепашћен, нашао на узвишеном месту кип идола Махома. „Не да се описати” — вели хроничар — „тaj ужас и побожни гнев Танкреда Сицилијанског, кад је на узвишеном трону у место Христа опазио идола Махома”.

У једној хроници из X столећа вели се, како војници Кафла Великог нису могли порушити кип идола Махома, јер има чудотворну моћ: „Сваки Хришћанин који се примакне овом идолу одмах на месту остане мртав, док му Сарацени прилазе, моле и клањају му се, и ништа им не буде”. У причама Лажног Турсина приказује се Мухамед као златни идол Махом, кога обожавају у Кадиксу и кога Карло Велики није смео да поруши, бојећи се да се у њему не крију зли дуси.

И највећи умови Запада били су затровани тим предрасудама. Великог италијанског песника Дантеа умало нису на крст разапели што се усудио да у својој „Божанственој Комедији” постави Мухамеда у један кут чистилишта са осталим мудрацима старога света, и био је принсиљен да га смести на друго место пакла међу расколнике фра Долчинија и Брентана де Борно. А чувени италијански сликар Оркањо (Андреја Тионе) у својој слици „Campo santo a Pisa” преставља Мухамеда, Авероеса и Антихриста као људе који презире сваку веру. Једном речју, средњи век — како вели Ренан — никад није ишао до половице у своме гневу. Мухамед је приказиван час као крадљивац дева (камила) и мангуп, час као кардинал који је, непоставши напом, изумео нову веру да би се осветио својим друговима, одвратним пијанизама.

И тако су пролазили векови а ове су се предрасуде продолжавале и шириле чак и међу просвећеним и ученим умовима. Библандер, Готингер, Мароги и други изучавају Коран али већ са унапред одређеним циљем: да га осуде и оправде. Лајбинц и Шекспир подсмејавају се Мухамеду на увесељење простој светини. Волтер се удагује римском папи својим познатим памфлетом „Мухамед”, где Мухамеду у уста ставља речи сасвим стране карактеру и учењу његову. Међутим, у писму пруском краљу Фридриху од 20. јануара 1742 год., сам Волтер признаје, да је историска подлога, на којој је засновао своју трагедију, лажна.

Шта више, и XIX век, тај век који је с много права назван и веком научне критике, није могао да се отме сличним погрешкама. Године 1829 немачки научник Карло Форстер у две свеске своје књиге озбиљно доказује, да Мухамед није био друго него мали символични јарчев рог што се спомиње у VIII глави књиге пророка Даниела.

Ове и сличне погрде и измишљотине о Мухамеду и Корану важиле су дugo у западној литератури готово као историјске истине, те су уз мале измене, пренете чак и у школске књиге које су до недавно употребљаване и у нашим школама. Има на западу много књига и специјалних студија у којима се доказује, да је Мухамед био обична варалица, епилептичар који је у бунилу говорио; Коран да није друго до лоша копија Библије, а његова вера Ислам, вера фатализма и верске искључивости, противна сваком напретку и цивилизацији.

Да ове измишљотине о Мухамеду и Корану немају ни стварне ни историјске подлоге, увериће се читаоци током ове књиге.

Да се овако погрешно мишљење о Мухамеду и Корану а нарочито о Исламу као вери створило на Западу, нису кривн само крсташки трувери и византијски калуђери него и један део недуученог исламског свештенства, које је страховито заглушило исламске масе а Исламу ударило жиг инерције, фатализма и верске искључивости. Међутим, Коран целим својим садржајем, Мухамед својим радом и саветима као и резултати знанствених и научних истраживања исламских правника и философа првих столећа исламске ере, јасно доказују да је Ислам у својим основама вера напретка и културе и да су Арабљани у знаку те вере постали важан фактор у историји умног развића Европе.

2.

Мухамед и Коран о науци и просвети. Рад исламских научника у првим столећима по Хиџрету.

„Вера је разум” — рекао је Мухамед једном арабљанском прваку из племена Хавазин, кад га је овај, после битке на Хунејну питао да му каже дефиницију вере. Другим речима: све што вера учи, заповеда или забрањује, мора бити разумно. Обрнуто: ништа што се не слаже са здравим разумом не спада у верске доктрине.

То је смисао ове лаконске и нада све мудре изреке. То потврђује и Коран. „Не примај ништа што се не може знатношћу проконтролисати. Бог ти је дао слух (да чујеш), вид (да видиш), срце и памет (да осетиш и размислиш): за све ове органе ти си одговоран Богу” (XVII:36).

Може ли се замислiti шира и великородушнија концесија слободној човечкој мисли? Зар у томе не лежи постицај за свако научно слободно истраживање?

Прваци и оснивачи исламске теолошке и правне знаности, четири велика имама, ослањајући се на ову изреку Корана, поставили су ова начела научне критике и слободне оцене:

„Ако је моје мишљење у пуној сагласности са Кораном и Хадијом, онда га примите, иначе одбаците га. Ниједан судија не може изрицати пресуде и доносити решења на основу правног правила које сам ја поставило, ако му нису познати мотиви и законски разлози који су ме при доношењу тога правног правила руководили” (Имами-азам Ебу Ханифа). „Не подражавајте слепо ономе што ја тврдим. Размислите сами и проверите моје доказе и законске разлоге, јер у теолошким и правним питањима није допуштено слепо пристајање уз другога” (Имами Шафи). „У верским и правним питањима држите се свога убеђења. Слепо повођење за туђим мишљењем чини човека слепцем код здравих очи-

ју” (Имами Ханбел). „Погрешке у моме схватању и тумачењу теолошких и правних питања подлеже критици. Само је Мухамедово тумачење аутентично” (Имами Малик).

Дакле у питањима теолошко-правним не сме бити слепог подражавања; то се из основа искључује. Коран то скоро на свакој страници наглашава и вернике позива да проучавају и размишљају. Коран уздиже науку на највиши степен, а хвалн и божијим благословом обасипа оне који се баве науком; истраживањем и изучавањем Високог. „У стварању неба и земље у измени дана и ноћи, доиста има много знакова за интелигентне људе” (III:190), а они који о томе размишљају доћи ће до сазнања да ништа узалуд створено није (III:191). „Оно што не знате и не разумете питајте учене људе (XXI:7). „Ги видиш бруда и планине и чини ти се да мирују као окамењени, а они у ствари лете попут облака” (XXVII:88). „Уистини ваш је господар Бог који је створио небеса и земљу и онда васпоставио равнотежу (суме истева алел арши). Непрестане измене дана и ноћи, сунце, месец, и сва остала небеска тела подвргнута су његовим вечним законима. Човече, буди свестан, да само Богу припада моћ стварања и владања Високом. Нека је благословено име Бога, Господара Светова” (VII:54). „Путујте земљом и посматрајте дела божијег стварања (XXIX:20.). Бог даје способност вишеог схватања — Хикмет, ономе коме он хоће, а коме је дао то, дао му је у истину велику срећу. То схватају само високи умови” (II:269). „Да ли се могу упоредити људи учени са незналицама, слепци са онима који виде, тама са светлом, ватра са ледом, живи са мртвима? Да ли ви о томе размишљате?” (XXXIX:9; XIII:16; XXXV:20). „За интелигентне људе има на земљи и у самим вами толико ствари за размишљање и проучавање. Да ли ви то запажате?” (LI:20,21). „Мухамеде, ми смо ти послали Коран и мудрост, он те је научио што ниси знао. Зар то није највиша Божија милост?” (IV:111). „Сам је Бог јасним знацима утврдио да нема другог Бога сем њега. Анђели и учени људи који су познали истину, понављају: само је један Бог, моћни „мудар” (III:17). „То је Бог који ти је послао Коран. У Корану има ставова који су јасни и разговетни: то је битност Корана, матица свете Књиге”. Други ставови имају алегоричко значење. Они који нису начисто са истином, чија срца нагињу заблуди, хватају се ставова са алегоричним значењем и тумаче их на своју руку у циљу да направе забуну. Међутим, право значење ових ставова зна само Бог. Људи посвећени у знаности говоре: ми у Коран верујемо са знањем и убеђењем. Све што је у њему, све је од Бога. Тако мисле и говоре разумни људи” (III:6).

Мухамед није никада пропустио прилику а да не нагласи важност науке и преимућство интелигенције. „Наука је идеал Муслимана, и они је морају примити па макар долазила из уста једног атеисте”. „Два су човека јединствена, несравњива: богаташ који своје имање троши на опште корисне сврхе, и научник који

свој живот проводи у ширењу просвете”. „Света је дужност сваког Муслимана и Муслиманке да знање тражи па макар и у Кини.” „Научни људи продужују мисију Божијих апостола”. „Мастило научника равно је крви палих за отаџбину”. „Један учен човек вреди више него седамдесет богомољаца, а једна научна истина више од стотину молитава”. „Бог, анђели, становници неба и земље благосиљају научне људе и раднике за опште добро.”

Велике контроверзе, тешка и замашна питања о предестинацији и слободи човечије воље, о божијим атрибутима и немешању божанства у човечије радње, о Мухамедову посланству и божанској пореклу Корана — одушевљавале су исламске просвећене умове почевши од мединских мухадиса-традиционалиста и басранских теолога па све до философских првака светскога гласа Авероеса (Ибни Рушда) и Авицене (Ибни Сина), Фарабије и других, који су својим смелим теоријама изазвали духовну револуцију средњег века. Багдад и Дамаск, Басра и Кайро, Куфа и Медина на истоку, Кордова и Гранада, Толедо и Севиља на западу били су неколико векова средишта исламске цивилизације, уметности, научне и лепе књижевности.

У Багдаду, престоници Абасида, изучавани су грчки и римски класици и њихова дела превођена су на арапски језик; у средњим и вишим школама учила се математика и астрономија, теологија и философија. Средњи век упознао је антички класицизам преко Арабљана, а западни универзитети живели су пуних пет векова од арабљанских књига. „Медицинске школе у Салерну — вели Каетани — почеци физикалних знаности на првим италијанским универзитетима, Дантеовске визије и теологија Tome Аквинскога, све је задахнуто и проткано старом знаношћу и философијом, коју су сабрали и обрадили арабљански теолози из Багдада и Кордове, некадањи учитељи варварске Европе”.

Упоредо са егзактном науком — вели Барон Кремер, — проучаване су и неговане са највећом марљивошћу политичко-правне и теолошко-философске науке; ницили су политички системи и правне теорије које по својој вредности наткриљују све, што су учинили остали народи средњег века. Велике мисли које су у Европи прокрчиле пут тек у XVIII веку, проглашаване су тамо већ пре осам столећа.

Правна Академија у Багдаду поставила је ова основна начела: „Ни једно признање пред судом не вреди, ако је изнужено насиљним сретствима”; „Ради просте сумње не сме нико бити кажњен или лишен слободе”; „Живот роба или немуслимана вреди исто толико колико и живот једног правоверника или слободног грађанина”.

У овим је академијама пројектован и до детаља израђен најлепши споменик исламског генија — *Шеријатско Право*, које научни запад још увек тако слабо познаје и сасвим погрешно мисли, да је исламско право накалемљено на римско. То је фатална заблуда и ми ћemo у другом делу ове књиге непобитним аргумен-

тима доказати да је Шеријатско Право чисти и оригинални производ Корана и Хадиса, које су исламски правници — фукаха у првих тројицама столећа до најсуптилнијих питања изучили и кодифицирали.

Имена и број првокласних научника, философа, правника и теолога из тога времена трајан су споменик и живи сведок о томе, колико је тада међу Муслиманима цењена и негована наука и научна критика.

И на пољу административног права и финансиске знаности — вели даље Кремер — Арабљани су достигли висок степен: по-рески закони који су вредели за целу државу били су управо савршени за ондашње прилике и време. Добро уређена пошта везала је најудаљеније покрајине Халифата, унутрашње царине биле су строго забрањене. Оснивањем фондова у појединим местнима за потпоре, из којих су добијали помоћ не само домаћа сиротиња него и странци, па чак и робови откупљивани, створена је једна добротворна установа од највеће важности. Између исламских земаља владала је неограничена слобода сеобе и саобраћаја. Путовања за Меку, продужавање научних студија на високим школама и академијама, које су цвалае у свим величим градовима, постичале су измењивање мисли и међусобне духовне побуде. Администрација се оснивала искључиво на самоуправи општина које су уживале потпуну слободу. Организација малобројних владиних надлежтава била је пажљиво уређена, нарочито је права и дужности судова тачно одредила правна школа у Багдаду. Исто тако компетенција судских и административних власти тачно је обележена. У владиним надлежтвима водио се рачуни о броју становништва према разним конфесијама, о приходима појединих провинција царства и дохотцима плодних земаља, шума и рудника.

И нови господари Шпаније које је на Пиринејско полуострво довојео победоносни Тарик, ни у чем не заостају за својим саплеменицима у Азији. Арабљани, учврстивши се у Шпанији, започели су пуном паром свој напредни живот. Под њиховом управом Кордова се на врхунцу свог цветања поисила са више од две стотине хиљада кућа и више од милион становника. По заласку јавном цестом све у светлости уличних фењера. А седам стотина година после тога није било ни једног јединог у Лондону. Улице су биле лепо калдрмисане, док се неколико стотина година после тога Паризом није могло проћи за кишног времена. Други градови као Граиада, Севиља и Толедо надметали су се у томе са Кордовом. Сјајне палате халифске презирно су гледале на сироте дворове европских владара. Украшene мрамором, мозаиком и слоновом кости и окружене најромантичнијим баштама, све те зграде и градови сведочили су и сведоче о савршеном уметничком и цивилизованиом укусу Арабљана тога времена.

Упоредо са материјалном културом, гигантским кораком напредује и њихова цивилизација. Емири поједињих провинција — вели Гибон — од Самерканда и Бухаре па до Феса и Кордове

надметали су се са својим сувренимима у ширењу наука и уметности. Поједини Халифе као Велид, Харун-ел-Рашид, Мемум и Хакем II праве су Меџене. Хакему II — вели Ренан — припада слава да је за време свога владања инагурисао један сјајан период науке, који по свом утицају, што га је извршно на хришћанску Европу, заузима тако важан положај у историји цивилизације. Андалузија је под његовом владом постала једна велика пијаца свих литературних продуката различитих земаља света, који су се овде непосредно и из прве руке доносили. Књиге написане у Персији и Сирији биле су често пута познате у Шпанији пре него на Истоку. Овај славни Халифа послао је хиљаду динара чистога злата Ебул Феређ-ел-Исфаханији да њему првоме пошаље своју гласовиту антологију.

Хакем је слao своје људе у Дамаск, Багдад и Александрију, да му уз било коју цену прибаве научна дела античке и модерне науке. Каталог његове књижнице у који су били уписани само наслови књига запремао је четрдесет свезака. „Требало је шест месеци да се библиотека пренесе са једног места на друго”, вели један савремени писац. Сам Халифа је био специјалиста у генеалогији и одличан биограф. Није било књиге од вредности коју он није прочитао, бележећи при том у засебне свеске име и надимак аутора, његово племенско и породично порекло, дан рођења и смрти и све значајније анегдоте о њему. Напори овог славног Халифе уродили су најсјајнијим литературним покретом средњег века. Смисао Муслимана Шпаније X столећа за науку и лепу уметност створила је у овом привилегованом куту света такову верску сношљивост, каквом се наше модерно доба једва може похвалити. Хришћани, Јевреји и Муслимани говорили су истим језиком, певали исте песме и једнако партиципирали у литературним и научним студијама. Све преграде које деле људе, биле су порушене и сви су сложно сарађивали на делу опште цивилизације. Кордовске џамије, где је било на хиљаде студената, постале су активни центри философских и научних истраживања.

Рад Арабљана и у умном и у материјалном погледу био је велики. Док кроз земљу протичу многобројни канали и чине је огромном благословеном баштом, да је, како вели један писац, тица из Дамаска у Багдад могла прећи с гране на грани, дотле се индустрија и трговина дижу до највишег степена. Литература и музика, граматика, реторика, медицина и философија развијају се у либералном и научно-критичком духу. Уз сваку џамију је школа, а њихово уређење је онако, какав је био и остали напредни живот Арабљана. Било је школа основних, средњих и потпуних академија. Универзитети у Кордови, Гранади и другим великим градовима били су често под надзором Јевреја и Несторијанаца, јер су се тадањи Муслимани држали Мухамедове изреке: „да друштву човечијем много вреди искрено знање па макар од кога долазило”. Багдадски Халифа Мемун пише византијском цару Теофилу и моли га да допусти Лаву Математичару да дође у Багдад.

„Нека, — вели умни Халифа — разлика религије и земље не буде разлог да одбијеш моју молбу. Учини оно што би учинио пријатељ пријатељу, а у накнаду за то дајем ти стотину фунти злата и вечити савез и мир.” Веран инстинктима своје расе — пише Дрепер — и традицијама свога града, византиски император одбио је молбу Халифе опоре и сурово, велећи „да знање које је прославило римско име, не може никад бити саопштено једном варварину”. Међутим кордовски универзитет васпитао је чак и једног римског папу, а муслиманска толеранција била је у највећој опреци с тадаљом европском верском нетрпељивошћу. И занста, продужује Дрепер, тешко је веровати, да ли је у оно доба и један европски народ био толико напредан, да би пошао тим примером. — А у другој половини XV века Кардинал и гласовити инквизитор Кименес спалио је на главном тргу у Гранади осам хиљада арапских рукописа!

3.

Сукоб теолошко-ортодоксне и философско-либералне струје. Коначна победа теолога и почетак пропадања исламске цивилизације. Преокрет на западу у корист Ислама.

Под конач I века по Хицрету, као што ћемо видети у другом делу ове књиге, појавиле су се у исламском духовном свету две јаке научне струје које су се оштре сукобиле: теолошко-конзервативна и философско-слободоумна. После дугих и мучних перипетија и борби које су трајале неколико векова, коначно је, почетком XIII столећа хришћанске ере, победио конзервативни правац: чиста и ведра научна мисао ишчезла је у густој и загушљивој магли сухопарног догматизма.

Теологи-догматици својом казуистиком, метафизичким цени-длачењем и до савршености утанчаном дијалектиком угущили су мало по мало и задњи дах слободне научне мисли. Духовна деспотија последњих абаситских Халифа и османлијских султана, њихова дворска и хaremска раскалашност, верска искључивост и црна реакција службеног клира, затроваше и уленише даровити Арапски народ, који у својим широким масама не беше још ни осетио онај велики и јаки замах духовне и социјалне револуције, што су је својом појавом изазвали Мухамед и Коран.

И сами неки Мухамедови биографи и коментатори Корана а нада све сабирачи апокрифских Хадиса много су допринели општој стагнацији исламских народа.

Зна се тачно када се и где се Мухамед родио, како је живео, радио и преминуо, а успех и последице његова рада најбоља су његова биографија и најверније огледало његове душе и карактера.

„Књига је ово (Коран) света коју смо теби (Мухамеде) послали да њоме изведеш човечанство из tame на свељост“. То је био његов једини и прави задатак, он је томе циљу посветио и жртвовао сва свој живот и двадесетогодишњи мучни и напорни рад. У томе његовом раду нема ничег магловитог и тајанственог: сва његова снага и моћ лежи у његовој појави и његовој отвореној и искреној речи. Није болесне оздрављао, нити мртве оживљавао, није никад ништа умагле говорио: све што је говорио и радио, било је једноставно и природно, јер је и он био само човек, како сам Коран за њега већи (XL:6; XVIII:111).

Па ипак неки његови биографи, коментатори Корана и сабирачи Хадиса, испреплетали су му живот и рад толиким бајкама и фантастичним измишљотинама да је тешко у тој мешавини истине и маште распознати његову праву личност. Премда је био нада све сабран и промишљен, они су му на леђа натоварили толико узречица и изрека које он, да је живео четири своја века, не би могао изговорити. А што је још горе, већина тих изрека ни својом формом ни садржином не одговарају његовој научнији његовом карактеру.

Коран, који треба да буде јасан и сигуран путовођ ка срећи и напретку верних (XIV:1; XXVII:1,2,6), постао је у њиховим рукама прави лавиринт. Занешени формом, а нада све савршеном дикцијом и беспримерном речитошћу Корана, његови се коментатори већином губе у филолошком цепидлачењу, тражећи и изналазећи за сваку реченицу, за сваку реч стотину значења, тумачења и мицљења. С друге стране они настоје да за сваку социјалну и природну појаву нађу извор и објашњење у Корану, макар да то није ни предмет ни задатак Корана. Један од ових коментатора, тумачећи реченицу (ајет), „Божњом вољом и киша пада“ (XXV:48), употребио је све своје знање да докаже како киша не настаје исправањем, него да је Бог директно с неба шаље, као да није куд и камо јаче и еклатантније доказана Божја моћ, ако киша настаје исправањем по природном закону, него ако посебне божије слуге из небеских висина кроз решето воду цеде. Или: зар је боље и разложније доказана нужност Божјег опстанка, тумачењем да је наша земља непокретна маса, натоварена на леђа једног вода који се опет одупро на неку огромну рибу, и кад та волусина покрене главом или мане репом настају земљотреси, провалају вулкани и друге природне појаве, — него ако се поверије да је наша земља звезда међу звездама која са осталим милионима и милиардама небеских тела непрестано јури по неизмерном простору и поје славу Господу.

А тек улема другога ранга, писци верских књига, цамишки проповедници, хоце и дервиши! Ови духом сироти рabi божји, који често пута немају појма ни о најобичнијим стварима на земљи, говоре о најтежим питањима, о небесима „на седам спратова“, о „Шећереи-туба“ дрвету (иначе нордиско мистично дрво Игдразил), о васкрсу и дану суђења, о рају и паклу и то све описују тако пластично као да су се тамо родили и одрасли.

Место суђења — *Кијамет*, по њиховој болесној машти, биће на једној великој пољани где ће се сакупити сва деца Адамова у костиму свог добrog оца и са очима на врх главе. Сунце ће се спустити изнад њихових глава на једно копље висине. Сад почиње претрес: једни анђели мере на кристалне теразије грешке самртника, а други распоређују куда ко спада: верни и добри у рај, неверни и зли у пакао. Али док се дође до раја треба прећи преко једног страшног моста који се диже изнад провалије пакла — „Сират Џуприја”. Мост је тањи од длаке а оштрији од сабље и мрачнији је од најтамније ноћи. Дужина моста износи хиљаду и пет стотина година путовања: узбрдо, по равну и низбрдо по пет стотина година. Они који су одређени за рај, појашу на своје *курбане* и ево их за часак у рајским баштама. А неверни, они који су осуђени на пакао? Ови несрћеници гмижу и пузе по тананој, оштрој и мрачној Џуприји и један за другим главачко падају у понор пакла, где Сатана коло води и весели се својим жртвама. У паклу су горе и брда од живога огња а воде кипући катран. Осуђеници иосе на ногама сандале од вечног огња тако да им мозак у глави ври као вода у казану. Али то није све. Да би они који су привикили на ватру осетили и друге муке, има и ледени пакао тако леден да се у моменту човеку мрзне мозак у глави и зеница у оку.

А рај? — диван сарај на седам спратова од жеженог злата, искићен сафирама и рубинима, бриљантима и смарагдима, испод кога се зелене еденске баште са слатким воћем и мирисавим цвећем. Зелена стабла урми и јасмина, смокве и јоргована, шипака и нарциса бацају сенку и освежавају рајске вртove по којима се верни безбржно шетају. Павиљони од шимширог дрвета, окићени најмирисавијим цвећем и орошени бистрим поточићима, напросто маме посетиоце раја на раскош и уживање. Ту нема ни дневне жеге ни ноћне спарине. Испружен на мекој свили, окружен са седамдесет робова, верник се одмара и заповеда: на његову помисао пред њим се ствара сјајан ручак у масивном златном посуђу: три стотине јела за сваки оброк и три стотине младих пажева за послугу. Ови млади пажеви дефилују са кристалним пехарима, напуњеним најукуснијим нектаром који не опија, и освежавају блажене становнике раја. Седамдесет и две бесмртне нимфе — *хурије*, сличне бисеру у школици, увесељавају вернике својом дивиом песмом.

И тако ово недоучено свештенство кроз деценије и векове васпитава исламски свет оваквим и овим сличним бајкама индијске и персијске митологије, које су ушли и у школске верске књиге као чисте догме вере. Од најчистије монотеистичке вере чија је сва теологија и дорматика, философија и теософија збивена у цигла два реда сто дванаесте суре Корана, чија се еукологија може написати на неколико страница јасно, бистро и за сваког разумљиво, они су од те вере направили право чудо. Ислам, који је у својим дормама једноставан, апсолутно чист од

сваког мистицизма, са високим и позитивним моралом, са широком **толеранцијом**, способан за сваки културни напредак, постао је у њиховим рукама право **страшило**, „Лакше је челик гристи него добар Муслиман бити” — то је њихов **садистички** принцип.

И онда није никакво чудо да се на Западу нашло чак и научника светскога гласа који су Ислам познали с ове стране и онда му порекли сваку улогу у развићу цивилизације а назадақ и заосталост исламских народа приписивали искључиво Мухамеду и Корану.

Тек у другој половини XIX века осветлни су зраци непристрасне науке Исток, његову историју и живот.

Учестана и удобнија путовања по Истоку, трговачке, индустријске и политичке потребе, примењивање научне критике како у историји тако и у изучавању религија, омогућиле су коначно европским научницима и мислиоцима да на лицу места изучавају не само природу и обичаје народа који исповедају друге вере, него да их ставе у исти ред, да на основу оригиналних докумената провере садашњост прошлочију и да упозоре на ова или она одступања која су претрпеле поједине вере током своје еволуције. А осим тога верска толеранција и индиферентизам искључиле су сваку могућност пристрасности, док је напротив у прошлим вековима искрено и једнодушно мишљење људи било задахнуто фанатизмом и верском интолеранцијом: људи тога времена, верујући да су они једини носиоци истине, нису могли равнодушно гледати на сличне претенсије других људи.

У наше дане, када вера служи као објекат научних истраживања а не као предмет страсти, не може бити говора о умишљеном страшилу, о којекаквим смицалицама и пародијама. Уколико се наука бави вером, она се јавља као оригиналан рад човечјег духа; радови поједињих оријенталиста излазе испод њиховог пера као хемијске анализе из лабораторије. Данашњи научник истражује једнаком марљивошћу главне и споредне ствари, он се одушевљава констатацијом једнородности човечијег духа свугде и у свако доба, гдегод се појави са својом стваралачком снагом. И није се стога чудити да су таква истраживања на основу докумената из прве руке потпуно изменила мишљења о религијама Истока а капосе о Мухамеду и његовој науци. Мухамед се више не представља као идол Махом, кога обожавају у Кадику, нити као Антихрист, кога гоне у Ад, а ни у облику симболичког козјег рога пророка Даниела, него као велики реформатор, који је својим оригиналним, новим и местимнцема нада све узвишенијим идејама потресао цео свет.

4.

Реч две о овој књизи.

Литература којом сам се служио пишући ову расправу, наведена је на крају ове књиге. Сва дела западних писаца упоредио сам, колико је то било могуће, са источним изворима, и узео сам само

оно што је историјски утврђено, а у колико се тиче Ислама као вере само оно зашто сам нашао потврду у Корану и Мухамедову раду.

Пошто је и на Западу и на Истоку о Мухамеду и Корану, о Арабљанима и њиховој цивилизацији речено све што се могло рећи, то сам ја, разуме се, у целу ствар унео мало што свога. Уосталом мени је била једина сврха да из овог огромног материјала употребим онолико, колико је потребно да наш свет, муслиманске и немуслиманске вере, с праве стране позна Мухамеда и Коран и њихов утицај на развитак и напредак цивилизације.

О Мухамеду, његову животу и раду нисам ништа изоставио, што је у истину било и што је од важности, нити сам нешто о њему рекао, за што нисам имао сигурне доказе. Исто сам тако пазно да из Корана (с оригинала) преведем и цитирам сва места из којих ће се најбоље видети каквим је духом пројект, шта су му основне мисли и темељни принципи.

То је било тим више потребно што се и код нас — жалибоже — још увек са пуно предрасуда гледа на Ислам и на Муслимане. Још се увек понавља стара измишљотина римских и византијских калуђера: да је Ислам вера мача и крви, да је Мухамед био епилептичар, да је свој наук научио од хришћанских свештеника и јеврејских рабинера и да Коран није ништа друго него препричавање Библије.

Руку на срце и будимо објективни. Ако је Библија изум и дело различитих философа и законодаваца који су према духу времена у коме су живели и према потребама народа а по снази свога ума и дубини интуиције доносили законе и изрицали моралне максиме у виду верских догми, зашто да се онда то исто не призна и Мухамеду? Зашто је баш он морао копирати туђе мисли и идеје? Мухамед је био без сумње најгенијалнији Арабљанин свих времена; човек срећен и промишљен, са изванредним даром опажања, па је могао без ичијег утицаја донети за своје Арабљане законе, који ће одговарати и духу времена у коме су донети и схватању народа коме су намењени.

Ако су аутори Библије вођи народа у којима се с времена на време јављао дух Божији, ако су ови вођи које иначе зовемо божијим апостолима и пророцима уистину били инспирисани с неба, онда нема разлога зашто се то исто небо не би јавило и Мухамеду, који је устао да међу најзапуштенijим незнабоћима прокламује идеју апсолутног Божјег јединства и високог морала? За што се то исто небо не би могло јавити Мухамеду који је дошао шест векова после Христове појаве, да „обнови веру Аврама и Христа“ у времену када су Христови ученици у тим крајевима на крст разапињали његов узвишени наук? Па зар Мухамед, који је поставно најсолидније темеље вери у једног Бога, темеље који се за пуних тринаест векова нису ни за један милиметар померили, нема права да претендује на божанско порекло својих инспирација? Ако се

људи цене по резултату њихова рада, онда Мухамед може светла образа да изађе пред најкомпетентнијег судију овога света: пред објективну историју.

Сви који непростирају ствари у току историје, знају врло добро да Ислам није вера мача и крви, да Мухамед није никоме силом наметнуо Ислам, знају и то да његови наследници чини водили ратове у циљу да побеђеним народима натуре своју веру или зато што Ислам налаже рат. То исто вреди и за хришћанство, па како Христос није крив за Крсташке Ратове, римску и шпанску инквизицију и разне вартоломејске ноћи, за крваве борбе иконодула и иконокласта и хиљаду других чуда и покора средњег века, тако се не могу и не смеју уписивати у грех Мухамеду и Исламу освајачки ратови османлиских султана и других источних деспота исламске вере.

Ако се одбаце ситни и крупни интереси световних и духовних преставника ових религија, онда Ислам и Хришћанство могу мирно и задовољно живети један поред другога као два рођена и сложна брата.

А какав је тек грех кад се рођена браћа по крви и језику међусобно свађају ради тога што један брат верује у Христа, а други брат у Мухамеда, кад обојица верују у једног Бога који је истом љубављу надахнуо и Христа и Мухамеда?

Нису ту криви ни Христос ни Мухамед, ни Хришћанство ни Ислам, него непросвећеност, фанатизам и верска нетрпељивост, те две сатанске особине једног дела њихова свештенства.

* * *

Књига је подељена у два дела. Први део „Мухамед и Коран“ обухвата доба од Мухамедова рођења до Муавије, првог Халифе из владалачког дома Омејада, а други део „Багдад и Кордова“ од Муавије до коначне пропasti арапског халифата.

Мостар, 24. јуна 1929.

O. H. X.

I.

Арабија и арапски народ пре Мухамеда

1.

Земљопис Арабије.

Арабија је полуострво на југо-западу Азије, покријено делом пустинјом, делом плодним крајевима, а опкољено је са три мора. На западу је купа Црвено, а на југу Индијско море, док је са источне и југоисточне стране запљускује Персијски залив и Бахриуман. Северне границе Арабије слабо су одређене: пустинје и полупустошни крајеви деле је од Палестине, Сирије и Месопотамије. Из Газа-а, Палестинског града на обалама Средоземног мора, иде скоро права линија преко јужне стране Мртвог мора (Бахри Лут) на Дамаск, одавде преко Еуфрата у Персијски залив и означује јој северне међе.

Површина Арабије достиже три милиона квадратних километара, а кад би је премерили у највећој дужини, осовина би јој износила 2500, а ширина између Црвеног мора и Персијског залива нешто преко 1000 километара.

У унутрашњој пустинском Арабији температура даљу није никад испод 45, а ноћу испод 36 степени, док је у брдовитим приморским крајевима више умерена, а никад претерана.

Арабија је по својој географској конфигурацији пространа висораван, слична Афричкој Сахари, састављена из сувих песковитих и камених равница, помешаних са плодним пределима. Неизмерне арабљанске пустинje пресецају увале и брдовити предели по којима су разбацана села и градови, настањени пољопривредним становништвом, док пусти крајеви немају других становника осим Бедуина.

У врућој пустинској Арабији нема ни зелених гора ни високих брда, који би облаке привлачили и воду им у својим спремиштима чували. По грдним овим просторима нема правих и непрекидних река ни језера. Има крајева где годинама киша не падне. Када припуче сунце, ваздух се жари на ситном песку, трепери и подрхтава. Човека хвата страх гледајући она гола брда и непрекидне пустинје без воде и зеленила. Ако по некад с прољећа, под плахим периодичним пљусковима и набујају поток, њега

брзо нестане а с њим и оно мало зеленила. Где се по срећи јави водени траг, њега Арабљанин чува у бунару као скупоцен дар божји, а у крајевима где с времена на време падне киша, поређане су у далеким размасима дубоке чатрње у којима се кишница прикупља. И никада није вода на толикој цени као у Арабији која је од старине позната са своје неплодност, суше и врућине. Неретко уморни путник одмаре се, а да воде и не угледа.

Али по страног путника и домаћег Бедуина, по человека и по животињу, много је и од сунчане припеке и од несташице воде опаснији отровни ветар, *Рихи-Самум*. Један очевидац описује га овако: „Ова неман кад се дигне, гони испред себе у гомилама и таласима пустњски песак. У вожареном, врућем ваздуху тамни небо и не може да продре ни један сунчев зрак: под том силом све се савија, беже животиње и звериње, тице не певају, а зелено лишће жути и опада. Небо најпре поцрвени, затим постепено плави и постаје сивкасто. Сунце, лишено својих зрака преставља крваву слику, ваздух се напуни ситним прахом што га Самум ковитла и гони попут морске пене за време олује. За часак све је на удару отровном ветру: пустиња се узбурка и замагли, груди путника се стежу, очи закрвате, усне се осуше и пуцају. Поворке камила што преносе караван час бесно појуре, час остану као укопане, скривајући вратове у гомиле песка да се тако заклоне од страшне немани. Ако караван и упркос сиљног ветра и олује погоди прави пут, он ће се склонити у коју пећину да сачека да се олуја стиша. Али ако залута и изгуби се у бескрајној пустини, или ако је олуја жешћа, човек и животиња губе снагу па и саму помисао на спас. Од страшне врелине спопадне их вртоглавица, престану да беже и убрзо им песак, што се око њих гомила, припреми вечни починак. Други ветар и олуја избаце им беле кости на површину.”

Али сва арабљанска земља није таква. Има у њој плодних и родних крајева, који својим простором нису ништа мањи од ма које државе у Европи. Такав је Јемен. А и по пустини на узвишењим хумцима и обронцима налазе се ту и тамо питоме оазе са бујним зеленилом, витким палмама и бистрим потоцима, који иза кратког тока понира и нестају у врућем песку пустине. Ту у палмовом хладу разапињу арапска скитачка племена своје шаторе и чувају и хране своје благо.

Арабија, и ако простором велика никад није достигла индесет милиона становника.

2.

Покрајине Арабије.

Стари народи слабо су познавали Арабију, нарочито унутрашњу. Херодот је једва спомиње, Птоломеј нешто мало више, али ипак недовољно. Похлепни Римљани, верујући да Арабија производи разне мирођије, тканине и драго камење, које су они

стварно из Кине и Индије добијали, покушавају више пута да продру у Арабију и њоме загостодаре, али увек без успеха. Некадањи гостодари света не могоше никад себи да потчине несрећене синове пустиње.

Стари писци деле Арабију на три покрајине: на Петрејску, Срећну и Пустињску Арабију. Петрејска Арабија обухватала је по њиховој подели простор међу Палестином и Црвеним морем; пустињска се састојала из великих пешчаних пустиња што се стеру од границе Месопотамије до Еуфрата и Персијског залива, док у Срећну Арабију прибрајали су цео јужни део полуострва: Нецд, Хиџаз, Јемен и Уман.

Ова и оваква подела остала је за увек непозната источним географима. Источни писци деле Арабију на Хиџаз, Јемен, Хадрамаут, Маҳра, Уман, Хаса и Нецд. Петрејска Арабија по њиховом мишљењу не спада у праву Арабију, али с обзиром на географски и етнографски положај овога предела немогућно је оделити га од остале Арабије.

Петрејска Арабија обухвата цело полуострво Синај и протеже се од границе Палестине до обале Црвеног мора, а стари писци прозваше га Петрејском Арабијом по Петри, главном граду тамошњих Набатеја, чије се рушевине и данас виде. Синајска крајина нема ни питомих оаза ни зелених ливада: цело полуострво иабацано је тврдим гранитним каменом, а тек ближе мору песком. У средини полуострва уздиже се чувени „Тури Сина” са својим оптерим и испрекиданим врховима. Страх обузима човека гледајући ово тврдо неплодно стење. Вегетација је уопште ретка, а што је има, слаба је, Где је међу тврдим камењем у заклонима и драгама нешто меке и питоме земље и воде, ту успева по нешто воћа, зелени и винове лозе. Синајско је полуострво велико око шест хиљада квадратних километара, а броји једва десет—петнаест хиљада становника.

Па ипак овај бедни предео сачувао је у историји света славно име. Ту су се изређали сви библијски народи, ту су дugo боравили Хебреји после изгнанства из Египта, и пре одласка у обећану земљу, тамо је чувени „Цебели-Муса”, одакле је Мојсије проповедао закон Божији своме народу, ту је камен из кога је под ударцем његовог штапа (ace) потекао млауз воде; ту је брдо Хореб са пећином где се склонио пророк Елијас пред бесом Краљице Језабеле. И толико још других успомена.

Нецд је велика висораван прилично плодна и пружа се по средини Арабије према Југу, окружена са свих страна пустињом и голим брдима. Становници Нецда окретни су земљорадници и врло бистри људи.

Јемен сачињава југозападни део полуострва те је уједно најбогатији, најплоднији и најнасељенији крај Арабије. Становници Јемена делом су трговци, а делом земљорадници. У најстарија времена јеменски су трговци стајали у саобраћају са Египћанима, Персијанцима и становницима Индије. Осим пшенице, датуља,

шипка, смокава, маслине и грожђа, јеменски сељак производи још кафу и шећер, тамњан и јужне мирођије што су се највише отуда извозиле у иностранство. У Арабији никада нема згоднијих лука од оних у овој покрајини, где су се некоћ подизали градови у великом цвату с палатама и храмовима од којих се и сада виде рушевине. Главни град Јемена Сана био је некад престоница Јеменских краљева и главни град Арабије. У почетку четвртог века Абесинци су освојили неке крајеве Јемена и у њих унели Хришћанство, које је доцније пред појавом Ислама ишчезло.

Хиџаз. Између Јемена и Синаја протеже се арапско приморје Хиџаз. То је колевка Ислама, у њему су два исламска света града: Мека где се Мухамед родио и Медина у којој је умро. Већи део Хиџаза је неплодан, брдовит и песковит а само понегде рађа житом, маслином и датуљом.

Мека, главни град Хиџаза лежи у великој долини, што се усекла попреко у планински кланац који дели Неид од приморја. Околина Меке тако је неплодна и сиромашна да не може ни издалека да подмири потребе грађана, који животне намирнице морају да добављају из Биде, града на Црвеном мору, који је уједно и пристаниште Меке макар да је од ње удаљен близу стотину километара. У средини Меке налази се чувени *Хареми-шериф*, огромни простор у облику правилног четворокута у коме можестати преко пола милиона људи. У средини Харема налази се *Каба* грађена у облику коцке високе десет метара којој „мајка свих градова”, како Арабљани зову Меку, дугује сву своју славу.

Арапско предање од пре 50 векова овако је искитило постанак Меке и значење Кабе: на двору Вавилонског краља Нимрода служио је као официр Азэр, (Тарех) отац Патријарха Аврама „Божијег пријатеља”: *Ибрахим Халилулах*. Људи су тада веровали у идоле и звезде. Дворски астролози прорекли су краљу „да ће се у тој години родити у граду једно дете, које ће својом славом потамнети његову”. Нимрод, да би то спречио, нареди да се у тој години не сме састати ни један муж са својом женом, па да би био посвесигуран да ће тако и бити, постави у сваку породицу по једног војника који ће пазити да људи и жене не долазе у додир. Међутим мудри Азэр превари војника и састане се са својом женом, а после девет месеци жена му рди сина коме он даде име Абрахам. Да не би извргао опасности себе и дете нареди жени да сина смести у једну мрачну пећину крај Вавилона, у коју никад не улази. Ни зрачак светла а још мање жива душа. Дете је у пећини божијим чудом нарасло за неколико дана. Једне ведре ноћи изађе из пећине младић крепак и леп и замало да не паде у несвест: тиха ведра ноћ, небо осуто звездама „које сенку на земљу бацају” толико је одушевило младића да је сав усхићен ускликнуо гледајући једну велику звезду: „Ево мoga Бога!” Али је звезда брзо ишчезла са небеског свода и младић рече: „Не, то чије је мој бог.” Затим се помолио месец а младић узвикне још радосније: „То је мој бог!” Али је ускоро спознао своје заблуде, јер је

и месец ишчезао. Мало по мало почеле су се гасити и остале звезде а младић само што не свисне од јада, док се са источне стране не показа сунце, велико, сјајно и топло: „Ево то је прави мој бог, виши од свих других!” веселио се младић. А кад је наступила ноћ и нестало сунца младић рече: „Све то није мој бог, онај кога ја тражим”.

Сутра дан дошла је у пећину његова мати и одвела га са собом у град, а Азер га одмах представи краљу као свога сина који се вратио са далеког путовања. Нимрод није могао ни слутићи, да је младић рођен тек пре неколико недеља и да је баш то оно дете које ће му славу потамнити. Младому су Авраму рекли да вавилонци сматрају Нимрода божанством али он у то не поверио, јер „Овако ружан бог не може бити”. Аврам је мало по мало дошао до закључка, да мора постојати један други прави бог који је друкчији од обичних људи и са више моћи и снаге.

И тако је Аврам почeo да позива људе у веру у једног невидљивог бога и почeo да руши кипове идола по вавилонским храмовима. Ради тога га народ и свештенство оптуже краљу, који га изведе преда се да му суди. На питање који је његов бог, Аврам одговори: „Мој је бог онај који људима даје и одузима живот.” „Е онда, ја сам тај бог!” — рече Нимрод „јер у моjoј руци живот и смрт мојих поданика”. Затим нареди да му до-веду два хапшеника на смрт осуђена, од којих једноме Нимрод својом руком одсече главу а другог пусти на слободу. „Ето, јеси ли видео, зар ја нисам тај бог?” питао је краљ. „Не!” одговори Аврам, „ако си бог, нареди, да се сунце роди са запада уместо са истока, па ћу ти онда веровати”. Уvreђен краљ нареди да Аврама баце у тамницу а неколико дана после тога осуди га на смрт на ломачи.

На великом тргу пред краљевим двором била је постављена ломача, на врх које су посадили Аврама и онда је запалили. Дим се дизао у небо, пламенови лизали чак до зидова краљеве палате, али Аврама ватра није палила: сва се ломача у пепео претворија а Аврам је остао неповређен. Ово је младићу прибавило велики број присталица и он се ускоро са својом породицом и присталицама упути у Сирију и Палестину а оданде у Египат. Египћани су били очарани лепотом Аврамове жене Саре, за чију је лепоту чуо и Фараон и позвао Сару да је види. Изненађен ванредном њеном лепотом, Фараон покуша да обгрли Сару али му се рука узе. Видећи шта је урадио Фараон је молио Сару да га препоручи Богу да му се рука поврати што је Сара и учинила. Али Фараон је покушао и други пут да Сару огрли и по други пут се поконвило исто чудо. Сада је тек Фараон замолио Сару за оправштење и у знак поштовања поклонио јој једну робињу именом Агар (Хађеру).

Аврам се затим вратио у Палестину где се силно обогатио и дошао на велики глас, али је ипак поред свега тога био жалостан што нема деце, јер је Сара била нероткиња. Он би се оженио и

другом, али није могао јер је при венчању Сари дао реч да се другом оженити неће, док је Сара жива. Сара, добра и племенита супруга, видећи велику жалост свога мужа, поклони му своју египатску робињу Агар. Агар је брзо дошла у благословено стање и након девет месеци родила сина Исмаила. Али Аврамово весеље и његова пажња према Агари брзо пробудише у Сарн страховиту љубомору. Патријарх је то опазио и док је он размишљао шта да ради, дође му од Бога наређење да сина Исмаила и жену Агару одведе у Арабију и да их тамо остави. Крај где је Аврам оставио жену и сина био је пуст без воде, рашћа и живота.

„Ту вас остављам Богу на аманет” — рече Аврам Хаћери. „Шта? врисне жена, зар овде у овој пустини без воде и живота са овим невиним дететом, без помоћи и икога живога? „Тако ми је наређено” — одговори Аврам и изгуби се у пустинију.

Врућа ова земља без и најмањег знака живота бацила је у очај брижну мајку ради јединца сина, кога је морила жеђ. Док је забринута мајка трчала између брежуљка Сафе и Мерве тамо амо, не знајући како да утеши сина, Исмаил наједаред удари ногом у земљу а из ужареног песка провре вода бистра и студена тако обилна да се добра мајка и побожни син озбиљно побојаше, да вода не потопи цео крај. „Зем-зем! — стани, стани!” викнуо је Исмаил и вода стаде. Од тога је овом време и остало име Земзем које и данас хације и меканско становништво пију и употребљавају као свету и лековиту воду. Ово чудо прибавило је велики утицај и поштовање томе сину пустине код сваког који је зато чуо.

Мајка и син остали су неко време сами и усамљени а да ништа живо око себе видeli инсу док једнога дана не избисе два Арабљанина из племена Амалике. Ово се племе било ушаторило на једној оази са супротне стране брда Арафата, шест сати на северо-истоку од данашње Меке, и ту су пасла њихова стада. Једнога дана отумарале су некуд две камиле овога племена и двојица племеника пошли за њима да их траже. Лутајући цео дан пређу преко Арафата, нађу се у пустини без биља и воде а заморени и жедни. Наједиом опаže како над једним брежуљком тице круже. „Ту мора бити воде и живота” — рече један и они се упуне према томе месту. Кад су дошли до Земзема нађу Хаћеру и сина јој Исмаила. „Ко си ти, жено, чије је ово дете и одакле сте овде? Наше племе годинама пролази овом пустинjom и нико не памти да би овде било воде или живе душе. Објасни нам шта је то.” Кад им је Хаћера испричала своју историју, ова два залутала Арабљанина, пуни поштовања према мајци и њезином сину, замоле Хаћеру да допусти да се њихово племе ту настане. Она пристане. Племе је сутра дан пренело своје шаторе и настанило се око врела.

Кад је Исмаилу било седам година Аврам га је походио први пут и према ранијем завету хтео је да га жртвује Богу, то јест да га место овна закоље као *курган*. Дошавши на Мину,

где је имао жртвовати сина, изађе пред њега у човечијем облику Сатана и покуша да га наговори да прекрши завет. Аврам је три пута одбио Сатану, бацајући на њега по седам каменчића.

Кад је Аврам принео нож на грло свога сина, руку му задржи Архангел Гаврил и саопшти му да је Бог наредио да место сина жртвује овна, кога му је Гаврил донео. Тако је и било: место сина, Аврам је заклао овна као курбан-жртву.

Кад је Исмаил постао пунолетан умре му мати а прваци племена Амалике, благодарни мајци и детету за врело Земзэм, ожене Исмаила једном својом девојком — Амар.

Аврам је с времена на време посећивао свога сина, а кад је прве године по његову венчању пошао, Сара је узела од Аврама реч да неће силазити с коња. Он се једног дана појави пред Исмаиловим обитавалиштем и покуца на врата. Жена Исмаилова показа се на вратима, а Аврам јој рече: „Ко си ти?” она одговори: „Ја сам жена Исманлова”. „А где је Исмаил?” „Он је у лову”, одговори она. Аврам настави: „Није ми могуће да се скинем с коња, имаш ли нешто да ми даш да једем?” — „Немам ништа, ово је пустиња”. Аврам је тражно јело само за то да би искушао жену Исмаилову какве је душе. „Ја се враћам, рече јој он, кад ти муж дође, опиш ми мој лик и реци да му стављам у дужност да промени кућни праг”.

Кад се Исмаил вратио, жена му описа странца и саопшти његове речи. Исмаил препознаде путника и схвативши тајни сми-сао савета, сместа отпustи жену.

У то исто време, два нова племена, долазећи са југа, разапеће своје шаторе у близини Амалика. Ова племена била су деца Џурхума и деца Катуре. Поглавица првих звао се Ел Модад, а поглавица други Сананд, обојица потомци Јектана. Амалике гледајући са негодовањем на прондошлице донесу одлуку да их истерaju. Међутим како су се људи племена Амалике били одали неваљалству и и nemoralnom животу, Бог их је казнио што су обесветили земљу којој је он дао карактер највеће светостин. Ради тога пошаље на њих мраве који их приснилише да се удаље из свете земље. Тако су постали господари овога краја потомци Ђурхума и Катуре, а Исманл који је остао ту склопи с њима савез и ожени се ћерком поглавице Елмодада.

Мало иза тога дође Аврам у походе своме сину. Пошто је закуцао на врата, угледа једну жену лепог стаса и лица, пуну благости. „Ко си ти?” „Ја сам жена Исмаилова, Мој је муж отишао у лов.” Аврам хтијући да и њу искуша, потражи нешто од јела. Жена одмах уђе у кућу, изнесе млека, парче меса, неколико урми и рече Авраму: „Опрости, хлеба немам”. Аврам нешто мало поједе и на поласку рече: „Нека, Бог благослови и умножи све три врсте ове хране у овоме крају”. После тога рече жена Авраму: „Сићи на земљу да ти оперем главу и браду”. „Не могу се скидати”, рече Аврам и задржавајући једиу ногу у узенгији, другу спусти на камен и сагне се тако на дохват жени која му

онда опере главу и браду од прашине. Полазећи Аврам рече жену свога сина: „Кад Исманл дође, описи му мој лик и реци му с моје стране, да му је кућни праг подједнако добар и леп.” По повратку жена исприча Исманлу, шта се дододило, на што јој он рече: „Онај, кога си видела, то је мој отац, а кућни праг си ти лично. Он ми је заповедно да те сачувам и поштујем.”

Мекански храм — *Каба* постојала је на небу пре створења света и била је храм за божје анђеле који су по божјој воли око ње обилазили — *Шаваф чинили*. Адам, први човек и верник подигао је Божију кућу на земљи на месту где се и данас налази, управо испод оне тачке неба где је била Каба. Сваке године Адам је одлазио са свога брежуљка који се и данас зове „Адамов Бреј” на отоку Серандибу (Цејлону) и у Каби обавио молитву. После Адамове смрти његов син Сит, поправно је храм а у време општег потопа Каба је била подигнута на небо само су остали темељи под земљом. Сад је Бог наредио Авраму да са сином Исманлом обнови храм. Ибрахим је ово одмах саопштио своме сину и онда се обојица даду на посао да обнове свети храм према упуту, који су с неба примили. Најпре су откопали Адамове темеље и реконструнвали Кабу доносећи камење из оближњих литица. Кад је Исмаил пошао да тражи један камен за тоште одакле ће почињати опход — (таваф) око храма, изађе пред њега Архангел Гаврил и даде му камен који је познат по именом Црни Камен-Хаџер-ел-Есвад. Камен је био изванредно бео али од пољубаца грешних усана постао је временом црн. Аврам је зидао а Исмаил довлачио материјал. Кад су зидови достигли извесну висину, Аврам је поставио под своје ноге један камен да може у висину зидати. Овај камен (пећина), на који се хаџије и данас пењу за време хаџилука, зове се *Меками Ибрахим*, Аврамов пиједестал. Кад је храм био готов Архангел Гаврил научио је оца и сина различите обреде хаџилука. Он им је саопштио да се за ходочашће на Кабу треба припремити и ући у *ихрам*; походити брдо Арефат и Муздалифу и бацати каменчиће за време клања жртве-курбана у долини Мине. Затим се Аврам по божијем наређењу попео на брдо Ебу Кубајс одакле је управио позив свим људима света: „О људи!, пожурите се храму вашега Господа!” — И његов су глас чули сви људи и онда се заорило из милиона грала „Лебејке, Алахуме! — ево нас, Господе!” Затим Аврам рече Исманлу: „Моја је мисија свршена, ја одлазим и поверавам теби цео овај крај и овај храм. Ти си по божијој вољи чувар овога храма.

Аврам се затим вратио у Сирију својој жени Сари.

* * *

И тако су већ од најстаријих времена све арабљанске секте сматрале Кабу највнешним својим светиштем, те су тамо сваке године у одређено доба ходачастиле. Али Каба је дugo остала усамљена у овој пустињи, јер су стари Арабљани сматрали не само Кабу него и велики простор око ње једнаком светињом те су само даљу ту боравили а то је се опет враћали у своје далеке шаторе.

Тек много доцније одлучи се Кусај, поглавар племена Ку-рејш, да у тој ували подигне град и тиме оствари политичко и верско јединство оних племена, која су живела око Кабе.

Кусај је око себе окупно све своје саплеменике и рођаке и поделио им разне службе око светог храма за време хадилука. У близини Кабе Кусај је саградио градску већницу — *Дар-ел-Недвеш*, где су прваци града држали своје састанке и већања.

У овој су кући одседали страни и савезнички изасланици и на општински трошак угошћавани. Одатле је полазио караван на пут и ту свраћао при повратку у свој крај. На том месту склапали су се женидбени уговори и закључивали сви важнији јавни послови. У већницу су имали приступ само они чланови патрицијских породица који су навршили четрдесету годину.

Кад је племе полазило у рат, прваци би дошли у већницу где би им племенски старешина предао бајрак (*лива*). Цело је племе плаћало извесни данак старешини, а он је од тог издржавао градску кућу и потпомагао сиромашне ходочаснике за време хадилука.

И звање *Сикаје* — додељивање питке воде ходочасницима за време хадилука, — као и звање *Хиџабе* — чувања кључева светог храма, — поверно је Кусај члановима своје породице и тиме сву верску и цивилну власт усредсредио у своје руке.

Медина, други главни град у Хиџазу, окружена је једним зидом, који је дели од песковите пустње, а са северне стране штити је брдо Ухуд. Пре Мухамедова доласка *Медина* се звала Јасриб, по своме оснивачу Јасрибу, једном од вођа племена Амалике, које је раније у тим крајевима пребивало.

Хадрамајш и *Махра* леже на источној страни Јемена и протежу са обалом Индијског океана до Бахриумана, а насељени су слободним и независним становништвом. Има ту и неколико лепих градова. Клима је ту од прилике иста као у Јемену, али сами крајеви нису ни издалека тако родни.

Уман који се надовезује на *Махру*, додирује два мора: делом Индијски океан, а делом Персијско море. То је песковит и пуст предео, који овде онде пресецaju зелене оазе и плодне долине.

Хаса се надовезује на Уман и протеже се дуж Персијског залива до ушћа Еуфрата. Крајина мало позната, али врло насељена.

3.

Природни производи Арабије.

Познати су од старине као специјални производи арабљански: метвица, тамњан, и мекански балзам, али најважнији су урма и кафа; прво као елеменат хране а друго трговине.

Ради разлике у клими поједињих крајева, у Арабији успевају и плодови јужног и умереног појаса: кајсије, бадем, смокве,

пишеница, јечам и кукуруз, пасуљ и дуван, памук и шећерна трска. Поред домаћих животиња: овце, козе, краве, мазге, има и дивљих зверова као што су: лав, хијена, вук, леопард, пантер. Али ове дивље звери нису ни издалека опасне за Арабију, колико су шкодљиви скакавци, који често похараду и опусте целе крајеве.

Између свих домаћих животиња Арабије, најкориснији су камила и коњ. Без камила, арапска би пустиња била суво непребродиво море. Камила је једноставна и у свему умерена, са мало је јела задовољна, а жеђ може трпети по више дана, отпорна је и неуморна, да се сс њом, и што се јахања и што се товаратиче, не може мерити ни једна друга питома животиња. Поједе оно што друга животиња не би ни прињуштила, а бодљикаво лишће кактусово једе као да је мека детелина. Арабљански коњ познат је и цењен по свем свету. Арапском четнику коњ је сва нада и уздање; он ће га својом брзином спасити од највеће опасности а послужност његова своме господару управо је легендарна. Али коња нема много у Арабији, јер они пребивају само онде где има издашне паше и ливада, по равницама Месопотамије, Сирије и Неџда.

Арабију су некад сматрали врло богатом племенитим рудама и драгим камењем. Данас томе нема ни трага, једва да се понекде нађе која железна или бакарна руда. Арабија је још увек премало позната и слабо истражена, а да би се о томе могао изрећи коначан суд.

Индустрија и трговина остале у добром делу Арабије данас исте, какве су биле у почетку њене историје. Златарски радови што се у Јемену израђују, датуље, кафа, инднго (чивит), тамјан и разне мирођије главни су артикли арапске извозне трговине. Извозна трговина са Европом и увозна са Африком, Индијом и Персијом, обавља се караванима и дан-данас исто онако, као што је чињено у библијска времена.

4.

Арабљански народ.

Већина источних писаца дели Арабљане у два племена: племе, које је изумрло „Араби Банде“ и племе које се одржало „Араби муте-ехире“ или „Бакије“.

Араби Банде, то су потомци Семови, сина Нојева, прастарновници Арабије. Њихова се историја губи у магли далеких векова и мало се што позитивно зна о њиховој прошлости. Главни ограници овог племена су Ад, Семуд, Амалике, Тасм, Цедис, Емин, Џурхум и Хадрамеут, који се разиђоше по свим крајевима Арабије. Прича се да је Адово племе под Шедадом и Локманом владало Вавилоном и освојило Индију и Ирак две хиљаде и више година пре Христова рођења. Касније су навалили на Египат под именом Хикса (пастира). Много доцније потиснуше их из Је-

мена потомци Кахтанови и они се склонише у Етиопију и Аби-
синију.

О роду Амалике исто се тако мало зна. Један огранак овог племена настано се, како смо видели, око Кабе. Иначе се и они спомињу као пастири (хикси), јер се задugo не смирише на једном месту. Након дугог лутања здружише се са племенима Моабита и Ено-
мита, те заузеше равнице Петрејске и пустинске Арабије. Одавде су дуго нападали Хебреје пре њиховог одласка у обећану зем-
љу. На концу и њих победи Давуд, који загосподари земљама међу Мртвим морем и Еланитичким заливом.

Остали огранци прастановника Арабије расштркаше се по Да-
маску, Бахрејну и Хадрамету, док или не угинуше или се са дру-
гим племенима не стопише.

У Корану се ова ишчезла арабљанска племена спомињу на неколико места.

Араби Мүшә-ехире или *Бакије* деле се опет у два главна
огранка: у Араби Мутеаребе, потомке Кахтанове и Араби Му-
старибе, потомке Исмаилове.

Араби Мүшәарибе пребивали су у Јемену и ту су тридесет-
столећа пре хицрета основали своју државу, којом је први управ-
љао Кахтац, а по његовој смрти син му Јареб.

Јареб је доцније освојио Хиџаз и тамо поставио свог сина Цурхума. Из Јареба владао је државом његов син Јежџуб, а ово-
га, који не сачува добар глас у потомству, наследи син му Абдуш-
шемс, прозван још Себе. Из Абдуш-шемса управљао је држа-
вом син му Химјар, по коме се прозвала цела владалачка кућа
именом Химјарита. Престоница му је била Себе, град што га
утемељи Абдуш-шемс и који се по њему тако и прозвао.

Химјарити доцније основаше и државу Туба са престоницом
Маребом. Из ове породице потекоше Саб, иначе познат под име-
ном Зул-Каонејн и гласовита краљица Белкис.

Араби Мусшарибе, потомци Исмаилови већ се у почетку распа-
доше у више међусобно независних племена. Једни приседоше
на једном месту и ту се настанише, док други, њих већина,
одабраше пустински, номадски живот. Чим би се ова племена
зауставила на којем пашњаку, тамо нису смела долазити ста-
да других племена, јер иначе је одмах започињао племенски рат.

Племе Цурхумово, које је у Хиџазу становало, живело је у
почетку у слози и миру са потомцима Исманловим, ну убрзо
и међу њима дође до размирица. Настаде питање, које племе
треба да добије првенство, ко да води главну реч и заповеда у
рату. И једни и други вукли су на своју страну, присвајалн
себи право вођства и тражили да буду средиште око кога ће
се окунити сва остала арабљанска племена. Мустарибе, да очу-
вају и осигурају првенство Меке, а по том и своју хегемонију,
позивали су се на светост и значај Кабе, која је од стаоине храм
и средиште свих арапских племена, док су се међутим Мутеарибе
отимале за Сану и тражили, да то буде главни град Арабије,

позивајући се на богатство и плодност Јемена, те на своју старину. Ова је борба дugo трајала и довршена је у прилог Меке тек у VI веку.

Ибни Хилдун и други неки источни историчари деле арабљански народ још и на Араби-Мустаџеме. Ну ова се подела једино и искључиво темељи на језичним опрекама које владају међу старим и новим арабљанским језиком. Услед додира и саобраћаја Арабљана са другим неарапским народима, почeo се арабљански језик већ од почетка њихова освајања мењати и модифицирати. Заборављајући старе првобитне граматичке форме и уводећи нове изразе, настао је модерни арапски језик. Потошто је dakле овај језик настао утврђен странаца, Аџема, са којима су се Арапи мешали, то Ибн Халдун све ове Арапе, који преко десет столећа говоре тим језиком, називље Араби-Мустаџеме.

Иначе најновија знанствена, а напосе лингвистичка истраживања сматрају и броје Арабљане једним и то понајачним огранком на великом семитском стаблу, којем се још прибрајају Хебрејци, Сирци, Јевреји, Феничани, Вавилонци и Асирици. Сви ови народи са Арабима заједно говоре сличним језицима, који се у знаности зову семитским.

5.

Занимање и карактер Арабљана.

Сама природа и географски положај Арабије одредили су начин живљења Арабљана и црте њиховог карактера. Како је арапска земља делом пешчана, неплодна пустинја, а делом плодна ораница, тако јој се и становници деле у Бедуине, који немају свог сталног боравишта и у сељаке и варошане који су се населили на једном месту и баве се пољопривредом, трговином и занатима. Највећи део арабљанске земље неплодна је и непрегледна пустара, те су и њени становници највећим делом Бедуини.

Бедуини од Марока до Јемена живе истим животом, имају исте навике и обичаје као и пре две хиљаде година. Патријархално уређење какво је било у библијско доба тако је и данас. Бедуини, те вечне скитнице нити имају за себе историје нити какве цивилизације. Осим вере код њих се није ништа изменило. Напротив томе, варошани долазећи и мешајући се са разним народима, примају туђе навике, мењају се и дотерују.

Арабљани се од старине деле на племена и мање племенске родове. Род је окупљен око једног старешине, *шејха*, чији ауторитет почива на праву старости. Један шејх бивао је постављен изнад свих осталих и звао се *Емир*. Емир је предводио племе у битци, претседавао подели племена, мирио завађене сроднике и судио им, али увек у друштву и по савету старијих људи, домаћина шатора. И док су Емири по градовима временом постали апсолутни господари и окрутни деспоте, дотле је старешина Бедуина био и остао само први међу себи равнима.

Бедуини су неким чудним контрастом сангвенични и понизни, сујеверни и егзалтирани, склони реалном веровању и фикцијама; вечно млади и способни за највеће ствари кад каква узвишене идеја њима влада. Слободан и великорушан, дарежљивали често пута свиреп и осетљив, јуначан и пун смелости. Нужда да се сам брине за своје свакидање потребе и страдања која подноси од целе природе која га окружује, усадиле су му клицу шкртости и учиниле га да буде до краја издржљив. Слободу и независност воли изнад свега као дар природе и тешко оном ко му у то дира. Кроз векове они су знали то своје највеће благо сачувати нетакнуто, девичанско. Сви освајачи старога света, Грци, Римљани и Персијанци, који су светом владали, никад не подјармише пустинjsке Арабљане. То осећање слободе и независности код њих је развијено у толикој мери, да је код Номада Петрејске Арабије било забрањено жито сејати, куће градити и воћке гајити, јер су сматрали да није вредно „за овако ситне угодности жртвовати своју слободу.”

Ратовање и сточарство једино су занимање пустинjsких Арабљана. Размирице и сваје које ради најмање ситнице настају, дневне су забаве Бедуина. Спорови и тучњаве трају дане и године, јер код њих вреди у потпуној мери библијско начело одмазде: око за око, зуб за зуб. Нагон за осветом прелазио је у празноверје. Веровали су да из главе мртваца, кога племе није осветило, излети тица Хамет и над његовом главом нариче све дотле док га племе не освети.

Али приближи ли се непријатељ, пружи ли се прилика за пљачку, они остављају своје зајевице и сви као један ударају на непријатеља и јуре за пљачком. Ради њихове ратоборне ћуди и пљачкашког нагона, осталн свет сматра пустинjsке Арабљане полуварварима и разбојницима. Али Бедуини другачије резонују. Земља и сва добра на њој припадају свима. Природа је исто времено била и мајка и маћеха и некима дала богате и удобне крајеве а њима неплодну пустинју и неустројиво срце да од тих богатих крајева макар и силом штогод прибаве. С тога он без разлога не убија; ако му страни путник да што тражи, Бедуин га пусти на мир и остави у животу. Али окрутни Бедуин, страх и трепет пустинје, примиће без премиšљања најљубазније сваког странца који се повери његовј части и закорачи у његов шатор. Он је према госту искрен и пријатељски расположен, он ће с њим поделити последњи свој гутљај воде и задњи залогај хлеба. А кад гост из шатора пође даће му, ако има, дар и брашненицу и испратити га с благословом на пут.

Ради своје ратоборне природе Бедуини су за време Мухамедових наследника били тако добри ратници да су за кратко време освојили толике земље и градове а свугде су се показали као прави витезови: великорушни, толерантни и хумани. У новим приликама у којима су се нашли у време Ислама, истина, њихови примитивни нагони остали су исти, јер се карактер једног народа

не мења тако лако, али су се манифестовали у другом облику. Нагон за пљачкањем претворио се у жељу за освајањем, а из њихове примитивне велигодушности породили су се витешки обичаји које су махом европски народи подражавали. Бедуини су учинили велике услуге Исламу, али из њихове средине нису изашли исламски научници и уметници, творци исламске цивилизације.

Бедуини су од увек презирали тековине цивилизације, они највole своју пустињу и задовољавају се и без уметних времена цивилизације, али за то својим племенитим и витешким алирама никде не уступају бахатом феудалном барону средњег века.

Живот у пустињи није без сваког чара и арабљански пустињак уза сву своју примитивност високо стоји над свим другим па стирским народима. Он је осетљив и бистар, духовит и досетљив. (Арабљане не смемо просуђивати по оном кукавним, на све могуће начине униженим просјацима Сирије, Египта и Алжира, који се виђају по приморским градовима Азије и Африке).

Поред осећања слободе и независности, гостољубља и задане речи, Бедуин се поноси и својим лепим и чистим језиком, којег семитолози сматрају најбогатијим и најхармоничнијим од свих других. Док му је мач једина гарантија за очување права, слободе и независности, дотле гостољубље и дарежљивост сматра законом хуманости, а задану реч највећом светињом.

Мач и слобода, речитост и песма, то је понос пустињског Арабљана. Сва његова душа и срце, све његове мане и врлине, осећања и страсти, љубав и мржња — све се то огледа у његовој песми.

Уз јунака стоји песник.

Нема пустош, глуха и величанствена ноћна тишина, плаво и чисто звездано небо, жубор потока и зеленило оаза, махнити отровни самум, коњ и камила, љубав и пријатељство, слава племена и витешка дела народних јунака, исмејавање и ругање противницима — све то инспирише арапског пустињског песника и даје му полета. Арабљанин пева само о оном што види и чује. Пева са много осећања и елеганције, живо и пластично. Он ће најкићенијим речима опевати порекло и брезину свога коња, племенитост камиле, лов у пустињи, хирове своје драгане, дарежљивост и јуначка дела свога племена, али се никад неће бавити вилама из облака. Арапски песник је скептик, реалиста, који опажа и јасно гледа на ствари око себе, он је слободоуман и толерантан. Све фантастичне приче, бајке и песме, слели фатализам и мрски верски фанатизам, творевине су Персијанаца, Турака и других источних народа, са којима по души и карактеру Арабљани немају иначег заједничког.

Арапска је песма врло стара, стара као и Арапски народ, али почетак арапске писане књижевности почиње једва једно столеће и нешто више пре Мухамеда. Ово предисламско раздобље „добра незнања“ — (земани цахилијат), дало је око педесет одличних песника, на основу чијих је песама израђена тачија и

верна слика арабљанског живота од најстаријих времена до појаве Ислама. Племенске размирице и ратови, увреде и освете, похвале и поруге, имена предела и градова, брда и долина, имена и опис животиња, тица и биљки, женидбени и свадбени обичаји, верски обреди у кући, код порођаја и погреба — све је то у овим песмама верно и пластично приказано.

Од свих предисламских песника истиче се седам првака, чије су песме на Укјазу проглашene као најбоље.

Између Таифа и Нахле недалеко од Меке налази се место Укјаз где се у предисламско доба сваке године у месецу зулкаде држao главни годишњи сајам. Арабљани су са свих крајева огромног полуострва долазили на овај сајам, а после свршеног сајма ходочасници у Меку да се поклоне идолу свога племена. Оваквих годишњих и месечних сајмова бивало је и по другим крајевима Арабије, али ту су долазила само околна племена, док је међутим сајам на Укјазу био општи и сасвим нешто друго. Ту су се поред трговине, измењивали и откупљивали ратни заробљеници, решавала се тешка питања крвне освете и сви замршенији спорови који се нису окончавали мачем и копљем. Личног и оружаног разрачунавања овде није могло бити, јер је сајам држан у месецу у коме је по паганским законима било забрањено крв проливањи. То су *Ешхури-хурум*, месец мухарем, реџеб, зулкаде и зулхиџе. Али оно што је на Укјазу било најзанимљије јесте надметање песника.

Песници и говорници свих племена долазили су ту и јавно се надметали рецитујући своје песме. Био је подигнут нарочити шатор од црвене коже, под којим је седео изабрани Арбитер, песме слушао и оцењивао. Име песника победиоца ширило се целом Арабијом а његове песме биле су исписане златним словима на фином ланеном платну и тако сачуване.. Такових је песама седам које су у књижевности познате под именом *Муалакати себ'а*. Ово име много доцније дао сабирач арапског народног блага Хамади-Равија (95—155 по Хицрету).

Измишљена је прича да су ове песме икад биле извешене на Каби и да су ради тога прозване Муалакат.

6.

Вера Арабљана пре Ислама.

Вели се да су Арабљани као и други семитски народи у почетку своје историје били монотенсте. Међутим кад се појавно Ислам, цела се Арабија клањала идолима, изузев неке пограничне крајеве где су Грци и Абисинци унели Хришћанство, а Персијанци култ Мага. Раздељени у племена и родове, Арабљани су имали и различита божанства. Свако племе имало је свога идола коме се клањало. Овим дрвеним и каменим божанствима често су пута жртвовали живе људе. Каба је била седиште где су били смештени

глајни богови свих племена. Унутра у Каби била је статуа патријарха Абрахама са седам стрелница за предсказивање будућности. За време Хаџилука ходочасници су голи обиласили око светог храма, уз који је било постављено три стотине и шесдесет пет идола, бањанства појединих племена и родова. Како су веровали и у небеска тела, месец, сунце и разне звезде, тако су мислили да им од њих долази свако добро и зло и да она одозго равнају њиховом судбином. Да дознају расположење и одредбе богова употребљавали су нарочите стрелице *Езлам*, посвећене најстаријем идолу Хобалу. На једној страни стрелице било је написано: „Бог ми заповеда” — емерени раби, а на другој: „Бог ми забрањује” — неханн раби. Ове су стрелице сваком згодом бацали у вис и са страхом чекали која ће се страна указати.

У овој мешавини веровања и верских обреда и друштвених обичаја појавио се Ислам, најчистија монотеистичка вера.

II.

Мухамед у Меки.

1.

Мухамед од рођења до прве ревелације.

У понедељак дванаести дан месеца ребиелевела (27 априла године 570) родио се у Меки Мухамед — ресулулах од оца Абдулаха и мајке Амине из племена Курејш. Два месеца иза његова рођења умре му отац у Медини, на повратку из Палестине када је био отишао трговачким послом. Не остави сину бог знатаково имење: нешто ситне марве, пет камила, кућу у којој су становали и једну абесинску робињу Берекет Уми-Ејмен која је у прво време била уједно и његова прва дојкиња.

Деда му по оцу, Абдел-Мугалиб син Хашнимов снлено се радо вао рођењу свога унука и седми дан по његовом рођењу приреди велику част на коју је позвао све прваке Курејшева племена.

По старом обичају Арабљана варошана, да им мушки деца проживе неко време на селу међу слободним Бедуинима на свежем и чистом ваздуху, и Амина је дала свога сина дојкињи Халими из племена Бену-Сад код које је Мухамед провео четири године. Кад му је било шест година, повела га је мати са собом у Медину где су остали месец дана код рођака Ад бин Нуџар. (Кад се после доселио у Медину, Мухамед се добро сећао свих оних места где се пре четрдесет и седам година са мединском децом играо). На повратку кући умре му мати у Ебвау, малом местанцу на пола пута између Меке и Медине. (После педесет и више година идући у највећем слављу из Медине у Меку (Хаџ-ел-белаг) Мухамед се је побожно молио и сузама оросио гроб своје добре мајке.)

Вративши се кући узе га себи дед му Абд-ел-Муталиб који га је пазио као зеницу у оку. Часни старац имао је обичај да се сваки дан одмарале у хладовини под зидовима Кабе, где су се окупљали и остали његови сродници, синови му и унучад, али нико није смео да седне на седаду за старца прострту осим његовог унука Мухамеда. И деда се топио од радости милујући будућу дику свога рода и арапског народа. Али унку није било суђено да га деда дуго тетоши: у осмој години Мухамедова живота умре Абд-ел-Муталиб, препоручивши Мухамеда своме сину, а његову стрицу Ебу Талибу. Ебу Талиб је био племенит и добар човек те је и поред своје многобројне породице и оскудних материјалних прилика, ипак свога братића пазио. Кад је једном згомом пошао трговачким послом у Басру повео је свога братића коме је тада било тринаест година.

И други рођаци и грађани града Меке пазили су Мухамеда ради његовог лепог понашања и племенитих осећаја. Још као дете показивао је изванредну оштроумност и бистрину духа. Његови одговори били су увек искрени, а питања смишљена и чедна. Био је доброћудан и још из ране младости велики противник и неправде и срамних дела. Кад би га његови другови позивали на раскалашне паганске игре, одговорио би да се такова срамна дела не пристоје човеку. Ради његових одличних душевних способности и његове ванредне правичности прозваше га још за ране младости именом Мухамед-ел-Емин (верни, праведник). А колико су га волели и ценили, још у његовим младим годинама, његови, иначе богати и охоли саплеменици, види се најбоље из овог историјског догађаја који су сви његови биографи забележили: кад су Курејшије поправљале Кабу дошло је до спора између четворице племенских првака које поставити на своје место Хадер-ел-Есвед, ту највишу арапску светињу. Скоро је дошло до крвопролића. После дугог препирања сложе се да о томе донесе одлуку први који се помоли у порти Кабе. Случај је хтео да је први дошао Мухамед, „Ел Емин, Ел Емин“ сви су ускликнули као да им је камен са срца пао. Кад су му рекли о чему се ради, Мухамед је скинуо своју цубу, поставио на њу црни камен и позвао четворицу првака да сваки прихвати за један крај цубе и подигне камен, а онда га сам он постави на одређено место. То му је још више подигло углед међу грађанима.

У седамнаестој години свога живота прatio је другог стрица, Зубејра у јужну Арабију, а у двадесетој присуствовао је рату Ел-Фиџар, што су га водиле Курејшије против својих рођака, Бену Хавазни. Много доцније када се о том рату говорило, жалио је Мухамед што је и он на своје стричеве гађао.

У двадесет петој години отпутовао је у Сирију једним трговачким послом који му је поверила богата меканска удовица Хадија и који је он срећно и са успехом свршио. Кад се Мухамед повратио из Сирије, Хадија му понуди своју руку. Из овога брака, Мухамед је имао три сина и четири кћери. Синови су му

помрли доста рано, а он се по старом арапском обичају прозва Ебул-Касим, по имену свог првог сина Касима. Најстарија му је кћи Зејнеб била удата за Еби-ел-Аса, а најмлађа Фатима за Алију бин Ебу-Талиба. Две средње Рукаје и Уми Кулсум удале су се једна после смрти друге за Османа бин Афана, трећег Мухамедовог наследника.

Ма да је женидбом дошао до неочекиване среће и богаства, ипак се Мухамед ни у чему није променио. Остао је и надаље скроман и чедан какав је и пре био.

Од двадесет пете до четрдесете године Мухамед је проживео у Меки, мирно и повучено. Тек у четрдесетпрвој години свога живота јавио се као Божји посланик — *Ресулулах*.

2.

Прва ревелација и први муслимани.

Двадесетседму ноћ месеца рамазана (18. јануара године 611), Мухамед је саопштио својој жени Хадићи да је добио божију објаву (*вахј*) коју је пред њом са заносом рецитовао: „Поучавај у име Бога, који је све створио, читај у име најплеменитијега Господе свога који је људе научио да се служе пером и у душу им усадио кличу знаности” (ХСVI:1-5).

То се је све дододило на бруду Хара близу Меке, где је Мухамед са својом породицом обично проводио месец рамазан.

Хадића која је најбоље познавала исправност и искреност свога мужа, није ни часа сумњала у његову мисију и прва је пришла његовом веровању. Други је био Алија, а трећи Зеид бин Харис, ослобођени Мухамедов роб. То су били први муслимани.

У првим данима свога посланства Мухамед је са своје три верне присталице често пута ишао у самотне меканске долине и ту се молио Алаку. Једнога дана изненади их при том послу Ебу Талиб, отац Алијин. „Шта ви то радите?” питао је он изненађен. „Ми верујемо у Бога једног и јединог и у живот после смрти” — одговори Мухамед а онда продолжи: „Бог ме је одабрао да то свету саопштим и да га позовем у праву веру. Нико достојнији од тебе да прими праву веру и да је шири”. Ебу Талиб се замисли и рече: „Ја не могу погазити веру својих предака, али ти се увек можеш у ме поуздати, а ти мој сине — окрене се Алији, слушај и следуј Мухамеду он те сигурно неће на зло навести.”

За почетак и даљи развој нове вере био је од огромне важности прелаз у Ислам Абд-ел Каб бин Еби Кухафе. То је био угледан мекански трговац, најученији човек у Хиџазу и градски судија у Меки у стварима крвне освete. Ради тога је био у целој Арабији познат и поштован. Неко време после прве ревелације Мухамед се обратио Ебу Кухафи и објаснио му своју мисију и основне принципе нове вере: „један је само Бог а Мухамед његов посланик.

Сви су људи пред Богом и законом једнаки. Богу се молити и милостију давати, добра дела чинити а од зла се чувати. Избегавати све што здрављу шкоди. После смрти има вечни живот где ће свако без разлике одговарати за своја дела: за добра бити награђен а за зла кажњен.”

Еби Кухафа, чувши Мухамедово разлагање, изјави да прима нову веру. Своје дотадање име Абд-ел Каб, обожавалац идола Каба, промени у Абдулах, роб Бога истинога. Дојније кад му се кћи Аиша удала за Мухамеда прозвао се Ебу Бекр и под тим именом сачувао своју славну успомену у историји света. После Еби Кухафе прешли су на Ислам Осман бин Афан, Абд-ер-Рахман бин Азф, Са'д бин Еби Векас, Зубејр бин Авам и Талха бин Убејдулах.

Мухамед се од сада сваки дан састајао са својим присталицима или у околици Меке или у кући којег пријатеља и упућивао их у тајне откровења.

И тако су се навршиле прве три године Мухамедова посланства а да у Меки осим верника, њих ни четрдесет још на броју, није нико ништа знао.

Почетком четврте године Мухамед саопшти верним да је добио Божију заповед да изиђе са истином на среду и свет јавио позове у Ислам: „Објави и отворено проповедај што ти је наређено и одмакни се од идолопоклоника. Ми смо ти доста против свих оних који се ругају правој вери и који поред Бога праве и друга божанства. И они ће брзо познати праву истину. Ми знамо да се твоје срце стеже кад чујеш шта они говоре али ти хвали свога Господа и буди са онима који клањају. Клањај и моли се Богу све дотле док дође оио што је близу и извесно” (XV:94-99).

3.

Јавно позивање у Ислам и лични напади на Мухамеда.

Ревелација о отвореном позивању у нову веру учишила је и на самог Мухамеда тако снажан утисак да је пун месец дана остао у дубоком размишљању а да није ништа јавно предузимао. Тек након ревелације: „обрати пажњу на ову истину својим најближим сродницима”, (ХХVI:214) Мухамед је наредио Алији да сазове све Абд-ел Муталибове потомке. Састанак је био на брежуљку Сафа. Ту је Мухамед својим рођацима саопштио прву и другу ревелацију и позвао их у нову веру. Саслушали су га мирно, али ни један није примио нову веру. Позвао их је и други пут својој кући али без успеха.

У Меки се много говорило о Мухамедову позивању у иеку нову веру а да томе није нико придавао било какве важности. Охола меканска аристократија није могла ни помислiti да би један „чудак” са тако „настраним идејама” могао уздрмати њихове хиљадугодишње традиције. Али када је Мухамед после

свега овога неуспеха објавио неколико ајета у којима се идолопоклонци и њихови претци оштро осуђују као кривоверци и незнаници а њихови богови проглашују беззначајним идолима, настала је у граду цела револуција: све се је дигло против Мухамеда и његових присталица. Мекански прваци најпре се обрате Ебу Талибу да он посредује код Мухамеда. „Ако Мухамед напусти своју мисију” — говорили су они, „ми ћemo га узети за свога вођу Сеида, и дати му блага колико хоћe. У противном случају, прогонићемо безобзирно његa, његове присталице и све његове заштитнике без обзира на њихов положај и старину.”

Ове су претње у први мах Ебу Талиба толико уплашиле да је то сместа Мухамеду саопштио и замолио га да прими понуде меканских првака.

„Тако ми Алха, одговори Мухамед, кад би ми дали месец у једну а сунце у другу руку, ја се не бих одрекао онога што ми је Бог наредио”.

„Кад је тако”, рече му Ебу Талиб, „веруј ми, док сам жив, ја те напустити нећu”. И неколико других Мухамедових рођака, чувши за његов одговор и познајући његову искреност и исправност, обећају му своју заштиту, не напуштајући при том веру праотаца.

Тиме се је сукоб још више заострио и било би дошло до отвореног грађанског рата да инсу наступили *Ешхури-хурум* т.ј. један од она четири месеца у години када се по старом арапском веровању инје смео рат водити и крв проливати. То је време када Арапи са свих крајева Арабије долазе у Меку на хаџилук и велики годишњи сајам. С тога су Мухамедови противници муку мучили смишљајући како ће га спречити да се не састане са ходочасницима. Бојали су се да ће он својом искреном и убедљивом речи придобити за себе којега ходочасника и тиме своје име и наук нове вере пренети преко видина града Меке. Закључује да међу светом разгласе да је Мухамед један опасан мађоничар који је својим мађијским сплеткама завео на криви пут неколико наивних људи и отпуштених робова, да је тешко повредио свету веру целог арабљанског народа од толике хиљаде година и тиме бацио камен смутње међу чуваре националних традиција светога града. За овај посао изабрали су између себе најокретније људе и најелоквентније говорнике своје. Није било ходочасника којег ови емисари инсу упозорили на опасног мађоничара и на страшне последице које би задеснле цели арабљански народ ако би се његов наук раширио и учврстно. Међутим и у пркос тога било је много ходочасника који су се тајно с Мухамедом састали и од њега чули праву истину о новој вери.

У Меки је све ускрепело. Већ сутра дан по одласку хаџија кад се Мухамед враћао кући нападну га идолопоклонци: „Ги си наше старе осудио с кривоверства, нашу веру назвао заблудом а наше богове мизерним и немоћним”.

„То сам ја! Тако ми је Бог наредио“ — одговори Мухамед мирно и одлучно. У исти га мах Утбе бин Муајт стисне за гушу и почне да га дави, али Ебу Бекр са још неколико муслимана прискочи у помоћ Мухамеду и одбрани га.

Ебу Талиб кад је чуо шта се догодило с Мухамедом, а да би одушевио своје рођаке, испева једну песму у којој Мухамеда слави као добротвора сиротиње, заштитника слабих и потлачених а на крају песме довикује његовим противницима: „Кунем вам се светим храмом да ми, Хашимови потомци, нећемо допустити да се Мухамеду ма шта догоди пре него се поломе наша копља и отупе наше стрелице и док ми око њега не попадамо“. Нестор јасрибских песника, Ебу Каис бин-ел Аслат који је од харија чуо за Мухамеда и нову веру, саветује у једној песми Меканцима „да се чувају раскола и нека послушају глас человека који им доноси праву веру.“

Међутим једнога дана док је Мухамед на Сафи тумачио нове објаве, простачки га нападне Амр бин Хишам Ебу Хакем (стац мудрости). Мухамед не одговори ништа. Мало после тога ишађе туда из лова Мухамедов стриц Хамза бин Ебн Абд-ел Муталиб и чувши шта се мало час догодило, упути се равно у порту Кабе где нађе и Ебу Хакема у друштву меканских првака. „Ти си простачки увредио мага братића Мухамеда а заборавио си да сам и ја његов присталица!“ — рече Хамза и тако снажно удари Хакема по челу да га је кров залила. Нико од присутних не узе Хакема у одбрачују јер он сам призна да је без разлога и простачки напао на Мухамеда. Ебу Хакема је Мухамед доцније прозвао Ебу Џехелом (игнорантом) те му се под тим именом и успомена сачувала.

Ебу Талибове претње и Хамзин прелаз на Ислам у први су мах поколебали Мухамедове противнике и они закључе да га не нападају физички него само да га речима оцрњују и праве му сметње а да прогоне и муче оне између његових присталица који немају никакве родбинске заштите. Где би год Мухамед дошао и куд би год прошао само је чуо псовке и погрде: жене и деца, старци и младићи, — сви су га градили. Испред куће и по путу куда је пролазио набадивали су троње и камење. У тому су се највише истицали Мухамедов стриц Ебу Лехеб, најбогатији грађанин и његова жена Уми Џемил: „проклет да је Ебу Лехеб и његова жена Хамалет-ел хатаб“ (СXI:1,3), — то јест она која је носила троње.

Једнога дана враћајући се из околице Меке доживео је Мухамед у граду толика понижења и увреде да је сав скрхан телесно и духовно дошао кући, повио се огратчам и онако ианемогао пас на постельју. Док су укућани и верие му присталице стајали више њега тешко забринути, он се наједном дигне свеж и пре поређен као да му се иније ништа догодило и почне у највећем заносу рецитовати: „О ти, што си се покрио плаштем! Устани и проповедај истину! Слави Господа Бога твога, своје одело држи чисто и избегавај култ идола. Стрпљиво чекај помоћ Бога јединога“ (LXXIV:1-7).

4.

Покушај идолопоклоника за измирење с Мухамедом.

Неколико дана доцније Мухамед је на Хиџру, у порти светога храма говорио вернима тако одушевљено и са толико поуздања као никада пре тога. На другој страни, недалеко од њега стајали су мекански прваци у намери да нападну њега и његове присталице али видећи га пуна поуздања и искрене вере у оно што говори, одлуче се на други корак. Најодличнијег свога говорника Утбе бин Рабиа упуте Мухамеду. „Сине мого пријатеља! — говорио је Утбе — ја долазим у име најодличнијих племенских главара града Меке и добро пазн шта ћу ти рећи. Макар да си тешко увредио наше богове и наше старе осудио с неверства, а наше мудраце назвао лудацима, ми смо испак припремни да те примимо у нашу средину. Ако си жељан блага, даћемо ти толико да ћеш бити међу нама најбогатији, ако ти је до части, нудимо ти да вудеш вођ, Сеид, Курејшева племена. Дакле окани се тог јаловог посла и прими што ти се нуди.”

Јеси ли свршио?

Да!

Е, сад слушај!

И Мухамед је наглас, да су и они тамо чули, рецитовао цelu четрдесет и прву суру Корана: „Ево књиге, Корана, за људе који имају разум. Мухамед је човек као и други људи, али је њему наређено да објави чисту веру у Бога јединога и да их упути на праву стазу. Тешко онима који прије су се дружили Богу и другим божанствима и онима који не дају милостињу и који поричу будући живот. Благо онима који верују и чине добра дела, они ће примиti вечну награду. Зло и добро не могу ићи упоредо. За зло враћај добром и твоји ће непријатељи постати твоји пријатељи и заштитници. Савршенство ће постићи само они који су стално на правоме путу. Уточниште тражи само код Бога јер он све зна и чује. Ноћ и дан, сунце и месец, само су знамења божије моћи, не клањај се дакле пред сунцем и месецом него пред оним који их је изничега створио. Земља која ти се чини мртва креће се по његовој волји; онај који је земљу оживео, оживеће и мртве. Коран је пут истине и спаса за оне који верују. Све што људи раде, раде себи, Бог не чини силе никоме.”

Док је Мухамед рецитовао горњу суру коју у изватку доносимо, дотле је Утбе блед и као укопан стајао пред Мухамедом.

Јеси ли разумео? — Одабери коју хоћеш страну! говорио је Мухамед Утби на растанку.

Кад се повратио међу своје другове, Утбе им рече: „Тако ми моје вере, никад у животу нисам чуо нешто слично. Није то ни песма ни говор мађионичара; то је нешто што у дно душе прођи, што осваја. Послушајте ме и пустите тога човека нека слободно освешћује народ и упућује у праву веру. Он ће без сумње успети и постаће идеал целог нашег народа.”

„Он је тебе завео и опчинио!”

„Ја сам вам отворено и искрено рекао шта сам својим очима видeo и на своје уши чуо, а ви радите што знате”.

Сутра дан после тога мекански прваци позову Мухамеда себи и ставе му исте оне услове изамирења које му је дан пре у име њихово нудио Утбе. Мухамед и њима одговори са три нова ајета: „Ја вам саветујем само једно: верујте у Бога и поклоните се њему у скупу или појединце. Ви ћете се брзо осведочити да вашег суграђанина Мухамеда не ииспирши демон. Његов је задатак као божијег посланика да вас опомене. Он не тражи од вас никакве плате, задржите за себе сва блага. Његова је плата код Бога који све зна и види. Истина је објављена, лажи више места нема; лаж (идолопоклонство) неће се више повратити” (XXXIV: 45—49).

Видећи да митом и обећањима не могу ништа постићи, они затраже од Мухамеда да им покаже какво чудо као знак божијег посланства. „Знак мoga посланства је божја реч, Коран” — одговори им Мухамед. „Ја нисам послан да чуда стварам, него да вам саопштим речи Онога који је изничега све створио. Тешко онима који поред Бога траже и друга божанства. Ја стрпљиво чекам коначну победу истине”.

После овога одговора идолопоклонци разгласе по граду да је Мухамед обична незналица и да му Коран диктира неки хришћанин Џебир, златар са Мерве, с којим се Мухамед сваки дан састаје и од њега прима упуте. Али то им није ништа помогло: цела је Мека знала да је Џебир Грк, роб породице Ел Хадреми и да арапски говори врло слабо „а језик Корана, то је најчистији арапски језик, пун елеганције” (XVI:105). Осим тога путници који су долазили из Јасриба казивали су да тамошњи јеврејски научници говоре на основу онога што су о Мухамеду чули да је Мухамед божији посланик, за кога и Свето Писмо (Јеванђеље по Јовану XVI, 7), претсказује да ће се после Христа појавити и његов наук обновити.

То је све увек забринуло меканске прваке и они одлуче да забране јавно учење Корана и позивање у нову веру; „где се Мухамед појави треба га ометати, а оне који буду ишли за њим да чују Коран, прогонити и најстрожије казнити”.

5.

Прогон Муслимана и сеоба у Абисинију.

Све мере предострожности које су предузели Мухамедови противници мало су им користиле: он је наставио свој рад прелазећи мирно и стрпљиво преко свих увреда и напада. Сваки је дан долазио у порту Кабе и својим присталицама учио и тумачио Коран. Молећи се Богу, учио је Коран у пола гласа, тако да су га верници добро чули и разумели, док идолопоклонци са друге стране нису могли ништа чути (XVII:110). Али идолопокло-

ници, колико су се с једне стране бојали Корана, толико су с друге стране сами желели да га чују. Догодило се више пута да су најугледнији Курејшеви прваци кријући се један од другога ишли да чују Мухамеда кад по ноћи на глас код своје куће рецитује појединачна места из Корана. Кад су то Мухамедове присталице приметиле, одлуче да поново јавно иступе. Абдулах бин Месуд дође једнога дана у Кабу где су били окупљени сви мекански прваци и проучи им наглас педесет пету суру Корана. Сви су навалили на њега. „Нека је слављено име онога који је пун величанства и милосрђа” — завршио је Месуд и сложно се под ударцима неверника.

Сутрадан идолопоклонци донесу закључак да треба предузети најстрожије мере против муслимана и уопште против ширења нове вере. Да би избегли међусобне свађе и поводе крвној освети, сложе се у томе да свака породица прогони своје отпale чланове, а господари своје робове. Оне који немају породице и друге заштите може прогонити ко први стигне. На брежуљку Ремза побију неколико стубова за које су везали муслимане: по најжешћој сунчаној жези везали су несрећне жртве голе и гологлаве и ту их тукли и мучили. Амр бин Јасур и мати му Селма први су магтири исламске вере; у највећим мукама, мучени глађу и жеђом, издахнули су на стубу.

После тога нареди Мухамед свима онима који су били без јаке породичне заштите да се склоне у Абисинију. „Тамо је — говорио им је Мухамед — земља чиста од идола, тамо влада праведан и добар владар; у тој земљи нема насиља. Склоните се тамо, док стигне божија помоћ”.

Дванаест муслимана и четири жене, међу њима и Мухамедов зет Осман бин Афан са женом Рукајом кренули су сутра раном звором пут Абисиније. Са обале Црвенога мора повезла их је једна абисинска трговачка лађа у престоницу Негуса где су били врло лепо примљени. То је било под конац 615 године по Христовом рођењу, пете године Мухамедова посланства. После тога мало по мало, тајно и неопажено иселило се из Меке у Абисинију још осамдесет муслимана и муслиманки, тако да су у Меки остали само Мухамед, Ебу Бекр и Алија који су имали јаку породичну заштиту.

Кад су идолопоклонци сазнали да су се муслимани иселили у Абисинију и да су тамо наишли на леп пријем, отпреме своју двојицу угледних првака: — Абдулах бин Ребиу и Амр бин-ел Аса да од Негуса траже изручење и повратак меканских бегунаца. Амр бин-ел Ас, којег ће историја доцније убрајати међу најугледније Мухамедове другове, говорио је краљу Абисиније да се у Меки појавио један „опасан ветрогоња и мајновничар”, који је посејао раздор међу једнокрвну и једноверну браћу, проповедајући неку нову секту која нема ничег заједничког ни с хришћанском ни с јеврејском вером. Нашло се неколико лакоумних људи и жена који су пристали уз њега и од страха пред казном богова

побегли из своје домовине. Дакле, да ови несретници не би новом сектом окужили и његову земљу и да чувари традиција светога храма могу по заслуги казнити ове одметнике, у колико се не би покајали”, — Амр моли краља да их изручи и поврати у њихову домовину.

Негус је желео да чује и муслимање пре него одлучи о њиховој судбини.

„Каква је то нова вера ради које сте напустили своју прадедовску?” — питао је Негус сакупљене муслиманске избеглице. Џафер бин Еби Талиб одговори у име муслимана: „Наши је народ огрезнуо у тами незнања и искарености и место вере у Бога клања се дрвеним идолима. У то нам Бог послал људа из нашега племена и још од детињства ради својих врлина међу нама штovана. Он нам је објаснио у име Бога јединога, да верујемо у једног и правог Бога, да чинимо добра дела и делимо милостињу, да будемо искрени и стални на речи, да будемо благи и добри према својим родитељима и суседима и да избегавамо силу и опачину. Забранио нам је са женама ванбрачно општити и у сиротињска права дирати. Ми смо му поверовали, али наши земљаци који се клањају окрутним и лажним боговима устали су против нас, мучили нас и прогонили. Ми смо се склонили у твоју земљу и под твоју заштиту, док дође божија помоћ. Ти нас сигурно нећеш изручити поновном насиљу окрутних идолопоклоника. Тако нам је рекао божији посланик и наш учитељ”.

Негус је затим зажелео да чује који став из Корана, на што му Џафер проучи неколико ставова четврте суре. „То су речи”, рече краљ, „истога онога који је и Христу говорио, па бих желео чути како ваш Коран говори о Христу”. Џафер му проучи 170 ајет исте суре Корана.

„Између тога — настави краљ — и онога што наша вера учин с Христу, нема никакве разлике. С тога ви — окрене се муслиманима — останите овде колико хоћете: ви сте под мојом заштитом”.

6.

Омеров прелаз на Ислам.

Мухамедов петогодишњи рад, пун мучних напора, окруњен је једним успехом, који је био од великог значаја не само за малу муслиманску заједницу, него уопште за Ислам и будуће арапско царство. То је прелаз у Ислам Омер бин-ел Хатабов. Угледни члан породице Ад-бин Каб из племена Курејш, Омер био је познат као највећи непријатељ нове вере, који је безобзирно прогонио све њене присталице а уз то јуначан и напрасит, да га се и његова околина бојала. Ренан, који није склон Мухамеду ни Исламу, вели да „Омеров случај пружа несравњиву суштину верске психологије којој у историји нема слична примера.”

После неуспеха меканске делегације код Негуса, меканским је првацима било јасно, да се ширење нове вере може спречити само на тај начин, ако се њен зачетник Мухамед убије. Ради тога уцене његову главу са стотину дева и два пута толико ока сребра. Омер син Хатабов примио је на себе ту задаћу и голом сабљом у руци пошао да обрачуне с „Мухамедом и његовом сектом”. На путу се сртне са својим пријатељем Нујном којему повери куда иде и шта намерава. „Страст те гони, Омере, пази шта радиш, знаш ли ти да потомци Абд-ел Муталибови неће допустити да Мухамед остане неосвећен. Кrv ће пасти у граду, а ти ћеш први платити својом главом његову кrv”, — одвраћао га је Нујн, који је у души и тајно био првмно нову веру. Видећи да је Омер несаломљив, покуша да му пажњу скрене на другу страну. „Па твоја сестра Фатима и муж јој Саид одавно су муслимани. Њима сваки дан долази у кућу Мухамедов поузданник Хабаб и поучава их новој вери, и сад је код њих”. Мислио је Нујн да ће то омекшати Омера, бар за први моменат, док се Мухамед где год склони. И у истину, место да оде тражити Мухамеда, Омер окрене према кући свога зета: Чувши пред вратима учење Корана, провали унутра као бесан тигар.

„Ви сте Мухамедове присталице?” — загрми Омер и насрне на Саида. Фатима обавнje руке своме мужу око врата и обое у један глас повичу: „Ми смо муслмани: Бог је један, а Мухамед његов посланик!” Место зета, Омер је ранио своју рођену сестру. Фатима у крви огрезла брижно је сакривала листове Корана да се не упрљају.

„Покажите ми шта сте читали!” — громио је Омер.

„Обећај да нећеш подерати и оскрнавити!” — захтевали су Саид и Фатима још увек у загрљају.

— Обећајем!

— Очисти се и узми абдест и онда ћемо ти дати.

Кад је Омер и то учинио, Фатима му пружи неколико исписаних ајета из двадесете суре Корана.

„Како је то дивно, како је то племенинто!” — клицао је Омер као препорођен. „Где је божији посланик? Ја морам одмах да га видим и да га чујем”, питао је Омер нестрпљиво. Хабаб, који се је био скрио у другу собу пред Омеровим хршумом, сад се појави и каже му где се налази Мухамед.

Мухамед је био на Сафи, у кући свога пријатеља Еркама са неколико нових присталица и тумачно им Коран.

Неко покуца на врата. Један од Мухамедових присталица провири кроз пукотину на вратима и престрављен шапне: „Омер! сабља низањ виси...” сви претрну.

— „Отворите врата и пустите га да уђе!” рече Мухамед и пође му у сусрет говорећи: „Шта је тебе овамо довело сине Хатабов? Зар ћеш истрајати на кривоме путу све дотле док те не стигне божија казна?”

— Бог је један, а Мухамед његов посланик! клицао је Омер.

— Аллаху екбер, Бог је велики! заврши Мухамед.

Бојкот Муслимана.

До Омерова прелаза на Ислам у Каби је смео клањати и Богу се јавно молити само Мухамед. Он је сваки дан у извесно време долазио и обавио своју молитву на оном месту у Каби између Хацер-ел-есведа и Рукаел-Јеманије. Омер у пркос бесу идолопоклоника долазио је такође сваки дан и на истом месту где и Мухамед молио се Богу, јавно и гласно. То је још горе узнемирило идолопоклонике. Гледали су из дана у дан како им се полагао, али сигурно измиче тло испод ногу, како Мухамед у пркос најстрашнијих прогона добија нове присталице и како се све јаче и видније тресу темељи паганизма. Омер им је сваки дан претио: „само кад нас буде три стотине муслимана, претраћемо ми вас, недостојне, из божијег храма”.

Бојећи се тога, мекански прваци оснују године 616 по Христу а седме године Мухамедова посланства, лигу завереника који ће у свему и по свуда бојкотовати потомке Абд-ел Муталибове, били они муслимани или идолопоклонци. Завера се састојала у томе да нико од завереника неће склапати брак са потомцима Абд-ел-Муталибовим, да од њих неће ништа куповати нити им продавати, и да ће уопште сваки приватни и јавни саобраћај с њима прекинути. Да завера буде тврђа и свечанија, све то напишу на пергаменту и обесе у Кабу.

Мекански су прваци дожали као сигурно да ће ове драконске мере присилити Ебу Талиба и његове рођаке да напусте Мухамеда и његове малобројне присталице. Међутим, потомци Абд-ел Муталиба, чувши за ову заверу и бојећи се и горих прогона, закључе, да све своје по граду раштркане домове напусте и да се сви збију на једно место. Окупе се око Ебу Талиба и настане у једном крошовитом теснацу близу Меке, *Шеаби Еби Талиб*. Једино Ебу Лехеб, Мухамедов стриц није се ктeo придружити својим рођацима.

У овом теснацу, изоловани од свега света, Абд-ел Муталибови потомци, с Мухамедом заједно, остали су скоро три године. Оно блага и хране што су са собом понели брзо су потрошили и били би рђаво прошли, да се нису за њих бринули неки даљи им рођаци и пријатељи, који су им кришом слали храну и друге животне намирнице.

Почетком десете године Мухамедова посланства, (619) по средовањем неколицине угледних меканских првака, који су у души пристајали уз Мухамеда а јавно уз идолопоклонике, дигнута је забрана и потомцима Абд-ел Муталиба и Хашима поново враћена грађанска права. Муслимани и њихови пагански рођаци и заштитници, напађени и измучени, вратили су се након три године у своје опустошene домове.

8.

Мухамедов пут у Таиф.

Неколико месеци иза тога дододила су се два случаја, један иза другога, за које се могло претпоставити да ће с њима докрај чити и Мухамедова мисија: то је смрт Ебу Талиба и Мухамедове жене Хадиће. Ови губитци дубоко су се коснули осетљивог Мухамедовог срца. Предвиђајући да ће од сада настати за њега и тежи и горчији дани, Мухамед одлучи напустити Меку и преселити се у Таиф, мали град удаљен источно од Меке два дана хода. Становници Таифа припадали су племену Сакиф, и били су у близком сротству са потомцима Абд-ел Муталиба. Мухамед се надао да ће међу њима најти на разумевање, али кад је стигао у Таиф, грађани су га примили врло рђаво: после кратке дискусије са првацима племена, Мухамед је морао напустити град, прогонjen најпогрднијим псовкама и камењем од раздражене светине. Након дводневног заморио г путовања Мухамед је са својим верним пратиоцем Зеид бин Сабитом, приспео до брда Хара и ту скрван духовио и телесно молио Бога: „О мој Боже, убрзај победу истине или свога слугу позови к себи на други, бољи свет”.

Није смео ни мислiti на повратак у Меку јер су идолопоклонци већ били обавештени о томе како је у Таифу прошао. Покушао је да у Меки нађе заштитника који ће га примити под своје окриље. Мутим бин Ади, моћан и угледан Курејшита, који се и пре, за време бojкота Муслимана био заузeo за Мухамеда, обећа му и овога пута своју заштиту. Наоружан својом многобројном породицом, Мутим је дочекао Мухамеда у порти Кабе где се Мухамед Богу помолио, седам пута око храма обишао и онда се вратио својој кући.

Од сада је Мухамед неко време живео доста повучено, показујући се с времена на време у јавности и проповедајући свој наук благо и убедљиво, а уздржавајући се од напада на идолопоклонике и њиохва божаиства „Немој ружити божанства која они прizivaju поред Бога, јер би и они, у своме незнанju, могли хулити на Бога. Ми ћemo показати људима шта је њихова дужност. Сви ћe се људи Богу повратити и Он ћe им указати на њихова дела” (VI:108).

Кад су наступили дани хаџилука, Мухамед је по своме досадањем обичају зашао међу ходочаснике и позивао их у Ислам. „Људи”, говорио им је он „Бог вам заповеда да верујете само у Бога а да сва друга божаиства одбаците, да верујете у моје посланство и да ме помогнете да испуним своју мисију, Бог ћe вас за то наградити”. Али је у исто време стопу у стопу за њим ишао и његов стриц Ебу Лехеб и свету говорио: „Не верујте му, он је мађионичар, он је тешко увредио наше богове Лата и Узата”.

9.

Састанак са ходочасницима из Јасриба и заклетва на Акаби.

У пркос свим претњама и запрекама, Мухамед није малаксао у своме настојању. Десете године посланства (концем марта 620. по Христову рођењу) Мухамед се једнога дана састаје на Акаби, брежуљку с леве стране пута који води из Меке у Јасриб, са петорицом ходочасника из племена Хазерџ. Мухамед их је позвао у Ислам, растумачно им његове главне принципе и рецитовао неколико места из Корана. Занешени његовом благом и убедљивом речи, јасрички ходочасници изјаве да примају веру у једнога Бога и његова посланика. На растанку се договоре да се до године за време хаџа опет састану на истом месту.

Следеће године (621) Мухамед се по други пут састао на Акаби са дванаест јасричких муслимана: пет који су прошле године приимили Ислам и седам нових. Десет их је било из племена Хазерџ а два из племена Авс. Уговор што га је Мухамед склопио са ових дванаест муслимана, познат је у историји под именом „Прва Заклетва на Акаби” и био је по својим последицама од велике важности за напредак и развјитак Ислама. Ових дванаест јасричких првака свечано су се обавезали „да ће веровати у Бога јединога, да неће убијати своју децу, да неће чинити прељубењи блуда, да неће клеветати и лагати, красти и пљачкати и да ће слушати све што им Мухамед нареди”.

„Ако будете тако радили, бићете срећни на оба света”, — рекао им је Мухамед на растанку. Уговоре да се до године састану на истом месту.

Са јасричким муслиманима послао је Мухамед у Јасриб свога друга и пријатеља Масаб бин Умејра да тамошњи свет упућује у учење Корана и обреде Ислама.

За годину дана рада и настојања, Масаб је успео толико да у Јасрибу није било куће, у којој није био бар један Мусиман. Идуће 622 год., нашло се у Меки за време хаџа седамдесет и пет јасричких муслимана, који су се, према договору прошле године, поновно састали с Мухамедом на Акаби и упознали га са стањем и ширењем Ислама у њиховој средини. С обзиром на спори на предак Ислама у Меки, као и на огорчени отпор меканских идолопоклоника против сваке Мухамедове акције, они су предлагали да се Мухамед са својим присталицама пресели њима где се Ислам почeo нагло ширити и где ће Мухамед бити поштovan бар од личних напада. Абас, стриц и заштитник Мухамедов, који је присуствовао овоме састанку, одлучно се усротивио њихову предлогу, доказујући да би то била формална објава рата не само Меки, него и целој Арабији. Сав арабљански пагански свет,

нарочито мекначки, који у Мухамеду види једног смелог реформатора — револуционара против вековних социјалних и верских традиција, — морао би устати против Јасриба а мали број Мухамедових присталица не би био ни издалека у стању да се одупре тој сили. И Мухамед, који је под његовом заштитом у Меки сигуран, бар за свој живот, преселењем у Јасриб био би и тога лишен. Међутим јасрибски муслимани доказивали су да Ислам у Меки нема никаква изгледа на успех, док се међу њима нагло шири и они су уверени да ће бити у стању одупрети се свакој навали, само да Мухамед међу њих дође. Нека Мухамед само каже шта жели и шта од њих тражи, они ће све испунити. Абас, још увек идолопоклоник, није могао ни издалека схватити њихов занос и толико самопоуздање, док Мухамед, након кратког промишљања одговари: „У име Бога, тражим од вас да обожавате само једног Бога и да му не придодајете друга божанства, да се строго и верно држите заклетве од прошле године. За себе и своје присталице не тражим друго, него да с нама заједно истрагјете на правоме путу. Бог је велик и истина ће брзо победити”.

Бог је велики! одговоре они, и у знак верности рукују се с Мухамедом. Исте ноћи кренули су са својим караваном пут Јасриба.

10.

Мираџ.

Између првог и другог састанка на Акаби Мухамед је објавио седамнаесту суру Корана *Ел-Есра*. Почетак ове суре: „Хваљено буди име онога који је ноћу пренео свога роба од Кабе (месџиди харам) до Јерусалимскога храма” (месџиди акса), — био је доцније предмет најживље дискусије, и потребно је да се овде иа то осврне. Пре свега настало је спор међу муслиманским теологима, када је ова сура објављена и какво је било путовање: телесно, стварно или духовно привићење. Да не спомињемо све оне фантастичне бајке, које је могла смислити само распаљена источњачка машта а о којима у Корану ингде ни помена нема и о којима Мухамед није никад говорио, навешћемо само толико да је историјски утврђено, да је ова сура објављена почетком једанаесте године Мухамедова посланства, да се о ноћном путовању у целом Корану говори само у првој реченици ове суре и да је путовање било духовно привићење а не стварно путовање. Сачувана је и једна изрека која је потекла из најинтимније Мухамедове околине и која (ад вербум преведена) гласи: „Мухамедово тело није никад избивало, него га је Бог духовно пренео”. Дакле нема ни говора о неком бајословном коњу Бураку и о шетњама по небеским спратовима...

III.

Мухамед у Медини.

1.

Хиџрет — сеоба у Јасриб.

Макар да је састанак на Акаби био у највећој тајности, ипак су већ сутрадан за њу сазнали мекански идолопоклонци и удво-стручили мере предострожности. Ради тога Мухамед је саветовао својим присталицама да се селе тајно и појединачно. И тако је сеоба трајала пуна три месеца: од марта до половине јуна. У Меки су се поред Мухамеда од виђенијих муслмана налазили још само Ебу Бекр и Алија. Тада одлучи Мухамед да се и он са њима исели у Јасриб и то саопшти Ебу Бекру, који ће приредити што је потребно за пут. Пуким случајем сазнали су мекански прваци за Мухамедову одлуку и одмах сазову збор главара у градску већницу — Дар-ел Недвет на договор. Након дуже дискусије донесу закључак да исту ноћ опколе кућу Мухамедову и да сви, док је он још на спавању, навале и убију га. То је Мухамед сазнао и одмах с вечера прешао Ебу Бекру а у своме стану и у својој постељи оставио Алију, тако да су идолопоклонци тек у моменту навале опазили да је у кући, место Мухамеда, Алија. Не губећи ни часа времена мекански су прваци послали коњаничку потеру за Мухамедом.

После дводневне узалудне јурњаве мединским путем, гониоци су се повратили и известили да Мухамеду нема ни трага ни гласа. Нико осим Алије и једног Ебу Бекрова роба није знао куда је Мухамед отишао и где се налази.

Док су идолопоклонци опседали Мухамедов стан, дотле су он и Ебу Бекр пешке изшли из града и након саеха хода склонили се на источну страну Меке у једну пусту и мрачну пећину на борду Севр. Ту су остали три дана и три ноћи, куда им је Алија ноћу слao храну и извештаје о кретању идолопоклоника. Тек четврту ноћ кад је прошла свака опасност, два верна пријатеља узјашу на деве и крену споредним путем према Јасрибу. Ноћу су путовали а дању се одмарали. У близини Јасриба у малом сеоцу Цурфи, Мухамед је објавио: „Онај који ћи је Коран послao, он ће ће и повраћашши у сјапо боравишши“. Речи: доиста Бог најбоље позна оне који иду правом стазом и оне који у тами лутају”, (XXVIII:85). Седми дан по подне стигну у предграђе Јасриба у село Куба, најплодније место у целоме Хиџазу. Ту се Мухамед задржао четири дана и за то време саградио прву муслманску цамију, „Храм Страха Божијега” (IX:110).

Пети дан свога боравка у селу Куба, у петак, после подневне молитве, Мухамед је држао сакупљеним муслманима један говор у којем је изложио и објаснио главне принципе исламске догматике. Исти дан о заласку сунца, пошто је и Алија био

приспео из Меке, ушао је у Јасриб у пратњи муслимана и других првака који су у сусрет дошли да га виде и поздраве.

Мухамед се иселио из Меке у ноћи трећег ребн-ел-евела, 18 јануара 622. г. и то је права Мухамедова сеоба — *Хиџреји Небеви*, коју треба разликовати од ере којом почње мусимански календар а која је заведена године 638. за владе Халифа Омера.

2.

Градња мединске цамије и промена К'бле.

Сеоба из Меке у Јасриб, најважнији догађај у историји Ислама, из темеља потресе земљу арапску и преобрази њено лице: град идолопоклоника Јасриб промени своје име у град Божијега посланика — *Мединеш'ен-Неби*, а два главна племена Аве и Хазерџ до тада на крви и ножу завађена, измирише се иа благу реч Мухамедову и постадоше његови помоћници, *Енсарије*. Неће проћи ни пуних десет година од Мухамедова доласка у Медину, сва ће арапска племена пригледити Ислам а последњи идол у Меканском храму пашће у прах и заборав пред вером у правога Бога и његовог посланика.

Неколико дана по доласку у Медину, Мухамед је приступно градњи мединске цамије, при чему је и сам као обични радник суделовао. Уз цамију су саграђени и станови за њега и његову најближу породицу: мале приземне собе од дрвета и глине — *Ел-Хуцерай*.

Место *михраба* у цамнији је са северне стране, управо према Јерусалему, била постављена једноставна гомила камења, према којој су се правоверни окретали за време молитве.

Пре него што је додотовљена мединска цамија — градња је трајала седамнаест месеци — Мусимани су се у часове одређене за молитву окупљали око Мухамеда без нарочитога позива и с њим заједно клањали. Кад је цамија довршена и сви медински мусимани почели долазити ту да клањају, Мухамед одлучи, да нађе форму и начин како ће се правоверни обавештавати о времену молитава тако, да се сви у један час нађу на окупу. Арабљански Јевреји у ту сврху употребљавали су бубањ, а Хришћани чегртальку. Кад се о томе саветовао са својим друговима и питао их за мишљење, један између њих, Абдулах бин Зејд, предложи људски глас — *Езан*. Кад је време молитве, нека један Мусиман јавно и гласно позове правоверне на молитву, изговарајући ову формулу: Бог је велик! ја сведочим да је Бог један а Мухамед његов посланик. Правоверни! — дођите на молитву, дођите на спас! Бог је један и једини!

Мухамед је овај предлог усвојио и за то звање поставио Билала, ослобођеног роба, који је имао јак и соноран глас. То је први мујезин.

По увођењу Езана следила је промена К'бле. За време свога боравка у Меки и првих седамнаест месеци у Медини, Муслимани су се за време молитве окретали Јерусалиму, па је, како је горе споменуто, и у мединској цамији био тако постављен и михраб. У месецу шабану друге године по Хиџрету, наређено је да се Муслимани у будуће за време клањања окрећу према Каби, а не према Јерусалимском храму (II:145). Ради тога је у мединској цамији и михраб пренешен са северне на јужну страну у правцу према Меки, а сама цамија прозвана Месид-ел К'блетеји.

Неколико дана после тога консакриран је месец Рамазан, као месец поста и наређено давање Зеката.

3.

Битка на Бедру.

Неколико дана пре наређења о промени К'бле догодио се у близини Меке један крупан инцидент, који је Мухамеда довео у врло незгодан положај и према Муслиманима и према идолопо-клоницима. Мухамед, жељећи да буде тачно обавештет о намерама Меканаца, пошаље концем месеца цумад-ел-ахира извиднику од осам Мухаџиринга под водством Абдулах бин Цахша, угледног меканског досељеника. Мухамед је Абдулаху дао писмено наређење и строго му наредио да избегава и најмањи сукоб. Његов је задатак био да испита и извиди кретање Меканаца и да ли они евентуално спремају какву акцију против Медине. Извидница је дошла до Нахла, на пола пута између Меке и Таифа и ту се склонила у једну заседу. Међутим док су они ту били најде из Меке један караваи, са сухим грожђем, бакром и другом робом, на путу за Сирију. Вођа каравана био је Амр бин-ел-Хадреми са још четири пријатиоца. Није ни помишљао да би га на путу могао ко напаст и опљачкати, јер је био наступио месец речеб, дани општег мира — ешухурн хурум. Међутим кад је караван дошао у заседу код Нахла, Абдулах, не могавши одолети свом пљачкашком нагону, навали са својим друговима из бусије на њих и убије вођу Амра а двојицу пратилаца са целим караваном зароби. Друга двојица — умакну и однесу глас у Меку о ономе што се у Нахлу догодило. То је био први плен и први непријатељ, којега су убили Муслимани.

Кад се Абдулах са богатим пленом и два заробљеника вратио у Медину, Мухамед га је хладно примио и оштро укорио не само за то што је прекорачио његово наређење, него још више с тога што је својим поступком оскрнавио свете дане општег мира. Ради тога од плена није хтео ништа узети, него је цео плен са заробљеницима ставио под секвестар и предао другоме на чување.

Меканци кад су чули за догађај у Нахлу, узбунили су се и на све стране развили жестоку акцију против Мухамеда „који не поштује ни дане општег мира, који су сваком Арапину, без разлике веровања, светиња.“ Почекли су се спремати на освету.

И медински Муслимани, најверније Мухамедове присталице, осуђивали су Абдулахов поступак. Коран у ајету који је тим поводом објављен, замера овоме случају, али у исто време оштро замера и идолопоклоницима за њихове опачине: „Питаће те поводом убиства (битке), које се догодило у светом месецу. Речи им: то је зло, што је у светом месецу пала мртва глава, али је тежи грех скретати људе с правога пута, неверовати у Бога и силом гонити вернике из божијег храма. Џидлатрија је гора од убиства” (II:217). Из тога је Мухамед наредио да се раздели плен и прими откуп за два заробљеника.

Два месеца после тога догодио се један случај, који је сильно подигао углед Муслимана: 16. дан рамазана друге године по Хиџрету (13. јануара 624) сударили су се први пут медински Муслимани са меканским идолопоклоницима. Битка у којој је суделовало 314 Муслимана и преко 900 идолопоклоника, а која је свршила сјајном победом Муслимана, водила се у близини села Бедра, 120 километара југозападно од Медине. У овој битци погинуло је седамдесет идолопоклоника, међу њима двадесет и четири најугледнија меканска грађанина, а шездесет их је пало у ропство. Ту је погинуо и Ебу Цехел, најнепомирљивији Мухамедов противник. Муслимани су имали четрнаест мртвих, шест Мухаџиринга и осам Енсарија.

Глас о победи Муслимана на Бедру брзо је допро до Меке и Медине: у Меки је завладала тешка жалост, у Медини свеопште весеље. Сви медински грађани, женско и мушки, старо и младо, пошли су у сусрет победиоцима. Мухамед, да поштеди своје меканске суграђане — заробљенике од евентуалних подругљивих добављивања са стране мединског света, пригодом његовог триумфалног уласка у град, ушао је у Медину један дан пре заробљеника. Кад су му сутра довели заробљенике, наредио је да им најпре скину окове а онда их распоредио по кућама мединских Муслимана, прे�porучивши да са заробљеницима поступају као са гостима. И у истину Муслимани којима су заробљеници поверени поступали су с њима братски и пријатељски: с њима су заједно јели и пили и у свакој им прилици указивали највећу пажњу. То је подигло још више углед Муслимана и у очима самих заробљеника.

Неколико дана иза битке на Бедру објављен је почетак осме суре Корана „Плен” (Суре-т-ел-Енфал) која почиње овим речима: „Они ће те питати о плену. Речи им: ратни плен припада Богу и његовом посланику. Старајте се да између себе поравнате све размирице. Ако сте прави верници покоравајте се Богу и његову посланику”. На основу тога ратни плен са Бедра раздељен је међу победнице на једнаке делове; сам Мухамед узео је исто онолико колико и сваки други. У исто време објављен је и 76 ајет осме суре, којим је установљено о узајамном наследству између меканских досељеника и мединских грађана стављена ван снаге и уведенено крвно наследство.

У року од шест недеља од битке на Бедру, Меканци су откупили своје заробљенике: за сваку главу од хиљаду до четири хиљаде дирхема, према имовном стању заробљеника. Оним заробљеницима који су били сромашни и оптерећени великом породицом, Мухамед је поклонио слободу без откупа под условом да обећају да се више никад неће борити на страни његових противника. Заробљенике који су знали читати и писати, Мухамед је задржао неко време у Медини и умolio их да сваки од њих десет мединских младића научи арапском писму и читању. Међу овим младићима које су мекански заробљеници учили писати био је и Зеид бин Сабит који ће се доцније ради своје писмености прославити а како је био даровит, Мухамед је наредио да га и хебрејски науче, како би му могао послужити као секретар у догонању са Јеврејима.

4.

Први сукоб са Јеврејима и пораз Муслимана на Ухуду.

По свршетку рамазанског поста, први дан месеца шевала — неколико дана након повратка из славом овенчане битке на Бедру, Мухамед је рано ујутро кренуо од своје куће у пратњи свих Муслимана града Медине и околице. Пред њим је иошено копље које је Негус даровао Зубеир бин Аваму, једном од оних Муслимана, који су пете године Мухамедова посланства избегли из Меке у престоницу краља Абисиније. Кад је свечана поворка стигла до једног празног простора, одређеног за јавну молитву — *Мусала*, Мухамед је дао знак да поворка стане и наредио да се копље забије у земљу у правцу према К'бли и да се правогерни поставе у сафове — редове. Мухамед је онда ступио напред, два три корака испред првога реда и са вернима заједно први пут обавио молитву у знак свршетка рамазанског поста: клањао је *Салаш-ел фишр*. То је био први Рамазански Бајрам којег су Муслмани прославили.

Половином месеца шевала (11. фебруара 624) догодио се у мединској чаршији један случај који је био повод оштром сукобу између мединских Муслимана и Јевреја. Неки Јеврејин из племена Каинока инзултирао је једну мусиманску жену из мединске околице која је тога дана на тргу продавала млеко. Један мусиман који се ту задесио устане у одбрану нападнуте жене и у свађи убије Јеврејина. На то једна група Јевреја навали на њега и на месту га премлати.

Ради тога ускрепело је на обе стране. Узалуд је Мухамед лично покушао да спор реши мирним путем: Јевреји нису хтели ни да чују. „Нисмо ми кукавице са Бедра, горко ћеш ти искусити шта значи племе Каинока” — отворено су претили Мухамеду. Дошло је до прве битке која се свршила победом Муслимана и исељењем јеврејског племена у Сирију.

Од овога догађаја прошла је пуна година дана а да се у Медини ништа није догодило од особите какве важности. Мухамед је могао да се мирно посвети својој мисији и да вернике упућује у тајне откровења. Број Муслмана још увек незнатан али од победе на Бедру углед им расте. Бедуини из ближих и удаљенијих крајева мало по мало долазе у Медину да виде Мухамеда — победоца, а многи од њих примају и Ислам. Идолопоклонци и Јевреји с ове стране Меке давали су победи на Бедру вишу важност и од самих Муслмана.

Међутим, у Мухамедовом родном граду и међу његовом најближом родбином све је горело за осветом. Пораз на Бедру, поизжење и жалост за палим првацима поновно узбурка сав пагански мекански свет: старо и младо, женско и мушки, — све је вапило за осветом. Спремало се полагано и озбиљно, тражили се пријатељи и савезници на све стране, да онда уједињеним силама у корену затару „сатанску секту и достојно оперу срамоту и попижење које је њен вођа и зачетник задао националним боговима и хиљаду годишњим традицијама арабљанског народа”. И медински Јевреји, увек неверни и непоузданi како их је Бог дао, роварili су на све стране против Мухамеда и Ислама.

У другој половини месеца рамазана треће године по Хидре ту кренуло је из Меке пут Медине три хиљаде идолопоклонника, међу њима седам стотина тешких оклопника и две стотине коњаника. Идолопоклонике је предводио Ебу Суфјан бин Харб, угледни првак Крејшева племена; ту је и Халид бин Велид, који ће извјевати победу идолопоклоника и пораз Муслмана на Ухуду, а којег ће ни пуних десет година после тога исламска историја убројити међу своје најславније и најхрабрије војсковође и јунаке. Са војском је кренуло на пут и петнаест најугледнијих меканских жена, које је предводила чувена Хинд бинти Утбе, жена Ебу Суфјанова. Жене су свирком и песмом храбриле војнике идолопоклоника.

Меканска се војска најпре утаборила у плодном и богатом селу Зул-Хулејфа, седам миља јужно од Медине. Док је Мухамед у Медини прибрао своје силе за одбрану, дотле су Меканци обишли град с леве стране и утврдили се код бунара Равма на подножју брежуљка Ајнејн, у долини брда Ухуд, три четири миље североисточно од Медине.

Шести дан месеца шевала (21. јануара 625) о залазу сунца Мухамед је кренуо из Медине са хиљаду Муслмана. Кад су били на пола пута Абдулах бин Убеј бин Селул, познати вођа мединских мунафика издвоји се са три стотине људи и врати у Медину. (Мунафицима Коран зове оне лицемјере који су привидно Ислам примили, а у души остали идолопоклонци). Тако је Мухамед остао само са седам стотина војника и ноћу се утаборно у једној долини према меканској војсци тако да га је иза леђа штитило брдо Ухуд. Мухамед је позади своје чете на самом подноју Ухуда поставио педесет стрелаца и наредио им да се ни у којем

случају, ма како се битка развијала, не мичу са свога места нега да чету штите од евентуалних навала с леђа.

Сутра дан (7. шевала, 22. јануара) почела је битка навалом Меканаца који су се кретали у форми полумесеца: десно је крило предводио Халид бин Велид, лево Икримет бин Еби Цехел, сваки са стотину коњаника. Борба је била очајна, Муслимани четири пута слабији јуначки су одбијали све навале, стрељци су три пута одбили десно крило коњице која је покушавала да Муслиманима дође иза леђа.

да Муслиманима додје иза леда.
Коначно је Муслиманима успело да потисну натраг иепријатеља који се почeo — бар је тако изгледало — у нереду повлачiti. Мухамедови стрелци, видећи да се непријатељ повлачи, напусте своја места у намери да покупе ратни плен, нашта Халил бин Велид у исти мах са својим коњаничким крилом опколи Муслимане с леђа и повиче: Мухамед је убијен! Ради тога настаде силна збрка и неред међу Муслиманима, а идолопоклонци навале свом жестином. Настала је крвава гужва, дигла се силна прашина, борци се скоро више и не препознају; многи су рањени од својих другова, мртваци и рањеници леже на боишту а други беже према Медини. Рањени су и Ебу Бекр, Омер и Алија. Мухамед опкољен са неколико верних другова још се јуначки бори, али погођен тешким каменом сруши се с коња у дубоку јamu коју су идолопоклонци били ископали. Алија, Талха и Са'д бин Еби Векас херојским напорима успеју да га из јаме извuku и спасу од очигледне смрти. Рањен је на лицу и доњој усници и два су му зуба избијена. Омер, Ебу Бекр, и други Мухаџирини држећи да је Мухамед мртав, стајали су изван борбе као окамењени: нису могли ни да беже ни да се боре. У то избије Енес бин Надр, Енсарија и повиче: „шта сте се скаменили?“ — „Мухамед је мртав!“ одговоре они. „Па добро, зар вас не би било стид да га надживите? следите ме!“ Сви јурну према оној страни где је Мухамед са још неколико другова водио очајну борбу. После краће или одлучне борбе успеју да се с Мухамедом заједно склоне у једну увалу брда Ухуда подаље од бојног попришта. Ту је Мухамед опрао крвљу попрскано лице и са својим друговима клањао подне седећи, јер су сви биле рањени и заморени.

Идолопоклонци, задовољни својом победом, мислили су међутим само на то, како ће прибрati своје рањенике и опљачкati пале Муслимане. Меканске жене резале су уши и носеве мртвим Муслиманима и од тога себи низали ћердане. Хинд је осим тога распорила трбух погинулом Мухамедовом стрицу Хамзи, извадила му црну чигерицу и зубима је растртла. И њен муж Ебу Суфјан зауставио се над мртвим Хамзом и по лицу га ударио бузданом. Затим су се идолопоклонци сакупили на једно место и кренули према Меки.

Кад су непријатељи поизмакли, Мухамед се је са својим другом вмна повратио на бојно поље. Гледајући изнакажене мртваце, а нарочито тело свога стрица Хамзе, Мухамед се силио ражалостио

побожно молно за пале хероје. Џешто су ћеки Мусимани хтели да своје погинуле рђаке несе у Мадину, Мухамед је наредио: „Хопајте мртве онде, где су погинули”. Испунивши ту љалосну дужност, Мухамед је над гробовима налих јунака објавио Мусиманима: „Ако бисте се хтели светити, најстојте да ваша освета буде мања од увреде, али ако се уздржите од освете, биће за вас боље и Богу драже”. (XVI 126).

Под ноћ истога дана Мухамед се са својим друговима вратио у Медину.

5.

Други сукоб са Јеврејима и ослеђање Медине.

Поразом на Ухуду Мухамед није ништа изгубио од свога ауторитета. Убедљив и са оном великом моралном снагом која му није недостајала ни у најтежим и најкритичнијим моментима, Мухамед је лако уверио своје пријатеље и присталице да је победа идолопоклоника пролазна и да ће до скора и коначно победити права истина, вера у једног и јединог Бога. Слом Мусимана на Ухуду, природија је последица непослушности стрелација који су, упркос Мухамедовој изричној заповести, напустили своје позиције и тиме омогућили Хадид бин Велиду да са својим крилом зађе Мусиманима за леђа и извођује победу. Коран у III сури бави се на више места овим догађајима.

Међутим, Мусимане бије недаћа с друге стране и то задаје Мухамеду пуно брге. Јевреји племена Нудајр и Курејза на предграђу Медине, охрабрени поразом Мусимана, почињу поноса да конспиршу против Мухамеда. У том им је послу подупирао и Абдулах бин Убеј бин Селул који је тајно агитовао и међу суседним Бедуинима, а за меканске идолопоклонике.

Почетком месеца мухарема, четврте године по Хиџрету дошло је у Медину посебно изасланство племена Ада и Караг и замолило Мухамеда да пошаље међу њихова племена неколико Мусимана вештих учењу Корана, јер да њихови саплеменици желе прећи у Ислам. Мухамед је послао са овим изасланством шест младих мединских Мусимана. Кад су дошли до бунара Раци нападну их из заседе чланови племена Хузайл, који су били у договору са изасланицима и од шесторице Мусимана четворица погину а двојица буду заробљени и одведени у Меку где су их идолопоклоњци предали Курејшијама. Меканци су ову двојицу Мухамедових поверилика најпре бацили у тамницу а по свршетку месеца мухарема (Ешхури-хурум) јавно на улици погубили.

Месец дана после тога, дошао је у Медину Ебу Бера, вођ племена Амир бин Сасаа и склонуо Мухамеда да пошаље неколико својих другова међу његове саплеменике, уверавајући га да су сви приправни примити Ислам. Мухамед сећајући се судбине своје прве мисије, није се могао лако одлучити, али кад му је Ебу Бера зајда витешку реч, да он Мухамедове изасланике узима под своју за-

штиту, Мухамед упути с њим четрдесет одличних познавалаца Конака. Кад су дошли до бунара Меунет, четири дана хода југ-западно од Медине, један од Мухамедових посланика Харам бин Мелхан оде вођи племена Сасаа, Амир бин Туфајлу, синовцу Ебу Бератову и преда му Мухамедово писмо. Амир поцела писмо и не-отворивши га, доносиоца на месту убије, а своје племе позове да поубијају и остale Мухамедове другове, који су код бунара чекали одговор. Све кубићне старешине овог племена одрекле су послушност своме вођи, јер нису хтели да прекрше задану реч свог бившег вође, старине Ебу Бераа. Ради тога се Амир бин Туфајл обрати на суседно Бедуинско племе Сулаим, које навали на Мухамедове изасланике и све их поубија, изузевши Каб бин Језида који се, тешко рањен, непријатељу учини мртав и који је доцније с великим муком дошао до Медине и Мухамеда известио о кртавом свршетку својих другова. То је сило ожалостило Мухамеда.

Непосредно иза ових догађаја покушали су Јевреји из племена Нуџајр да на веру и потајно убију Мухамеда ради чега је дошло до велике узбуње код Муслимана: сви су тражили да се Јевреји протерају из предграђа Медине. Мухамед је најпре покушао да Јевреје преведе у Ислам, а кад му то није пошло за руком, предложио им је да се иселе у које друго место подаље од Медине. Јевреји нису прихватили ни један ни други предлог него су се затворили у свој, у том крају најутврђенији град и Мухамеду формално објавили рат. Помоћ су им обећали њихови истоверници Курејза и вођа Мунафика Абдулах. Након петнаестодневног опседања Нуџајр су се предали, јер им ни Мунафици ни Курејза нису дошли у помоћ. Уз свирку и певање жена Јевреји су напустили град и иселили се делом у Хајбер а делом у Сирију.

За време опсаде објављена је забрана вина, хазардних игара и прорицања судбине стрелама: „О верни! Вино, хазардне игре, кипови богова, прорицање судбине стрелицама, одвратне су измишљотине сатана. Учувате се од тога и бићете срећни. Сатана се тиме служи да између вас посеје мржњу и да вас одврати од Бога и молитве” (V., 93, 94).

Земљиште напуштено од Јевреја Мухамед је разделио међу Мухациринге, који су до тада живели у Медини као гости Енсарија. Цела педесетдевета суре Корана посвећена је овом случају са племеном Нуџајр.

После овога могао је Мухамед опет да неко време проведе мирно. Из дана у дан долазили су из разних крајева Бедуини у Медину и примали Ислам. Али с друге стране спремала се права бура против Мухамеда. Јеврејски прваци разних племена скучили су се у Меку и наговорили Курејшије да поновно зарате против Мухамеда, обећавши им да ће се и они уз њих борити до коначне победе. По свршеном договору, меканске и јеврејске вође разишли су се по разним крајевима Арабије, тражећи сајмовнике и купећи војску. Ова цела акција Јевреја и идолопоклони-

ника остала је скривена и Мухамед је за њу дознао тек пред полазак савезничке војске из Меке. По савету једног Персијанца Селмана, који се налазио у Медини, наредио је Мухамед да се са северозападне и северисточне стране града ископају дубоки опкопи и да се тиме заштити варош са оне стране са које се предвиђала навала. И сам је Мухамед лично учествовао у овом послу.

У месецу шевалу пете године по Хиџрету (7.II.627) утабориле су се савезничке војске, преко десет хиљада бораца, две миље на север и североисток од Медине. Мухамед са својих три хиљаде војника сместио је иза опкопа, заштићен брегом Селе. Јеврејско племе Курејза придружило се такође савезницима против Мухамеда а медински Мунафици настојали су свим средствима да посеју раздор међу Муслиманима.

Након узалудног двадесетодневног опседања савезници су се морали повући без и најмањег успеха. Мухадирни и Енсарије повратише се триумфално у град.

„То је последњи пут што су се Курејшије усудиле да нас нападну. Од сада ћемо ми њих тражити”, рекао је Мухамед вернима.

Да би казнио издајничко јеврејско племе Курејза и да би се за будућност заштитио од непосредних и подмуклих непријатеља, Мухамед истог дана нареди војсци да крене према постојбини Курејза. После двадесет петодневне борбе и опседања њихових утврђења, Курејза, глађом принуђени, поиудили су Мухамеду мир под истим условима као и Нудајр. Мухамед је то одбно и тражио безусловну капитулацију. Курејза пристану, али под условом да о њиховој судбини одлучи Сад бин Моаз, шеф племена Авс, њихов стари савезник. Сад, добивши и од Мухамеда приволу да ће се његова пресуда уважити и извршити, па ма каква била, осудио је све борце племена Курејза на смрт.

6.

Случај Зејд бин Хариса и клевета против Мухамедове жене Аише.

Под конац пете године по Хиџрету десио се у Мухамедовом интимном породичном животу један случај, који треба овде споменути и расветлити.

Још пре објаве Ислама, Мухамеду је његова жена Хадића, кад су му помрла сва мушка деца, поклонила једног роба, Зејд бин Хариса, кога је он ослободио и адоптирао. Доцније је Зејд прешао у Ислам и оженио се богатом племкињом Зејнеб бинти Цахш. Већ сама та чинилица, да је Зејнеб била кћи угледне аристократске породице, а њезин муж обичан плебејац и ослобођени роб, донела је собом кличу брачне неслоге. Зејнеб својим охолим држањем и истицањем свог високог рода, на сваком је кораку вређала

свога мужа. Све ово било је Мухамеду потпуно непознато, и он се веома изненадио, кад му је Зејд једнога дана саопштио да се жели развести са својом женом Зејнебом. Мухамед је покушао да Зејда од тога одврати, али је он на томе инсистирао и дошло је до развода брака.

Неколико месеци иза тога Мухамед је венчао Зејнебу и том приликом приредио у своме дому велике свечаности. Многи Муслимани града Медине били су позвани на вечеру, те су у групама долазили и одлазили, само су се неки задржали до у касну ноћ, у весељу и разговору.

Медински Мунафици, који су будним оком пазили на сваки Мухамедов корак, покушали су да и овај случај против њега искористе. По паганским законима није било допуштено венчати се са разведеном женом посмника, и ради тога су лицемјери днгли силну грају против Мухамеда. Међутим, Мухамед није тим учинио никакво светогрђе, јер Ислам не познаје адопције нити она, у колико потиче из паганских времена, повлачи за собом какве правне последице. Стога адоптирану децу из тога времена треба, по прописима Корана, звати именом њихових отаца, а ако им очеви нису познати, онда браћом по вери (XXXIII:4, 5, 37 и 38). А пошто су се оие ноћи неки грађани и превише дуго задржали у Мухамедову дому, и пошто су Мунафици покушали и то да искористе против Мухамеда, дошло је иаређење да се убудуће посетиоци код Богијег посланика не задржавају дуже него што је потребно, а кад имају да разговарају са његовим женама, да то чије иза завесе, „јер ће на тај начин и ваша и њихова срца остати чиста“ (XXXIII: 53). Тиме се коначно ова ствар свршила.

Много тежа и за Мухамеда неугоднија ствар била је клевета против његове жене Аише.

У месецу шевалу, шесте године по Хиџрету дошло је из бунару Мурејса, недалеко од морске обале, до оружаног сукоба између Муслимана и Бедуинског племена Бену Мусталик, које је често својим изненадним препадима узнемиравало Муслимане и пљачкало њихова имања. Муслимани су у овој битци победили и велики плен одиeli. На повратку из ове битке, Абдулах бии Убеј, завидан сваком Мухамедовом успеху, покушао је да изазве неред код Муслимана, подговарајући Енсарије против Мухаџирине, ради тога што је у сваји Омеров слуга ошамарио једног Енсарину. Мухамед својим урођеним тактом предупредио је његову паклену основу. Али тек што су стигли у Медину Мунафици су сплели интригу да Мухамеду загорче породични живот и да га оцрне у очима света. Кад су Муслимани креиули са задњег коначишта, недалеко од Медине, Аиша, која је на овом путу пратила Мухамеда, изостала је иза војске и нешто мало доцније ушла у град у пратњи Сафван бин Мутала. Мунафици су и овај случај искористили и обедили Аишу за прељуб. То је била крупна и тешка увреда не само за Аишу и њену породицу, него и за Мухамеда. Алија и још неки Мухамедови другови употребили су

све да изведу ствар на чисто. Након свестраног проверавања доказана је Аишина потпунја невиност. Све је било само једна непоштена измишљотина од стране Мунафика (XXIV:11-13).

7.

Први поход на Меку и уговор у Ел-Мерару.

Следећег месеца, зилкаде, 12 фебруара, 628, крпењу је Мухамед у Меку са хиљаду четири стотине Муслимана и са собом повео седамдесет камила окићених цвећем и зеленим венцима да обави свету дужност хаџа и принесе жртву клањем курбана. На овом је путу пратила Мухамеда његова жена Уми-Селам. Ходочашће на Кабу било је још од пре прописано као света дужност — *фарз* (II:196), али све до тада ни Мухамед ни ко од његових није удовољио тој заповести. Борбе са Јеврејима и разним Бедуинским племенима, те сумњиво држање Мунафика, нису допуштали да се на дуже времена остави Медина без одбране.

Кад је Мухамед са ходочасницима дошао у Ел-Мерар, место у Худејбској долини, које граничи са светим територијем, Курејшије нису допустиле да пређе границу посвећеног територија. Ради тога је Мухамед послao меканским првацима свога зета Османа као делегата да с њима о томе преговара и да им каже да Муслимани долазе само да обаве свету дужност хаџа и да ће одмах по свршетку напустити град. Курејшије место одговора интернирају Османа и задорже га као таоца а међу Муслимане пусте глас да је Осман убијен. То је међу Муслиманима изазвало велико узрујање и гнушање и сви се Мухамеду, који је стајао под једним багремом, завере стискањем руке да се неће вратити кући, док не казне Курејшије, што су на верн и за време ешхурн-хурума пролили крв и убили њихова друга и делегата. Мухамед се заверио у име Османа, стиснувши десном своју леву руку. Ова се заклетва зове „Завера верности Богу угодна”: „Бог је био задовољан са вернима који су под дрветом положили заклетву верности. Он је знао шта они мисле и он их је умирио а њихову верност наградио скром и сјајном победом” (XLVIII:18).

Међутим, Курејшије, промисливши какве би све последице могле настати за град Меку ради њихова поступка са једним делегатом, ослободе Османа и с њим заједно пошаљу депутатију да с Мухамедом склопи примирје. Након разговора и споразума са Курејшким пуномоћником Сухејлом, Мухамед позове Алију да му диктира текст уговора. У присуности меканске депутатије и неколико својих највиђенијих другова, Мухамед је почeo да диктира: „У име Бога јединога, благог и милосрдног!” — „Непризнајем таку формулу!” — умеша се Сухејл — „служи се формом до сада уобичајеном: „у име твоје, о мој Боже!”“. Мухамед продужи:

„ово су услови уговора, склопљеног између Мухамеда, божијег посланика”... — „то никако!” ускликне Сухејл. „Да те признајемо божијим послаником не би се против тебе борили. Пиши једноставно своје име и име свога оца”. Мухамед се осмехну и проједи: „ово су услови уговора закљученог између Мухамеда сина Абдулахова и Сухејла сина Амрова: I. примирје се закључује на десет година и тога ће се верно придржавати и Муслимани и Курејшије; II. сваки Курејшија, који без допуштења шефа племена прибегне Мухамеду, биће враћен Курејшијама; III. напротив, онај који одбегне од Мухамеда и приђе Курешлијама, неће бити враћен Мухамеду; IV. сва остала арпска племена могу се слободно придружити или Мухамеду или Курејшијама и ниједна од стражака које су потписане на овом уговору неће се томе противити; V. Мухамед и његове присталице не смеју ове године прекорачити свету територију; VI. До године у исто време може Мухамед са својим присталицама походити Кабу или у Меки не може остати више од четири дана. Ходочасници Муслимани не смеју бити „наоружани”.

Поред Мухамеда и Сухејла уговор је потписало још неколико Мухамедових другова и идолопоклоника као сведоци. Меканци су понели са собом један примерак уговора а други је остао код Мухамеда.

Већина присутних Муслимана није била задовољна овим уговором, напосе са II и III чланом. Омер је оштро приговарао V члану. Мухамед, свестан последица уговора, одговорио им је по све озбиљно: „ја сам слуга Божији и покоравам се његовим инспирацијама; он ме занстани неће одвести на криви пут”. Затим је Мухамед објавио 26. и 27. ајет четрдесет осме суре Корана који се односе на овај случај и у којима се наговештава скора победа и улазак Муслимана у свети мекански храм.

Муслимани су са Мухамедом остали још неколико дана у Худејбијској долини, поклали курбане и обавили још неке формалности хаџа. За то време побегло је неколико Муслиманки из Меке које су њихови мужеви тражили на основу II члана уговора. Кад се Мухамед уверио да су ове жене побегле од својих мужева само из чистих верских побуда, одбио је захтев њихових мужева, јер се II члан уговора односи само на мушкарце и јер мусиманка не може остати у браку са идолопоклонником: „О верни, када жене мусиманке потраже код вас уточиште, искушавајте их. Ако су искрено примиле Ислам, немојте их враћати њиховим мужевима паганним, јер једна Мусиманка не може бити у брачној вези са једним идолопоклонником, али у том случају ви сте дужни платити њиховим мужевима еквивалент венчаног дара” (LX:10).

С овим тумачењем сагласили су се и Меканци. Све друге жене које су прибегле у Медину из других мотива, као што је маржња према мужу или љубав спрам неког Мусимана, Мухамед је одмах вратио у Меку.

8.

Заузето Хајбера и покушај тровања Мухамеда.

Мухамед је био потпуно свестан од колике је важности овај уговор за Ислам и није се ни за један час поколебао у своме уверењу, макар да су и највернији његови другови у то сумњали и веровали да је тиме запечаћена судбина Ислама.

Међутим у Худејбској долини Ислам је први пут службено признат, а најважнији град целе Арабије, Мека и најјаче арапско племе Курејш, признали су Мухамеда за сувреног господара Исламске заједнице и града Медине. Није то више осамљени чудак кога његови рођаци и суграђани пртерују из родног му места, него шеф мале али компактне заједнице, кога његове присталице безграницно поштују и воле и од кога противници почињу да страхују. То му је и код противника подигло и углед и аUTORитет.

Свестан свега тога Мухамед се по повратку из Ел-Мерара решио да пише неким страним владарима и арапским кнезовима и да их позове у Ислам. У ту сврху дао је направити и свој петат „Мухамед Ресулулах:“ Мухамед Божији посланик.

У другој половини месеца зулхиџета шесте године по хиџрету (април 628). Мухамед је писао Краљевима Персије и Абисиније и Грчком намеснику Египта. Кисра Первис (Хусрев II), победоносни Персијанац с индигнацијом је одбио Мухамедова делегата, писмо поцепао а своме намеснику у Јемену Базану наредио да сместа ухапси и њему пошаље „ону индивидуу што се у Хиџазу издаје за божијег посланика.“ Базан је одмах послao своја два официра у Медину да Мухамеду саопште краљеву поруку. У исто се време повратио из Персије и Мухамедов делегат Абулулах бин Хазафет и известио га да је персијски краљ Хусрев II збачен с престола и да га је наследио син Кобат Ширвејх (Сироес).

„Идите — рекао је Мухамед персијским официрима — и реците вашем заповеднику да прими Ислам који ће до скора завладати вашим краљевством“.

Краљ Абисиније, — кога је Мухамед поред позивања у Ислам мolio да оним Муслиманима који су се пете године његова посланства иселили из Меке и све до сада остали у престоници Негуса, омогући повратак у Медину, — примно је са свима почастима Мухамедова делегата Амр бин Умеја а Муслиманима ставио на расположење за повратак у домовину две лађе.

Грчки намесник Египта Церир бин Мета — Копт био је та-кође љубазан и предсрећљив према Мухамедовом делегату Хатиб бин Еби Балтау и на Мухамедово писмо одговорио ванредно ласкаво. Неоспоравајући Мухамеду Божије посланство, тражио је извесно време за размишљање пре него се одлучи да га призна. Уз писмо послao је Мухамеду богате дарове: два коња, две робије: Сарин и Марију, једну белу мазгу и хиљаду мискала злата. Муха-

меда је силно обрадовала ова пажња. Робињу Сарин поклонио је мединском песнику Хасан бин Сабиту а Марију задржао себи за жену.

Почетком следеће године сазнало се у Медини да Јеврејска племена из Хајбера спремају препад. Четири дана хода на североисток од Медине у врло плодном крају, налази се неколико јаких утврђења те се ради тога цели тај предел зове Утврђено место — Хајбер, како то ова хебрејска реч каже. Ту је од старија неколико јеврејских племена која су од увек играла велику улогу у целој околици. Још од почетка појаве Ислама ови су Јевреји били заклети непријатељи Мухамеда и његових присталица а та је мржња на Ислам још више порасла, од како су се у Хајбер доселили неки прваци претераних јеврејских племена Нуадир и Курејза.

Вођа мединских Мунафика Абулах бин Убеј предвиђајући да ће се Мухамед и Ислам, остане ли мекански пакт у снази, осилити и ојачати толико да им више нико моћи неће ништа, покушао је да Хајберске Јевреје склоне да устану против Мухамеда, јер иначе и њих чека судбина њихове браће племена Нуадир и Курејза. У договору и по савету његову Јевреји су брзо развили живу агитацију међу суседним пустинским племенима. И Бену Мусталик, велико ијако бедуинско племе које су Муслимани прошле године потукли у битци на врелу Мурејса, придржило се хајберским Јеврејима.

Мухамед, уместо да чека да га непријатељ изненади на кућијем прагу, пошао му је у сусрет са хиљаду и четири стотине добро наоружаних другова. Мухамед је кренуо из Медине концем месеца мухарема — маја 628. — према Хајберу. Јевреји које је Абулах тајно обавестио о Мухамедову походу, распоредили су се по својим утврђењима а посебне курире послали да обавесте савезнике. Међутим пре него што им је дошла икаква помоћ, Муслимани су освојили прве утврде Хајбера: Нам и Натат. После пада главне тврђаве Ел-Камус и погибије њиховог легендарног јунака Мархаба, који је пао у двобоју с Алијом, Јевреји су капитулирали.

Према уговору склопљеном у Хајберу између Јевреја и Муслимана, Јевреји су остали на својим поседима као арендатори под условом да плаћају извесни годишњи данак и да их Муслимани могу, кад год нађу за сходно, иселити на друго место.

За време примирја и склапања уговора Јевреји су покушали да отрују Мухамеда. Зејнеб бинти Харис, сестра погинулог Мархаба, донела је за софру за којом је седео Мухамед са неколико својих другова, печену отровану овцу. Један између присутних, Бишр бин Ел-А'ла осети код првог залогаја неки чудни укус или из поштовања према Мухамеду не избаци залогај него га прогута. Мухамед осетивши исто, избаци залогај и рече: „мени се чини да ова овца није чиста“. И у истину, неколико часака иза тога Бишр је умро.

Мухамед, упркос непосредне употребе зубчасте купиџе, вантузе, до краја живота осећао је последице отрова. „Ради оног залогаја у Хајберу трпио сам непрестано али сад је ево дошао час

где се трагају жиле срца мога". — говорио је Мухамед у болести непосредно пред смрт.

Кад су Зејнебу извели пред Мухамеда и кад је он упитао шта ју је навело на овако подал злочин, поносна Јеврејка одговори: „хтела сам се осветити виновнику несреће свога племена!” — Овако отворен и одлучан одговор спасио јој је живот.

На повратку у Медину Муслимани су освојили још две јеврејске тврђаве, једну у Ел-Федаку а другу у Вади-ел-Кура. Једно друго јеврејско племе у пределу Тејма на граници Сирије, чувши за судбину својих суверника, пошаље своје делегате Мухамеду да му најаве да се од сада стављају под његову заштиту и да ће му плаћати годишњи данак.

Овај поход на Хајбер трајао је пуних шест недеља дана и кад се Мухамед повратио у Медину затекао је свога нећака Цафера бин Еби Талиба и друге Муслимане који су се међутим враћали из Абисиније.

„Не знам шта ми је драже, или освојење Хајбера или ваш повратак!” говорио је Мухамед, грејећи се са својим друговима из првих чемерних дана свога посланства.

9.

Поновни поход у Меку и пораз муслимана на сирској граници.

Повративши се из Хајбера, Мухамед је писао цару Ираклију и неким арапским кнезевима и позвао их у Ислам. Победоносни Император, који се тада, у лето, 628. налазио у Палестини, примио је Мухамедова посланика врло љубазно, али на писмо није одговорио. Византиски писац Зонарос вели да је Мухамед лично био код цара и да му је цар даровао један део Петрејске Арабије. Ово није тачно. Византиски је хроничар једноставно заменио Мухамедова делегата Дихја бин Хулејфу са самим Мухамедом а земљиште на граници Палестине, Ајла и Давмет-ел-Цендел — које су Муслимани две године доцније од Византије освојили, приказао као царев дар. Византиски вазал и кнез једног огранка сирских Гасанида, Харис поцепао је Мухамедово писмо а одмах затим писао императору и молио га да му дозволи да завојује на „арабљанског пророка”. Кнез из Јемане Хавда Бни Али поручио је, да би он са целим племеном прешао на Ислам само под условом, ако га Мухамед призна својим наследником.

И тако се навршила година од скlopљеног мира у Ел-Мерару. Сад су могли Муслимани походити света места у Меки. Месеца зулкаде (фебруар 629) Мухамед је са две хиљаде добро наоружаних Муслимана кренуо из Медине у Меку да испуни дужност хаџа, коју прошле године, како је познато није могао обавити. Зато се овај поход и зове накнадни хаџ-умрет-ел-каза.

Кад су дошли у Зул-Хулејфу, осам миља јужно од Медине, хације су ушле у „стање ихрама.” То је претходни, приправни чин за хаџ а састоји се у томе, да се хације од почетка тога дана па до свршетка хаџа апстинирају од општења са женама, од употребе парфема и свих телесних наслада, да се небрију и да косе и нокте не подрезују (Ш:196-197). У Батиши Јацеју, осам миља пред Меку, хације су одложили оружје и пешке ушли у град на челу са Мухамедом који је јахао на својој камили.

Обреди хаџа трајали су три дана, а четврти под ноћ кренули су Муслимани пут Медине, јер према уговору (тач. VI) нису могли више остати.

Овај миђи поход Кабе подигао је још више углед Мухамеду. Пре седам година, прогоњен и мучен морао је са неколико својих присталица напустити Меку, у коју је сада ушао са две хиљаде верника, чашћен и поштован као нико до тада у арапском племену. То је оставило дубок утисак и на саме меканске прваке, његове најжешће непријатеље. Осим тога овим су походом обреди Ислама дефинитивно заузели место у Каби. Поред бучне и развратне церемоније Идолу Хобалу, уз фетишко метанисање идолопоклоника својим дрвеним фигурама, мекански су прваци запреташћено посматрали достојанствене и мирне Муслимане, како се моле Богу „Господару светова, благом и милосрдном, владару судњега дана, да их проведе путем спаса, путем оних које је он обасују својим доброчинствима, оних који нису заслужили његов гнев и који нису у заблуди”.

По повратку с хаџа, Мухамед је неколико месеци провео у Медини, примајући нове вернике, који су пристизали са свих страна, појединце и у групама. Од нарочите је важности за Ислам био прелаз тројице меканских првака: Халид ибни Велида, Амир ибн-ел-Аса и Осман бин Талхе. Халид, како је већ споменуто, био је пре четири године заповедник меканске кавалерије, која је на Ухуду извојевала победу идолопоклонника, а примивши Ислам, постао један од најзаслужнијих његових војсковођа; Амир, најумнији Курешнија, који је и у највећем узбуђењу знао собом владати, који је доцније освојио Египат и играо врло важну улогу у исламској историји; Осман, чувар Кабе који је иза освојења Меке Мухамеду отворио врата светога храма, био је такођер један од најугледнијих меканских првака.

У месецу септембру 692, претрпели су Муслимани тежак пораз. Византиска војска под заповедништвом палестинског намесника Теодора здружена са арапским хришћанима из племена Гасан, сукобила се са Муслиманима близу града Мевта на граници сирске пустине и потукла их: Зенд бин Харис, Цафер бин Еби Талиб и Абдулах ибни Реваха, заповедници Муслимана пали су један за другим. Тако да је Халид бин Велид преузео команду пошло му је за руком да на час сузбије непријатеља и повуче војску према Медини и тако је спасе потпуне катастрофе. Овај пораз називао је у Медини свеопшту жалост. Сам Мухамед, љубећи ситну децу Цаферову и

тешећи им мајку, на глас је плакао. Повод овом сукобу био је то, што је Шурахбил бин Амр, кнез Гасанида на веру убио Мухамедова делегата Харис бин Умејра, који је носио Мухамедово писмо гнезу у Бусру.

10.

Заузете Меке.

Пораз Муслимана у Сирији није ништа умањио Мухамедов престиз. Бедунни су се и даље јављали у Ислам. За кратко време сва племена око Медине прешла су Мухамеду. Абас бин Мердас, вођа великог племена Сулајм са границе Неђда дошао је у Медину са хиљаду Бедунна и јавио се у Ислам. Са њиме је дошла и његова мајка, чувена арапска песникиња Ел-Ханса која је на Укјазу своје песме рецитовала. Шта више међу неофитима било их је много, који су се пре три године код опседања Медине борили на страни Курејшија.

Мухамеду је пак највише на срцу лежала и највише му бриге јављала Мека, још увек његов најопаснији непријатељ; али и овде као и у многом другом случају дошао му је у помоћ стицај прилика, као знак божије провидности.

У непосредној близини Меке живела су два бедуинска племена: Бену Бекр и Бену Хаза'ат, први савезници Курејшија а други Мухамедови, за које је такођер вредно уговор о примирју на десет година (тач. I.). Једне ноћи док су Хаза'ат напајали стоку на своме бунару Ватир, нападну их Бену Бекр у друштву са неким Курејшијама, убију им двадесет људи и одведу много њамила, ситне и крупне марве. Одмах сутра дан Бену Хаза'ат пошаље депутацију у Медину да од свога савезника тражи заштиту, повратак опљачканог блага и квварину за убијене чланове.

И Курејшије, увидевши своју несмотрену грешку, пошаљу свог првака, Мухамедова таста Ебу Суфјан бин Харба у Медину, да понуди пуно задовољене и да обнови уговор о миру, а по могућности и продужи. Мухамед је свога таста примио врло љубазно али му на његово тражење није одговорио ни једну реч. Ни интервенција код Ебу Бекра и Омера није ништа помогла. Ово претеће ћутање његовог зета и хладно држање његових најближих рођака било је врло сумњиво искусном Курејшији и он се врати у Меку, пун бриге. Пошто су Курејшије тиме прекршили уговор о миру, Мухамед се решио да са својим рођацима дефинитивно обрачуна. Чим је Ебу Суфијан напустио Меку, Мухамед је наредио мобилизацију и позвао све своје савезнике да му се пријуже: они куји су близу Медине, у Медини, а други путем према Меки. Да не би Курејшије били обавештени о припремама у Медини, Мухамед је затворио и осигурао све путеве према Меки. Али поред све предострожности и строгог наређења да се чува тајна, Хатиб бин Еби Бултат, иначе добар Муслиман и Мухамедов веран друг, покуша да о томе

Курејшије обавести. Жена која је имала пронети писмо сакривено у густој коси, ухваћена је на граници и враћена у Медину.

Бултат, позван на одговорност, правдао се тиме, да му је породица остала у Меки без заштите, па се хтео побринути, да је когод од Курејшија узме у заштиту у случају нереда и рата. Омер, увек спреман на кратка објашњења, тражио је да се Бултат смакне.

— „Не нагли, Омере!” — рече му Мухамед, „Бог је и сувише милостив спрам хероја, који су се онако јуначки борили на Бедру.

— „Хатибу, одлази, твој је грех заборављен”!

Да не би још когод од Муслимана запао у сличну грешку, дошла је ова објава: „О верни! не одржавајте везе са мојим и вашим непријатељима. Ви њима исказујете вашу благонаклоност а њи су доиста затајили истину која им је као дан доказана. Они су претерали вас и Божијег посланика из своје средине зато, јер сте ви веровали у Бога, господара вашега. Ако сте пошли да се борите на путу вечне истине и да заслужите моју милост и награду, зар онда можете с њима склапати пријатељство? А ја истину знам и оно што ви у вашим срцима кријете. Кад би ви пали у руке ваших противника, они би поступали с вама као са својим непријатељима и тражили би од вас да се одречете ваше вере. Можда ће Бог једнога дана измирити вас и ваше противнике и између вас васпоставити пријатељство. Он је моћан, благ и милосрдан. Бог вама не забрањује да будете благородни и праведни спрам оних који се не боре против вас и који вас нису претерали из крила ваших породица. Бог љуби истину” (LX:I,2,7-9).

Десети дан рамазана (почетком јануара 630) Мухамед је кренуо из Медине са својом војском од шест хиљада добро наоружаних ратника. На путу између Медине и Меке дошао му је у сусрет стриц Абас који је одавно примио Ислам, али даби задржао положај управника врела Земзема, остао је у Меки све до сада. Али чим су Курејшије прекршили задану реч и уговор о миру, сматрао је да међу њима не може више остати.

Дванаести дан рамазана мусиманска је војска која је сад бројала десет хиљада људи приспела у Муре--Зухаран где је и коначила. Неколико хиљада ватри које су ту ноћ наложили војници, навестиле су Меки сутрашњи долазак Муслимана.

Шеф Курејшија Ебу Суфјан бии Харб у пратњи двојице првака дошао је ту ноћ у мусимански табор и нашао се са Абасом који га је сместио код себе а сутра раним јутром довео Мухамеду у шатор, где се између њих водио овај врло карактеристичан разговор:

— Хоћеш ли бар сад признати да је једини Бог Аллах и да осим њега другог Бога нема? — питао је Мухамед.

— Тако је! одговори Суфјан.

— И да сам ја његов посланик?

— Опрости ми моју искреност, рече Суфјан, али још увек у то сумњам.

— Тешко теби, уплете се Абас, ако још и сада сумњаш. Мухамед је ћутао. После кратког колебања Ебу Сафјан рече: ја верујем да је Бог само један и Мухамед његов посланик. Ебу Суфјанова два пратиоца понове исту формулу.

Мухамед изведе Абаса пред шатор и нареди му да Ебу Суфјана одведе на згодно место одакле би могао видети целу војску, поборнике вечне истине.

Драге воље, рече Абас, али те молим да учиниш нешто што ће задовољити његово самољубље.

Мухамеду се ванредно допала ова Абасова ндеја и одмах нареди да се целој војсци објави: „Сви грађани Меке које Ебу Суфјан узме под своју заштиту као и они који се склоне у порту Кабе, слободни су и биће поштеђени од сваког прогона.”

Кад се војска кренула, Ебу Суфјан запањен и бројем и опремом рече Абасу: заиста је краљевство твога братића силно!

— Шта велиш, какво краљевство! Мој братић није краљ него Божији посланик. Зар то ниси малочас признао и очитовао?

— Да — да — тако је — рече Ебу Суфјан и опрости се с Абасом.

Ебу Суфјан дошавши у Меку, окупљао је све прваке града и саветовао им да Мухамеда мирно приме и признају, јер би сваки отпор био узалудан.

Мухамед је раздelenо војску у четири дивизије и наредио да у град уђе са четири стране под војством Халид бин Велида, Зубеир бин Авама, Ебу Убејде бин Цераха и Саад бин Ибадета и да нико не сме употребити оружје или ма и најмању снлу јосим у случају напада с друге стране. Кад је Мухамед чуо да је Саад бин Ибадет рекао да је данас „дан покоља и да нико од идолопоклоника неће бити поштеђен”, одузeo му је команду, управо при уласку у град, и ову дивизију поверио Алији.

Мухамед, улазећи у град 11. јануара 630. са дивизијом Ебу Убејде, опкољен својом личном гардом Мухаџирима и Енсарија, гласно је рецитовао 48 суру Корана, *Ина фешахна* и често се приказивао прама Каби. Седам је пута обишао око Кабе и сваки се пут с особитим поштовањем додирнуо својим штапом Хаџерел-есведа, а онда наредио Осман бин Талху да му отвори храм. Прво што је у храму опазио била је дрвена голубица, обешена о плафон. Свуда унаоколо по видовима слике анђела и првашњих апостола, а међу њима и патријарх Абрахам са седам стрелица како замишљено испитује судбину.

— „Безумници јадни! (говорно је Мухамед) и иашем су добром Патријарху у руке дали знакове празноверја”. Затим је наредио да се сва божанства, голубица и триста шездесет и пет идола око Кабе поскидају и униште. „Истина је дошла, овде више лажи не сме бити!”

Мекански су прваци не без бола у души гледали како се њихова божанства руше и један по један по идол пада и претвара се у ништа.

После тога Мухамед је одржао меканцима овај говор: „Меканци! Бог је један и нема ортака. Он је испунио своја обећања. Курејшије! од данас треба да престане за увек ваша паганска гордост и сила на рачун ваших предака. Сви смо ми деца Адамова, а Адам је створен из праха. Бог вели у својој објави: „Смртици! ми смо вас створили од једног человека и једне жене, ми смо вас поделили у племена и народе па нека између вас владају закони хуманизма. Код Бога је најугледнији онај који га се највише боји. Бог виша све и о свему је обавештен” (XLIX:13).

Синови Курејша! продужно је Мухамед, шта мислите како ћу с вами поступити?

— „Благо и хумано, јер ти си наш најплеменији брат!” одговоре сакупљени мекански прваци.

— „Идите, слободни сте!”

Овај акт Мухамедове великодушности учинио је на све најлепши утисак и цели се мекански свет без и најмањег страха сакупио на Сафи где им је било наређено да дођу да Мухамеда виде и да му положе заклетву верности. Док су Мухамед и његови другови клањали подне, дотле се цели мекански свет искупио на Сафу.

За Мухамеда је била постављена дрвена троношка на коју је сео а одмах ниже њега Омер бин ел Хатаб који је у име Мухамедово примао заклетву верности, рукујући се са сваким напосе. Најпре су се изређали мушкарци па онда жене а сваки који се руковао изговарао је ову формулу: „верујем у једног Бога. Дајем реч и кунем се Богом да нећу красти ни лагати, пљачкати ни оговарати; (додатак за жене) да нећемо своју децу убијати ни прељубе почињати.”

Церемонија на Сафи трајала је до залаза сутра.

Сутра дан је Мухамед послао неколико својих виђенијих другова са мањим одредима војске у околину Меке међу она племена која још нису била примила Ислам. Поступајте благо, говорио им је Мухамед кад су полазили, јер „у вери не сме сile бити: доиста, пут спаса јасно се разликује од заблуде” (II:256).

Сви су испунили свој задатак како треба, само Халид бин Велид био је сувише свиреп према племену Цезимет, али не зато да их преведе у Ислам, него из крвне освете што му је ово племе још пре појаве Ислама убило стрица. Кад је Мухамед за то чуо, јасно је узвикнуо: „О мој Боже, ти најбоље знаш да сам ја недужан за оно што је Халид починио!”

Да би бар донекле ублажио бол невино пострадалих послao је Алију са великим сумом новца да га раздели племену Цезимет.

Кад се Халид са својим одредом вратио, Мухамед га је најштарије укорео, а онда се окрене његову одреду и рече: „Зар се међу вами није могао наћи ни један човек са срцем и душом!”

11.

Битка на Хунејну и повратак у Медину.

Мухамед је остао у Меки до б. шевала, сређујући верске и друштвене прилике у граду. Требало је грађане упутити у најглавније прописе религије и еукологије; размрсити и решити тешка питања крвне освете; одлучити о проскрнбираним и на смрт осуђеним кривцима; пређашње племенске размирице изгладити и посвађене племенике измирити; град и околину очистити од паганских споменика кривим божанствима а вернике упутити стазом новог веровања.

Мухамед је тада објавио: „Крвна освета мора једном за увек да престане, јер ко верује у Бога и судњи дан, не сме из освете убијати људе ни њихова добра уништавати. Мека треба да буде што је од увек била: за сваког света и неприкосновена. Сви кривци који су се искрено покајали и Ислам примили, помиловани су. Међу њима и скитница Вахши, који је на Ухуду из заседе убио Мухамедова стрица Хамзу, исто тако и фанатична Хинд, која је Хамзин леш мрцварила и на парчад кидала. Само ће се над тројицом огрезлих зликоваца извршити казна смрти. Сви пагански верски обреди, изузевши звање чувара Кабе (Хиџабети Кабе) и врела Земзема (Сикајети Земзем) стављају се ван снаге”.

Међутим два најмоћнија и најхрабрија арапска племена Бену Хавазин и Бену Сакнф нису хтела ни да чују о Мухамеду и Ислamu. Сматрајући да су Курејшије, чије је главно занимање трговина, кукавички издали свети град, они су одлучили да са својим многобројним огранцима и савезницима, распуштају по Нефду, навале на Меку и да из светог града протерају „чаробњака који руши веру праотаца.”

Почетком месеца шевала кренула је према Меки силна бедуинска војска под заповедништвом Малик бин Ауфа. Старци, жене и деца пратили су Бедуине, гонећи са собом све своје благо. „Ако нас победи Мухамед, све наше жене, деца и старци, биће робље његово, а наше благо плен Муслимана”, — говорно је Малик својој војсци на поласку, храбрећи је за најочајнију борбу.

Кад се у Меки сазнalo за припреме Бедуина, Мухамед је одмах наредио, да све за бој буде спремно и већ шестог шевала (28 јануара 630) кренуо је из града са десет хиљада својих бораца у сусрет непријатељу. Није чекао, да га Бедуини нападну у Меки, која је још увек у души била паганска, јер већина меканских првака није примила Ислам искрено и са уверењем, а сило оружје и ратне спрave крили су по својим кућама за сваки случај.

Пре одласка из Меке, Мухамед је поставио Атаб бин Усајда за гувернера града, а Меаз бин Џебела за градског судију.

Десет миља од Меке у правцу према Таифу у тесној и дубокој ували Хунејн изненада и са свих страна навалили су Бедуини

на Муслимане таквом силом, да је међу овима завладала права планика. Почели су бежати на све стране и не покушавајући да се одупру непријатељу, макар да су многи полазећи из Меке говорили: „ми смо сила, коју нико победити не може.”

Ебу Суфјан, гледајући забуну Муслимана, иронично ускликне: „Како јуначки беже, до мора се неће зауставити!” „Данас је конац Мухамедовим чаролијама!” — добацио је Киледет, један други мекански првак.

Мухамед, који никад није губио присебност и претпостављајући јуначку и часну смрт кукавичком и срамотном поразу, стао је на изложено место, и са својом личном гардом јуначки се оду-про непријатељу. Опасност је расла све више и у једном је моменту изгледало, да ће на Хунејну бити покопан сав успех мучног и напорног рада од толико година... „Мухацирни, Енсарије, овамо, овамо сви који су у Ел-Мерару положили заклетву верности!” „Овамо Муслимани, Бог је с нама, ја сам његов посланик, Мухамед син Абдулахов!” — узалуд је дозивао Мухамед. Његов се глас у оној гужви и заглушној вици није чуо. Тек кад је његов стриц Абас својим јаким гласом поновио његове речи, ситуација се изменила: са свих страна похитали су Муслимани према Мухамеду, довикујући: „Ево нас, ми ћemo крвљу оправти срамоту нашега страха!” И сад је тек почела битка страшна и крвава, али која се тако брзо свршила поразом Бедуина, да многи Муслимани који су били подаље одмакли, иису у борбу ни приспели. Плен је био велик и богат: све жене, деца и старци, и благо Бедуина пало је у руке Муслимана.

Међу заробљеницима налазила се и једна старија жена Хајма из племена Беиу Сад, која је захтевала да је изведу пред Мухамеда, јер му има нешто рећи. Кад је ближе пришла Мухамеду, он је није одмах препознао.

„Зар ме не познаш? — ја сам Хајма, кћер Халимина, твоја сестра по млеку! — Зар се не сећаш како сам те у нарамку носила и тетошила?”

Мухамед, ганут до суза, обгрлио је своју сестру и своје јој џубе простро да седне. „Да, ти си моја драга сестра, примакни се ближе!” — говорио је Мухамед а сузе му оросиле лице. Затим јој је понудио или да пође са њим у Медину, где ће је сви волети и поштовати као његову старију сестру, или да се врати у своју пустинју. Хајма се одлучила за ово последње. Мухамед, давши јој богате дарове, тешка се срца раставио са својом сестром са којом су га везале толике нежне успомене из првих дана његовог детњства.

Разбијена бедуинска војска затворила се у тврђаву Таиф, на коју су Муслимани узалуд наваљивали двадесет дана. Мухамед, видећи, да ће бити безуспешно свако даље опсадање, нареди, да се војска повуче у Цириаи, где је био смештен сав ратни плен. Неколико дана иза тога, дошла је из Таифа у Цириан депутација, састављена од првака племена Хавазии и замолила Мухамеда, да им поврати заробљене жене, децу и старце. Муха-

мед им је молбу услишио. Остали ратни плен: 24 хиљаде дева, преко 30 хиљада оваци, и много сребрног новца Мухамед је разделио међу мусиманске борце и 18. дан месеца зул-каде (9 марта 630.) кренуо из Цириана пут Медине. На пролазу кроз Меку, обавио је дужност малог хаџа — Умра, а 24 дан истога месеца стигао је у Медину.

Поводом битке на Хунејну дошла је овај објава: „Бог вам је уистину на многим местима помагао да победите. Сетите се битке на Хунејну. Ви сте се дивили величини ваше војске, па шта вам је то помогло? Земља вам је била тесна у вашем вртоглавом бежању! Бог је тада помогао и заштитио свога посланика и своје веринке”... (IX, 26).

12.

Случај с робињом Маријом.

Неколико дана по повратку у Медину, Мухамед је доживео у својој породици једну велику радост, али радост која га је у исти мах довела и у врло незгодан положај. Његова робиња Марија Коптска родила је сина. То је за Мухамеда била ванредна срећа, јер после Хадићине смрти није једна његова жена није имала деце. Мухамед је дао сину име Ибрахим, а мајку му Марију ослободио положаја робиње.

Али нарочита пажња, коју је после тога указивао Марији, изазвала је разумљиву љубомору код његових жена, па кад га је једнога дана Хафса затекла са Маријом у мало интимнијем положају, дошло је између ње и Мухамеда до оштрих предбацивања. Мухамед да умири Хафсу, обећа јој да се са Маријом неће више састајати, али да и она ћути и ником ништа не казује о ономе што је видела. Међутим Хафса исприча целу ствар својој најинтимнијој пријатељици Аиши, а Аиша осталим Мухамедовим женама. Настала је цела породична револуција, која се није могла ни од јавности скрити.

И док се Мухамед решавао шта да ради и како да се ископа из ове веома незгодне ситуације, дошла је објава: „О божјији посланиче! Зашто си се — да удобровољиш своје жене, одрекао онога што ти је Бог допустно? Бог је благ и милосрдан; Бог вам је допустио да разрешите ваше заклетве. Он је ваш заштитник, њему припада знање и мудрост.” (LXVI : 1, 2). Мухамед је после ове објаве Хафсу послао њезину кући а Аишу и остале жене потпуно занемарио. Цели месец дана остао је код Марије.

Али пошто се цео овај случај неугодно косио: Ебу Бекра, оца Аишина, а нада све Омера, оца Хафсина, ради таквог поступања са њиховим кћерима, Мухамед, не хтевши и даље жалостити тако заслужне и угледне људе, којима је он много дуговао, позвао је Хафсу натраг себи а Аиши и осталим женама повратно њихова пређашња права. Том је приликом објављен 3, 4, и 5 ајет горње (LXVI) суре Корана, и тиме је цела овај ствар окончана.

13.

Депутација бедуинских племена из Јемена и хришћанских свештеника из Неџрана.

У деветој години по Хиџрету дододило се неколико случајева који су врло карактеристични, колико за Мухамеда, толико и за време и прилике у којима је живео.

Једнога дана о подне за највеће сунчане припеке, када ни живе душе није било на мединским улицама, нашла се пред Мухамедовим станом једна депутација од осамдесет људи из племена Бену Темим.

— „Изађи Мухамеде, да се огледамо на пољу славе! Ми смо довели наше говорнике и песнике, и кога они хвале, томе то служи као украс, а кога куде, на томе остаје за увек жиг срамоте! Наша слава и наше име на далеко су познати! — Изађи да се окушамо на песничком мегдану!“ — галамили су Бедуини и тако гласно довикували, да су и други грађани и Мухамедови другови изашли из својих кућа да виде шта се дододило.

Ево шта је повод тој депутацији: почетком девете године Мухамед је био послao свог једног друга Бишр бин Суфјана да покупи државни порез (зекат) од братства Бену Каб, из племена Хазаа, које је пре тога примило Ислам. Једно друго племе, Бену Темим, које је имало своје пландиште у близини Бену Каба, запречило је Бишра у његовом послу и присилило га да се врати у Медину. Ради тога је Мухамед послao један део коњице под заповедништвом Унејн бин Хацба који је растерао Темимите и заробио им десет људи, жена и деце. Ова депутација састављена од најугледнијих племенских песника и говорника, дошла је да од Мухамеда тражи своје сужње.

Кад је Мухамед међу њих дошао рече им: „Ја нисам песник већ Божји посланик и не тежим за славом“. „Ми смо те послали да објавиш праву истину и да људе опоменеш. Речи им: ја не тражим друге награде за своје настојање него да ви пођете правом стазом“ (XXV:56-57). „У осталом — продужи Мухамед, има и међу Муслиманима песника и говорника па ако желе могу се надметати.“

Бедуини су истакли Итарид бин Хацба, на далеко чуvenог говорника и Зибрикан бин Бедра одличног песника — сатиричара а Муслимани Кајс бин Сабита и Хасан бин Сабита. Надметање је трајало више од два сата и свршило се победом Муслимана.

„Уистину Мухамед је посланик неба, његови су песници победили наше“ — изјавили су вође депутације а након краћег разговора с Мухамедом сви су чланови депутације примили Ислам. Мухамед им је предао сужње и сваког неким даром одликовао. Кад се депутација вратила на своја пландишта, цело је племе пригрлило Ислам.

Галама Бедуина пред Мухамедовим станом и дивље довикување да изађе међу њих, као и сувише гласно препирање у његовој присутности о вредности појединих песника, — били су повод овој објави: „О верни! Немојте се журити да предухитрите одредбе Божије и његова посланика. Бојте се Бога; он све зна и чује. Не дижнете глас изнад гласа Божијег посланика, не говорите с њим тако гласно као што ви међу собом разговарате, да не би ваша дела била узалудна а ви да о том ништа не знate. Бог је искушао срда оних који с поштовањем говоре с његовим послаником. Њих чека Божија милост и велика награда. Они који те зову на сав глас док си ти још у своме стану, већина их не зна да ће се тиме огрешити о поштовање према Божијем посланику. Да су чекали док ти сам изађеш међу њих, било би за њих боље. Али Бог је благ и милосрдан за оне који се кају. XLIX:1-5).“

Неколико дана после тога дошла је из Нецрана једна друга депутација састављена од четрдесет хришћанских свештенника и двадесет ланка под вођством Нецранског епископа Ебу Харис бин Алкаме, гласовитог теолога, кога су цариградски императори више пута одликовали својом пажњом и богатим даровима. Они су били дошли да виде „Хицаског пророка“ и да с њим расправе нека теолошка питања.

Мухамед је веома љубазно примио хришћанску депутатацију у Мединској ћамији и радо се одавао њиховој жељи.

„Поштујте прваке једнога народа!“ — рекао је Мухамед том згодом својим друговима.

Хришћанска депутатација са епископом на челу најпре се у Мединској ћамији помолила Богу по обредима хришћанске цркве а затим је епископ отворно дискусију „о Христу Богу и сину, другом члану Светог Тројства“. Мухамед се најпре оградио н против саме помисли да Бог има сина, нагласивши апсолутно божије јединство, а за Христа рече: „О ви који сте примили Писма, не прелазите границе ваше вере и не говорите о Богу ништа друго него чисту истину. Донста Христ, син Маријин, посланик је Свевишињег, његова Реч, удахнута Марији и дух од њега. Верујте dakle у Бога и његова посланика и не говорите да су тројица. Чувајте се тога, биће за вас боље и знајте да је заиста Бог само један. Далеко од њега да би имао сина. Он је једини владар свега што је на небу и на земљи. За Христа није понижење, кад се каже да је он Божији посланик (IV:170-171).

— „Како можеш тврдити да ти је Бог открио друге истине него што су у Јеванђељу, кад и сам велиш да је Јеванђеље Божија Књига?“ питао је епископ Мухамеда. Мухамед му одговори: „Христ је код Бога само човек као и Адам. То су истине од Бога објављене и немојте бити од оних који у то сумњају. Онима који после објављене истине буду то оспоравали, реци: помолимо се Богу и онда сазовимо његово проклетство на жене и децу оних који не говоре истину, па нека су и сами проглести“. (III:58-60. Епископ је на то пристао и било је уговор

рено да се та церемонија обави сутра изван Медине под ведрим небом.

Кад је сутра дан дошао Мухамед на уговорено место са својом кћери Фатимом и са њена два синчића Хасаном и Хусејином, Епископ се био предомислио и већ раним јутром отпутовао.

Овде треба споменути још један случај који се у исто време десио. Кааб, син Зухејра, гласовитог песника са Укјаза и аутора једне од седам Муалака — прешао је тих дана на Ислам. Кааб је такођер био песник и више од девет година ругао се у својим песмама Мухамеду и Исламу. Ради тога је био проскрибиран и на смрт осуђен. Каабов брат Беџаир, примивши Ислам као и већина из његова племена Музејна, склонно је Кааба да оде Мухамеду и замоли га за опроштење. Кааб на то пристане и дошав у Медину пође равно у џамију. Ту је нашао на окупу једну групу људи а међу њима једног человека који се сад на једну сад на другу страну окретао и нешто тумачио. Сви су га са много поштовања слушали. „Го је сигурно Мухамед!” Помисли Кааб и приђе ближе.

— Божијн посланиче, ако бих ти ја довео Кааб бин Зухејра као Муслимана, би ли му ти опростио? — питао је Кааб.

— Сvakако! — одговори Мухамед, јер Бог воли оне који се искрено покају.

— Ево пред тобом стоји Кааб бин Зухејр.

На то неки од Енсарија рече: „Допусти Божији посланиче да убијемо овога человека, који нам је нанео толике увреде”.

— „Примирите се, њему је опроштено”, рече Мухамед и позва Кааб да му приђе ближе.

Кааб, замоливши Мухамеда за допуштење, поче да рецитује једну од најлепших својих Касида — „Банет Суаду”, песму у славу Мухамедову која се и данас истиче у арапској литератури као ремек-дело.

Мухамед раздраган лепим стиховима ове по форми и садржини дивне песме, сними свој горњи капут (бурду) и њом заогрне песника. Ради тога је ова песма прозвана *Касидеи-бурда* те је под тим именом и у литературн позната.

14.

Поход на Тебук и рушење џамије у Зу-Авану.

У месецу цемад,ул-ахару (15.IX.—14.X. 630) један сирски караван који је у Медину дотерао брашно и зејтин, причао је да се између Вади-ел-Кура и Дамаска сакупила грчка војска која ће у друштву са хришћанским Арапима са сирске границе провалити у Хиџаз и напasti на Медину. Мухамед да предупреди евентуална изненађења нареди општу мобилизацију. Како је тад у Хиџазу владала незапамћена врућина а пут био далек и напоран, Мухамед је објавио циљ мобилизације што до тада није обичавао. Истодобно је позвао све богатије Муслимане да га у походу на Сирију помогну новцем, храном и другим ратним материјалом.

Медински Мунафици који су настојали да свако Мухамедово предузеће осуђете или бар ослабе, развили су живу агитацију међу Бедуинима, говорећи им да ие иду иа тако далек пут по тако страшној жеги и још за време бербе датуља. Међутим све то није ништа користило: половицом октобра кренуо је Мухамед пут Сирије са тридесет хиљада ратника. Вођа Мунафика Абдулах бин Убеј уверивши се да би свака његова даља агитација била узлудна, вратио се са првог конака натраг у Медину са својих седамдесет присталица. А десет иначе исправних Муслимана, остало је у Медини од страха пред страшном жегом и напорним путовањем.

Кад је војска кренула са првог коначншта, Мухамед је објавио: „Они су (Мунафици) весели што су осталн иза Божијег посланика; они су одбили да својим имањем и својим животима подупре свету ствар и говорили су другима да не иду у рат на овој жеги. Речи им: огањ паклени биће много жешћи. Нека се они само смеју, неће дуго, заслужени плач биће много дужи. Ако се ти, Божијом вољом, жив међу њих вратиш, они ће те молити да им допустиш да другом приликом пођу с тобом. Одговорн им: ви никад више нећете са мном у рат, ви сте први пут издали, па и сада останите са женама, децом и немоћним старцима” (IX:82-84).

Кад се за ову објаву сазнало у Медини, седморица између оне десеторице Муслимана, одмах су се покајали, па да то и јавно покажу отишли су у порту Мединске ћамије и ту, привезавши се за стубове храма, почели испаштати своје грехе. Друга тројица смислили су план, како да се пред Мухамедом и Муслиманима оправдају.

У Тебуку који лежи на пола пута између Медине и Дамаска, Мухамед је сазнао да је вест сирског каравана била измишљена, јер ни Грци ни хришћански Арапи инсу ни помиšљали на какву навалу на Медину. Док се Мухамедова војска одмарала у бујној и плодној околици Тебука, дотле је Мухамед у граду примао депутације разних арапских племена са границе Сирије и Палестине.

Први је дошао са својом пратњом кнез из Ајле Јохана бин Ребија, кога је Мухамед примио прирођеном му љубазношћу а кад је кнез пошао одликовао га нарочитом пажњом, заогрнувши га својом ћубом. Осим тога Мухамед је дао кнезу писмо којим узвима под своју заштиту Арапе из Ајле и зајемчује им потпуну слободу крећања и трговања на копну и мору. (Ајла је град на Црвеном мору, на крају Еладитичког залива).

Кнеза Укајдара, заповедника тврђаве Давмет-ел Цендел, недалеко Тебука, заробио је био Халид бин Велид и довео Мухамеду. Кад је Мухамед сазнао да је Укајдар из кнежевске хришћанске породице Кинда и да га је Халид без никаква повода заробио а брата му Хасана погубио, оштро је прекорио Халнда а Укајдару поклонио слободу. Кнежеви из Ајле и Давмет-ел-Цендела изјавили су да ће у име свога племена плаћати Мухамеду годишњи трибут.

То су учинила и многа друга арапска племена у колико одмах нису примила Ислам.

На повратку из Тебука Мухамеда је чекало у заседи дванаест маскираних Бедуина да га убију, али је заседа на време открићена и разбојници су се разбежали. На овај се случај алудира у 75 ајету IX суре Корана.

У Зу-Авану недалеко од Медине, изашло је пред Мухамеда неколико првака из племена Цехин, Музенна, Еслем и Гафар и замолили га да први клања у њиховој цамији коју су они тек довршили.

— „Па шта ће вам та цамија, кад ево у непосредној близини вашеј, у месту Куба већ једна постоји? — питао је Мухамед.

— „Да наши старци и жене, по ноћи и ружном времену, не морају ићи у Куба у цамију”, — одговоре прваци.

Мухамед, након кратког размишљања нареди двојици војника да нову цамију у Зу-Авану запале и из темеља поруше.

„Они су саградили цамију у злодј намери да изазову раздор међу Муслиманима, очекујући онога (Ебу Амир-ер-Рахиба) који се борио против Бога и његовог посланика. Они говоре да им је чиста намера, али Бог иајбоље зна да они лажу. Немој никад тамо да уђеш. Уистину је првави храм Божјији цамија која је првих дана подигнута на страху Божијем; ту долазе људи који искрено желе да се од греха очисте. Бог воли чисте и искрене. Па ко је бољи и Богу дражи: онај који је саградио храм на страху Божијем и да се Богу умили, или онај који је своју зграду подигао на стрмини од иловаче коју бујица поткопава и која ће њега и његову зграду сурвати у понос пакла? Бог иније заштитник оних који себи и своме народу зло чине” (IX:108-111).

Почетком рамазана, половицом децембра 630, Мухамед се повратио у Медину.

15.

Смрт вође Мунафика и крај његове странке.

Вођа Мунафика Абдулах дошао је први да се извии. Мухамед, свестан своје снаге, није ничим показао да се љути ради тога што су Мунафици одустали од похода на Тебук, али је био и сувише строг према оној десеторици Муслмана, што су без оправдана разлога изостали. Против њих је наредио општи бојкот и док иније дошло помиловање није нико с њима говорио нити се састајао. Међутим она седморица која су се одмах после горње објаве (IX:82-84) покајали и привезани за цамијске стубове испаштали своје грехе, брзо су ослобођени. Већ други дан по Мухамедову повратку у Медину дошла је објава: „И међу пустињским Арапима као и међу мединским грађанима има још Мунафика (лицемјера) и људи који су њима склони. Ти их не познајеш, али их ми знамо; они су осуђени на понижење овога света и на двоструку казну после смрти. Други су (она седморица) признали своје грехе.

они желе да добрим делима откупе јава. Бог ће им се можда смишловати. Он је благ и милосрдан. Узми од њихова имања један део за сиротињу (садакаи-зекат) да би се они тако очистили и окајали своју непослушност. И моли се за њих, твоја ће молитва умирити њихова срца. Бог све зна и види. А знају ли они да Бог прима покајања и дела милосрђа својих робова? Он је благ и милостив. Речи им: радите добро и делујте племенито, а Бог, његов посланик и Муслимани видеће ваш рад. Сви ћете доћи пред Бога за кога нема тајне и он ће вам показати ваша дела. Други опет (она тројица) чекају Божију заповед, хоће ли бити каљени или помиловани. Свевишњи зна право стање ствари и према томе суди” (IX:102-107).

После ове објаве Мухамед је лично саопштио оној седморици да је Бог услишио њихово покајање и помиловао их.

Што се тиче оне тројице, они су пуних педесет дана испаштали своју непослушност и тек онда дошла је објава којом су и они рехабилитирани: „Бог је био милостив своме посланику, Мухаџирима и другима који су били с њим и уз њега у тешком часу, кад је мало требало па да се њихова срца поколебају. Он им је великолично опростио јер је он благ и милосрдан. Он је опростио и оној тројици: кад им је земља, ма како пространа, постала тесна и кад их је притисла властита савест, — онда су и они спознали да је јединно сигурно уточиште Бог. И он је био милостив чим су се њему искрено обратили, јер он доиста великолично оправша свима који се од срца покају. О верни, бојте се Бога и будите с онима који су праведни”. (IX,118-120).

Некако у исто време дошла је и ова објава: „А они који оптужују своје жене ради прељуба а немају других доказа осим себе, заклеће се четири пута Богом, да су истину казали, а пети пут призываће (мужеви) на себе божије проклетство ако су лагали. Неће се одредити жени прописана казна (хад) ако се закуће четири пута Богом, да је њен муж лагао а пети пут призове (жена) на себе божије проклетство ако је њен муж говорио истину” (XXIV, 6-9).

Непосредни повод (себи низул) овој објави била је оптужба мединског грађанина Увејмер бин Адиј-ел-Енсарије против његове жене Хавлете бинти Кајс ради неверства. Увејмер је тужио Хавлetu да ју је једног дана пре четири месеца затекао у најинтимнијем положају са Шерик бин Сехмаом. Од тога се дана Увејмер није са својом женом састајао, а кад се вратио из Тебука, нашао је у другом стању. Хавлeta је одлучно порекла све Увејмерове наводе и доказивала да је њен муж претерано љубоморан те је ради тога обећује.

То је био први случај у исламској заједници, да је муж оптужио своју жену ради неверства. Прописи, обелодањени по водом Алишина случаја (XXIV:4,11-13) нису се могли овде применити, јер је оптужба долазила од стране мужа а не од стране трећег лица. Тако да је дошла горња објава (XXIV:6-9), Мухамед је

позвао у цамију Увејмера и Хавлету и пошто су клањали икимију, провео с њима поступак. И Увејмер и Хавлета положили су прописно заклетву на свој исказ, а пошто чије било других сведока, Мухамед је донео решење да од тог момента између њих престаје брачна веза и да ни једно ни друго не потпада под санкцију четвртог ајета двадесетчетврте суре Корана....

Иначе Мухамед је сваки дан од јутра до мрака био запослен подучавањем нових верника и примањем депутација разних арапских племена из Јемена, Таифа, Јемаме, Мухре, Умана и Бахрејна које су долазиле да се у име својих родова поклоне Мухамеду и изјаве да је њихово племе решено да прими Ислам. Мухамед је са сваком депутацијом послao по неколико својих људи који ће тамошни свет упутити у најбитније прописе Ислама, а и сам је подучавао чланове поједниних депутација док су боравили у Медини као његови гости. Међу изасланицима из Јемаме био је и чувени Мусејлеме бин Хабиб, који је доцније покушао да се прогласи божијим послаником.

По свој прилици у ово је време објављена сто десета сура Корана: „Кад дође помоћ и победа (освојење Меке) и кад видиш да свет христије улази у Ислам, онда узноси хвалом име Господње и моли га за опроштење и милост; он је истину милосрдан”. Вели се да је Мухамедов стриц Абас, чувши ову објаву, заплахао, јер је у њој видео предсказивање Мухамедове скоре смрти.

У другој половини месеца зулкаде умро је у Медини вођа Мунафика Абдулах бин Убеј бин Селул. Некоћ најугледнији првак града Јасриба, горди паганин, који је пуних девет година пркосио Мухамеду, сад га је на самртном часу замолио, да му клања ценазу и да буде присутан сахрани. Мухамед се великодушно одазвао последњој жељи свог лицемерног противника, који је тек на самртном часу спознао праву истину... Али брзо иза тога дошла је ова објава: „Кад умре који од њих (Мунафика) немој им кланати ценазу ни суделовати при сахрани, јер они су затајили Бога и његовог посланика и умрли су као неверни” (IX,85).

Смрћу Абдулаховом нестало је и његове странке.

16.

Декларација на Мини.

Концем истог месеца, пошло је из Медине у Меку три стотине хаџија под вођством Ебу Бекра, кога је Мухамед поставио за Емир-ел-Хаџа, вођу ходочасника. Међутим сутра дан по одласку хаџија, дошла је нова објава уперена против идолопоклоника и коју је требало објавити народу на дан великог хаџа. Мухамед је ту мисију поверио своме зету Алији, јер сам није могао напустити Медину ради важних државних и верских разлога. Повод овој објави била је издаја неких бедуинских племена, идолопоклоника, који су прекршили уговор о савезу и нису се одазвали Мухамедову позиву за време похода на сирску границу..

Први дан Хаџинског Барјама (20.III.631.) кад су се сви ходо-
часници искупили на Мини, Алија је прочитао ову *Декларацију*:
„Досадањи обичај да сваки Арабљанин може походити Кабу, став-
ља се ван снаге. У будуће могу долазити у Меку само они који
верују у Бога, његова посланика и живот после смрти. Нико у
будуће несме го обилазити око светог храма. Бог и његов посланик
немају никакве везе са идолопоклоницима; они не могу више ра-
чунати на Божију заштиту и заштиту његова посланика. Незнан-
бошцима су остављена пуна четири месеца за слободно размиш-
љање: ако се обрате у праву веру боље за њих, а ако остану
у старој, Божија ће се воља испунити. Навести неверним тешке
казне. То се не односи на оне идолопоклонице с којима сте ви
склопили савез а који га нису преокршили и нити су вашем противнику
пружили помоћ. Обавезе с њима закључене испуњавајте стриктно и
лојално за све време на које сте склопили уговор. Бог воли оне
који га се боје. Кад прођу ешхури-хурум, гоните идолопоклонице
свуда где год их нађете, али ако се обрате, ако клањају и милостију дају, онда су ваша браћа по вери. Ако неки идолопоклоник
прибегне теби (Мухамеду) дај му сигурно уточиште како би могао
чути реч Божију, затим га упути у какво безбедно место, јер се
они (идолопоклоници) налазе у тами незнаша. Ратујте против
оних који не верују у Бога и последњи дан, противу оних који
не држе да је забрањено оно што је забранено Бог и његов по-
сланик; и са онима који су примили Писма а који не исповедају
истинито веровање, ратујте све дотле док се не обвежу на плаћање
трнбута. Бог је наредио своме посланику да с Кораном изведе људе
на прави пут и да објави праву веру која се уздиже изнад свих
других. Мусимани, знајте да велики број јеврејских и хришћан-
ских свештеника троше туђа имања на узалудне ствари и одвраћају
свет од Божијег пута. Објави тешку казну онима који сакупљају
злато и сребро а не троше га на путу Божијем”. Затим је Алија
прочитао четрдесет ајета девете суре, уперених против незна-
божаца и тринаест ајета, улућених Мусиманима који су се и живо-
том и имањем својим борили на божијем путу.

Тиме је задан последњи ударац паганском култу. На концу
је Алија прочитао и ову објаву коју му је Мухамед при подаску
из Меке написану дао: „О децо Адамова! облачите најчешће
хаљине кад идете у цамију. Једите и пијте али немојте претери-
вати јер Бог не воли распннице.” (VII:31).

Под конац девете године Мухамеду је умрла ћи Кулсум а по-
четком десете син Ибрахим.

17.

Хаџ-ел-Белаг и Мухамедов велики говор на Арефату.

Десета година по Хиџрету почела је у знаку Декларације на
Мини. Мања племена и поједини родови идолопоклоника, раштр-
кани тамо амо по пустини, са свих страна окружени пристали-

цама нове вере, били су на чисто да им не преостаје ништа до уго него ли примити Ислам. Док су још пред годину дана претили копљем и мачем и веровали у помоћ богова, сад су мирно прогнули главу пред вишом силом гледајући са страхом у души како и задњи идол пада у прах без и најмање реакције било с које стране. Нису прошла ни два месеца од Декларације, а примили су Ислам без ичије интервенције сви они који су се још колебали, а кад су два владајућа кнеза из Хадрамеута дошли у Медину и изјавила да њихова племена прелазе на Ислам, онда је Мухамед могао мирне душе борећи да је цела Арабија с краја на крај признала ауторитет Божијег посланика. Култ идола коначно је пао, а царство Ислама ћаспостављено. Оно мало присталица Христове цркве у Нецрану и Ајми и Мојсијеве науке у Хајберу, изгубило се у мору исламског света.

Ајети Корана, који су сукcesивно објављивани кроз пуна два деценија, престављали су материјал за један солидан верски и грђански кодекс који ће бити сигуран путовоћ у животу људи за срећу овог и оног света: „Књига је ово (Коран) коју ти (Мухамеду) посласмо да помоћу ње изведеш човечији род из таме на светлост и да га поведеш путем славе и напретка. Коран уистину води на прави пут и обећава велику награду онима који чине добра и племенита дела” (XIV:1; XVII:9).

Основна докмата вере, морала и социјалног поретка била су објављена а тиме и Мухамедова мисија довршена.

У жељи да своје велико дело окруни свечаним хаџом и да још једном види свој родни крај, „мајку свих градова”, Меку, Мухамед је још у месецу рамазану објавио да ће у овој год ини походити Кабу.

Вест о Мухамедовој намери рашири се највећом брзином по целој Арабији и сви исламски свет почео је да се спрема за велике свечаности. И они којима није пут преко Медине као и они којима је Мека много ближе, дошли су у Медину да заједно с Мухамедом пођу на хаџ.

Двадесет пети дан месеца зулкаде (23. фебруара 632) кренуло је осамдесет хиљада муслимана с Мухамедом на челу. С Мухамедом су пошли и његове жене.

Прву ноћ хаџије су коначиле у Зул-Хулејфи и ту ушли у стапе ихрама. Сутра дан полазећи Мухамед је проуцио, а за њим све хаџије поновиле ову молитву: „Ево ме пред тобом, о мој Боже! Ти си један и једнини. Уистину само теби припада хвала, слава, милост и моћ”.

Четврти дан зилхидре (3. марта) рано ујутро приспеле су хаџије у Меку. Мухамед је ушао у Хареми-шериф кроз врата спаса „Бабу-селам” и молио: „О мој Боже, повећај углед, светост и чистоту овога храма и оних који њему ходочасте.” Тада обиђе да пољуби црни камен, положи обе руке на њега, а затим се потаре по лицу, Обилазећи око Кабе Мухамед је молио: „О Боже, учии

да нам добро буде на овом свету и на онome после смрти и сачувати нас мука и ужаса пакла.” Пошто је још једном пољубио црни камен, ступи на *Меками Ибрахим* и клања два реката. Потом нареди да му донесу воде из врела Земзема. Кад се наплио воде, изађе из порте Кабе и пређе на Сафу наспрот Мерви. Између ова два брежуљка, Мухамед је убрзаним кораком прешао седам пута и молио: „Бог је велики, један и једини, он је испунно своје обећање и помогао свиме слуги, он је својом моћи поразио непријатеље свете истине”. Затим је објавио 159 ајет друге суре Корана који се односи на Сафу и Мерву.

Тиме су свршени обреди у Меки и Мухамед је наредио да сви *мушемири* напусте стање ихрама и уђу у *ихлал*.

Осми дан зулхице (7. марта) Мухамед је са свима хацијама прешао из Меке на Мину и ту остао цео дан и ноћ. За то време Мухамед је пред правовернима клањао све пет прописаних молитава. Сутра дан, по свршетку јутарње молитве хације су се упутиле према брду Арефату где је Мухамед одржао свој велики говор — *хушбу* који је традиција верно сачувала:

„О људи! послушајте моје речи, јер ја не знам хоће ли ми бити суђено да се и до године овде са вама нађем”.

После сваке реченице Мухамед би направио малу паузу а Рабија бин Умеје бин Халаф својим јаким гласом поновио би његове речи. Стотину хиљада ходочасника упоро је очи на оно место Арефата где је на својој камили седео Мухамед и благим погледом посматрао круну свога двадесетгодишњег деловања.

„Ови који верујете — продужно је Мухамед, — бојте се Бога и будите хумани и праведни између себе и спрам других. Имање и живот људи нека вам буду свети и неприкосновени као што је за нас све узвишен и свет овај месец, данашњи дан и место на коме се налазимо. Човек је дело божије и нека је проклет онај који то руши. Ми ћемо сви доћи пред Бога и он ће нас питасти за наша дела и наш рад. Ствари које су вам дате у аманет, чувајте као своје сопствене и вратите их верно и на време ономе чије су. Крвна освета и лихварство из паганских времена нека престану за увек. Бог је допустио поштену трговину а лихварство строго забрањио: тешко ономе ко се отреши о ове прописе. Лихварске камате и крвна освета не постоје више ни за једног правог Муслимана. Почеквши од мога стрица Абаса који има много дужника, и од убиства мог нећака Рабија бин Хариса бин Абд-ел-Муталиба кога су као невина дечака убили људи из племена Хузаил: све треба да се опрости и заборави. О верни, бојте се Бога и опростите својим дужницима лихварске камате. Ако послушате мој савет, ваша ће се имовина увећати јер вам остаје главница за поштен рад и трговину. Ако то не учините, знајте да сте се тешко замерили Богу и његовом посланику. Немојте чинити неправду другоме па ће и вама бити добро. Ако је ваш дужник у незгоди, продужите му рок плаћања; а ако сте у положају да му дуг опростите, то је још боље. Бојте се онога дана

у коме ћете сви доћи пред Бога и где је врховни судија апсолутна правда. О верни! кад се обавезујете да ћете један дуг платити на време и када уочите правите уговоре, ставите то написмено, тачно и верно, онако како сте уговорили. За сваки уговор био мален или велики направите написмено и назначите рок плаћања. Ове мере опрезности пред Богом су најоправданије, то је најсигурније доказно средство да се избегне сваки неспоразум и сумња.

О смртници! бојте се Бога који вас је све створио по истом животном принципу, човека и жену од којих се умножило човечанство. Бојте се Бога од кога сви помагате и поштујте крвну везу. Верно испуњавајте дужности које постоје између мужа и жени, између родитеља и деце. Дете стиче рај под ногама мајке. Чувајте се прељуба и љубоморе: прво је тежак грех а друго води несрећи у браку. Жените се онима које љубите а кад вас је божија воља сјединила, онда живите у љубави и складу. Са јесама поступајте љубазно и са много доброте. Избегавајте оговарања. Они који клевећу поштене жене, нека су проклети на оба света. Оне који оптуже поштене жене ради неверства у браку или ради неморала, а не могу за то извести четири веродостојна сведока, казните са осамдесет удараца бичем и никад им и ни у чему немојте веровати, јер то су неваљалци и зликовци. Ако спрам вашних жена осетите малу одвратност, немојте наглагати, промислите; можда вам је Бог баш у томе указао вашу срећу. Немојте тражити развод брака без важних разлога, јер од свих ствари које је допустно, Бог највише мрзи развод брака. Жене су вам се предале на веру Бога; поштујте dakle амајет Божији.

О верни! кад одређујете и између себе делите наследство, будите строго праведни и држите се божије књиге. Чувајте имања малолетних, немоћних и слабоумних. Немојте употребљавати њихова имања да умножите своја. То би био тежак грех.

О људи! послушајте што вам кажем и добро запамтите. Ја вам остављам Божију Књигу која ће вас, ако се је верно придржавате, увек чувати да не залутате с правог пута, са стазе правде и истине. То је Књига јасна и позитивна коју је сам Бог диктирао. Имате пред собом мој цели живот, моје речи и моја дела; све што сам говорио и радио, настојао сам да то буде у потпуном складу са Божијим наређењима.

О верни! говорите увек чисту истину, нека вас никад мржња не заведе са стазе права и праведности. Праведност је сестра побожности. Бојте се Бога, он позна ваша дела!"

Након кратке паузе, Мухамед ускликне:

„О мој Боже! јесам ли испунио свој задатак и поверију ми мисију?"

— „Божији посланиче! Ти си верно испунио своју мисију и нама саопштио што ти је Бог поверно!" — потврдило је сто хиљада душа у један глас.

Ваздух задрхти, земља се стресе од усклика и уздаха топлих молитава побожног света. Арефат дахће под мноштвом које ту засведочује веру у једног Бога и његовог посланика.

Сунце је нагињало западу. Мухамед нареди мујезину да огласи време молитве. Пошто пред правовернима клања у исти мах подне и икиндију, пређе на друго место Арефата, Ес-сахарат и одавде објави сакупљеном народу: „Тешко неверницима, данас и до века, који оставе вашу веру. Не страхујте од њих. Бојте се мене. Ја сам данас доворшио ваш верозакон—дин (и ставио печат на њу). И испунно сам спрам вас највећу милост: моја је воља била да Ислам буде ваша вера”. (V:4).

О заласку сунца Мухамед је прешао са Арефата на Музделифу где је и коначио. И на Музделифи је спојио у једно две молитве: ахшам и јацију.

Сутра дан, десети зулхиџе, по свршетку јутарње молитве кренуо је према Мини. Након кратког задржавања на Машер-ел-хараму, прешао је убрзаним кораком Батни-Мухасар и ушао у увалу Мине. Пролазећи крај Цемрет-ел-Акабе и изговарајући „Бог је велик”, бацио је седам ситних пилјака према оној страни где се некоћ, како традиција казује, Ибрахим пејгамбера приказао Сатана.

Затим је почело клање курбана — приношење жртава. „Кад прinesете жртве спомените име Божије, а кад жртве падну једитне месо од њих и уделите сиромасима. Али знајте, крв и месо жртава не доспевају до Бога. Ваше побожне молитве пењу се к њему” (XXII:36, 37).

Мухамед је том приликом откупио и ослободио шездесет и три роба. Пошто га је берберин обријао и пошто је заложно мало од курбанског печеног меса, прешао је у Меку. У Меки је, не силазећи с деве, обишао седам пута око Кабе, написао се воде са врела Земзена, прочитao гласно педесет другу суру Корана и онда се опет вратио на Мину где је остао три дана. Четврти дан Бајрама поновно се вратио у Меку и сутра дан у рану зору обишао околу Кабе седам пута, додирнуо зидове Мултазем и пре изласка сунца кренуо пут Медине.

18.

Мухамедова болест и смрт.

Мухамед је дошао у Медину концем месеца зулхиџе. Кратко време иза тога опазили су се на њему видљиви знаци тешке болести. То је много забринуло сву његову околину која није ни помишљала да би и Мухамед могао оболети.

Док се његова болест, макар да се још увек на ногама држао, с дана на дан погоршавала, у Арабији су се појавила три лажна пророка: у Јемами Мусејлеме бин Хабиб; у Нејду Тулејха бин Хувајлд и у Јемену Есвед-ел-Анси. Премда са мало присталица, ипак су ова три лажна пророка били почели уносити забуну међу непросвећене масе, искоришћујући и болест Мухамедову.

Шта више, Мусејлема је послао Мухамеду своја два делегата са овим писмом: „Мусејлема, пророк из Јемаме, Мухамеду Божијем посланику: Мир с тобом. Мени припада половина земље а друга половина Курејшијама, али су Курејшије неправедни и завидни”.

Мухамед је строго опоменуо Мусејлемише делегате што су допустили да их искоришћује један отпадник, а онда им предао овај одговор: „У име Бога, благог и милосрдног. Од Мухамеда Божијег посланика, Мусејлему, лажову и лицемјеру. Мир свима који иду правим путем. Земља је Божија и он је даје у власт ономе коме хоће. Само они имају успеха који се Бога боје. Тешко отпадницима од праве вере”.

Под конац месеца сафера Мухамеду је нагло позвило и он је легао у постелју у стану своје жене Мејмуне. Да не би морао по већ утврђеном обичају сваки други дан селити у стан друге жене, замолио их је да му допусте да се одмах пресели у Аишин стан и ту остане до оздрављења. Из Аишина стана воде врата непосредно у џамију.

Неколико дана иза тога позвао је Мухамед у Аишин стан сву своју родбину и најугледније пријатеље и саопштио им: „Ја осећам да се приближује дан нашега растанка. Верујте у Бога, а ја га молим да буде благ и милостив вама који ме слушате, мојим отсутним друговима и свима људима који су сада и који ће у будуће бити присталице Ислама”. Присутнима засијаше сузе у очима и једва се уздржаше да не бризну у плач. Затим је Мухамед дао детаљна наређења и упутства како да му клањају цеизазу и опреме га за сахрану.

Сутра дай кад је дошао Билал и јавио му да је време молитви, Мухамед је наредио да Ебу Бекр у место њега клања пред правогернима као имам.

Тринаести дан реби-ел-евела, 8. јуна 633, за време јутарње молитве појавио се Мухамед на џамијским вратима која воде из Аишине собе. Очевидац вели да га никад у животу и nije видeo лепишег и узвишенејег као у тај час. Људи само што од радости не пометоше молитву, али им ои даде знак да остану и амиру.

Затим се врати у свој стан, спусти главу на крило Аише и око подне истога дана пресели се на други свет. „Мој Боже... да,... у друштву са другом из висине”, говорио је испрекидано, „Они који ме видеше и вероваше” — то су му биле задње речи.

Тако је свршио свој живот на земљи Мухамед, Ресули Екрем ве Небији Мухијерем: салалаху шеалаху алејхи ве-селеј!

IV.

Мухамедова личност.

Пишући о Мухамедову животу и раду строго сам се држао историјски утврђених факата, избегавајући и најмање невероватности које су му неки његови савременици и доцнија поколења из превелике љубави и поштовања према њему, често пута и не-

свесно, приписали а традиција санувала. Међутим, то није ни потребно. Коран, Мухамедов живот и његова апсолутна вера да је све она што је у име Бога објавно чиста ревелација, то су аутентични и несумњиви докази његова проранство: „Ваш друг не греши никошто и није у заблуди. Он не говори произволно. Коран није ћишта друга истинска ревелација од Бога” (ЛIII:2-4).

С друге стране Омеров прелаз на Ислам, признање меканског првака идолопоклоника Утбе, слуџај Абдулах бин Месуда и изјава Цафер бин Ебн Талиба пред Џегусом (стр. 22-26), — несумњиви су историјски докази о снажном утицају Корана на оне који га први пут чјуу.

Неколико ставова из двадесете суре преобратило је Омер бин ел-Хатаба, најопаснијег персекутора нове вере у њезиног најзаслужнијег сина свих векова, а Мухамедовог наумљеног целата у његовог најпоузданijег доуга и наследника. Поред тога треба овде истакнути још два важна момента. Фатима, кћи Омерова и Сайд њен муж, у моменту и непосредне опасности за свој живот, не попуштају у својој вери, шта више не дозвољавају да један паганин, који им смрћу прети, узме у своје руке свете листове Корана пре него се прописно очисти и свечано обећа да их оскорбавити неће. Мухамед голорук и без икакве заштите, видећи пред собом најопаснијег свог непримјатеља, ступа пред њега мирно и достојанствено и пита га, докле ће устрајати на кривоме путу (стр. 26).

То су историјска факта која Мухамедову непоколебљиву веру у његово посланство и утицај Корана боље и разумније доказују и утврђују него стотину измишљених *мужиза* о чатприродним и ничим не утврђеним чудесима које му његови побожни али неразумни биографи приписују.

Тачном анализом Корана и Мухамедова живота и рада, човек долази до пуног уверења да је Мухамед веровао срцем и умом у своје посланство и у свој задатак да паганизам надомести једном високом идејом и правом религијом у једног и јединог Бога, владара судњега дана.

Па и како би иначе могао са онолико вехеменције устати против хиљадугодишињег култа идола и осудити своје најближе поћаке ради иезнабоштва, претећи им најтежим казнама на ономе свету, не само њима, него и самоме себи, ако не објави све оно и онако, како му је и што му је Бог наредио? (V:70, VI:15, X:15, XXXIX:13).

Како би друкчије горди и необуздани Арабљани пристали уз религију која је прогласила човечију једиакост пред Богом и пуну равноправност пред законом.

Од прве објаве коју је онако искрено и са толико вере саопштио жени Хадићи, па све до великог говора иа Арефату, Мухамед је остао конзеквентно веран божијој заповеди: „Поучавај у име Бога који је све створио”. Његове последње речи:

„који ме видеше и веровање“ — то је синтеза његовог унутарњег веровања, кредо његове душе:

А како је Мухамед мислио о натприродним појавама и чудесима најбоље илуструју ова два примера из његовог живота. Првих дана његова посланства, мекански су прваци тражили од Мухамеда да им покаже које натприродно чудо као виак свога посланства. Он им је на то одговорио: „Ја нисам послан да чудеса стварам него да вам саопштим речи Онога који је из иначега створио свак свет овај. Тешко снима који поред Бога траже друга божанства“. На дан смрти његова сина Ибрахима било је деличично помрачење сунца и неки су Муслмани говорили да је то знак жалости неба поводом смрти Мухамедова сина. Кад је то Мухамед чуо рекао је у џамији сакупљеном свету: „Сунце и месец, то су само знаци Божије моћи. Помрачење сунца и месеца нема никакве везе са рађањем и умирањем људи“.

Потстизан искреним побудама и својим дубоким уверењем, овај до тада непознати човек, син сиромашних родитеља „који су ее у Меки храњили сухим хлебом“, који је већ премашио најлепше године живота, пернод најватренијег ентузијазма, Мухамед је устао са једном зачудном енергијом да проповеда нову веру у народу, најмање склону да прихвати његове доктрине. Отпор на који је наишао, патње и прогони пуних десет година, нису га ни за длаку помериле с пута, којим је пошао. Пуна вера у своју божанску мисију, давала му је и потстрека и снаге да устраје до коначне победе.

Којим је путем и како је дошао до ове апсолутне сигурности у своју мисију и успех, то је она велика тајна; коју је он собом понео у гроб и коју нико спознати неће, али остаје јасан и утврђен факт да би без ове дубоке и непоколебљиве искрости и вере био подлегао на првом кораку. Та црта његовог карактера, здружена са његовим интелектуалним и моралним квалитетима, осигуравала је победу његовим идејама. Ни они који су га највише прогонили нису никад посумњавали у његову искреност. Они су га молили, злато му и части нудили да одустане од своје мисије, они су га прогонили и његове малобројне присталице мучили, али га нико и никад није називао лажњачем или варалицом. Не треба заборавити да су у првим данима његова посланства око њега окупили Ебу Бекр, Омер, Абд ел-Рахман бин Авф, Ебу Убејдулах бин Церах, Сад бин Еби Векас, Амир бин Ас, макем прваци меканске крвне и духовне аристократије, људи са витенским алијарама и интегралним карактером; па зар је могуће и замислити да су ти људи слепо пристали уз њега ако нису били потпуно уверени да је поштен и искрен човек и да је његова мисија дар неба? А ове вође арапске нације на пројету Мухамедову реч напустили су своју праћедовску веру и хрибадугодишње традиције и примили Иелам. Да нису били потпуно асведочени о његовом поштењу и посланству, зар би они напустили је је његова добра и угодне положаје, зар би се упустили у оточену борбу,

не само са моћним грађанима града Меке, него и са својом ужом родбином и са целим Арапским народом. Зар би без тога уверења и мистериозног преобраћења могли охоли мекански аристократе пристати на то да буду пред Богом и законом изједначени са ослобођеним робовима? Шта је руководило вође и прваке града Меке да приђу човеку који је у својој четрдесетој години, наједном као страшан блесак из ведра неба засенио хиљадугодишиње златне и дрвене богове, пред којима је пичице падала цела Арабија? Три стотине и шездесет пет златних и дрвених богова, поређаних у Каби и околу Кабе, он је прогласио лажним кумирима и њихове присталице безумницима и залуталим безбожницима. Са паролом „Само је један Бог”, он је за неколико година из темеља порушио и једном за увек с лица земље збрисао једну веру и њен морално-социјални систем, хиљадама година стар. Људи који су то све проживели и на своје очи гледали, оставили су несумњиве историјске доказе његове искрености и убедљивости. Он није имао никаквих тајних ни скривених ствари: живео је под отвореним небом; у кући у којој је седео, нису никад врата била затворена. Увек на видику и дохвату својих присталица и противника.

Супериорност нове вере и њени морално-социјални принципи, пренешени међу народе најстарије цивилизације, били су од благословеног утицаја на цело човечанство. Главни основ вере, извесне правне максиме и социјалне институције, донете у складу са потребама и природом човека, још су увек и после тринаест векова жива и чврста веза, морална и културна база за три стотине милиона људи разних језика и племена, чији број с дана у дан расте на два велика континента света: у Азији и Африци. Мухамедово дело по суду свих објективних оријенталиста неизмерна је срећа и доброчинство за народе међу којима се појавило и заслужује много више пажње него што му се опћено признаје. У истину Мухамедов успех заснован је на принципима апсолутног Божијег јединства и високог морала а никако на сили и мистифицираним мистеријама. У проповедању и ширењу Ислама, Мухамед није никад прибегао оружју, него само у самоодбрани и нужди и ако блажа сретства нису помогла. Он који је био у исто време и Божији посланик и вођ Арапске нације, уважен и поштован као нико други ни пре ни после њега, за пуних двадесет година свога посланства, није престао наглашавати да је он само човек и да се сва његова мисија састоји у томе да човечанству објави Божија откровења и да људе благо и саветно позове у нову веру.

Као човек, Мухамед је својом појавом и моралим квалитетима високо отскакао од својих суграђана и осталих земљака.

Али бин Еби Талиб и други његови савременици описали су га тако верно и пластично да би се према томе могао израдити његов веран портрет. Имао је лице благо и пријатљиво, црне и живе очи покривене дугим трепавицама. Коса црна и нешто ковр-

часта, падала му је до рамена а пуна брада покривала она места, докле је допирала. Уста умерена, на којима се често пута видео благ осмех, и тада би се показали бели, лепо размакнути зуби. На доњој усници имао је мали младеж. Као што је цела његова спољашност, тако је нарочито упадала у очи и лепота његова врата који није био дебео него лепо сведен и заобљен. Глава повелика а чело ведро и високо. Нос јак и мало орловски, фино свијене и црне обрве растављала је једна јака жила посред чела која би увек набрекла у моменту узбуђења. Груди добро развијене, а остали делови тела чврсти и складни. Био је средњег раста. У ходу је одмицао али не да би брзао: ишао је достојанствено и поуздано с ноге на ногу и чинило се да сизази низ стрмицу. Целокупна његова појава пуна снаге, зрачила је благошћу и добротом. Физономија му је била спокојна и мирна а боја лица ни бледа ни румена. Уза све високе године једва је имао двадесетак белих длака у глави и неколико у бради.

Људе, који су о њему чули, кад би га први пут видели, обузео би их неки страх, али што су више с њим бивали и говорили, све су га више волели и поштовали. Сам је мало говорио или је друге радо слушао и није избегавао фину и духовиту шалу. Кад би се с ким руковао, а то му је био обичај, није никад први руку повукао нити пре госта устао или говор прекинуо. Кад је коме дошао у госте, или у опште међу људе, није дозвољавао да се нарочито испред њега устаје на ноге, да се не би у томе назрес ма и најмањи чин личног обожавања.

Кад се је радило о праву и правичности, пред њим је био једнак и његов најближи рођак и онај кога пре никад ни видео није. Срећен и крајње објективан није никад допустио да превладају његови осећаји пре него што је ствар добро промислио, да га после не би разум дезавуисао. Потпуни господар самога себе, није се никад пренаглио, а и у најопаснијим моментима сачувао је пуну присебност.

У јелу и одевању био је скроман и једноставан али увек чист и уредан; радио је сам све своје послове, често пута ложио ватру, чистио своју собу и одело. Иначе како је у души био фин и племенит, тако је пазио и на своју спољашност. Никад није изишао из куће да се није пре тога пред огледalom очешљао и турбан наравнао, одело очеткао и јагом се намирисао. Кад год је ван куће био, увек је уза се носио огледало, чешаљ и четкицу (мисвач) за зубе. Често је пута говорно својим пријатељима и друговима: „Богу је драго а људима пријатно, да човек долази у друштво чист и пристојно обучен”. Сваког петка кад би пошао у џамију да клања цуму, обукао би свечану цубу.

Није трпео ништа што је ружно па ни сама имена ни називе. Кад му је дошао неки Арабљанин Ади бин Залим (мрзовољни син насиљников) и примио Ислам, Мухамед га је лепо замолио да своје име промени и да се од сада зове Решид бин Абди Рабихи (праведни, син слуге свога Бога).

Парче хлеба и неколико датуља обично је био његов ручак, а чаша млека његова вечера. По неколико дана не би се видело ватре у његовој кући. Праве сиромашке велве је и поштовао или је на сваком кораку препоручивао рад и поштену варду. Најсиромашније становнике Медине који нису имали ни зараде ни своје куће него су спавали на клупама у порти цамије, Мухамед је врло пазњо. Сваки дан узео би то којег себи на храну а остале би упутио својим богатим друговима.

Пријатељима је био веран и одан друг а послузи добар и милостив господар. Слуга који га је служио осамнаест година вели да га никад није видеби ни чудо да ћога грди. Кај би га неко звао, увек би се одазивао са лебежке: изврши, етојим ти на услугу. Спрам своје деце и унучади брижан и нежан, често се пута с њима забављао и играо.

Трпељив и јуначан могао је поднети и најтешке напоре, а његово се око није никад уплашило, ни његово срце задржтало. На Бедру, Ухуду и Хунејну показао је управо легендарно јунаштво, али никад није непромишљено срљао у опасност љити је свој успех везао за слепу судбину. У добру је својим делима предњачио, а од зла благом речју одвраћао.

Кад би мушке изненада што пријатиљ десило увек би усклајио: хвала Богу! а кад би га пратио каква мука мирно би рекао: нека је слава и хвале Богу у свакој згоди.

И западни научници Дрепер, опат де Брољи, Гибон, де Кастије, Баил, Карлајл, Ле Бон и други, који су у првучавању Ислама полазили са чисто научно-критичког гледишта, признају да је Мухамед један од најгенијалнијих људи, човек који је од свих других имао највећи утицај на човечанство. Мухамед је ослободио свој народ од фетишизма и најнижег идолопоклонства, он је проповедао монотензам који је брзо разнео у праку и ветар спорове Аријана и Католика. Ислам је неповратно одузео Хришћанству више од половине и то најбоље половине његових области, јер је обухватио и Свету Земљу, колевку хришћанске вере, и Африку која јој је дала латинску форму. Овај континент и веома велики део Азије држе се још једнако, и после више од хиљаду година, исламске доктрине.

Мухамед је имао у себи сва својства која су више него један пут решавала судбину империја. И проповедник и војник, Мухамед је био речит на говорници, витез на бојишту. Његова је теологија једноставна: један је само Бог. Тврдећи ову већју истину, Мухамед се није упуштао у празну метафизику него се је старао да поправи социјално стање свога народа наређењима и уредбама о личној чистоти, умерености, посту, милостиви и молитвама.

Од свих дела Мухамед је највише ценио милостију и милосрђе. С либералношћу какву свет у последње време није познавао, допуштао је спасење људи које било веће само ако су морални. Догми, да је само један Бог, додао је још „и Мухамед

његов посланик". Као жељи знати да ли је исход ствари одговорио смелости таکвог израза, нека погледа на мапу света у наче време. Бити религиозна глава многим царствима и вођ у животу трећини људског рода, то ће можда моћи оправдати титулу Божијег посланика.

Један хришћански свештеник (патер Хијацинт) вели: „Ја сам хришћански свештеник, али у исто време и осведочени Христов ученик и држим да не понизујем Христа кад кажем да је Мухамед уистину био Божји посланик. Само помоћу Божије инспирације могао је он утешавати једну велику религију, Ислам, које се придржавају милиони људи и после хиљаду година њене објаве”.

А колико је сам Мухамед дубоко и искрено веровао у своју мисију Божијег посланика, нека поред осталога послужи и овај историјски факат који се додатно у првим данима Ислама када је Мухамед све своје присталице могао избројати на прстима једне руке. Мекански прваци после толико узалудних напора да га скрешу с његова пута, понуде Мухамеду да буде њихов вођ само да напусти своју мисију (гл. 3). Његов стриц Ебу Талиб, знајући каква опасности прети његову братију саветова му да прими похуђено му вођство. „Тако ми Аллах, одговори Мухамед, кад би ми дали у једну руку сунце а у другу месец, ја се не бих одрекао онога што ми је Бог наредио да радим”... Вели се да је тада Мухамед бризнуо у плач; волео је и поштовао свога стрица, али истина, вечна и света била му је изнад свега и он се тога није могао одрећи. Некако у исто време догодило се да за пуних петнаест дана није добио објаве и скоро би пао у очајање да није дошла опомена: „Господ није тебе нипошто напустио; ти ниси предмет његове мржије. Будући живот бољи је за тебе од овога. Тебе ће Свемогући брзо одликовати својом милошћу која ће удовољити твојим жељама. Зар ти ниси био спроче? Није ли те он узео у своје окриље? Нашао те је у нездумици и показао ти прави пут. Био си сиромах, а он ти је дао богатство. Не понизи спроче. Не одбиј просјака: Проповедај доброчинства Господа твојега којима је он тебе обасуо. (ХСIII:3-11). Неизмерна, безграницна вера и апсолутна искреност, то су две неоспорне ћелине које ниједан историчар неће одрећи Мухамеду. Апсурдна је измишљотина да је Мухамед био епилептичар. Сав његов живот и рад говоре против тога. Да се обори хипотеза доста је да се спомене да се до његове четрдесете године није никад на њему приметила ма каква физиолошка или психичка мана. Нема човека на свету о коме се зна свака и најмања ситница као што је то случај са Мухамедом; његови биографи, који су у својим списима ишли тако далеко да су избројали и колико је белих длака у глави и бради имао, не би заборавили споменуту није епилептичке нападе, тим пре што се та болест код источно-народа сматра надприродном појавом. У осталом највећи историјски ауторитет, Гибон, вели: „Прича о Мухамедовој епилепсији пропушта је клевета коју су измислили Грци”.

Мухамед је био тихе, велике душе, човек кога је сама природа одредила да буде искрен. Он је потпуно слободан од сваке извештачености, он неће да је оно што није, нема у њега никаквог гордог истицања али не показује ни понизности. Он је ту као што може бити у огратчу и обући коју је сам крпио. Он говори отворено и персијским краљевима и грчким царевима шта треба да они раде, а зна врло добро и поштовање које сам себи дугује. У једној крвавој борби са Бедуинима није могло бити без грозних ствари, али тако исто није могло бити ни без дела милосрђа, племенитог и природног сажаљења и великодушности. Мухамед нити правда прве нити се поноси другима. Ја Мухамеда волим — вели Карлајл — зато што је био искрен и сасвим чист од лицијерства и фанатизма и што никад није тврдио нешто што није могао да докаже.

Велика је неправда кад се каже да је Мухамедова вера чулна. Религија која вернима прописује да се дневно пет пута перу и клањају, да се уздржавају од алкохолних пића и претераних уживања, да буду у свему трезвени и умерени, таква религија не може бити чулна. Полигамија која је на западу само у теорији преступна, владала је на Истоку и у Арабији хиљаду година пре Мухамеда, како ћемо касније видети. Коран је додуше у теорији ограниченој полигамији допустио, али је поставио тако тешке услове, да је у пракси, држећи се Корана, скоро немогућа.

И сам Мухамед, рекло се о њему ма шта, није био чулан човек. Ми бисмо врло погрешили, кад бисмо сматрали свога човека као обичног епикурејца који је нарочито одан чижим или ма каквим уживањима. Човек, који је у свему био скроман, чија је дневна храна била парче хлеба и неколико датуља, који је све своје послове сам обављао, цели дан проводио у храму и међу верницима, такав човек није могао бити, нити је био човек од уживања. Напротив, он се много мучио и био увек рђаво подмирен, не марећи за оно зашто се обични људи боре. Био је то добар и честит човек, у њему је било нешто боље него пожуда ма какве врсте, — иначе дивљи Арапи, борећи се и тискајући се дадесет и три године поред њега, увек у тесном додиру с њим, не би га тако поштовали. То су били примитивни људи који су овда онда плацнули до свађе, до сваковрсне суворе искрености. Без јаке моралне вредности и мушкисти, ниједан човек не би им могао заповедати. Ви велите да су га они звали Божијим послаником? Лепо. Он је стајао ту очи у очи с њима, откривен, неувијен ни у какву тајну, пред њиховим очима крпећи свој огратч и своју обућу, борећи се, саветујући, наређујући међу њима, они су морали видети какав је он човек, па зовите га како хоћете! Никаквом цару са његовом круном није се толико покоравало као томе човеку и то је дадесет и три године суворог и тешког искушења. Његове последње речи биле су молитва, испрекидани узвици једног срца, које, држћући од наде, тежи своме Творцу.

Племените ствари причају се о њему. Кад је изгубио своју кћерку Кулсум, он је одговорио на свој нацији, увек искрено: „Све нас је Бог створио, сви се њему враћамо”; он је тако говорио и о Зеиду, своме ослобођеном омиљеном робу, трећем по реду од својих присталица. Кад је Зеид пао у битци код Мут’е, Мухамед је рекао: „Зеид је извршио дело свога господара. Зеид је отишао своме Господу. Нека је хваљено име Господње посвуда и у свакој згоди”... Међутим Зеидова ћерка нађе га да плаче над Зеидовим телом: седи старац лије сузе. Шта видим ја? — рекла је она у чуду. „Ти видиш пријатеља да плаче над својим мртвим другом”, — одговори Мухамед бришући сузе. Једнога дана био се заложио свом својом речитошћу, да у Ислам обрати неког меканског богаташа, кад му приђе слепац Абдулах ибни Уми Мектум и замоли га да му да упутства о новој вери. Мухамед га погледа оштро и закрене од њега. Али дан два иза тога Мухамед потражи Абдулаха и саопшти му да је поводом његова случаја објављена осамдесета сура, која почима овим речима: „Он (Мухамед) је намрштио чело и окренуо леђа кад му је дошао слепац”. У следећих шест ајета прекорно се предбацује Мухамеду што је занемарио слепца који је од страха пред Богом дошао да тражи упутства у праву веру, а сву пажњу поклонио богаташу који плива у обиљу. После тога кад би год срео Абдулаха, увек би га поздравио овим речима: „Добро ми дошао, Болији робе, ради кога ме Бог укорио; требаш ли штогод?” — а на растанку: „Нека је мир с тобом, добри човече”. Кад се преселио у Медину, два пута је постављао Абдулаха да га замењује у граду за време његова отсуства.

Ни Мухамедов рај није тако чулан како се обично мисли. Најгоре чулности дело су улеме како смо то у уводу видели, а не његово. У Корану се доиста мало говори о сластима у рају, оне су пре наговештење него што се о њима изрично говори. Не треба заборавити да и ту највише радости треба да буду духовне. Он вели: „Ваш спас биће ваш мир”. Међутим све религије које признају бесмртност душе, обећавају вернима рајско насеље и уживања „пред којима ишчезавају све земаљске сласти”.

Што се тиче приговора да је Мухамед имао девет жена, ствар је више необјашњива него неоправдана. До своје двадесет и пете године, Мухамед се уздржао од општења са женама. У двадесет петој години оженио се Хадијом, удовицом од себе много старијом и с њоме имао три сина и четири кћери. Са Хадијом је пруживео двадесет и пет година а да није другу жену венчао или робињу узео, премда су то допуштали пагански обичаји а доцније и Коран у извесној мери. Хадија је умрла у години 619, кад је он био већ превалио педесету годину живота. Од године 619 па до своје смрти 632, дакле за последњих дванаест година свога живота, Мухамед је венчао девет жена, од којих су биле само две девојке а све остале удовице и разведене старње жене, кћери или сестре утицајних првака, односно удовице верника по-

гинулија на путу спаса. Сигурно је да ова ниједна његова женитба није била из страшних побуда, него више из политичких разлога и пажње спрам погинулих хероја:

Мухамед је био веран и добар муж; нежан и брижан отац, пун драгости и доброте за породични живот. Аиша једна од најлепших жена у Арабији, рећи ће му једнога дана:

— Зар ја нисам лепша од Хадиђе? Она је била удовица и ста-ра, без икаквих дражни, је ли да мёне више волиш, него што си њу волео?

— Не, тако мн Алака! — ја никој не могу волети као што сам њу волео: она је прва мёин поверовала, уза ме верио стајала кад ме је цео свет мрзео и кад сам био прави сиромах — одговори Мухамед.

Мухамед није био аскета и ревигнирати фаталиста који кад га удариш по једној страни лица, скрене и другу, него је мушки бранио част и образ па ако је требало и оружјем, али увек умерено и само онолико колико је потребно.

Својим радом у Меки као проповедник и у Медији као организатор државе и вере, као јунак и војсковођа, Мухамед заслужује највећу пажњу. Његов жарки ентузијазам за веру у једног Бога и живот после смрти, његове јуначке и истрајне борбе за све узвишене идеале, остају сјајан пример у истерији света.

Омерови делегати Персијском краљу Јајдицерду говоре о њему са највећим поштовањем. Пошто су описали у каквим су запуштеним и јадним приликама живели Арапи пре Мухамеда, они веле: „Огрезли у тами празноверја без закона и морала, вечнији кровници између себе, наше јединно занимање бејаше пљачкање и узајамно уништавање. Али Бог нам посла једног човека, најодличнијег Арабљанина по крви и роду, по духу и моралу. Бег га је одабрао да буде његов посланик и он нам је по њему саопштно: „Ја сам Бог један и једини, вечни творац свемира. Пут који вам Мухамед показује, спасиће вас муга које смо наменили злим и безбожним после смрти, тај ће вас пут довести до среће на овоме свету, до спаса и мира после смрти“. Ове су се речи нама засекле у душу и ми смо се мало по мало уверили у његово посланство. Он је наш народ просветљен, између нас мржњу искоренено, ујединио нас у једну заједницу и дао нам законе које је диктирала бомбија мудрост. Ми смо данас народ јак и подмилаћен”.

V.

Кодификација Корана.

Мухамед је, како смо видели, пуних двадесет година сукџивно објављивао поједине делове Корана. Сваки ајет чим је био објављен, записали су правоверни који су били писмени, а многи други напамет научили. Сам је Мухамед своме секретару увен сваки ајет диктирало. Писало се на папирусу, комадима кеже,

овчијим ребрима, на хурмицу дисту и једној врсти бедих плоница. Мухамед је сваком згедом рецитовао поједине објаве и тумачио њикоје значење а поред тога сваки дан нет пута за време молитве пред правовернима наглас учио различите ајете па и целе кратке суре.

И тако, под конац Мухамедова живота у самој Медини било је неколико стотина људи који су знали цео Коран напамет — Хафиза, а сви који су знали писати имали су поједине суре па и целу објаву написану и најсавесније је чували. Колика је то светост за правоверне била, видeli smo код Омерова прелаза на Ислам.

Кад је Мухамед своју мисију завршио и на други свет прешао, није нико ни помишљао на сређивање Керана у једну засебну књигу, тим мање што Мухамед за живота то није учинио нити на самоти препоручио. Али после битке на Јемами, где је изгинуло преко седам стотина хафиза, Омер је скренуо пажњу Халифи Ебу Бекру да би требало све објаве сакупити, у једну целину средити и на сигурно место пехранити.

Ебу Бекр је у нечеку оклевао, говорећи „како да предузмем овако важну ствар о којој Божији посланик није никад ништа говорио?“ Али кад му је Омер образложио да би нестајањем Хафиза могла доћи у питање и сама аутентичност Корана јер папируси и комади коже на којима је писана објава могу се лако загубити, — Ебу Бекр је пристао и позвао главног Мухамедовог секретара Зејд бин Сабита и певерно му тај носао.

Зејд је најпре по халифију наређењу саставио комисију од најбољих познавалаца Корана међу којима су били Убејд бин Каб и Алија и четири чувена Абдулаха (Абадили ербеа) који су били познати као најбољи хафизи.

Комисија је почела свој рад под личном контролом Омера. Све папирусе, комаде коже ит.д. на којима је писао објаве Зејд је донео и предао комисији. Осим тога Билал, Мухамедов мујезин, с мунаре је позвао све вернике који имају написан Коран или само поједине суре и ајете нека донесу у цамију и предаду комисији. Сва сила верника, а нарочито жена које су најпобожније чувале сваки комадић писаниог Корана донели су огроман материјал који је комисија средила и онда, пошто је упоређењем и саслушањем хафиза утврдила његову аутентичност, прешла на рад. Омер је тражио за сваку објаву (ајет) писмен доказ и двојицу сведока, кад је и којим је поводом што објављено. Једино 129. ајет девете суре нашао се је само код Хузејмет бин Сабит ел Енсарије, а пошто је то био веран и исправан Муслиман, примљен је и овај ајет, макар да се за њису нашла два писмена доказа.

Након дугог и савесног рада комисија је предала Омеру цели Коран написан на посебне табаке — сухуфе. Комисија се није упуштала у сређивање суре ни по хронолошком реду ни по месту објаве.

Пошто је Омер још једном прочитao све табаке у присуности најстаријих Мухамедових другова и четворице горе споменутих ха-

Физа, цео је елаборат предао Ебу Бекру. Ебу Бекр је ове сухуфе чувао код себе све дотле док су Муслимани, дан пре његове смрти, изјавили да признају Омера за његова наследника. Онда их је тек Ебу Бекр предао Омеру. Омер је ове сухуфе чувао код себе до последњег часа свога живота и онда их, пошто није знао ко ће бити изабран за Халифу, предао у аманет својој кћери, Мухамедовој удовици Хафси које је она похранила у соби где је Мухамед покопан, у Ревдаи-мутахери.

Међутим под конац владе Халифе Османа поново је покренуто питање редакције Корана. Хузејфет бин ел-Јеман, боравећи у Персије године 651, запази да је међу ирачким и сирским четама дошло до оштргог сукоба ради читања Корана. „Моје је читање правилније од твога” — чуо је Хузејфет на више места како се препирију појединци па и целе групе војника.

Како је познато Коран је објављен у оном дијалекту арапског језика којим говори племе Курејш, али је сам Мухамед допустио да се може читати још у шест главних арапских наречја. Хафизи и Мухамедови другови који су се разширили по градовима Сирије и Персије припадали су разним арапским племенима те су и Коране које су понели са собом читали у наречју свога племена. Тако је Ираки-Ареби пристајао уз Муса ел Ешарију а Сирија уз Мигдат ел Есвада.

Хузејфет дошав у Медину, предложио је Халифи Осману да сухуфе, листове Корана, што се налазе код појединих хафиза и Мухамедових другова покупи и успореди са листовима који се налазе у Ревдаи мутахери. Јер ако буде овако пошло даље и о Корану ће настати слични спорови, какви постоје међу Јеврејима и Хришћанима у погледу Светог Писма.

Халифа Осман, по договору са најстаријим Мухамедовим друговима и пошто је прикупио све сухуфе, који су се налазили код појединих хафиза и других верника, постави комисију у којој је био и Зејид бин Сабит и стави јој у дужност да поново прегледа све сухуфе и да их упореди са оригиналним текстом који се чува у Ревдаи-мутахерн. Халифа Осман издао је комисији ово наређење: „Ако нађете на било какве језичне разлике или варијанте, онда пишите у Курејшеву наречју јер је на том наречју Коран и објављен; иначе се стриктно држите прве редакције.” Затим је замолио Хафсу да оригинал Корана преда комисији, обећавши јој да ће јој листове након употребе опет повратити да их похрани на старо посвећено место.

Кад је комисија свој посао завршила, предала је Халифи шест примерака Корана, потпуно идентичних са оригиналом.

Коран је раздељен на 114 сура (поглавља) које се деле на меканске (90) и мединске (24), према томе где су објављене. Суре су назване или по некој речи која се у сури спомиње, или напрости по иницијалима за које се ни данас не зна шта значе. Називи сура нису бишна садржина Корана, јер нису објављени. Свака сура почиње речима: „У име Бога милостивог и милосрдиог”,

изузевши девету. Зашто је на почетку ове суре то испуштено, мусимански научници нису сагласни. Највероватније је да је Мухамедов секретар приликом објаве пропустио записати, а после Мухамедове смрти то се није могло ни смело унети.

Суре су подељене на ајета (реченице) којих у целом Корану има 6212.

Од ових шест примерака Осман је послao по један у Меку, Дамаск, Басру и Куфу, пети дао у мединску џамију за општу употребу а за себе задожао шести и с њиме у руци и погинуо. Све остале примерке и листове Халифа је дао спалити, а оригинални текст вратио Хафси да га похрани у Ревдаи-мутхери.

Каквом се брзином после Османове редакције умножавало преписивање Корана најбоље се види по томе што је за време битке на Сифину преко пет стотина Муавијиних војника извесило Коране на своја копља и тиме агитирали против Алије.

* * *

Неки оријентални кущали су да пронађу извесне стилске разлике између меканских и мединских суре с обзиром на Мухамедове године, али узалуд, јер је свуда у Корану језик једнак по форми и лепоти. Џо суду свих објективних научника, лепота форме равна узвишењу садржини и савршеност језика, нису никад у изразима подбацнли.

Девета сура која је последња објављена ни у чему не заостаје ни што се тиче форме и дикције, полета и јачине израза иза мајкоје друге суре. Шта више — ако се уопште могу правити поређења — ова сура снажније дејствује него друге.

Не треба заборавити да су Арабљани песничка нација која има много смисла за лепоту стила и језника и да су ти исти Арабљани остали запањени чувши објаве Корана. Коран на више места позива невернике нека покушају донети ма и један ајет сличан Корану. „Ако сте у сумњи о ономе што смо ми објавили нашем слуги, онда покушајте да и ви донесете бар једну сличну сиру и при том зовите у помоћ, сем Бога, све ваше помагаче” (II:23). „Речи им: кад би се сложили људи и духови да направе нешто слично Корану, не би били у стању.” (XVII:88).

Може се слободно рећи да ни један оснивач вере, ни једна верска књиња нису тако снажно и убедљиво утицали на слушаоце и присталице као Мухамед и Коран. „Коран је, вели један западни научник, „најлепше зрно бисерово у арапском језику, нешто слично нисам видeo у историји света: то је у исто време химна и псалм, молитва и закон, проповед и ратни билтен, полемика и историја”.

Ради те своје специјалне особине није могуће Коран превести ни на један језик а да не изгуби много, врло много од лепоте и од садржине. И за само слободно тумачење Корана поред опште спреме и перфектног знања арапског језика, потребно је знати како је која сура у Меки и Медини објављена, који су ајети дерогирани, шта се односи на Меку а објављено је у Медини, а шта

је у Меки објављено а ушло је у мединске суре и обрнуто. Осим тога треба бити посвећен и у разлоге је јављаве — сребрни низул.

С тога они који читају Коран у преводу па и најбољем наилазе ту и тамо на формална неслагања и на тога наводе производне вакључке о контрадикцијама у Корану, којих уистину нема. Ми смо видели да су се у почетку верни за време молитве окретали према Јерусалиму и да је то доцније изменјено и наређено да се окрећу према Каби; да је у почетку био уређен пред наследства међу извесним бројем меканских досељеника и мединских Муслимана и да је то доцније стављено ван снаге и уведен је крајно наследство.

Све ове и сличне промене и измене имају своје оправдате разлоге: „Ми ни један ајет нећемо ставити ван снаге нити ћемо пустити да се изгуби из твога памћења а да га не надоместимо бољим или једнаким“ (II:106). „Зар они, идолопоклонци, немају Коран пред собом, зар они о томе не размишљају? Кад Коран не би био од Бога, они би у њему иашли много противречности“ (IV:80). „Кад ми заменимо који ајет другим (а Бог зна шта ради) идолопоклонци говоре да ти то чиниш на своју руку јер њих већина не разуме праве разлоге“ (XVI:101).

Осим тога треба напоменути да ајети поједињих суре и нису уношени редом онако како су објављени. Пазило се само на то да сваки ајет који је Мухамед диктирао буде верно записан, без обзира на њихов хронолошки ред.

Исто тако неоправдан је и у научном свету већ давно оборен приговор да је Мухамед свој наук и научио од хришћанских и јеврејских свештеника и да је Коран лоша копија Светога Писма. Ко прочита ово што смо изнели о животу и раду Мухамедову и о томе како су поједињи ајети објављивани, томе ће бити потпуно јасно да је овај приговор сасвим деплациран. Семитологи који су до најмање ситнице изучавали Коран и Библију, нашли су само један ајет у Корану (XXI:105), који је текстуално једнак са једним псалмом (XXXVII:29). Међутим кад би смо по истој тој логици упоредили кинеске и идијске свете књиге које су много старије и од Библије и од Зендавесте, са Светим Писмом, нашли бисмо не само фрапантне сличности него посве истоветне ствари. Али како овој књизи није задатак апологетичко-подемички, ипак се у то ни упуштао.

Конечно још да споменем и једну апокрифну сиру коју су фалсификовали персијски сектари, Шите, да докажу Алијин приоритет и Халифат. Ову је сиру под насловом *Нурејн*, „два светла“ најпре изнео Мухсин Фани у својој књизи о исламским сектама „Дабистани Мезахиб“, писаној на персијском језику у Индији половицом XII века. Кад је ова књига изашла у Тројерову преводу, француски оријенталиста Гарсен де Таси обелоданио је ову сиру у арапском оригиналу и француском преводу.

Мирза Александар Казем бег, професор оријенталских језика на Казанском универзитету посветио је овом питању целу једну монографију под насловом „*Једна непозната сура Корана*“.

Спремом једног озбиљног научника, Мирза је доказао да цела сура није ништа друго, него прости плахијат поједињих ајета Корана са додацима који би имали да докажу Алијино првенство на халифат после Мухамедове смрти. Ајети који нису преписани из Корана него уметнути од анонимног аутора, падају у очи на први поглед и обичном ланку.

VI.

Основне догме Корана.

Веровати да је само један Бог а Мухамед његов посланик, да је Коран Божија објава и да постоји загробни живот — то су темљне догме Ислама.

1.

Бог.

Неизмерна слава и хвала јединоме Богу. Он је благи и милосрдни Бог који обиљем своје благодати обасипа сва своја створења и који ће на ономе свету правоверне наградити неизмерним добрима. Он је апсолутни господар судњега дана. Мн тебе, Господе, обожавамо и молимо твоју помоћ. Води нас путем спаса; путем оних које си ти обасујо својим доброчинствима, који нису заслужили твој гнев, који не лутају.

То је почетак Корана, *Ел-Фатиха*, прва сура која је у целини објављена после прве ревелације. Основна идеја која је у њој изречена конзеквентно је проведена кроз цели Коран.

Један је само Бог. Он је вечан, нема почетка ни краја. Све од њега долази и све се њему враћа. Он није никога родио, нити је он рођен. Њему нико није раван. (CXII). Исток и Запад припадају Богу. Кудгд окренеш свој поглед, гледаш у његово лице: он испуњава Васиону својом безграђничном мудрошћу (II:116). Све што је на небу и на земљи клања се Богу: свесно (разумом и размишљањем) или несвесно (по сили природних закона). Све се коначно њему враћа (III:82). Хришћани и Јевреји говоре да Бог има сина. Далеко од њега та бласфемија. Све што је на земљи и у Васиони припада њему (II:117). Ови који сте примили Писма, не прелазите границе ваше вере и не говорите о Богу ништа друго осим чисту истину (IV:170). О смртници! обожавајте вашега Господа који је створио и вас и оне пре вас, обожавајте га да бисте се тако спасли (II:21). Како можете одрицати Бога који је вас из ништа створио? (II:28). А ваш Бог је само један. Нема другог Бога сем њега, он је благ и милосрдан (II:164). Уистину, стварање неба и земље, наизменично смењивање дана и ноћи, лађе које на корист човечанства морем плове, киша која се из облака спушта и замрлу

земљу оживљује, различите врсте животиња на земљи, појаве ветрова, облаци који лебде између неба и земље: све су то у очима разумних људи очити знаци божије свемоћи. (II:165). Само је један Бог, живи и вечни, једини достојан молитве и обожавања. Вечното будан, Господар неба и земље. Ко је тај који би могао код њега посредовати у ма чију корист, само ако он то не допусти? Само он зна прошлост, садашњост и будућност. Људи знају о његовом узвишеном величанству само толико, колико је он хтео да се зна. Његова моћ и знање обухватају целу Васиону којом он влада без тешкоћа. Он је велики, свемогући Бог (II:255). Бог даје способност вишег схватања — *хикмеш*, — ономе коме он хоће, а коме је дао то својство, дао му је ненизмерну срећу. То могу схватити само одабрани умови (II:269). Смртници, бојте се Бога који вас је све створио по истом животном принципу, человека и жену, од којих се умножило човечанство. Бојте се Бога од кога сви помоћ тражите и поштујте крвну везу. (IV:1) Хуле на Бога који говоре да је Христос Бог, јер је сам Христос говорио: децо Израилова, обожавајте Бога, мог и вашег Господара. А они који Богу придају и друга божанства, биће лишени вечног блаженства. (V:75). Хуле на Бога и они који говоре да је Бог трећи члан Тројства. Бог је само један и нема другог Бога сем њега. Ако они не промене своје мишљење, чека их тешка казна (V:76). А Бог неће нипошто оправдити онима, који му придају друга божанства. Идолопоклонство је најтежи грех (IV:46). Речи им Мухамеде: зар бисте поред Бога обожавати још и идоле који вам не могу ни помоћи ни нашкодити? Само Бог све зна и све чује. (V:79). Бог је Господар неба и земље и свега што је у Васиони: његовој моћи нема граница (V:123). Слава и хвала ономе који је створио небо и земљу, мрак и светлост. Па ипак му неразумни људи придају и друга божанства (VI:1). Јевреји говоре да је Узанр божији син; Хришћани то исто веле за Христа. И једни и други говоре онако како су пре њих говорили незнабоши. Бог ће их казнити за туblasфемију. Нека је слава његову имену, он високо стоји над свим оним што му они придавају (IX:31-32). Постанак неба и земље и целе Васионе, наше је дело. Није то игра случаја како мисле безбожници. Тешко њима, они су жртве пакла (XXXVIII:27). Небеса и земља молитвом славе вечнога. Он је свемогући, мудри. Он нема почетка ни kraja, он је свему почетак и једини вечан. Само он зна и оно што људи својим разумом схватају и оно што никад схватити неће. Он је свезнајући. То је онај који је створио небеса и земљу и онда *васпоставио равнопрежу* (суме истева алем-арши). Он зна шта се крије у утроби земље и шта она из себе даје; он зна шта из Васионе допире на земљу и шта са земље одлази горе. Он је с вами на сваком месту, он зна и види сва ваша дела. Њему припада власт над Свемиром. Он је утока свих ствари и догађаја. (LVII:1-5). Све што је на небу и на земљи слави њега, непрекосновеног Владара, моћног, мудрог. Бог је из средине једног непросвећеног на-

рода одабрао свога посланика да им растумачи веру у једног Бога, да их лепим саветима и добрым примерима одврати од рђавих навика; да их очисти од неморала, да их упути у доктриње Корана, да их упути у знаност. Пре њега Арабљани су били утогнули у дубоку таму незнაња (LXII:1-2). Знамења су божије моћи ноћи, кад јој одузмемо светло дана и кад она обавије земљу мраком, и сунце које непрестано хрли у одређеном правцу, и фазе месеца. Сунцу није дато да достигне месец ни ноћи да претече дан: сва се небеска шела крећу у неизмерном проспшту (XXXVI:37-40). Па зар човек није свестан да смо га ми изничега створили? Заборављајући на свој постанак, човек пита: ко ће оживети кости у прах претворене? Речи им: онај који их је изничега први пут створио, он ће их и оживети. Он је свемогући творац Васионе. Онај који вам је омогућио да трењем изазовете ватру из сировог дрвета. Зар да онај који је створио небеса и земљу није у стању створити људе сличне вама? Да, он то може јер је разумни творац свега, он позна суштину свих ствари. Његова је моћ таква, да на његову реч „Нека тако буде”, изничега постаје све. И нека је хваљено име Господара Васионе; сви се по њему враћамо (XXXVI:77-83). Небеса хвале њега, земља то похвалила. Цела Васиона поје песму у славу свога Господара, само што људи ову дивну песму не чују и не разумеју (XVII:44).

2.

Мухамед.

Из ваше средине (између људи) ми смо вам послали једног племениног човека као нашег посланика. Њега муче ваша неваљаљства, њега одушевљава жеља да вас изведе на прави пут да будете срећни и задовољни. Они који верују могу од њега очекивати само доброту и милост (IX:129). Речи, Мухамеде: ја сам човек као и ви. Бог ме одабрао за свога посланика да вам саопштим да је само један Бог. Ко верује у живот после смрти, нека чини добра дела и нека Богу не придаје друга божанства. (XVIII:111). Мухамеде, твоја је мисија да објавиш наша обећања и наше претње и речи: ја за свој рад не тражим никакве друге награде, него да вас видим на правомпуту. Ослони се на онога који не умире и слави његово име благодарном молитвом. (XXV: 56-58). Ми смо те, Мухамеде, послали целом човечанству да објавиш наша обећања и наше претње (XXXIV:28). Кад идолопољници чују да се Коран учи, они говоре: Мухамед је само човек, он хоће да нас одврати од вере наших стаца, а Коран није ништа друго него измишљена прича. Слепци једни, они очите истине називају измишљотинама. Међутим, пре тебе нису имали ни Свете Књиге ни посланика. Речи им: ја од вас не тражим никакве награде, ја вас позивам да се молите Богу поједначно или у скупу. Ви ћете се једнога дана осведочити да вашег друга ису

грађанина Мухамеда не опседа демон. Његова је мисија да вас за времена опомене. Бог је близу оних који се у њега уздају. (XXXIV:43-50). Идолопоклонци се ишчуђавају како је њихов суграђанин могао постати Божији посланик и онда говоре: то је мађионичар (XXXVIII:4). Речи им: ја сам човек као и ви, Бог ми је открио и наредио да вам објавим: само је један Бог, Господар ваш и мој. Будите правнични и искрени према њему и молите његову милост (XL:6) Тебе, Мухамеде, изненађује слепило неверника а они се ругају твоме чуђењу. Ти настојиш да их уразумиш а они остају туши. Да им покажеш и чудо, они би га изругивали и називали чаролијом. (XXXVII:12-15). Ви који се уздрате у Бога и њему се молите а верујете у ваканс душа, вићете имати у моме посланику диван пример непоколебљиве вере и сталности, неустрашивости и стрпљења (XXXIII:21). Мухамед није ништа друго него Божији посланик. Да је пре умро или погинуо (алузија на битку на Ухуду) — зар би ви кренули вером? Ваша апостазија шкодила би само вама. Бог награђује само оне који се њему моле и који су му благодарни. (III:144). Ми смо ти, Мухамеде, послали Књигу истине да судиш људима онако како ти је наређено. Не препири се са лицемјерима и моли милост од Бога благог и милосрдног (IV:103-104). Мухамед је последњи Божији посланик (XXXIII:40), о којем говори и Пентатека и Јеванђеље; он наређује својим присталицама да раде добро и да избегавају зло, он ће им допустити да уживају свешто је добро и чисто, а да се чувају онога што је рђаво и гнусио, он ће им олакшати њихове терете који су их притискали. Они који му поверују и који га помогну и пођу за светлом које је њему откровено, ти ће бити срећни и спасени (VII:157). О смртници! дошао вам је мој посланик са истином од вашег Господа. Верујте. То ће бити ваш спас. Ако устрајете и даље у заблуди, знајте, Бог је Господар Васионе а ваше преобраћење или заблуда њему ништа нити шкоди нити користи. Они који чине добра дела, примиће награду, као што ће бити кажњени они који из охолости не признају Божије јединство. Они поред Бога неће наћи ни заштитника ни помагача (IV:169, 172). О мој посланиче! објави све што ти је од Бога дошло. Ако то не учиниш, ти ниси испунио своје посланство (V:70). И посланици који су пре тебе били, извргавани су подсмеђу неверника, али је ове невернике стигла заслужена казна. Речи им: путујте земљом и видећете каква је судбина задесила оне који су наше апостоле називали лажњивцима. Речи им: па зар да ја узмем другог заштитника поред Бога, творца Васионе, поред оног који свима помаже, а ничије помоћи не тражи? Мени је наређено да први пригрлим Ислам, веру у једног Бога и ја се бојим Божије казне после смрти, ако поступим противно од онога што ми је наређено. Какав хоћете још доказ? Бог је судија између мене и вас. Он ми је инспирисао Коран за поуку вама и свима онима до којих допре. Хоћете ли и после тога рећи да има више богова? Ја ни-

кад нећу изустити туblasfemiju. Само је један Бог и ја сам чист и далеко сам од онога што ви Богу додајете (VI:10-11, 14, 15, 19). Зар им већ није јасно да њиховог суграђанина не опседа демон и да је његова једина задаћа да објави Божију истину (VII:184). Мој је једини протектор Бог који ми је послао Коран, он је заштитник праведних. (VII:196). О верни, покоравајте се Богу и слушајте његовог посланика. Будите стални, ви сте чули његову реч (VIII:20). О верни! чувајте се невере према Богу и његовом посланику. Чувајте се обмане и будите искрени. Ви сте просвећени (VIII:27). Бог је осујетио сплетку меканских идолопоклоника, кад су сновали да те заробе, убију или пртерају. Бог је најсигурнији заштитник (VIII:30). (Алузија на сеобу из Меке у Медину). О мој посланиче! Божија заштита давољна је теби и вернима (VIII:65). О мој посланиче! реци ратним заробљеницима који су код тебе: ако Бог види да су ваша срца чиста, он ће вам дати блага више него што сте изгубили, и он ће вам опростићи јер је он благ и милосрдан (VIII:71): Бог је послао свога посланика да проповеда праву веру у једнога Бога, веру која ће триумфирати над свима другима, упркос напорима идолопоклоника (IX:34). Ако ви и ускратите помоћ Мухамеду, њега ће помоћи Бог, као што му је био на помоћи и онда кад су га идолопоклонци били присилили да се сели из Меке. Њему је био давољан само један друг (Ебу Бекр) са којим се склонио у пећину (Севр). Тада је Мухамед рекао своме другу: „Не жалости се, Бог је с нама“ — и Бог му је дао сигурне пратиоце (непоколебљиву вољу и веру у победу). И заиста разговори идолопоклоника расплинули су се у маглу, а Божија реч све је одушевила и победила (IX:41). Вечне су истине у *Књизи мудрости*. Зар се они (Арабљани) чуде што смо ми нашом објавом одликовали једног человека из њихове средине и наредили му да неваљдцима навести божију казну за њихова рђава и опака дела, а да верне обрадује нашим наградама за њихову исправност и правичност (X:1-2). Ако ти, Мухамеде, рекну да твоје посланство није од Бога, одговори им: за мене говоре моја дела а за вас није од Бога, одговори им: Ја нисам у могућности да учиним без божијег допуштења. Бог управља свима. Свака нација има свој одређени ток који не може нико ни успорити ни убрзати. Савршен ред спроведен је у овој књизи (Корану), ово је дело онога који је пун мудрости и сазнања. Коран вам налаже веру у једнога Бога а моја је задаћа само да вам навестим Божије награде и казне (X:49-50; XI:1-2). Било да доживиш испуњење једнога дела наших опомена, било да пре тога умреш, твој је задатак, Мухамеде, у сваком случају само да проповедаш наша откровења а нама припада искључиво право обарчунати судњем дану. (XIII:40). Не жалости се ради идолопоклоника него прињем дану.

мн у своје окриље вернике и реци: ја сам у истину ваш посланик. (XV:88-89). Позови, Мухамеде, људе на Божију стазу разборитошћу и благим саветима. Ако с њима зађеш у полемику, расправљај на најлепши начин, јер твој Господ најбоље зна, које на правоме путу а ко је залутао (XVI:125). Смртници! вами је доиста дошао Божији посланик са апсолутном истином. Веријте, биће за вас болje. Али ако останете и после тога на кривоме путу, Бог, Господар неба и земље, најбоље зна ваша дела и он ће вам судити (IV:169). Ови који сте примили Писма, дошао вам је мој посланик. Бог вам је открио многе ствари из Светих Књига, које ви кријете, а преко многих благо прешао (V:16).

3. Коран.

Књига је ово света коју смо теби, Мухамеде, послали да помоћу ње изведеш човечанство из таме на светлост, и да га упутиш на праву стазу, на пут славе и части (XIV:1). Ево књиге о којој не може бити никакве сумње. Она је правилник и путовоћ за оне који су побожни, за оне који се Бога боје и верују у скривене ствари, који уредно врше молитву и који од својих добара један део дају сиротињи. И за оне који верују у доктрине теби откровене и откровења пре тебе учитењена; и за оне који тврдо верују у будући живот. Они су на правоме путу, они ће бити блажени. (II:1-5). Ако сте у сумњи о ономе: што смо ми објавили нашем слуги, онда покушајте да и ви донесете бар сличну суру и притом зовите у помоћ, сем Бога, све ваше помагаче. Али ако то не учините — а уистину ви то и не можете — онда се бојте ватре у којој све сагорева. То ће бити казна за незнајоџце (II:23-24). У Корану су садржане вечне истине, сигурна залога за спас и срећу верних, оних који се Богу моле, који милостињу дају и верују у загробни живот. Бог једини, који позна суштину свих ствари, послао ти је Коран. (XXVII:1-3, 6). У Корану ће наћи и синови Израилови објашњења за многе ствари које им нису јасне и због којих се препишу. Коран је у исто време и светлост и знак Божије милости за оне који верују (XXVII:77-78). Коран је јемство Божије милости, благослов за искрене и пожртвоване доброчине, за оне који на време врше молитву и уредно испуњавају своје обавезе и који не сумњају у живот после смрти. То су правични људи, они су спасени (XXXI:1-5). Господар Васионе послао је Коран. У Корану нема места сумњи (XXXII:1). Коран, књига мудрости, сведочи да си ти, Мухамеде, занста Божији посланик, ти позиваш људе на стазу Господњу. Бог свемогући и милосрдни послао ти је Коран да помоћу њега уведеш људе у праву веру која њиховим претцима није била објављена. Они (Арабљани), још су увек нехатни (XXXVI:1-6). Ми смо ти послали Коран да људима кажеш чисту истину. Овај који пође правим путем, биће за њега боље, ко-

залута, залутао је на своју штету. Ти, Мухамеде, ниси овлашћен да ради вере икome силу чиниш (XXXIX:41). Коран је светлост света, путовођ, и саветник за оне који се Бога боје. (III:138). Коран вам доноси светло истине којом ће се Бог послужити да изведе на пут спаса оне, који следују његовој вољи. Он ће их извести из tame на светлост и упутити правом стазом (V:17-18). Ми смо човечанству послали разговетну књигу у којој знаност блиста, која ће просветлiti верне и осигурати им божији благослов (VII:52). У Корану су само Божије речи и ништа друго (X:37). Коран је путовођ на стази најсигурнијој. Он је весник среће и спаса за оне који верују, који на добро упушчју и од зла одвраћају па и сами добро раде. Они ће примити најлепшу награду: вечни мир (XVII:9). Ми смо ти послали Коран да свету растумачити догме о Божијем јединству, које људима нису јасне и у које сумњају. Коран је у истини за вернике Божији благослов (XVI:64).

4. Васкрс и загробни живот.

Бог је првог человека створио од земље а пре тога дух од ватре без дима (XV:26-27). Он свакој ствари дао савршен облик. Човека је зачео из блата, а расплод његов из незнатне капљице воде и онда га употпунио, давши му један део свога духа. (XXXII:7-9). А живот је на земљи пролазан, једно варљиво уживање. Они који верују и боје се Бога, неће остати без награде, а Бог не тражи од људи да они све своје имање жртују за опште сврхе (XLVII:36). А верни ће рећи: Бог нам је дао живот на земљи да заслужимо вечни мир (XXXIX:74). Живот на земљи наликује на кишу коју ми спуштамо у циљу расплода земаљског биља. Биље расте и цвати извесно време, осуши се и постаје играчка ветрова (XVIII:43). Богатство и деца лепи су украси овога света, али су само добра дела трајна, Богу најмилија и за које је после смрти награда сигурна (XVIII:44). Бог вам је живот дао, он ће вам га и узети (XVI:70). Пролазна су уживања овога света. Будући живот права је срећа (XXIX:64). Они који се боје, знају да је истину права срећа живот после смрти (XII:109).. Ма где год ви били, скривали се куда год, смрт ће вас наћи (IV:76).

Питаће те, Мухамеде, шта је душа а ти им одговори: душа је тајна Божије свемоћи. Мало шта о томе знамо (XVII:85). Дух је бесмртан. У моменту физичке смрти, дух одлази у вечност. (LXXV:29-30). Ми смо вас од земље створили, у земљу се враћате и ми ћemo вас поновно оживети (XX:54). Били сте мртви и Бог вам је живот дао, дани вашег живота угасиће се и он ће вас поновно оживети: сви се њему враћате (II:28).

И земља ће се потрести, брада и горе у прах расплинути и постати играчка свемирских гетрова (LXXXIII:14). Онога дана, кад

се небеса поцепају и звезде растуре а мора воде смешају, гробови ће се отворити и свака ће душа јасно видети слику свога живота. (LXXXII:1-5). Бојте се тога дана када нико никоме помоћи не може, где нема посредника ни пребијања грехова, ни помоћи са стране (II:48.), а тај ће дан без сумње доћи (XII:7). По Божијој волји мртви оживљају а у живима се живот гаси, земља се из мртвила буди; тако ћете и ви васкрснути (XXX:19). Посматрајте успавану и неплодну земљу. Када ми спустимо кнizu, њезина се утроба побуни: флора и фауна, то су њена богатства и украси. Ова се чуда догађају по волји Господара Васоне. Доћи ће дан васкрса, о томе нема сумње и мртви ће оживети (XXII:5-7). Какав призор, када се грешници, дрхћући, дигну из својих гробова, не налазећи никаква склоништа! Они ће рећи: ми верујемо. Али шта им вредн та исповест? За живота нису веровали, били су безбожни и изругивали се нашим узвищеним доктринама. Неизмеран простор и размак времена делиће их од онога што би они желели (XXXIV:51-54). Идолопоклонци ће на дан васкрса спознати да су за живота били немарни пред нашим опоменама и онда ће рећи: доиста Божији apostoli говорили су нам истину. Има ли неко ко би нас узео у заштиту? Можемо ли се бар вратити у пређашње стање па да поправимо оно што смо занемарили? — Али на дан васкрса нема ни посредника ни помагача, ни после смрти враћања у живот. Сами су себе бацили у пропаст, а њихове измишљотине, са идолима заједно, исчезнуће у ништа. (VII:53). Тешко онима који поричу судњи дан. После васкрса њихово ће станиште бити на дну пакла. Тада ће им се рећи: то је ето она стварност, коју сте ви химером називали (LXXXIII: 11, 16-17).

Бојте се dakле дана када ћете сви пред Господа доћи и где ће свака душа примити свој зарађени део. Тога ће дана судити апсолутна правда (II:281). Бог ће рећи: ово је дан када праведници примају награду. Њихово је вечно блаженство. Бог ће бити с њима задовољан и они њему благодарни (V:122). Господе, ти ћеш све људе скupити на судњем дану. О томе нема сумње, твоје су одлуке непроменљиве (III:8). На дан васкрса вама ће бити показана књига вашега живота. Бог вас оломиње да о томе размишљате и да страхујете од његове казне. Он је милостив за оне који га се боје (III:29). Онога дана кад се промени облик неба и земље, мртви ће похитати пред престо Свевишњега да виде свој обрачун (XIV:48). Дан беде, дан ужаса... Ко би то још могао насликати! Тога ће се дана људи измешати као мушице а брда и горе летети као испуцана вуна. Онај чија добра дела буду претежнија, ући ће у рај, а онај у кога опачине буду теже, уби ће у понор пакла. Ти не скваташ шта је то понор пакла? То је ватра која све пруждире (CI:1-11). А час општег обрачуна, дан суђења неће трајати него тренут ока, па и још мање (XVI:77). Они који се исказују добрим делнима, приимиће награду и биће поштеђени од страхота великога дана. Они који

су само гресима оптерећени, стрмоглавце ће пасти у понор пакла. *Послушуће се с вами онако како сије заслужили* (ХХVII:89-90). Онога дана и часа када престане време да тече, биће час растанка. Верници који су чинили добра дела, ући ће у рај. За безбожнике који су порицали божије јединство и загробни живот, спремљен је пакао (XXXI:14-16).

Они који према Богу преузете обавезе верно извршују, који поштују крвну везу и боје се Бога и коначног обрачуна, они који кад су у несрећи, налазе утхе у размишљању о Богу, који врше молитве, који јавно и тајно деле сиротињи један део од добра које смо им ми дали, који своје грехе доброчинствима ублажују, ући ће у рај. Ту ће их Божији анђели поздравити са речима: Нека је Божији благослов и мир с вами који сте својим радом и стрпљивошћу заслужили Божију милост. Како је дивно ово последње вечно станиште! (ХIII:20-24). Они, који према Богу преузете обвезе крше, који не поштују крвну везу, који сплеткаре и сеју раздор, нека су проклети. Њима је место у огњу пакленом. (ХIII:25). Они који су на Божијем путу пали у борби за отаџбину и опште добро, живе и после смрти. Пуни среће и божњег благослава, они се веселе да ће и њихова браћа која иду истим путем бити поштевајена од муке и страха (III:169-172). У паклу је место онима који, предани претераним уживањима, занемарују Божије опомене и немисле на васкрс. То су место заслужили својим радом (Х:7-8). А они, који верују и чине добра дела, ући ће у рај — вечити мир (IV:120). Тешко невернима и зликовцима који скупљају благо и мисле да ће вечно живети. Ништа. Они ће се сурвати у понор пакла. А ко да опише пакао, ту страшну провалију? (CIV:1-5). Провалија чека и оне тврдице, који гомилају благо свога света и не дају сиротињи милостињу. (LXX:17). Гу ће се сакупити сви зликовци. (VIII:37). Они који су веру удружили са доброчинством, примнје награду и божији благослов. Оне, који из охолости занемарују божије опомене, чека ватра пакла. Они поред Бога неће наћи ни заштитника ни помагача (IV:172). Тако се неће поступити са онима који уредно врше молитву и један део свога иметка даривају просјајима и запуштеној сиротињи која ие проси, ни са онима који су уздржљиви, који верно чувају преузете аманете, задану реч и поверију им тајну. Њих чека вечни мир (LXX:21-25, 29, 32, 33, 35). У рају је место онима који верују и чине добра дела а ми ни од кога не тражимо више него што може извршити (VII:42). Чувајте се огња пакленога који је спремљен за безбожнике. Покоравајте се дакле Богу и слушајте његова посланика да би сте спасили вашу душу. Настојте да заслужите милост Божију и насеље раја, чији је простор једнак Височини. То је седиште праведних, оних који у добру и у злу дају милостињу, који се у љутњи знају свладати и своме ближњему оправдати. Бог воли оне који праштају (III:131-134).

Поред ових ставова у Корану има још неколико места где се о васкрсу и загробном животу говори у преишеном смислу. Тако

једно место у другој сури гласи (ад вербум преведено): и обрадуј оне који верују и чине добра дела да су за њих припремљене „баште подно којих теку реке”. Кад год верни окусе плодове из ових башти, они ће рећи: оваке смо плодове и пре кушали. У овим ће баштама они имати „чисте жене”, са којима ће вечно остати. Бог се не стиди да вам у параболи као пример спомене ситну мушицу или нешто још мање. Они који верују, знају да је то метафора, а неверници питају: зашто Бог говори у параболама и шта је хтео тиме рећи? (И:25-26). Осим овог места има још десетак ставова у другим сурама где се говори о „баштама орошеним водама”, о „скромним девицама са великим црним очима” и о „добрим и лепим женама” (XXXVI:55-57; XXXVII:43-49; XLIV:52-55; LV:66-76; LVI:8,12,22,24, 34,37; LXXVIII:31-34).

Ове параболе, алегорије и метафоре дале су повода различитим тумачењима која су у очигледној контрадикцији са целокупним духом Корана и његовом монотеистичком доктрином. Противници Ислама из ових ставова изводе да је „Мухамедов рај чулан” и да је „живот у Мухамедовом рају раскалашан и неморалан”. С друге стране исламско недоучено свештенство, ходе и шејхови, како смо у уводу видели, тумачећи ова места, пустили су узде својој болесној машти и у чисте монотеистичке доктрине Ислама унели све могуће бајке персијске и индијске митологије.

Међутим ко мало пажљивије прочита Коран и горе цитирани ставове доведе у везу са осталим местима где се говори о смрти и ваксери, о рају и паклу, увериће се да су тврђе противника Ислама о чуности Мухамедова раја тенденциозне, а тумачења недочуленог исламског свештенства проста бласфемија, *ифтира*, на Бога и његову свету Књигу.

„Баште орошене бистрим водама и девице са црним очима,” без сумње имају само алегорички смисао. Физичка љубав и друга телесна уживања која се помињу у овим алегоријама и метафорама, имају символичко значење, то је вео за духовну љубав. Такав начин изражавања био је од увек уобичајен код ских семитских народа што се види и по многим ставовима Библије.

У свим другим ајетима где се говори о рају и паклу, види се јасно да Коран цео загробни живот своди на вечни мир и благене визије. Какве ће бити те визије и вечни мир, Коран се не упушта у описивање и нити је Мухамед о томе што споменуо. То су догме које треба веровати. Међутим Коран предвиђајући, да би неупућени могли неке ставове криво схватити, већ у трећој сури устаје против вербалног тумачења алегоричких израза. „У Корану има ставова који су јасни и разговетни. То је битност Корана, „матица свете Књиге”. Други ставови имају алегоричко значење. Они који нису начисто с истином, чије срце нагиње заблуди, хватају се за алегорије и тумаче их на своју руку у циљу да изазову забуну” (III:6). „Неки од њих изврђу смисао речи свете Књиге да би друге завели да се оно што они говоре налази

у Корану. Они говоре: тако је Бог објавио. Не. То није од Бога. Они лажу на Бога и притом знају да неистину говоре.” (III:77).

Ниједан прави исламски научник, коментаришући Коран, није се упуштао у описивање раја и пакла: то су догме и Божије тајне које треба веровати, а какав ће бити живот после смрти, у чему се састоји срећа раја и муке пакла, то остаје вечита тајна.

„О смирене душо, врати се своме Господу, задовољна и Њему угодна. Дођи међу слуге и настани се у моме рају” (LXXXIX:27-30). „Душе ће, улазећи у рај, ускликнути: Слава теби Господе! На то ће следовати одговор: *Mir*. — Њихова посledња молитва биће: „Хвала ти Боже, Господару светова!” (X:10).

Може ли се јасније говорити?

VII.

Религиозно-морални прописи Корана..

„Господе, немој нас казнити за грешке учињене у забораву, Боже опрости нам ако згрешимо јер смо били у заблуди. Боже, поштеди нас од тешкоћа које су сносили наши очеви, Господе, немој нас теретити ничим што превазилази нашу снагу. И опрости нам наше грехе, Господе, и буди нам благ и милостив. Помози нам до победе у борби за истину а против незнабоштва (II:286). Господе сачувай нас да не скренемо са пута којим си час повео и усрети нас својом милошћу јер ти си сушта доброта (III:7). Господе, Владару Васионе, ти царства дајеш и одузимаш, народе подижеш и унижаваш: сва су добра у твојој руци. Ти си свемогући. (III:25). Нека је слава и хвала Господу који је створио различите крсте и полове за све што земља производи, за сва жива бића и за оно што ми још незнамо (XXXVI:36). И нека је хваљељно име Господара Васионе: сви се њему враћамо XXXVI:83). О ви који се бојите Бога, настојте да добрим делима заслужите његову милост. Борите се на путу правде да бисте постали срећни (V:38). Имање оних који своја богаства троше у опште добротворне сврхе, наликује на зрно из којег никне седам класова а сваки клас са стотину зрна. (II:261). Бог ће наградити оне који дају милостињу драга срца а после се тиме не хвалисају, нити сиротињи коју су помогли, предбацују (II:262). Реци вернима: једна пријатна реч и акт праштања, вреде много више од давања милостиње са приговорима и предбацивањима. (II:263). О верни! Не кварите своје заслуге, стечене давањем милостиње, прекорима и рђавим радњама, као што то чине они који из хвалисавости и да их види свет дају милостињу, а не верују у Бога и последњи дан. Њихова су дела слична литици, покривеној са нешто мало земље, коју прва добра киша сапере и разголити па остане гола крш. Такви људи немају никакве користи од давања милостиње (II:264). О верни! Дајте милостињу од добра које смо вам ми дали, чините то на

време и пре него дође последњи час. *После смрти не користије ни пријатељи ни посредовања* (II:254). О верни! Делите милостију од најлепших ствари које сте стекли и од онога што земља производи а немојте давати сиротињи оно што је најгоре и што ви сами не би примили. (II:267). За сваку милостију коју уделите и за сваки завет који учините Бог зна. Варалицама нема помоћи (II:270). Ако делите милостију јавно, то је лепо, али ако то чините тајно да нико не види и ако и иначе помажете сиротињи, то је за вас још боље јер ће вас то од греха очистити. Бог зна све што ви мислите и радите (II:271). Они који с драга срца помажу сиротињу даљу и ноћу, јавно и тајно, примиће награду од Бога и неће претрпети ни страх на судњем дану иити ће бити узвиљени (II:284). Доиста они који верују ,чине добра дела, који клањају и тачно испуњавају своје грађанске дужности, примиће награду од свога Господа (II:277). Мухамед верује у оно што му је од Бога инспирисано, верни верују у Бога, његове анђеле, његове апостоле и Свете Књиге. Међу Божијим апостолима, верни ие праве никакве разлике; они говоре: Боже, ми смо чули твој глас, ми смо се теби покорили. Смиљу нам се и оправди нам наше грехе, о Господе. На дан васкрса, сви се теби враћамо (II:285).

Молите се вашем Господу скрушену и од срца. У молитви избегавајте афектацију и претераност. Бог то не воли (VII:55). А од оних који верују и чине добра дела, ми не тражимо ништа што би им стварало тешкоће. (VII:42). Бог вам заповеда да будете правични, великодушни и дарежљиви спрам својих ближњих. Он вам забрањује стидна дела и пакост, злочине и сплеткарења. Он вас опомиње да бисте о томе размишљали (XVI:90). Не изазивајте нереде у земљи. Избегавајте сплетке. Молите се Богу са страхопоштовањем и поузданjem, Његова милост ијублија је онима који раде за опште добро (VII:56). Чувајте се сплеткарења и нереда, јер несрећа која се из тога рађа, неће поштедети ни невине (VIII:25). Помажите се узајамно у добним и правичним делима и будите побожни. Не подстичите један другог на мржњу и свађу. Чувајте се тога и бојте се Бога јер су његове казне страшне (V:3). Не ходите охоло по земљи, не одвраћај пркосно свој поглед од људи, не шетајте надуто, јер Бог не воли ни уображене ми охоле. Буди чедан у опхођењу с људима а кад разговараш, не уздизи глас (XVII:37; XXXI:18-19). Идолопоклонство, сплетке, охолост и мржња, тешки су пороци. (XVII:38). Ако се уздржите од преступа и великих грехова, Бог ће вам оправити ваше ситне грешке (IV:30). Они који се покају и поправе, који се уздају у Бога и верују у њега, ти ће бити у броју оних које ће Бог великодушно наградити (IV:145).

Немојте бити пакосни и завидни онима који су се уздигли изнад вас. И људи и жене једнако ће партиципирати у плодовима свога рада. Молите Божији благослов, он све зна (IV:31).

О верни! Не ругајте се вашим ближњима. Често пута онај кога ви исмејавате, достојнији је поштовања него ви. И ви, жене

избегавајте ту ману. Често пута она жена коју ви оговарате, боља је и честитија од вас. Немојте се узајамно клеветати и један другоме пришивати погрдне надимке. Погрдно и презирно име не пристоји се онима који верују у Бога. Они који не могу да се одвикну ових мана, рђави су људи. О верни! Надасве се чувајте сумњичења јер је то велики грех. Не ухађајте друге, не клеветајте отсутне (XLIX:11-12). Не удварајте се насиљницима и силецијама ако желите избечи ватру пакла (XI:113).

Верници, чија се срца испуне побожним поштовањем при изговору имена Божијег, код којих вера расте при читању сваке суре, они који се у свему наслажају на Бога, који врше молитву и дају милостињу: то су прави верници, њих у животу прати Божији благослов а после смрти чека рај. (VIII:2-4). Лицемјери, људи и жене, узајамно се постичу на зло, једни друге одвраћају од добра и стежу руке да не дају милостињу. Они занемарују послужност према Богу па ће и Бог њих напустити. Лицемјерни људи уистину су праве варалице (IX:68). А прави верници, људи и жене, узајамно се постичу на добро и одвраћају од зла, моле се Богу и деле милостињу. Они тачно испуњавају своје грађанске дужности (плаћају порез и дају милостињу — зекат и садака), послужни су према Богу и његову посланику: Бог ће њихов рад благословити (IX:72).

Будите стални, ти и твоји следбеници, и следујте ономе што вам је наређено. Чувајте се да ини у чему не претерате. Бог и зна и види све. (XI:112.). Вршите молитву пре изласка сунца, током дана и кад земљу обавије мрак. Добра и племенита дела потишу рђава. То су савети онима који се Бога боје (XI:114).

Тачно испуњавајте ваше обавезе и чувајте се да не прекршите задану реч, јер сте ви узели Бога за јамца, а он зна шта ви радите (XVI:91). Дај ближњем шта му припада, помози сиротњи и путнику али не разбацуј улудо своје имање (XVII:26). Бог је забрано јавне и скривене преступе и иступе, рђава и непоштена дела. Он је најстрожије забранио неправду и насиље. (VII:33). Ко учини рђаво дело и згреши против своје савести, па се искрено покаје, Бог ће му опрости (IV:108).

Тежак је грешник и клеветник који своју кривицу баци на невионога (IV:110). О верни! Будите стални на речи и делу. Чувајте се да вас не би мржња или жеља за осветом завела да почините неку неправду. Правда је најближа побожности. Бојте се Бога јер он позна ваша дела (V:9). О верни! Обожавајте вашег Господа молитвом и радите за опште добро да бисте постали срећни (XXII:77). Стрпљив бити и праштати, мудрост је живота (XLII:43). Поздрављајте се узајамно и један другоме пожелите срећу и од Бога здравље, увек када се састанете (XXIV:61).

Реци Мухамеде: Бог ми заповеда да будем праведан и искрен. Управите ваше погледе према месту где се Богу моли. Искрено и пуном вером молите се Господару Васионе. Он вас је све створио.

и он ће вас опет себи позвати (VII:29). О децо Адамова! Облачите најлепше одело кад идете у џамију. Уживајте сва Божија добра али ни у чем не претерујте, јер Бог не воли распнике. (VII:31).

VIII.

Социјално-правни прописи Корана.

У вези са вером и верским моралом Коран убраја међу најтеже преступе против јавног реда и социјалног поретка ова дела: убиство и самоубиство, проституцију, прељуб и детеубиство; вређање родитеља и клеветање поштених жена и људи, криву заклетву, псовку, разбојништво и крађу, криво мерење и зеленаштво, врачање и прорицање будућности, трошење алкохолних пића, коцкање и јеђење свињетиње.

Ко беспрагно убије неког человека било које вере и друштвеног положаја, одговара пред законом, јер живот једног роба или немуслманина вреди исто толико, колико и живот једног правоверника или слободног грађанина. Ради тога се не може и не сме никоме живот одузети, осим ако то захтева општи интерес и ако по томе до несе осуду надлежни суд. Самоубица, одузимајући себи живот, тешко греши и биће кажњен после смрти, њему је место у паклу. За проституцију, била она тајна или јавна, прељуб, детеубиство и крађу, Ислам прописује најстрожије казне. Родитеље треба поштовати и добра им указивати, ни са једним узвиком „уф” не сме се њиховој вољи противречити. Са сирочадима, са сиротињом, са путницима и туђинцима, треба опходити са много доброте и предупредљивости.

„Немојте убијати никога, осим ако то правда захтева. То вам Бог изрично забрањује (VI:151). Не убијајте сами себе, самоубиство тежак је грех. Безбожник који прекрши ове забране биће бачен иа дно пакла (IV:28-29). Чувајте се проституције и прељуба. То је тежак грех и пут у пакао (XVII:32). Амбис пакла чека оне дивљаке који убијају своју децу. То су пропали и залутали несрећници. За њих спаса јема (VI:140). О верни! Чувајте се да ваше имање не увећате зеленаштвом и недопуштеним радњама. Зеленаши ће ваксирнути као несрећници које је за живота Сатана руководио. Зеленаши су узимали високе камате, говорећи да је зеленаштво исто што и трговина. А уистину, Бог је допустио поштеу трговниу, а зеленаштво строго забранио. Онима који, кад чују нашу забрану напусте зеленаштво, Бог ће опрости и оно што су згрешили пре објаве и њихова ће трговина бити под Божијом заштитом. Они који се и после тога буду бавили овим злкотвачким послом биће жртве вечне ватре. (IV:28; II:275). О верни! (опомена је упућена меканским трговцима). Опростите вашим дужицима лихварске камате, ако верујете у Бога (II:278). Ако то не послушате, напустиће вас Бог и његов посланик а ако послушате,

остаје вам чиста главница и поштена зарада. У то вам нико дирати неће (II:279). Ако је ваш дужник у невољи, продужите му рок плаћања, а ако сте у могућности да му дуг оправствите, учните то, биће за вас боље. Да ли ви то разумете! (II:280). О верни! Кад се обавезујете да ћете један дуг на време платити, ставите то написмено. Нека вам то сачини један поштен писар, који ће ваше обавезе верно записати. Нека пише онако како га је Бог научио: дужник нека говори а он нека његову изјаву верно стави написмено. Нека се боји Бога и нека се чува да из уговора ништа не испусти. Ако је дужник прост човек или болестан или ако није у стању да диктира, нека онда то учини у његово име његов пуномоћник или тутор, али нека то и један и други учине исправно и верно. Осим тога призовите и два сведока. Сведоци нека сведоче право и по души. Не пропустите даље сваки дуг, био мален или велики, ставити написмено и тачно означити рок плаћања. Ове мере опрезности пред Богом су најправедније, за сведочанство најсигурније и за отклањање сваке сумње најподесније. Ако пазар правите непосредно, дајући робу из руке у руку, онда инсте везани на ове формалности. А кад склапате нагодбе, чините то пред сведоцима и чувајте се да не учините ни најмању пресију ни на сведока ни на писара; јер ако то урадите, ви сте починили велики злочин (II:282). Ако сте на пугу и не можете имати писара, узмите залогу. А кад сте тако међусобним поверењем склопили заложни уговор, нека онда заложни веровник заложену ствар врати на време и недирнуту. Бојте се Бoga. За оно што вам је познато, немојте никад одрећи сведочанство. Ко то ускрата, покварен је човек. Бог зна ваша дела (II:283). Бог вам заповеда да ваше послове поверавате способним и достојним људима, а кад другоме судите, да то увек чините по закону. Како је то лепо што вам Бог саветује! (IV:56). О верни! Кад сте позвани да сведочите, говорите само истину па макар то било и против вас самих, ваших родитеља и родбине тицало се то богаташа или сиромаха. Нека вас никад мржња не заведе да криво сведочите, да сведочанство отклоните и да у исказу нешто затајите. Бог зна и оно што ви мислите и оно што радите (IV:133). Тешко онима који криво мере или зеленаштвом увећавају своју имовину: кад купују траже пуну меру, а кад продају, варају, на ваги и аршину, у тежини и у мери, Таквима је место на дну пакла. (LXXXIII:1-3). Лицемјерима је место на дну пакла (IV:144). Кад мерите на вагу или аршин, увек подајте праву меру. Не дирајте и не присвајајте туђу имовину и немојте ширити корупцију по земљи (XI:85; XXV:182-184). Забрањено вам је: месо цркнуте животиње, свежа крв, свињско месо и све оно што је убијено уз призывање другог имениа сем Божијег; животиње удављене, премлаћене, убијене падом или убодом рога, наприжене од дивље зверске — ако је још у животу инсте нашли, преклали и крв јој пустили. Исто су вам тако забрањене животиње заклане на жртвенику идола или уз сазивање судбине бацањем стрелица (V:4). Верни ће те. Мухамеде, питати шта им је допу-

штено. Одговорн им: *све што је добро и чисто*. Допуштена су вам јела која једу Јевреји и Хришћани, као и њима јела која ви једете. Допуштено вам је да се жените са поштеним и моралним Муслиманкама, Јеврејкама и Хришћанкама, али вам је забрањено да с њима живите раскалашно или да их сматрате за куртизане (V:5-6). Алкохолна пића, хазардне игре, кипови богова и прорицање судбине стрелицама, одвратне су измншљотине Сатане и тежак грех (V:93). Онеме који по потреби прилика а не из жеље за уживањем или из непослушности, прекрши ове заповести, Бог ће милостиво опрости (VI:145). Онин који оптужују поштене жене а немогу извести четири сведока, казните са осамдесет удараца бичем и никад им немојте веровати ни у чему, јер су то неваљалици и злниковци (XXIV:4). Бог вам заповеда да родитељнима чините добро у свакој прилици, да им иначим не покажете ни **најмање непримјер** или зловољу; чувајте се да им не речете ни „уф“. Увек с њима поступајте и говорите са **највећим поштовањем**. Будите им благи и покорни и управите Богу ову молитву: Господе, буди милостив онима који су ме отхранили и власпитали” (XVII:23-24).

IX.

Коран о Божијим апостолима пре Мухамеда.

Три четвртнине Корана посвећено је божијим апостолима од Адама до Христа и догађајима из њихове прошлости а пошто се ове библијске приче — *Касас* износе као примери и опомене, то у Корану није проведен строго хронолошки ред. Ови су примери и опомене изнети онако и оним редом како ће најефикасније дејствовати на читаоце па се често пута и понављају. Главна им је сврха да читаоцу скрену пажњу на узорке пропадања појединих библијских народа који су се били одметли од праве вере у једнога Бога и који нису хтели слушати савете и опомене божијих апостола. *С тога ове приче и немају карактер дојме у ужем смислу ове речи.*

„Ми ћemo теби, Мухамеде, у овој сурн препричати један од најлепших догађаја прошлих времена. А у овим причама о прошлим апостолима има пуно *поуке* за интелигентне људе (XII:3,111). Ми теби казујемо истините догађаје из историје прећашњих апостола у циљу да будеш непоколебив. *Ове ћe исшине послужиши верним као добар пример и обавештење* (XI:120).

Коран констатује да су сви народи од искона света имали своје апостоле који су их познавали у праву веру и одвраћали од многобоштва. Они народи, који су послушали божије апостоле, живели су уредно и у благостању, други који су божије апостоле називали варалицама и мађионичарима, који су радили зла и неморална дела, пропали су. „Путујте по земљи, испитајте про-

шлост, па ћете видети какав је био конац оних који су моје апостоле називали варалицама. (XVI:36).

Првог человека и жену које је Бог створио, Адама и Еву, Сатана је завео. Он их је преварио да окусе плод са забрањеног дрвета ради чега су морали изићи из раја. И Сатана је прогнан из раја и он ће до суђеног дана покушавати да вара потомке Адамове и да их скреће с праве на криву стазу (VII:19,20; XV:39).

Кад се човечанство умножило и по земљи раселило, Бог је с времена на време слао своје апостоле са очитим знацима да људе позову у праву веру, да их науче што је добро а што зло, што је Бог допустио а што је опет забранио. То је све напоменуто у књигама Божијих откровења: у Пентатеку и Јеванђељу.

Мојсје је добио Пентатек — *Теврат*, књигу која разликује добро од зла и која је светлост и путовоћ за оне који се искрено Бога боје и страхују од судњега дана (XXI:48-49). Ми смо Давиду дали Псалме (XVII:55). И апостол Ноје, послан је своме народу са очитим знацима али су и њега народни првацн назвали лашцем и варалицом. Бог је Нојев народ казнио потопом а само је Ноја и његове верне у лађи спасио. То је био народ слепаца (VII:59-64). И племе Адита и Семудита којима су послани апостоли Худ и Салих, Бог је казнио страшним потресом јер нису хтели веровати божијим апостолима (VII:65-78). Апостол Лут био је послан своме племену које је било огрезло у страшиној и гнусној покварености — содомски грех. Ово племе није хтело да послуша божије опомене и да се окани свога греха и Бог је ово племе казнио страшним пљуском с неба. Промислите, какав је конац био ових зликоваца (VII:80-84). И племе Миђанита коме је био послат апостол Шоаиб било је непослушно Богу и његову апостолу. Бог је и ово племе казнио страшним потресом јер нису хтели слушати свога брата Шоаиба (VII:85-90).

А пратријарх Абрахам „Божији пријатељ“ био је послан Арабљанском народу. Он није био ни Јеврејин ни Хришћанин, ипак идолопоклоник него прави верник, потпуно одан божијој вољи. Он је у Мезопотамији и Сирiji научавао веру у једног Бога, он је у Вавилону срушио криве богове и био осуђен на ломачу, али, Божијим чудом, њега ватра није палила. Он је свога сина Исмаила одвео и оставио код светога храма у Меки, он је са својим сном саградио Кабу и молио Алаха: „Дај Боже безбедност овоме крају и сачувай мене и моје потомство од службе идолима. Господе, идолопоклонци су већ завели велик број људи а ја сам, Господе, један део своје породице сместио у пустој и нелодијој долини близу твога храма Кабе. Боже, учини да они свршавају молитву и расположи срца људи у њихову корист и постарај се за њихову храну. Они ће бити теби благодарни (XIV:35-37). Нека је хвљено име Господа који ми је под моје старе дане дао сина Исманла“. (XIV:39).“

Сви други апостоли, Мухамеде, који су пре тебе били, дошли су ово наше наређење: „Ја сам једини Бог. Обожавајте

дакле само мене и никог другога” (XXI:24). Питај, Мухамеде, учене људе да ли смо ми пре тебе прописали људима икакав други култ сем вере у једног Бога (XLIII:45). О Божији апостоли! Ваша је вера једна а ја сам ваш једини Бог: бојте се само мене. (XXIII:53).

X.

Коран о Христу.

Ово су успомене твога Господа о његовој милости према своме слуги Захарију. Призивајући Бога у тајности, Захарије је молио говорећи: „Моје слабашње кости сакну у мене, а седе косе блеште на глави мојој. Моја молитва теби, Господе, није никад била узалудна. Ја се бојим за своје племе после моје смрти а моја је жена нероткиња. Дај ми, Господе, потомка од своје стране који ће наследити мене и дом Јаковљев и с којим ћеш ти бити задовољан”. — „О Захарија! Ми ти јављамо радосну вест: ти ћеш добити сина. Његово ће име бити Јахја. До сада то име нисмо никоме дали.” — „Господе, рече Захарија, како ћу ја имати сина, кад ми је жена нероткиња а ја при крају живота, оронуо старац?” — „Тако ће бити. — То је у моји твога Господа који је и тебе из иништа створио”. — Господе, дај ми знак да ће се твоја обећања испунити”. — „За тебе ће, Захарија, знак бити што ћеш три дана остати нем и нећеш моћи народу говорити”. — Захарија, изишавши из светишта, упути се према Хебрејима и даваше им знакове да моле и хвале Господа јутром и вечером. (XIX:1-11). — Сети се, Мухамеде, Захарије кад је Богу управио своју молитву: Господе, не остави ме без наследника. И ми смо услышали његову молитву и поклонили му сина Јахјата (XXI:89-90).. Нека је мир на њему на дан у који се родио и на дан у који је умро и на дан у који ће васкорснути (XIX:15). — Сећај се, Мухамеде, лепом успоменом и Марије, чисте девице, коју смо ми надахнули нашим духом. Она и њен син били су наша знамења на очиглед целога света (XXI:91). Архангел Гаврил рече Марији: „Тебе је, Маријо, Бог одабрао између свих жена, он те је очистио од сваког греха и уздигао над остале жене целога света. Буди побожна и одана Господу. Падај ничице и клањај се пред њим са оним који се клањају”. — Једног дана Архангел Гаврил рече Марији: „Бог ти навештава своје Слово: ти ћеш родити сина, који ће се звати Исус Христ, син Маријин, слављен на овом и на оном свету, Божији изабраник између оних који су Богу најближи. Његова ће се реч чути, он ће бити из броја прavedника”. — „Господе мој, говорила је Марија, како ћу ја родити сина, кад ме човечија рука није никад додирнула?” — „Тако ће бити, јер је твој Господ свемогући: кад нешто одлучи и рекне: нека буде! и оно буде. Бог ће Христа научити књизи и мудrosti, Пентатевху и Јеванђељу. Он ће бити мој посланик Израиљском народу, и говориће му: ја вам долазим са божијим знамењима.

Ја ћу направити из блата тицу, дахнућу у њу и она ће Божијом вољом оживети; ја ћу излечити губавца да оздрави и ћорава да прогледа; ја ћу Божијом помоћу оживети мртвога. Све ће то бити за вас знамење, ако сте ви прави верници. Бојте се дакле Бога. Ја сам дошао да потврдим Пентатех, који сте ви примили пре мене и ја ћу вам допустити употребу извесних ствари, које су вам пре мене биле забрањене. Ја сам дошао са знаковима од стране вашега Господа. Он је хтео да будем благословен свуда где год будем, он ми је препоручно молитве и милостињу и љубав спрам мајке, он је учинио да будем благ и да не будем охол. Мир је био нада мном, кад сам се родио, мир ће пратити моју смрт и мој васкрс". — Христос, осетивши издају Јевреја, запита: „Ко ће између вас бити мој помоћник у ширењу вере у Бога?". — „Ми смо божији помагачи!" — одговоре апостоли — „ми верујемо у Бога и ти ћеш сведочити да се ми потпуно покоравамо његовој вољи. Господе, ми верујемо у Јеванђеље, ми следујемо твоме посланику, запиши нас међу његове следбенике". — Јевреји су сплели сплетку о убиству Христову, али је Бог спречио њихову перфидију, јер је Бог јачи од сплеткара. — И Бог рече Христу: „Ја ћу те позвати к себи, и спасти од неверника, а твоје присталице биће до судњега дана најд онима који су тебе издали. — Сви ће они, верни и неверни, коначно доћи преда ме и ја ћу им судити о ономе у чему су се они размнношили (III:41-54); (XIX:30-33). — Ми смо Исусу, сину Маријину допустили да чини чудеса, ми смо га ојачали нашим духом (II:87, 253). — Ми смо Христу послали Јеванђеље (LVII:27). После апостола Старога Завета, ми смо послали Христа, сина Маријина да потврди Пентатех. Ми смо Христу дали Јеванђеље, — у Јеванђељу су садржана упутства о светлости и потврди за оно што смо пре објавили. Јеванђеље је саветник и путовоћ за оне који се Бога боје. — С тога, они који су примили Јеванђеље, нека по њему суде, јер они који не суде по ономе што им је у Јеванђељу откровено, то су неваљаљци и варалице (V:49-50). — Ми смо Христу дали Јеванђеље а његовим ученицима у срце усадили љубав и милосрђе. Монаштво су његови ученици измислили. Ми смо им ставили у дужност само дела, којима ће Богу угодити, али то они нису извршили како је требало (I.VII:27). Христ је наш слуга и наш посланик, кога смо ми послали Израильском народу за узор. А када Христос, праћен знаковима, дође међу народ, говорио је: „Ја доносим мудрост и долазим да вам објасним ствари у којима се ви не слажете. Дакле бојте се Бога и слушајте мене. То је прави пут (XLIII:59-63-64). О ви, који сте примили Писма, не прелазите границе ваше вере и не говорите о Богу ништа друго него чисту истину. У истину Христос, син Маријин, посланик друго него чисту истину. У истину Христос, син Маријин, посланик један. Далеко од њега да би он имао сина. За Христа чије понижење, кад се каже да је он Божији посланик. (IV:170-171).

XI.

Хадис — Сунет.

Све оно што је Мухамед рекао у форми напомене и савета, све што је изрично или ћутке одобрио или забранио, што је сам урадно и примером показао, а традиција сачувала, зове се **Хадис**, а скуп хадиса и њихова практична примена — **Сунет**.

Мухамед је од прве објаве па до своје смрти све време, сем ноћног починка, проводио међу својим присталицама, с њима разговарао, тумачио им појединачне објаве и упућивао их у прописе вере.

Верници су Мухамеду на сваком месту и у свако доба слободно приступали, с њим се разговарали и за савет га питали, а он их је увек примао љубазно и предусретљиво, често пута се и шалио, нарочито са женама, јер је волео духовиту и пристојну шалу. Верници су према његовим напоменама и практичним примерима поступали, његове изреке и узречице памтили и другима препричавали, али их нису писали, јер **Хадиси немају карактер дожме**. „Ја сам — вели Мухамед — човек као и ви. У оном што вам у своје име кажем, могу имати и право, а могу и погрешити, јер ја сам човек; али све што вам кажем као божију ревелацију, то је чиста и апсолутна истинा.” Ради тога је, како смо видели, свака објава најсавесније записивана, преписивана и напамет учена, а и сам је Мухамед имао посебне секретаре који су отворења по његову диктату писали.

Кад су изумрли Мухамедови другови, који су на своје уши слушали његова тумачења и опомене, који су га својим очима видели и сами његовим примерима следовали, његови другови, — *Асхаби па и они који су са асхабима живели или с њима у додир долазили, и од њих хадисе чули и запамтили, њихови савременици — шабиини;* — тада се осетила потреба да се попишу и хадиси. Та је потреба била тим јача што је Мухамед многа места Корана која нису била сасвим јасна или места где би могла настати сумња и контраверзно схватање, објаснио и тумачио. Али најјачи разлог за сабирање хадиса био је тај што су се на све стране исламског света почели умножавати апокрифни хадиси у толикој мери, да је постојала озбиљна опасност да се доскора неће уопште знати шта је прави а шта криви хадис.

Ми ћемо у другом делу ове књиге опширенје говорити о збиркама хадиса, њиховим сакупљачима и писцима, а овде ћемо само учинити две три напомене.

Измишљање и ковање хадиса, које, разуме се, Мухамед није никад рекао, почело је још у општем метежу који је настао после убиства Халифе Османа и што је ишло даље, све су се више множили апокрифни хадиси. Намесник Куфе, Мухамед бин Сулејман, године 153 по Хиџрету, осудио је на смрт неког Ебул-Уса за кога се доказало да измишља и шири лажне хадисе. Овај је

лажов, видећи да му нема спаса, под вешалима признао да је сам измислио и својом руком написао четири хиљаде лажних хадиса: „Овим сам хадисима, вели он, доказивао да је нешто допуштено што је у истину забрањено и обрнуто, како је када требало”. Друга тројица, Ахмед Цубјари, Ибни Укашеи Кермани и Ибни Темим Ферјани измислили су и написали, по њихову признању, десет хиљада лажних хадиса.

На тај је начин број хадиса отишао у бесконачност: до пола милиона. Данас имамо збирке које садрже педесет хиљада хадиса. Да је Мухамед живео четири века своја, не би био толико изговорио; ои, који никад ни прстом није макнуо а да то иније имало неки смисао.

Да би одабирање, колико толико, било сигурно, постављен је овај принцип: да један хадис буде примљен као пуно ваљан, тражи се непрекинут континуитет веродостојних лица по имени и презимену (очеву имену), који су један од другога чули дотични хадис, тако да се тај континуитет зауставља на оном Мухамедову другу који је ту изреку чуо директно од њега, т.ј. из Мухамедових уста или да је на своје очи видео да је Мухамед нешто урадио, одобрио или забранио. То је, како ћемо видети на своме месту, био врло тежак и напоран посао.

Ми ћемо овде иавести неколико Мухамедових изрека за које се са пуном сигурности може тврдити да потичу од њега јер му и по духу и по смислу одговарају.

„Ја сам послан са мисијом да усавршим морал. — Благо ономе ко умре мирне савести. — Пожртвованост за опште добро води у рај; страст и раскалашеност у пакао. — Најбољи су они људи који ради оног света не занемарују овај, нити ради овог заборављају онај. — Најбоља је она побожност која је лака и кратка, а најбољи је онај верник од чијих је руку и језика сигурна заједница. — На судњем ће дану Бог презрети три врсте људи: неморалне старце, неискрене владаре и осионе богаташе. — Добра мисао саставни је део побожности. — Пристојност и добро владање, спадају у верске дужности. — Завист и пакост кваре веру као што рђа изједа гвожђе. — Најбољи је онај човек који ради за опште добро. — Сваки је Муслиман дужан да употребљује четку за зубе и да се бар једнпут у недељи окупла. — Свети рат — цијад — састоји се из четири ствари: упућивање на добро, одвраћање од зла, сузбијање неваљаљства и сталност на речи и стрпљивост у иеволији. — Пет великих грехова не могу се иничим надокнадити ни ублажити: безверство, бесправно убиство, клеветање туђег поштења и туђе породице, издаја у рату и берство са бојног поља и крива заклетва. — Поштена зарада света је дужност сваког Муслимана. — Благо онима који се баве својим послом и поред својих мана не виде туђе и који од свог имања један део жртвују у опште добротворне сврхе. — Кад се састанете, рукујте се; иније потребно да се љубите. — Срећни су они који искрено верују, који истину говоре, у којих је савест чиста и који

све објективно просуђују. — Позајмица оиоме који је у невољи, вреди више и него милостиња. — Уживајте сва божија добра, али ни у чему не претерујте и чувајте се страсти. — Мудрост и знање узмите где год нађете; јер то је ваша изгубљена ствар. — Нека је проклет и онај који мнто даје и онај који мито узимају нека је проклет и онај који посредује између ове двојице. — Најлепши поклон што га један Муслиман може учинити своме брату јесте да га нешто научи. — Штедиша не проси. — Бог више воли истину него милостињу. — Бог ће помоћи свакога онога који уредно плаћа своје дугове. — Онај који свету говори о добру а сам зло ради, сличан је свећи која светлећи другима, себе уништава. — Научник од чијег знања нема користи и другима, сличан је у земљи сакривеном благу. — Опстанак света условљен је радом људи за опште добро. — Ко без допуштења загледа у туђе тајне, њему је место у паклу. — Нека је проклет сваки онај, који настоји да умножи број робова. — Ко насиљним путем прибави себи туђу ствар, тај не спада у наше друштво. — Ко прода ствар под маном, а то не каже купцу пре погодбе, нека је проклет. — Ко без велике потребе прода свој кров над главом, неће имати Божијег благослова са новцем који за то добије. — Благо оиоме који поштује своје родитеље: њему ће Бог дати срећу у животу. — Поштујте туђе жене, па ће и други поштовати ваше; будите добри вашим родитељима, па ће и вама ваша деца. — Оиом што ви знате, научите и друге, олакшавајте а не отежавајте, са људима љубазно се опходите а ако се у разговору почиете да љутите прекините разговор. — Доброчинство је ваша дужност, оно иде упоредо са побожношћу; то је пут у рај. — Лаж вам је најстрожије забрањена, она иде упоредо са неморалом: то је пут у пакао. — Чувајте се зависи и мржње, јер као што ватра уништава дрво, тако зависи и сплетка упропашћују добра дела. — Ја знање претпостављам побожности. — Забрањено је градити турбета и подизати надгробне споменике. — Варалицу ћеш познати по ове три ствари: слаже кад проговори, кад обећа, превари, кад му се што повери, изда и проневерни. — Најсветији свети рат — цихад, јесте борба са самим собом. — Љубав према отаџбини саставни је део вере. — Дете стиче рај под ногама мајке. — Муслимани су вером обавезни да тачно испуњавају обећања. — Дела људи суде се по намери. — Од свих ствари које је допустио, Бог највише мрзи развод брака. — Рај је кућа добротвора. — Цамије градите једноставио, а градове и места становаша улепшавајте. — Богу је најмржи онај човек који је сталан у мржњи. — У паклу је место онима који друге муче. — Љубав спрам сиротиње и невољника кључ је раја. — Бог ће благословити заштитнике животиња. — Двовичном је место у паклу. — Прећутати нешто кад си позван да сведочиш, исто је што и лажно сведочити. — Ко ми припише нешто што ја нисам рекао, нека се приправи за пакао. — Ко није захвалан човеку који му је нешто добро учинио, тај није захвалан ни Богу. — Ко свесно помаже насиљника,

престаје бити Муслиман. — Нека су проклети они који криве рачуне испостављају. — Ко се не стиди људи, не стиди се ни Бога. — Прави је херој онај, који зна себе савладати. — Забрањено је нарицати над мртвацием. — Забрањено је свако заветовање у циљу да нешто постигнете или нешто од себе отклоните. — Забрањено је уништавати ма које животиње на неприродан начин.

Тешко онима који на рачун другога измишљају лажи да би га извргли подсмеху. — Смак света — *кијамеш*, треба очекивати онда, када живи, пролазећи покрај мртвих, буду говорили: која срећа смо ми на вашем месту. — Муслиман не сме ни силом ни бесправно присвојити туђу ствар. — Муслиман не сме допустити да га два пута из једне руце уједе змија. — Бог воли радника који свој посао уредно свршава. — Сложну браћу и Бог помаже.

Тајна проституција, скривена раскалашност, скривени неморал и јавно претварање — лицемерство, граниче са безверством. — Кад људи опазе неко зло и не настану да га сузбију и искорене, бојати се да ће их све захватити Божија казна. — Ислам и рад за опште добро, то су два нераздвојива друга: један без другога не може бити.

XII.

Верске дужности и обреди.

И главне верске дужности и обреде Коран је тачно одредио а Мухамед својим примером показао: молитва клањањем, верски прирез, пост и ходочашће на Меку.

1.

Молитва клањањем.

Међу прве верске дужности које су Мухамеду одмах у почетку његове мисије биле наређене, спада молитва Богу, али не онако и у оној форми како се данас врши. То су у почетку била извесна бдња и рецитације у славу Господњу — *Зикр*. Тек у дванаестој години Мухамедова посланства, наређена је молитва клањањем пет пута у ддвадесет и четири сата. „Слави свога Господа молитвом клањањем, пре изласка сунца, у пола дана, кад сунце нагне западу, кад зађе и кад на земљу падне пунा ноћ (XX:128). Свака од ових пет молитава назvana је по имениу времена у коме се клања: јуттарња — *фетр* (код нас *сабах*) и клања се у зору кад светлост дана разгони таму ноћи а пре што се сунце роди; подневна — *зухр*, почиње у пола дана кад сунце пређе Зенит; поподневна — *аср*, (код нас *ичндија*) наступа у трн сата по подне; вечерња — *магреб* (код нас *ахшам*) клања се по заласку сунца; ноћна — *ишта* (код нас *јација*) настаје два сата по заласку сунца. Пропис је да се свака молитва врши тачно у одређено време, али у слу-

чају запреке, може се свака молитва обавити у размаку времена између једне и друге молитве. Молитва клањањем арапски се зове *салаш*, али је код нас ушла у обичај персијска реч *намаз* па ћемо се и ми тим изразом служити.

Пре сваког намаза треба се прописно очистити „*абдесш узешши*“ т.ј. чистом водом опрати руке до за шаке, три пута испрати уста, употребљујући при том четку за зубе — *мисвач*, три пута испрати нос, опрати цело лице, обе руке до иза лаката, уши и врат а мокром руком потрати по темену главе, опрати обе ноге до више зглавака. Прање целог тела, купање, препоручује се бар једном у недељи, а налаже се као света дужност после сваког интимног састанка са женом.

Нарочито место за намаз није прописано: на сваком месту, где верника затече време намаза, може клањати, само то место, било ледина, гола или травом обрасла, било патос у кући, мора бити чисто. У противном случају, треба прострти асуру, ђилимче или макар какву било простирику само да је чиста. Сваки намаз у двадесет и четири сата, верник може клањати сам за себе или у заједници са другима — у *цемаишу*. Само једном у недељи, у петак у подне, прописана је заједничка молитва — *цума*. „О верни, кад вас у петак позову на молитву — цуму, похитате да се поклоните Свевишијему у знак побожности. Нека вас од тога не одврати ваша моментална запосленост. Ваша ће ревност бити награђена. Да знаете. А кад молитву свршите, разиђите се по земљи и користите се добрима које вам је Бог ставио на располагање и задржите у вашим срцима помен на Бога да бисте тако били срећни на оба света“. (LXII:9-10).

Цума се клања у цамији, а ако цамије нема, под отвореним небом. Овако место где се у заједници клања ван цамије зове се *Мусала* — место молитве. Мусала, да би остала чиста, мора бити ограђена.

Као што се цума може клањати само у заједници тако се исто само у заједници клањају и два Бајрама: рамазански и хаџински. Први дан по свршетку поста Рамазана, дакле први дан месеца шевала долази *Иди фишир*, Рамазански Бајрам који траје три дана, а два месеца и десет дана доцније, дакле десети дан месеца зул-хиџе *Иди адха*, хаджински, односно Курбан Бајмар, који траје четири дана. Уочи рамазанског бајрама дели се сиротњи најчешћа милостња у новцу, *садакат-фишир*, а први дан хаджинског бајрама колуј се курбани, т.ј. приносе се жртве клањем овнова или камила и месо се дели сиротињи.

Свако време намаза огласи мујезин, онако исто како је то Мухамед завео. Кад се клања у заједници, онда пред вернима клања један између њих а они се за њим пригибају. То се лице зове *имам*, а имам може бити сваки верник, довољно упућен у прописе намаза. Верници, окренути према Меки стану у редовима од једног зида цамије до другога. У врху цамије, према источној страни, према Меки, налази се *Михраб*, било као удубина у облнику

великог прозора, или само маркирано на зиду. Ту стане имам на два корака испред верних и клања. Како се имам уз гласно изговарање прописане формуле пригиба и устаје, тако и верници. Сваки се намаз састоји из извесног телесног кретања т.ј. пригибања према земљи и простирања по земљи уз учење појединих ставова из Корана и прописаних молитви.

Верник, док клања, мора бити миран, предан ћрцем и мислима Богу и молитви.

2.

Верски порез — зекат.

Милосрђе и љубав према ближњему спадају у основне дужности исламске вере, а састоје се из зеката и садаке. Реч зекат лексикографски значи прочишћење, пурификација, а садака милосрђе и љубав према ближњему а обе у пренешеном, законском смислу, верски приреј у новцу и натури, како је то описано на 163 страни ове књиге.

3.

Пост — Рамазан.

„О верни, пост вам је прописан исто онако како је то било наређено да посте и они који су били пре вас (II:183). — Пост траје одређен број дана. Који је од вас болестан или на путу, и неће постити, него ће доцније, кад му буде згодније, надокнадити једнак број дана. Они који су у положају да могу постити а ипак не посте, нахраниће за сваки дан пропуштеног поста по једног сиромаха, а онај који с драга срца учини што је боље, Бог ће свага по заслуги наградити. Ако будете постили за вас је свакако корисније ако ви то разумете. — Рамазан је месец у коме је објављен Коран у циљу да упути људе правим путем, да им буде јасан тумач и да им покаже разлику између добра и зла, између истине и лажи. Ко од вас опази млади месец Рамазан, нека се одмах припреми за пост. — Ко је болестан или на путу, тај ће доцније кад му буде лакше и згодније надокнадити раван број дана. — Бог и неће да вам пост буде несносан и тежак, он хоће да вам олакша, како бисте испостили одређени број дана, славећи вашега Господа што вам је указао прави пут да бисте му били благодарни“. (II:184-185).

Према овим прописима пост спада у основне дужности исламске вере и сваки одрасли, умно и физички здрав Муслиман, дужан је постити месец Рамазан. Ако пост очито шкоди здрављу или верника спречава у вршењу његових дужности или му у већој мери отежава пољски рад, онда није дужан постити. — У верским

обредима не сме бити тешкоће: Бог не задужује никога вишег него што може поднети.

Пост пада у девети месец, месец Рамазан, а како се Мусимани у верским стварима држе календара уређеног по менама месеца, то Рамазан долази сваке године десет дана раније од прошлога. Постити Рамазан састоји се у томе да онај који пости не сме од јела или пића ништа окусити нити дуван пушити, почевши од ране зоре па до заласка сунца: потпуна апстиненција.

Како пост поред верске дужности има и једну моралну и хигијенску сврху пар екселанс, то су Мухамед и његови другови па и други Мусимани у првим данима Ислама, Рамазану поклањали нарочиту пажњу. То је месец у коме верник треба да се духовно и телесно препороди молитвом и умереним животом. Уздржавајући се преко дана од свих телесних уживања, ни у ноћи нису ничим претеривали. Кад би наступило време да се може јести, т.ј. кад зађе сунце, узели би нешто мало, обично датуљу или шољу млека, а затим би у цамији клањали ахшам. После молитве се вечерало, али увек умерено и скромно. Претераност у јелу и гурманлуку, Мухамед је најстрожије осуђивао. Време између вечере и друге вечерње молитве — јације проводили су или у породици или на поселима у пријатељским разговорима, а кад су обавили и другу вечерњу молитву, ишли су на починак. — Доцније, доласком Персијанаца и Турака који су сву несрећу и све паганске навике своје нације унели у исламску заједницу, и ова се истину лепа инситуција извргла у ноћне теревенке и прекомерна уживања одабраних јела, нарочито код богаташа. Место у тихој молитви и у јавним, отпште корисним предавањима, рамазанске се ноћи проводе у свирци, песми и коцки по каваницима и читаоницама, где се најмање чита.

4.

Ходочашће на Кабу.

„Ми смо саградили свети храм — Кабу да буде сигурно место где ће се састајати људи са свих страна света. — И наредили смо да Аврамово пребивалиште буде храм где ће се свет Богу молити. Ми смо препоручили Авраму и Исмаилу да наша кућа, свети храм, буде увек чист за оне који га походе, који ће се у њему Богу молити и клањати. (II:126). Тада Аврам упути ову молитву Господу: Господе, осигурај безбедност овоме крају и благостање верницима који верују у једног Бога и загробни живот. Господ рече: и неверницима. И они ће овога света уживати од наших добара, али то је пролазно: тешко неверницима јер их на оном свету чека ватра пакла. А како је то страшно станиште. (II:127). А када су Аврам и Исмаил поставили темеље светога храма, онда су управили молитву Богу: Господе, прими овај свети

дом. Ти све видиш и знаш. Господе, учни да ми и наше потомство будемо прави верници и научи нас светим обредима, Господе, прими нашу молитву и опрости нам наше грехе; ти си благ и милосрдан. Господе, пошаљи нашем потомству посланика из његове средине који ће објавити твоје знакове, научити их књизи и мудrosti, који ће их препородити и на прави пут извести". (II: 129-130).

„Ходочастите на Меку и посечујте свети храм на славу вашег Господа. Ако сте спречени, а ви дајте неки мали прилог. Док не принесете жртву — закољете курбан, немојте бријати главу. Онај који би због болести или из неког другог разлога био присиљен да се обрије, нека то окаје постом од једног до три дана или да нахрани шест сиромаха, или уопште неком другом милостињом". (II:196). На хацилук ће се ићи у одређене месеце. Онај који пође на хацилук не сме се, док траје ходочашће, састајати са женом; мора се чувати од сваког преступа, свађе и боја". (II:197). „Каба је први храм међу људима посвећен молитви, то је благословена кућа, кућа спаса за цео свет". (III:96). „У Каби ћете наћи очевидне знакове. То је било станиште Аврама, то је непријосновено уточиште људства. Ко је у стању, дужан је походити овај свети храм". (III:97).

Према овим прописима сваки Муслиман дужан је једиом у животу походить Меку и ту обавити прописане обреде. Док је Ислам био ограничен само на Арабију, ходочашће на Меку није било за вернике скопчано са богзна каквим тепкоћама, али кад се Ислам проширио и на друге земље и делове света, ова је дужност постала све теготнија. С тога сви исламски научници сложни су у томе да је решен од дужности хаџа сваки верник који није толико богат да може неосетно поднети путне трошкове, ако му здравствено стање то не допушта, или ако постоји сумња да ће на путу бити изложен било каквој опасности за живот. Ради оваквог широког тумачења ових прописа, Муслиман остаје добар верник и онда ако уопште не испуни ову дужност.

Ходочашће на Меку, како смо на своме месту видели, било је код Арабљана у обичају од старинских времена. То је једини пагански обичај који је Коран уз неке измене потпуно консабрирао.

Саме церемоније хаџа, исте су онакве какве је Мухамед извршио за време Хаџ-ел-Белага.

Намаз, зекат, пост и хаџ, чисто су личне верске дужности, строго везане за дотично лице. Ради тога се ни дужност намаза, ни зеката, ни дужност поста и хаџа не могу по другом испунити нити после смрти замеником — *беделом*, надокнадити.

XIII.

Фатализам, предестинација и слобода волје.

Све вере које заснивају своје темеље на божјем ауторитету, имају по овим питањима своје израђено гледиште. Ислам стоји на средњи између Фатума стarih народа и модерног схватања предестинације: фатализам из основа забацује а предестинацију у извесном правцу прихваћа.

У Корану има близу стотину ставова који се директно или индиректно односе на ова питања.

Полазећи са гледишта да је само Бог свемогућ, и да он једини зна скривене ствари, Коран не признаје човеку потпуно слободну и ничим неограђену вољу, али у исто време одбацује и слепи фатализам. Коран се не упушта у теоријска расматрања о Божијим атрибутима *знања, моћи и хтелића*, него једноставно констатује да је Божје свезнање исто тако апсолутно као и његова свемогућност. Ова је мисао на неколико места изречена у метафорама о чему, при тумачењу, ваља нарочито водити рачуна.

Апсолутни Господар Васоне који је из ничега све створио и свему дао живот и покретну снагу, одредио правац и коначни циљ, зна тачно и ток свих ствари и догађаја. Он једини зна када ће се ко родити, како ће живети и где ће умрети. „Људи умиру по Божјој вољи. Дани живота тачно су одређени” (III:145). „Бог зна и оно што ће бити и сно што је било: Он је утока свих ствари” (XXII:76). „Код њега су кључеви свемирских тајни и само он позна скривене ствари. Он зна шта има на земљи и на дну мора. Ни један лист не падне без његова знања. Нема ни једног атома у утроби вемље, нема ништа у Васиони што није предвиђено у *Очевидној Књизи* — „Китаби Мубин”. (VI:59). „Ни једна несрећа неће задесити ни земљу, ни вас на њој а да то пре вашег постајања није било евидентирано у *Књизи Исшине* — „Левхи Махфузу”. (LVII:22). Сваки народ има у току догађаја свој одређен рок. Кад дође његов ред, нико га ни за један час не може ни убрзати ни успорити”. (VII:34). „Ми смо могли све људе унапред просветити и на прави пут извести, али треба да се испуни *донашта одлука*: демони и људи заједно, испуниће простор пакла” (XXXII:13). „Зар они који своја зла дела улепшавају и држе их за морална, мисле да су на правоме путу? Бог води правим путем, кога он хоће, а пусти да залута опет, кога он хоће. Немој се ти, Мухамеде, жалостити ради тога што су неки залутали. Бог зна шта они раде” (XXXV:9). „Ми смо свакоме човеку привезали о врат његову *Тицу*” (XVII:13). „Ми ћemo оживети мртве. Ми бележимо њихова дела и покрете. Ми смо све предвидели у *Првом Снимку* — „Имами Мубин” (XXXVI:12). „Бог зна све ваше ствари, тајне и јавне” (XVI:19). „Уистину за Алаха нема тајне ни на небу ни на земљи”. (III:5).

То су ето најмаркантнија места из Корана по питањима предестинације у вези са Божијим атрибутима свезнања и свемогућности. Кад бисмо ове ставове узели саме за себе у њиховом вербалном значењу, дошли бисмо до сасвим погрешних закључака, као што то чије сви они који унапред смишљеном тенденцијом пишу о Корану. Међутим, тачиом анализом ових ставова у вези са другим који се односе на иста питања, видимо јасно да ни фатализам ни предестинација нису доктрине Ислама.

„Очевидна Књига“ (VI:59), „Књига Истине“ (LVII:22) и „Први Снимак“ (XXXVI:12) — то су символиски називи за мистериозни кодекс Васионе који од искона постоји и у којем је неизбрисивим мастилом записано све што је било, шта бива и што ће бити. Ништа не пропада, ништа се не губи: Све се обнавља и облик мења. „Сваки се час у Васиони нешто догађа“ (LV:29).

Тица, везана сваком човеку о врат (XVII:13) — то је метафора у којој је изнета велика мистерија неба о физичком и психичком наслеђу људи, које вековима с колена на колено преноси све душевне и телесне лепоте и ружноће, све духовне и моралне одлике и мање. Ове констатације о Божијим атрибутима и мистеријама Васионе, немају ништа заједничког ни са фатализмом ни са предестинацијом, ни слободом ни неслободом човечије воље.

Божански „градитељ свода без стубова“ дао је човеку памет и срце а стварима и догађајима законе узроочности и неминовне силе. „Ми смо сваки догађај везали за његов узрок“, (XVIII:83), „а људима смо дали за путовође у животу два анђела чувара: памет и срце, да их узајамно чувају. Бог неће људима ускратити милост, док се они сами не изопаче и не скрену с правог пута“ (XIII:11). „Бог неће изменити ситуацију (судбину) ниједног народа, док то сам народ не учини“ (VIII:55).

Коран унапред не осуђује никога, па ни саме идолопоклонике, него свима оставља широм отворена врата кајања и спаса: „Онима, који се искрено покају и живе моралио, Бог ће њихове изјаве покајања услишити и грехе им опростићи“ (II:161). Коран на више места подвлачи да је човек у границама разума слободан господар своје радње, те је према томе и одговоран за своје чине. „Сваки је од вас одговоран за своја дела. Узалуд ћете кушати да бар један од ваших греха пребаците на другога. Ту не помажу ни родбинске ни крвне везе“ (XXXV:18).

Признајући човеку вредност моралних врлина Коран непрестано наглашава крајну праведност којом ће Бог наградити људе за њихове добре намере и племенита дела. „За добра дела, ми дајемо десетоструку награду, а за зла казнимо по заслуги. Бог неће никоме учинити криво“ (VI:160). „Бог неће никоме учинити криво ини за тежину једнога атома. За једно племенито дело, Бог ће човеку многоструко платити и дати му још и друге вели кодушнис награде“ (IV:39).

Бог није ни један народ осудио на пропаст и паклене муке, а да га пре тога није опоменуо по својим апостолима. Кад остану

без успеха сви напори апостола и учитеља народа да се људи морално подигну и препороде, кад људи и уз пркос очитих знавкова (ревелације), устрају на кривом путу, тек онда им Коран прети тешким казнама на дан „о коме не може бити сумње”. „Мухамеде, реци народу: истинна вам је дошла од вашег Господа. Ко прими истину и пође правим путем, чини то ради себе. Ко устраје на кривом путу, ко залута, залутао је на своју штету” (Х:108). „Бојте се дана када ћете сви изађи пред Бога и када ће свака душа примити свој зарађени део. Тога ће дана судити апсолутна правда” (И:281). „Сваки човек ради шта хоће, на своју руку, ај Бог најбоље зна ко иде правим путем” (XVII:84).

Ајет у коме се говори о „Тици” у целости гласи: „Ми смо свакоме човеку привезали о врат његову тицу. Ми ћемо њему на судњем дану показати његову отворену књигу” (XVII:13). А друга два који иза овога следују, ову мисао употребљују, овако: „Ми ћемо на судњем дану човеку рећи: читај твоју књигу. Данас ћеш сам лично видети резултате свога рада” (XVII:14). „Ко иде правим путем, иде ради себе, ко залута, залутао је на своју штету. Ни једна душа неће бити оптерећена гресима друге душе. Ми нисмо никога казнили, а да му пре тога нисмо по нашем апостолу показали прави пут” (XVII:15). Људима је dakле остављено на њихову слободну вољу шта ће убележити у своју књигу, која ће им се на судњем дану прочитати. — „Грошите ваша добра на божјем путу и немојте својим рукама припремити себи пропаст. Чините добра дела, јер Бог воли доброочинитеља” (И:195). „Уистину човјек је сам чувар и сведок својих чина. Ту не користи ни извињавање ни прикривање” (LXXV:14-15).

А ајет „Ми ћемо оживети мртве. Ми бележимо њихова дела и покрете. Ми смо све предвидели у „Првом Снимку” (XXXVI:12), јасно говори да човечије радње и покрети нису детерминисани, него да постоје, да се тако изразим, две књиге. Прва је књига Образац живота Васионе, нека врста свемирског буџета. Друга књига, то је дневни бележник сваког човека, биланс његова рада који ће му бити приказан и прочитан на судњем дану (XVII:14); „тога ће дана свака душа видети резултат свога рада, јер смо вам ми дали два одлична писара — *Кирамен кашибин* — разум и савесија који на сваког од вас оштро мотре и ваша дела и покрете бележе” (LXXXII:5,10,11). Ни једна од ове две књиге не искључује слободу воље човека.

„Ми смо за пакао створили велики број демона и људи. То су они што имају срце а не осећају, имају очи а њима не виде, имају уши а њима не чују. Они су као неразумна стока, и још гори. Они су заглупили и према свему нехатни” (VII:179). „Коме је Бог дао здрав разум и по њему се влаћа, тај је иа правоме путу. Они који су залутали са правога пута, то су изгубљени људи” (VII:178). „Људи умиру по божјој вољи у одређени час. Онај који жели добро овога света и зато ради, даће му се, ко ради за онај после смрти, даће му се. Бог ће наградити благодарне” (III:145). „Оне који

искрено верују, Бог ће утврдити у вери на овом свету и на дан ваканса. Незнабошће који сами себи зло желе, пустите да лутају.” (XIV:27). „Зар ти, Мухамеде, не видиш оне који су презрели Божја доброчинства и одвели свој народ у пропаст. Њихово ће станиште бити провалија пакла” (XIV:28-29). „Реци мојим робовима, онима који верују, нека клањају и дају милостињу тајно и јавно од добра koje смо им ми дали, док није наступио дан, на којем ће се ценити само учињена добра и поштена дела” (XIV:31).

Кад се горе цитирани ставови (XVII:13 и XXXVI:12) узму паралелно са овима, онда се јасно види да Коран није унапред никога осудио на ватру пакла. Они о којима је говор у овим ајетима, нису унапред одређени и на ватру пакла осуђени, него су то тешки грешници који неће да чују за божје опомене, који тврдоглаво скрећу с правога пута. Исто тако и они који лутају, нису онако с преда узети и унапред одређени него су и то рђави, покварени и варалице — *фасици и мунафици*, који се не покоравају Божијим откровењима и сами својевољно срљају у пропаст. Незнабојци, који су и после објаве остали у тами, који поред Бога постављају друга божанства, који су се тешко огрешили о догму Божијег једнине, срљају као слепци у пропаст пакла. „Он вам је дао светлост, да можете разликовати лаж од истине, добро од зла. Ко има отворене очи тај ће се користити Божијим светлом, ко пред истином затвара очи, тај ће остати у мраку” (VI:104). „Онима који нису хтели веровати у очите знакове, Бог је одвратио поглед од истине и оставио их да забуњени лутају у својој великој заблуди” (VI:110). „Биће заведени на странпутицу само они који су неваљали.” (II:26).

Има још један згодан пример у Корану где је видљиво повучена граница између Божије свемогућности и онога што је остављено човеку на његову слободну вољу. „Немој се жалостити, Маријо. Твој Господ је учнико да поток потече поред твојих ногу. Затреси датуљиним стаблом и преда те ће пасти зоеле датуље. Једи и пиј и освежи своје очи” (XIX:24-26).

Тако је говорно Архангел Гаврил Марији, мајци Исуса Христова, кад су је снашли болови порођаја под сухим урменим стаблом. Да вода потече где је пре није било, да на сухој урми у средини сазре плод, то је искључиво у Божјој моћи и он је то дао. Да Марија тресне урменим стаблом, да захвати воде и освежи очи своје, то искључиво овиси о њезиној слободној вољи, те јој Архангел Гаврил то и саветује. Па кад је Бог тако поступио према „најсавршенијој жени света” и „благословеној мајци божанског духа” — одакле обични смртници могу и мислити а камо ли исчекивати, да ће им оно што је њихова дужност да учине, само по себи, неким волшебним начином доћи?

То је ето гледиште Корана по овим питањима.

А тек Мухамедов живот и рад!

Од прве објаве па до своје смрти, пуна два деценија он је испунно истрајним радом, често пута и тешким и чемерним а при том није никад губио наду у Алакозу помоћ. Само његова челична

вољан никад и ничим не поколебана вера у Бога, одржали су га да ни у најтежим приликама не малакше и да још за живота окрун свој рад успехом, каквог историја света не памти: *Хаџ-ел-Белај*.

Пусте и дивље Арабљане он је речју и делом упућивао на посао и истрајност у раду јер је „истрајношћу рај покривен”. Нерад и лењивост, он је убрајао међу теже преступе, а рад и истрајност у велике верске врлине. „Рад за опште добро, саставни је део вере”. „Радите: сваки од вас има способност да ради оно за што је створен”.

Кад му је неки Арабљанин из пустиње дошао, и оставио своју камилу пред вратима џамије невезану, изговарајући се да ју је Богу препоручио, Мухамед му је рекао: „Најпре свежи камилу, па је онда препоручи Богу!” — А кад су га једном питали о некој заразној болести, он је рекао: „Док болест влада у неком месту, не идите тамо, јер се можете заразити, а ако сте у месту где болест влада, не идите из тога места, јер можете заразити друге”.

Иначе нема сигурних података да би за његова живота уопште била покретана питања о својству Божијих атрибута и о човечијој слободној вољи.

Како су ове проблеме решавали и решили исламски теологи и философи, видећемо у другом делу ове књиге.

XIV.

Толеранција и верски фанатизам.

Коран а приори искључује верски фанатизам а у питањима верске сношљивости и слободе савести, заузима најшире гледиште: „У вери не сме сме сile биши. Доисша пуш спаса и исашине јсно се разликује од пуша заблуде.” (II:256) То је основни принцип, који је са педесет и више ајета употребљен и објашњен.

„Да је Бог хтео, сви би људи били једне вере. Па зар ћеш ти, мој посланиче, силити људе да приме Ислам? (Х:99). „Твој је задатак да благом и убедљивом речи позовеш свет у праву веру. Ти ниси послан да људима чиниш силу”. (LXXXVIII:21-22). „Ми смо људима показали прави пут. Они који су Богу захвални тим ће путем ићи. Они који то не учине, остаће у заблуди” (LXXVI:3). Јевреји говоре да хришћанска вера нема никаква основа, Хришћани то исто говоре за јеврејску веру. Незнабоши и идолопоклонци, који и не знају за јеврејско-хришћанске спорове, говоре исто (за једне и за друге). Господар Васионе расправиће њихов спор на судњем дану”. (II:113). „Ваш је Бог само један, осим њега нема другог Бога. Он је благ и милосрдан”. (II:164). „О мој, посланиче! реци вернима да буду пажљни спрам оних којк из неснања не мисле на живот после смрти, на дан у коме ће свака душа бити награђена или кажињена према ономе како је заслужила. Ко ради добро, ради за себе, ко злопет себи. Сви се на концу враћате Богу” (XLV:14-15). „Муслими, Јевреји, Сабејци и Хришћани, сви који верују у Бога и судњи

дан и чине добра дела, биће спасени и за њих ће бити страх, понижења и муга.” (V:72). „Позивај људе, о мој посланиче, на прави пут жудрошту и блашим опоменама. Расправљај с њима онако како је најлепше (XVI:125). Ми смо те послали свима људима без разлике, да им објавиш наше опомене и наша обећања, али то већина не разуме. Идолопоклонци ти питају, кад ће доћи одређени дан. Одговори им: доћи ће одређени дан. Ви га не можете ни убрзати ини успорити. (XXXIV:28-30). Смртници! Мој вам је посланик дошао са истином. Ако је прихватите за вас је боље, а ако и даље остајете на кривом путу, Бог све зна и свима ће судити”. (IV:169). „Онима који би хтели да се с тобом препишу реци: ја сам се потпуно предао Богу као и они који су следовали моме примеру. Хришћанима и Јеврејима као и неписменим Арабљанима реци: Примите праву веру-Ислам! Ако прими, они су се упутили правим путем, ако ли твој позив не послушају, твоја је задаћа да их благо и саветно опоменеш. Бог све зна и види. (III:19). Ми смо теби, Мухамеде, послали Коран да кажеш свима људима истину. Ко прими ову истину, учиниће себи добро, ко је одбаци, залутао је на своју штету. Ти ниси послан да им истину силом наметнеш” (XXXIX:41). Са онима који су примили Света Писма, расправљајте на најлепши начин, само размикујте између њих подлаце и ових се чувајте. *Речије искреним Хришћанима и Јеврејима: Ми верујемо у оно што је нама објављено* (Коран), и оно што је вама откровено (Свето Писмо). Наш и ваш Бог, један је Бог и ми смо се искрено њему предали” (XXIX:46). „Ми смо послали Пентатеку да људе упути правим путем и да их просветлим. Апостоли потпуцо предали Божјој вољи, судили су по њему Јеврејима. Рабијери и њихови научници управљали су народом јеврејским по овим прописима.” (V:47). „У потврду тога ми смо доцније послали Христа, сина Маријнини и дали му Јеванђеље, буктињу вере, печат на истине Старога завета. Јеванђеље је путовоћ за оне који се Бога боје”. (V:49).

„Људи који су примили Јеванђеље нека суде по ономе како им је у Јеванђељу откровено. Они који не суде по ономе што им је откровено, то су неверници и варалице”. (V:50). „Ми смо теби, Мухамеде, послали књигу истине, Коран, који потврђује пређашње Божје објаве и чува их од фалсификата. Кад пресуђујеш између њих, Јевреја и Хришћана, строго се држи онога што ти је Аллах наредио. Немој следовати њиховим прохтевима и не удаљуј се ни за длаку од онога што ти је наређено. Ми смо свакоме од наших посланика дали упутства и законе по којима су се управљали. Да је Бог хтео, он би вас све учинио припадницима једне нације и присталицама једне религије, али његова је воља била да види, хоћете ли се покорити његовим наређењима. *Надмениште се дакле у добрим делима и раду за опшиће добро. Сви ће се њему враћати, и онда ће вам бити јасно у чему је се размишили*” (V:51). „Кад би људи који су примили Света писма имали веру и страх од Бога, ми би им оправстили грехе и увели их у рај” (V:68).

„Хришћане и Јевреје који размишљају о Богу и њему се покоравају не сме се изједначијаши са безбожницима. Они верују у Бога и загробни живот, на добро упућују и од зла одвраћају, они се у добрим делима надметају. То су чешћији људи.“ (III:113,114). Они који говоре: наш је једини господар Бог, и који истрају на томе путу, биће заштићени од страха и бола (XLVI:13). Они који верују и чине добра дела, ући ће у рај, јер су божија обећања истинита. Шта има тврђе од његове речи? Али рај се не постизава вашим хвалисањем да је ваш посланик Мухамед а ваша света књига Коран, као ни хвалисањем Јевреја и Хришћана њиховим правом приоритета. Ко зло ради биће кажњен и неће наћи поред Бога другог заштитника ни помагача. Они који раде добро, били то људи или жене, ући ће у рај. Њима се неће учинити ни најмања неправда. (IV:120-122). Из већине њихових тајних разговора не настаје никакво добро. Али онај који, у намери да Богу угоди, врши своју дужност: препоручује милостњу, правичност, слогу и љубав међу људима, — тај ће примити велику награду. (IV:112). „О ви, који сте примили Писма, наш вам је посланик дошао. Он ће вам објаснити многе ствари из Светог Писма, које ви тајите, Бог вам је послао светло и књигу истине; Коран ће оне, који се покоравају Божјој вољи, извести из tame на светло, са кривог на прави пут, на пут спаса“ (V:16-18). „Бићи побожан и праведан не значи окренуши лице према исходу или западу. Побожни су и правични они који верују у Бога и загробни живот, у Божије апостоле и Божије објаве; који за љубав Божију помажу свој ближњег, сирочад и сиромаше, пушнике и заробљенике, који се искрено Богу моле и шачно испуњавају своје обавезе, који су стірпљиви на муци и у шешким приликама: што су праве дужносћи верника“ (II:177). „Реци онима који су примили Света Писма: дођите да се сложимо у речи, која је за све нас једнака и о којој не може бити спора, а то је: да је само Бог један, да ћемо само њега обожавати, да му друга божанства нећемо придавати; да поред њега нећемо тражити другог заштитника. Ако они твој позив не приме, онда им реци: ви сте сами сведоци да се ми потпуно покоравамо Божијој вољи, да смо Муслимани“ (III:63). „О мој посланиче! позивај људе на божји пут разборитошћу и благим опоменама. А ако с њима зађеш у полемику, чини то увек на најлепши начин, јер Бог најбоље зна оне који су залутали и оне који су на правом путу“ (XVI:125). „Реци им: верујте у Бога и следујте његовом посланику. Ако не послушају, ти си одговоран само за своја дела а они за своја. Ако послушате муга посланика, ви сте на правом путу. Његова је једина задаћа да вас благо и убедљиво позове на пут спаса“. (XXIV:54). И реци им: Истина је од Бога, а људима је остављено на слободну вољу, хоће ли веровати или не. За иезабоще и силеџије Бог је спремно страхоте пакла“. (XVIII:28). „Ако рекну да не говориш истину, а ти им одговори: мени моја дела а вами ваша. Како ви нећете одговарати за мо-

је, тако нисам ни ја одговорам за ваше поступке". (X:41). „Вама ваша вера, мени моја.” (CIX:6) „У истину међу Јеврејима и Хришћанима има људи који искрено верују у Бога и у све што је вама и њима од Бога дошло, који се побожно покоравају Божјој вољи, који своје уверење не продају за ситне личне интересе. Овакви ће наћи пуну награду код Свемогућега који тачно простирује рад људи”. (III:199). „Мисија мога посланика састоји се у благој опомени. Бог зна ваша и јавна и тајна дела”. (V:102). „Не одбијај од себе оне, који се јутром и вечером моле Богу и који штраже његову наклоносћ. Није што ја задаћа да испишујеш њихове намере, као ни њихова да суде о штојима. Била би неправда одбациши их”. (VI:52). „Речи вернима, нека праштају онима који су још у заблуди па не верују у судњи дан и нека с њима обазриво поступају. На судњем ће се дану судити свакоме по његовој заслuzи. Ко ради добро и живи поштено, чини то у своју корист, ко ради зло и живи непоштено, тај ради на своју штету, Сви се коначно Богу враћате”. (XLV:14-15). „Ми знамо шта идолопоклонци говоре, али ши несмеш упошребиши никакву силу да их преобрашиш у Ислам. Коран је најсигурнији саветник за оне који се Бога боје” (L:45). „Зар има нешто лепше, него што је позивати смртнике у праву веру, чинити добра дела и онда рећи: ми смо Муслимани! Не могу се поредити рђава са добрым делима. Према својим прошивницима упошреби најлепша средсћва; и буди великородушан и они ће постапиши штоји добри пријашељи“ (XL:33-34). „А великородушан може бити само онај који зна трпети и чија је душа вером и добрым делима пречишћена и уздигнута” (XL:35). „А ако те Сатана -- (страст), одвраћа од тога да за зло вратиш добром, тражи уточншта код Бога, јер он све види и свезна.“ (XL:36).

Ова широка и хумана идеја верске сношљивости консеквентно је проведена кроз цео Коран; тако је и Мухамед целог свог живота радио и поступао. Има ли у историји света лепшег и еклатантнијег примера верске сношљивости, него што је његов поступак са неც-ранском депутацијом, састављеном од четрдесет хришћанских свештеника и двадесет научника — лаикà са епископом Ебу Харис бин Алкамом на челу? Мухамед, Божији посланик, примио је ову депутацију најљубазније у мединској џамији и допустио да у џамији, где се само Муслиманин клањају Алаху, депутација сврши своју молитву по обредима Христове цркве и онда се с њима упустио у дискусију о „Христу — Богу и Сину”, дакле о једној догми коју Ислам a priori искључује.

А сад да га чујете са колико душе, верске великородушности и човечности говори монасима манастира Свете Катарине на Синају, у повељи, писаној трећи дан мухарема друге године по Хидрету: „Ја, Мухамед, син Абдулахов објављујем ово за све и свакога као Божији глас и као претећу објаву; ја који сам одређен поверењем одозго да бдим над божанским милостима које је Провидност

поклонила човечанству, прописујем следеће одредбе које ће важити за Хришћане и за све оне који су посвећени у ову религију, а који се налазе у далеким и блиским пределима, у познатим и именованим градовима, како на Истоку тако и на Западу; свима овима нека ово служи као закон.

Онај који би покушао успротивити се овој заповести, опонирати ономе што она прописује и омаловажавати моје законе, био то владар или обичан грађанин Муслиман, биће осуђен на вечно проглество као онај који се подругује правој вери.

Ако један од хришћанских свештеника или један од њихових истоверника путује, долазећи из долине или са планине, пристижући из неплодних предела или песковите пустине, из села, са обрађеног поља, малазећи се у манастиру или ма где, ја сам им као и сви моји следбеници заштитник, и ја се обавеајем да ћу их бранити. Ја им скидам њихов терет, ја уклањам све њихове тешкотије, јер су они моји штитеници. Ја их ослобађам свих тегоба. Ја нећу дозволити да они буду муачи. Може им се приписати харач који ће они драговољно плаћати, али се не смеју ради тога прогонити. Никад се не смеју спречавати њихове верске поглавице у вршењу својих епископских дужности, свештеници у обављању својих верских обреда, монаси у свом монашком животу, нити путницима сметати на путовању. *Исто се шако не смеју рушити цркве и монашири у сируху подизања побежних учештава или грађења цамија.*

Хо се год успротиви овим одредбама, биће сматран прекршитељем заповести Божије и његова посланика.

Исто се тако не смеју наметати данци хијерархским шефовима Хришћана, монасима и онима који свој живот посвећују молитвама. Защитићавам њихова права па ма где се они налазили. Треба им посветити пажњу, бранити их од напада на копну и мору, на истоку и западу, на северу и југу јер су они под мојом заштитом и у мојој милости.

Исто се тако не сме прописивати десетина или ма каква такса на плодове оних, који су се посветили молитвама, па живели они у бродима или манастирима. Исто се тако не сме узимати удела у њиховим пољопривредним радовима, јер они своја поља обрађују да би осигурали своју егзистенцију. Никад се не смеју ни за време рата или устанка сметати и узнемиравати.

Хришћани, који имају имања, трговци и остали који подлежу плаћању харача, плаћају држави годишње дванаест дирхема и то им се не сме повисити. Треба их великодушно и племенито штитити и чувати да их својим нелепим понашањем не увредимо.

Ако је једна Хришћанка удаша за Муслимана, ан мора поштоваши њена права и несме никад смешати њеним верским обредима, ан јој мора помоћи и допринети градњи и поправцима њене цркве

и побожних усманова. Они који би покушали да се оглуше о ове заповести, биће сматрани као издајице божанске заповести и као рушитељи наређења његовог посланика.

Ова заповест да остане на снази до конца света и до судњег дана. Мухамед Ресулулах."

XV.

Свети рат и ропство.

1.

Приговара се Џисламу да проповеда свети рат у циљу ширења вере и да одобрава ропство. Не стоји ни једно ни друго. Пре свега свети рат који би имао карактер трајне догме за сваког верника, уопште непостоји, а ропство Џислам не усваја, него га само у извесној мери толерише.

Арапска реч „џихад“ која се обично преводи са „свети рат“ има више значења: рат противу неверника у одбрану вере и отаџбине; борба противу социјалног зла и неваљаства; борба противу самога себе, својих страсти и рђавих нагона; комачно пожртвованост и настојање у ширењу морала и субвијању неморала и корупције уопште.

Сва места у Корану, где се говори о цихаду у смислу рата, имају пригодни, дефанзивни карактер а нису општа, перманетна заповест и тичу се само идолопоклоника. Коран јасно разликује дисте и атеисте. Под дистима разумева све оне који су примили објаву с неба, у првом реду Јевреје и Хришћане, које Коран назива *Ехли кишаб*, присталице „Светог Писма“. Они који нису примили објаве, то су *мушици*, идолопоклонци за које Коран често употребљује и израз *ћафир*, безбожни и незахвални. Реч *ћафир*, неверник (вулгарно код нас *ћаур*), односи се само на идолопоклоњике и исламски кривични закон казни као увреду ако се ова реч употреби за Јевреја или Хришћанина јер они нису неверници-ћафри. „Људи који су примили Јеванђеље, иека суде по ономе што што им је у Јеванђељу откровено. Они који не суде по ономе што им је откровено, то су неверници и варалице“ (V:50). Далеко од тога да би ударио истом анатемом и на Јевреје и Хришћане, Коран их, напротив, позива у заједничку борбу против безбожне идолопоклоније.

Требало је Арабију очистити од незнабоштва, а Арабљанд ујединити у вери у једног Бога и тиме одстранити сваку запреку политичком јединству арапске нације. „Ворите се на Великом путу, али никад не нападајте први. Бог мрзи нападаче. Ако вас идолопоклоници нападну, борите се јувачки и гоните их из места, јадакле су они вас потерали. Интриге и тајна роварења теми су

грех од убиства. У близини светог храма Кабе не замећите кавге, али ако вас нападну, браните се. Тако треба поступати са неверницама, ћафијима. Ако вас пусте на миру, Бог је благ и милосрдан. Али ако идолопоклонци буду и даље интригирали и побуне спремали, гоните их све дотле док се не осигурате противу њихових сплетака, учвршењем вере у Бога. Ако престану са интригама, онда их пустите у миру, изузевши ноторне зликовце". (II:190-193).

Истина у Корану се на неким местима говори о рату до потпуног истребљења идолопоклоника, али кад се ова места доведу у везу са другим ставовима, који су њим претходили, онда се јасно види да нема напада без провокације или опасности за јавни мир и сигурност грађана. И погибија јеврејског племена Курејза која се у свима нападима на Мухамеда нарочито подвлачи, није дело верске мржње ни политичке освете. То је једна обична епизода свакодневна у ратној историји свих народа и која има пуно оправдање. Пренесимо се духом у оно доба и узмимо у објективну оцену све оне јеврејске махинације, интриге и злочинства не само против незаштићених појединача Муслимана, него и против саме Мухамедове личности и његовог живота, па ћемо се уверити да би Ислам без ове енергичне мере у самом зачетку био угашен. Па зар је онда Мухамед могао и смео за вољу једног зликовачког племена жртвовати не само свој живот, него и узвишену идеју, величину, напредак и сјајну будућност, коју је он припремао за своју отаџбину и цело човечанство? Зар његов акт није оправдан и патротским и хуманим разлогима? Зар се уопште може извести једна тако грандиозна револуција духова без крви? Зар у крвавим армијама Константина Великог није крст играо улогу ратне заставе а благи Христ улогу Марса?

Рат сам по себи није ни зло ни неморал. Ако се ратује из политичке или верске мржње у циљу освајања туђих земаља и плјачкања, онда је за осуђивање, али ако се рат води у циљу одбране отаџбине и слободе грађана или у интересу човечанства, онда је рат и оправдан и моралан, јер у том случају ратник у најплеменитијој намери крв пролева и себе жртвује за добро заједнице. Руку на срце и погледајмо отворено истини у очи: раздвојимо политику од вере и одмах имамо другу ситуацију. Ислам је — то је историјски факат — своју мисију извршио без пресије и насиља, уз пуну слободу савести. Политичке и освајачке побуде ради којих су поједини исламски владари водили ратове, нису ни мање оправдане ни мање корисне од оних за које су ратовали Александар Велики, Наполеон и други освајачи старог и новог доба.

Највећи део ајета Корана у којима се говори о џихаду односи се на војне експедиције које је сам Мухамед предводио. У овим ајетима говори се о одбрани Ислама, а не о освајачким офанзивама у циљу ширења Ислама. Мухамед није никада терао у крајност и сваком је приликом наглашавао да се ни у борби не смеша заборавити на законе човечности, да треба штедети старце, жене и децу, да се ништа не девастира а надасве да се заштите и

поштују манастири и монаси јер се „они у самоћи Богу моле.” Најстрожије су забрањена крволовштва и мучења ће само људи чега и животиња: бацање на ватру или уопште малтретирање ма какве животиње, спада међу најтеже грехове.

Сетимо се дневне заповести коју је Халифа Ебу Бекр издао својим војсковођама, кад су пошли на Сирију: „Јунаци! Кад сте у битци, ратујте као јунаци и витезови. Не допустите да никад на вас падне љага невере или издаје. Немојте никад и никог унажавати — ни живог мучити, ни мртвог мрџварити. Не убијајте старице, жене ни децу. Не уништавајте туђе усеве, не ломите гране воћкама, а од животиња колјите само онолико, колико је најнужније за вашу исхрану. Ако наиђете на људе који се, повучени у своје ћелије, Богу моле, такве људе поштујте и штедите их и најмањег узнемиравања. Највиши ћете можда и на такве који су разбријане главе или са дугим плетеницама а не живе у самостанима, такве дотакните само корицама мача и спомените име Богије”.

За ту је сврху установљен и ратни савет „дван-ел-харб“ који је судно оним официрима који би се огрешили о ове прописе.

Из свега овога јасно се види да су се и Мухамедови први наследници држали као и он строго принципа човечности а да их при томе није руководио ни страх ни слабост.

У овом су сложни сви непристрасни историци и научници Запада. Опат де Брољи, говорећи о првој двојици Мухамедових наследника Ебу Бекру и Омеру, вели: „Ова два Арабљанина, позвани да управљају огромним царством, били су потпуно дорасли задаћи и показали су се стални и одлучни, правични и обазриви, издржљиви и јуначни и неизмерно узвишени и над хришћанске цареве и њихове намеснике с којима су ратовали”.

„Нема ништа противније истини” — вели Пјер Лафит — „него што је веровање да је Мухамед у души верника расплатио страст персекуције и страхоте крвопролића. Истини је да ни једна вера није имала тако бреје и еклатантне успехе као Ислам, али је исто тако истина да ни једна вера није показала више великодушности и толеранције од Ислама. Мусимани су били предузели да освоје свет, али ту престаје њихов преступ, који је, у осталом, да заједнички свим освајачима света. Да и не говоримо о томе да су Мусимани скоро свугде где су дошли са оружјем, извршили једну цивилизаторску мисију, треба да подвучем да нису никад мучили или прогонили побеђене. Оглашујући рат неверницима, они су им остављали иа вољу да бирају који хоће између ова три услова; први: да приме Ислам, и у том случају одмах постају равноправни освајачима; други: да се мирно предаду и плаћају извесни трбут и онда да мирио живе и исповедају своју веру у колико њени обреди, као што је случај код идолопоклоника, не би били и nemoralni; коиачно, трећи: да ратују, па ко победи. Па откуда се у оваквом поступку нађе неутролива свирепост и варварски фанатизам којим се обичавају обдаривати Мухамедове

присталице? Да ли је где год Мухамед наредио као Мојсије да се седам племена до задњег човека искорене из Ханана? Где су та страшна дивљаштва која су нас коштала толико сузних тирада и која су тако дugo у осетљивим душама будила згражање и сажаљење? Ми бисмо желели католицизаму да би он увек показивао према својим противницима толико верске сношљивости, велико-душности и благости колико Ислам није никад престао да показује према својим. Ми бисмо хтели да нам католицизам у својој прошлости покаже нешто више од једног Мухамеда и једног Акбара. У истину, смешно је да баш они који су изумели инквизицију и драгонаде и који су у службу вере ставили сва могућа мучења, говоре о прогонима и свирепостима.”

„Ни један арапски ратник” — вели Макс Милер — „изузевши крвави случај Халид бин Велида, није никада окаљао свој мач невином крвљу. Систематска и варварска девастирања целих предела и земаља која су била у крв прешла Персијанцима и Византинцима, Арабљанима су за увек остала туђа и непозната!”

Један други хришћански свештеник, Мишон, вели: „Жалосно је за хришћанске народе да су верску сношљивост, тај велики закон милосрђа једног народа према другоме, научили баш од Муслимана”. Историк крсташких ратова Мишо, говорећи о освајању Јерусалима, каже: „Кад је Халифа Омер ушао у Јерусалим, опходио се према Хришћанима највеликодушније, док су крсташи неколико стотина доцније, поставши господари светог града, Муслимане немилосрдно масакрирали, а Јевреје палили”. „Муслимани су једини ентузијасте”, пише Робертсон, „који су дух толаренције сложили са верским прозелитизмом, и који су, борећи се за Ислам, допуштали побеђеним да остану у својој вери”.

Да су ту и тамо поједини војсковође отступали од ових правила, да су војници почињали свирепости, да су овде онде заповедници градова побеђене мучили и пљачкали, то нико не одриче, али то се не сме генерализати и Ислам као вера осуђивати. Шта би било са хришћанством кад би Христа и науку Јеванђеља судили по делима средњевековних хришћанских владара и феудалних силија?

У осталом, у другом делу ове књиге, кад будемо пролазили кроз средњи век од освајања Јерусалима и Александрије по Арабљанима па до крсташке одбране Христова гроба и прогона муслимана из Шпаније, видећемо шта је прави узрок ратне среће исламских народа, како се Ислам по свету ширио и каква је његова улога у историји умног развића Европе.

2.

Ропство као и полигамија нису исламског порекла. И једно и друго старо је као што је стара историја света а изумирало је и једно и друго напретком човечанске мисли и јачањем осећања правичности. И полигамију и ропство Ислам је затекао у

Арабији, и једно и друго у теорији усваја и толерише, али им у исто време ставља тако тешке услове, да им је практичну пријему скоро онемогућио. И полигамија и ропство природни су резултати страсти и охолости тако јако обележених у извесним фазама општег и индивидуалног развитка и њихови су трагови видљиви у сваком добу и у сваком народу.

Клиса ропства, зачета у првим почетцима друштва, продуцила је да цвета и онда када је човечанство достигло висок степен материјалне и духовне културе. Јевреји и Грци, Римљани и стари Германи, чије су друштве институције највише утицале на моралне идеје Запада, признавали су и одржавали ропство. Ни Хришћанство, као систем нвера, није дигло свој глас против институције ропства. Изузевши неколико напомена о непослушности робова и једног општег упутства господарима да слугама дају оно што им припада, Христово учење, онако како се огледа у хришћанским традицијама, не доноси никакво изричito неодобравање ропства. Напротив, оно робу налаже апсолутну послушност својем господару.

Хришћанство је затекло установу ропства као признату институцију Царства и оно је усвојило тај систем без икаквог протеста и настојања да ублажи његов погубни карактер. Западни и северни силиције који су дошли на развалине Римског Царства, завели су поред личног још и територијално ропство које пружа најужаснију слику личног унижења и изопачености, какву су пагански народи једва познавали. Сама црква држала је робове и јасним одредбама на црквеним саборима признавала законитост ове срамне институције. Трећи црквени сабор у Толеду, године 586. донео је закључак: „да епископи могу продавати жене које су свештеници држали као прилежнице”, и тиме бискупе овластио да тргују робљем. Други црквени сабор у Севиљи 619. године донео је решење „по коме се један ослобођени роб, који се доцније огреши о свог господара, бискупа, опет враћа у стање ропства”. Духовни сабор у Ремсу, 630. године издао је општу наредбу „по којој се робови хришћанске вере могу продавати само Хришћанима” и тиме ову и недостојну институцију учнико јединим привилегијем само за Хришћане. Девети црквени сабор у Толеду 655. године донео је закључак „да робиње и њихова деца која су потекла из незаконитог брака са свештеницима, постају вечити робови цркве којој морају као надничари бесплатно служити”. Епископ од Јорка Егеберт забранио је „као грех противу цркве, ослобођење манастирских робова”. Папа Гргур I. овластио је епископа Сардиније, „да робове који нису католици окива у ланце, меће у фалаке и до крви шиба”, „Укратко речено” — вели Пјер Ларус — „Хришћанство се до најновијег доба било потпуно акомодирало установи ропства и тешко би било доказивати да је ма шта предузето да се ропство укине. Требало је да се роде нове идеје, да се развију други принципи, па да ова срамна институција ишчеџи. Француска револуција са својим слободоумним принципима уки-

нула је ропство, проглашујући да су сви људи пред законом једнаки.”

Ислам, и ако није изричito укинуо ропство, он му је ипак својим прописима задао снажан удар и да ово зло није било ухватило тако дубок корен у околним народима и да није прирођене изопачености људи, оно би у исламском свету било ишчезло чим је изумрла генерација која га је до тада одржавала. Пре свега, Коран је поставно начело да су сви људи пред Богом и законом једнаки, јер Бог није ни муслимански, ни хришћански, ни јеврејски, ни пагански, него Бог светова — *Раб-ел алемин*. Коран не прави никакве разлике по раси и боји: бели и црни, грађани и војници, владари или поданици, сви су савршено једнаки не само у теорији већ и у животу. У пољу или гостинској соби, у шатору или салону, у џамији или на улци, они се мешају без сустевања и без презирања. Први мујезин у Исламу био је ослобођени црни роб кога је ослободио сам Мухамед и био је у свему раван осталим Муслиманима. Белом Хришћанину његов црни истоверник може бити раван у небеском царству, али никако у царству овога света; можда у царству Христову, али не у царству Хришћанства. Закон га може присилити да свом црном брату даде грађанска права, али охолост расе и боје не признаје никакову једнакост, па чак и у божијем храму пази се на строгу подвојеност.

Исламски законодавац, свестан да се овакво зло, вековима укорењено, не да силом и преко ноћи искоренити, настао је да га мудрим и хуманим законима ублажи и с временом сасвим укине. Доследно томе донете су безбројне мере негативне и позитивне у циљу да би се поспешило и извршило постепено ослобођење.

Пре свега робом може постати само неверник у рату заробљен, јер Коран где говори о ропству, употребљује израз „оне које је ваша десна рука стекла”. Јевреји, Хришћани и Сабејци — *Ехли кишаб*, који постану поданици једне исламске државе и који плаћају прописну порезу — цизију и хараџ, — главарину и земљарину, не могу ни у ком случају изгубити своју слободу, јер једног грађанина исламске државе био он Муслиман или не, не може нико купити ни продати, па да и сам на то пристане.

Коран на више места препоручује, често пута у заповедном начину, да верни сваком приликом, па и за најмањи грех откупљују и ослобађају робове. „Подајте писмено ослобођење робовима, који то од вас траже, ако знаете да су то заслужили својом добротом. Подајте им нешто од ваших добара”. (XXIV:33). У десет другом ајету пете суре (V:92), стављено је као услов за оправдате од божије казне ради криве заклетве ослобођење роба. „Три врсте људи” — вели Мухамед — „наћи ће на судњем дану мене као свога противника, а од тих су најгори они који људе купују и продају. Нека је проклет сваки онај који настоји да умножи број робова”.

И иначе сваком згодом он је опомињао вернике „да у име Бога ослобађају робове, јер од тога дела, нема Богу угоднијег”.

Један арабљански кнез из Ајле, прешавши у Ислам, питао је Мухамеда каково дело треба човек да уради па да Богу угоди, а Мухамед му је одговорио: „Ослободи роба, а ако га немаш, ти помози онеме робу, који настоји да се ослободи”. Може ли се јасније и отвореније говорити?

Ислам је за извесне грехе пропустом одредио као казну откуп и ослобођење роба; допустио је да се робови могу откупити зарадом у служби, а ако немају зараде код свога господара, онда му господар мора допустити да радом на другом месту стекне потребну суму за откуп; исто тако Ислам је одредио да се издржавне благајне издваја извесна сума за откуп и ослобођење робова. У извесним случајевима предвиђено је да роб постаје робова. У извесним случајевима предвиђено је да роб постаје слободан и без откупа и господареве приволе. Роб кога његов господар мучи и злоставља, самим тим постаје слободан човек; а ко убије роба, казни се као да је убино слободног грађанина. Господару је прописано да роба мора пристојно одевати и хранити истом храном као и своју породицу, а кад му се обраћа да га назива „мој младићу”, „моја девојко”, а несме употребљавати називе који га вређају и унижавају.

Из свега, што смо овде укратко навели, јасно се види да је исламском законодавству била тенденција да ропство што пре искорени. Да су и ову институцију, као и многе друге поједини исламски самодржци, уз благослов службеног клира временом злоупотребљавали, инсу криви ни Мухамед ни Коран, као што нико паметан неће судити о Христу и Јеванђељу по делима неких римских папа и источних патријарха, средњевековних хришћанских владара и феудалних зулумбара.

Трговина робљем била је непозната у исламском свету за време Мухамеда и четворице његових наследника.

Први исламски владар који је одобрно трговину робљем и који је по узору византијских царева поставио на своме двору евнухе за чување жена, био је Muавија.

XVI.

Култ светих и мртвих.

Нема ни једног обичаја у исламском свету, који би се више и јаче противио карактеру монотеистичке доктрине Корана, него што је култ „светих” и мртвих.

Ако у Корану има једна мисао прецизна, јасна и бистра која не допушта ни најмање сумње ни двосмислености, то је догма о Божијем јединству. Један је само Бог а између Бога и човека нема посредника. У Корану нема ни алузије о каквој било молитви управљеној Мухамеду или коме другом се Богу, Господару светова. Мухамед није никад ни тражио, да се у форми личног култа он слави било за живота било после смрти. Шта више он

није допуштао да верни испред њега устају на ноге, да се у том не би назрео култ личног обожавања. Дужности верника према Мухамеду стриктно су ограничene на веровање да је Божији посланик. Ништа више.

Па ипак после његове смрти, зачела се идеја међу вернима да је Мухамед, који без сумње заслужује највише поштовање, достојан да се на известан начин слави. Тако се почeo доста рано славити његов рођен дан 12 рабиел-евала рецитовањем песама у његову славу. Године 671. Марокански султан Јусуф бин Јакуб, прославно је 12. ребиел-евала ка тако свечан и бучан начин да је та прослава имала сва обележја једног правог личног култа. Овај се обичај брзо раширио и по осталим исламским земљама, те се још и данас у мањој или већој мери он подржава.

Ово прво одступање од чисте доктрине монотеизма изазвало је и другу: култ светих.

Већ у трећем столећу по Хицету сусрећемо се са именима људи, побожних и добрих, које су њихови савременици уздигли на степен „светих”. Зачетак овој идеји треба тражити у доктрини Филона и других јеврејских научника о *Логосу као посреднику* између Бога и човека. Мухамед који је као Божији посланик провео пуна два деценија у Меки и Медини у најужем контакту са својим присталицама и пријатељима, саопштавајући им непосредно Божија откровења, био је мртав, далеко од погледа и молитава верника. Били су под земљом и његови први другови, па и они који су се са њима дружили. Верни су почели осећати потребу за „посредничима” ближим Богу, а такви су могли бити само они који су за живота били побожни и Богу угодни па су се и којим „иадприродним чудом” одликовали.

Најпре су „канонизирани” они Мухамедови другови који су 640 године с Амр-бин-Асом дошли у Египат, и ту као хероји вере кости оставили. Њихови гробови у Асуану постали су „места блажених”, која су верници у извесне дате у години појединце и у масама посећивали. Стари Фараонски Мисир, који је у све вере убацио понешто од свога паганизма, није поштедео ни Ислам.

Под конац седмог столећа појавила се у Хоросану, персијском граду на граници Индије, верска секта Суфи. Основна идеја ове секте у почетку била је „приближавање к Богу без посредника, интуицијом и екстазом”. Да се човек подигне на овај „виши” степен, потребно је духовно пречишћавање и извесни аскетички обреди. Под утицајем брахманско-будистичке мистике, Суфије су мало по мало утонули у чисти пантесам. Почетком дванаестог столећа хришћанске ере, из ове се секте формирао први ред дервиша, и од тада почиње право рођење „светих” у исламском свету. Каквих све ту типова нема под именом дервиша, шејхова, пирова, евлија и мелдија!

И тако се из обичног поштовања и сећања на мртве током времена развио култ светих, којима се признаје способност интервенције код Бога, а од тога није био него један корак па да им

се призна и моћ чудотворца. И тај се басамак прекорачио брзо као што је то случај и код хришћанских конфесија: сваки од ових „светаца“ добио је своје атрибуте и специјалну клијентелу. Тако Али-ебу-Јусуф лечи реуматизам као што свети Фиакр лечи хеме ронде, Мухамед бин Еби Талиб помаже да се нађу изгубљене или украдене ствари, по примеру светог Анте Падованског; један опет, такмац светог Ивеса, патрон је парничара, други заштитник путника против разбојника и тако редом. (Међу тим опширије о овим стварима уочите у другом делу ове књиге).

Већина ових „светих“ имају и своја турбета, која празноварна светина посећује у извесне дате. Осим тога њима се преконоги пале каидила и оставља посуда са водом и чист пешкир кад „добрим“ по иохи устане, да види абдест узети, да пешкиром посуши своје „мубарек“ лице и да онда клања! Има опет места, где се сваке године двадесет седме иохи месеца рамазана, показују некакве длаке, бајаги из Мухамедове браде. Да је све ово прави и неулт на чистоту Ислама, бласфемија, која граничи са паганизмом, не треба ни доказивати.

Уопште Ислам у својим основним принципима не допушта никакав култ ни живих ни мртвих. Са молитвом која се врши над мртвацием пре сахрање и која траје једва десет минута, затвара се књига његова живота. Шта је сам на овоме свету урадио и зарадио према томе га на оном свету чека награда или казна. Никаква и ничија молитва после његове смрти не може му олакшати греха ни увећати заслуге. „Смрћу человека затвара се књига његова живота“, — вели Мухамед. Само је једини Бог који казни и награђује а између Бога и человека нема посредника. Посећивање мртвих и учење над њиховим гробовима акт је личног пијетета према мртвациу, а никакав верски чин или дужност. Учење Корана за душе мртвих може имати само тај смисао, да человека потсети да је живот на земљи пролазан и да се молитвом и добрым делима треба спремати за онај други, вечни живот. И надгробни споменици (башлуци) знак су личног пијетета а никакав верски акт.

XVII.

Женско питање и брак.

1.

У Мухамедовој изреци: „Деше сииче рај под ногама мајке“, садржана је синтеза исламске науке о женама. Ислам је тачно и прецизно одредио права и дужности жене. Ни један законодавац ни пре ни после Мухамеда није жени посветио толико пажње колико Мухамед и дао јој толико права и овлашћења колико Коран. И мусиманска жена, док се је несметано користила овим

правима била је на висини свог задатка и играла је важну улогу у муслуманском социјалном и културном животу. Данас у општој стагнацији Ислама не чује се ни њен глас. Само ретке појаве на Истоку у Каиру и Цариграду, одржавају континуитет и чувају старе традиције и права Кораном зајемчена. Иначе милиони муслуманских жена лишене су тога права: високи зидови око наших авлија, тешки канати, жалузије и мушепци на прозорима кућа, црне фереће и непровидне пече на очима жене, видљиви су жалосни знаци њеног данашњег социјалног и културног положаја.

Ко је томе крив и где лежи прави узрок?

Већина западњака који не познају Ислам с извора, не разликујући последице од узрока и узимајући једно за друго, сваљују сву кривњу на Ислам. Мухамед и Коран по њиховом мишљењу игнорисали су жену и понизили је до обичне ствари. Полазећи са гледишта данашњег положаја муслуманске жене, они то стање априорис приписују Исламу и онда на основу тога суде о Мухамеду и Корану. Међутим овакав начин испитивања и закључивања сасвим је погрешан: њему недостаје свака научна и историјска подлога.

Узроци данашњег положаја муслуманске жене не леже у исламској вери, него у навикама, националним и расним породицама источних паганских народа који немају ничег заједничког са Исламом. Ислам који признаје вечно добро, правдичност и начело разума, загробни живот и бесмртност душе, праведну награду за добро и казну за зло, нити је могао нити може усвојити и одобрити такве навике и пороке. Коран осим тога што је жени посветио једно цело поглавље, посвуда говори једнако и истим тоном о жени као и о човеку. Шта више на многим местима узима је директно у одбрану и заштиту као биће по природи слабије од човека. Мухамед, својом великим душом и најплеменитијим срцем што је икад закуцало у људским грудима, заузео се је да жени осигура достојан положај у породичном и друштвеном животу људи. Али за правилно схватање и праведну оцену улоге Ислама у женском питању, потребно је пре свега упознати стање арапског породичног живота и положај жене у Арабији и околним местима пре Ислама.

Предисламски Арабљани, као и већина семитских народа стараг Оријента, били су подлегли веровању које жртвује децу огњевитом Молоху, а девичанство разблудној богињи Акари. Синови пустиње без куће и кућишта, без морала и закона падали су у најгрубље и најразблудније обреде, верске и друштвене. Брачна веза била је обична случајност, ничим непосвећена, без икаквих моралних и материјалних обавеза. Једина стега за мужа и разлог уздржљивости био је страх од женине јаче породице. Најодвратнија сликa и огледало неморала и животињских нагона предисламских Арапа, испољује се у њиховој женидби са рођеним сестрама, кћерима и мајкама. И други семитски народи имали су исте мане и пороке.

Рођење женског детета било је за предисламског Арабљанина претсказање ненаклоности богова. С тога су они живу женску децу сахрањивали и у песак закопавали, ако их нису могли у ропство продати или за било какву домаћу животињу заменити. Типичан пример мишљења паганских Арапа о женској деци најбоље се огледа у овом историјском догађају: Кајс, поглавица племена Бену Темим, затекао је једног дана Мухамеда где у крилу држи мало женско дете и миљује га. — „Каква ти је то овчица коју тако задовољно миљујеш?“ — упита Кајс.

— Моја кћи! одговори Мухамед.

— Боже! — изненади се Кајс, ја сам имао толико женске деце и све сам их живе закопао, а да ни једно ни погледао нисам.

— Несретниче, згрози се Мухамед. Мора да ти је Бог срце лишио сваког племенитог и хуманог осећања; ти не познајеш најнежније насладе коју је човеку Бог дао.

И у другим местима ван Арабије, и међу другим народима, Ислам је затекао сличне обичаје: у Персији је жена пре Ислама била прави роб; живела је затворена и није ништа знала о свету. Грађански закони дозвољавали су куповање и продајање жена, а верски прописи допуштали су брак са мајком, сестром и рођеном кћери. У извесно време (менструација), жене су морале бити затворене у засебну ћелију — *Дахмах*, где су им друге жене, замочаних руку, затиснутих ноздрава и ушију, давале јело и пиће, јер сваки додир са предметима и ваздухом који окружују жену у том стању сматрало се оскрнављењем. Кћери великаша па кад-кад и царева посвећивале су се божици Анахиди, чији су жреци били дужни да над њима изврше извесне обреде, приучавајући их брачној постельји.

Грци, на врхунцу своје културе, сматрали су жену за чисто подређено створење, способно само за најниже кућне послове и телесне прохтеве мушкираца. Жена није имала права ни на свој сопствени пород. Троплонг пише да су свако новорођенче које није имало изгледа да ће бити вредан војник, спартански закони у напред осуђивали на смрт. Ни Римљани нису били ништа бољи ни хуманији.

И сви други верски и грађански закони старога и средњега века сматрају жену као роба или просту покретну ствар. Индијска Дигеста кажу: „Ни страшни Усуд, ни Оркан, ни смрт, ни паклене долине са отровним змијама и прождрљивом ватром, нису страшнији од жене“. Строги Ману наређује: „Жена док је дете овисна је о оцу, кад се уда о мужу, као удовица о својим синовима, а ако синова нема о рођацима свог покојног мужа, јер жена не сме никад бити слободна и сама собом управљати. Жена која на само остане с туђим човеком толико времена колико је потребно да се скучаје, сматра се прељубницом“.

Ни Библија није много нежнија према женама: „Жена је горчија од смрти“ — стоји писано: „Онај који жели да Богу угоди нека се чува жене“, препоручује Еклезијаста.

2.

У том хаосу верске и друштвене искварености Мухамед је објавио четврту суру Кур-ана, *Жене*, која почиње овим речима: „Смртници! Бојте се Бога, који вас је све створио по истом животном принципу човека и жену од којих се умножило човечанство. Бојте се Бога од кога сви помоћ тражите и поштујте крвну везу. Бог зна сва ваша дела.”

Ова велика и хумана мисао, која је кроз цео Коран конзеквентно проведена, била је за тадањег Арабљанина велика новост, цела револуција на све његове традиције и обичаје, на све његове погледе на свет, на његове идеје и мишљење. Он се надаје све скандализовао и на саму помисао, да би жена могла бити створена по истом животном принципу као и човек и да би по природном и социјалном положају могла бити равноправна човеку пред Богом и законом. Жена која је до тада била проста покретна ствар и спадала у обични кућни инвентар, наједанпут по Корану постаје живо правно лице са свим правима и дужностима које има и човек. Против тога се је пагански Арабљанин револтирао из дна своје непросвећене душе.

Коран пре свега узима у заштиту женски пород и најенергичније устаје против очева који живе кћери закопавају у песак. За такве очеве Коран прописује најстрожије казне и пресир. Мухамед са своје стране није никад пропустио ни једну згоду да Арабљане поучи о тешком греху таквог поступка. Из аосвајања Меке тражио је од идолопоклонника најсвечанију заклетву и витешку реч, да неће убијати женску децу нити их у робље продајати. Истичући важност жене у породичном и социјалном животу, Мухамед је вернима често говорио: „Рођење женскога детета прави је божији благослов за родитеље”.

Деца, мушка и женска, док су малолетна стоје, по прописима Корана, под специјалном заштитом закона. Родитељи и старатељи дужни су посвећивати највећу пажњу њиховом личном васпитању и дужни су чувати њихова имања. „Чувате имање малолетника и дјајте им што је њихово. Немојте трошити њихова добра да умножите своја: то би био велики злочин. Не дирајте никад у имање малолетних, осим у намери да га увећате. Кад им будете полагали рачуне, нека то буде пред сведоцима” IV: 2, 4; 6-8; VI: 152; XVII: 34).

Сви верски и из њих изведенни социјални и законски принципи једнако се примењују на жене као и на људе. И жена као и човек дужна је да се на исти начин Богу моли, да пост пости, да од свог имања милостију даје, да на Меку ходочасти, да школу похађа и да се посвећује науци. Шта више, жене су обавезне суделовати и у ратовима, ако не као комбатанти, а оно као болничарке и помоћно особље. Када жена наврши године малолетства, она постаје потпуно слободна грађанка, способна за све допуштене правне послове. Може слободно и без ограничења рас-

полагати собом и својом имовином, обавезати се и примити обавезе, сведочити пред судом и бити тутор као и упражњавати друга јавна звања.

И кад се уда, Мусиманка не губи ништа од својих права: она остаје господар своје личности и своје имовине. Супротно томе у многим европским напредним државама жена, ступањем у брак, подлеже једној врсти *капитис деминуцио*, јер извесне правне послове не може вршити без пристанка мужа. Пунолетна Мусиманка може ступити у брак без дозволе родитеља, док венчање без њена пристанка незаконито је и нема правне ваљаности. Муж има право тражити да жена храни децу док су при сиси и да буде верна и послушна у границима разумне потребе. Иначе су у свему равноправни.

Мусиман, ступајући у брак преузима на себе све моралне и материјалне обавезе према својој жени. „Жените се онима које љубите”; то је принцип на коме треба да се заснива жеља Мусимана.

Мусимански брак је верско-правни акт, посвећен вером и условљен извесним давањима који зајамчују његову законитост и јавност. Мужеви су дужни понашати се са својим женама учинво и љубазно, живети с њима у миру и складу. „Како и да ие живите у миру и складу, кад вас је божја воља сјединила и кад сте једно другом положили тешке заклетве”.

Мужеви морају бити сусретљиви и благи према женама, и онда када су се оне и теке огрешиле о брачне дужности. У сличним случајевима не сме се муж ослонити на саму сумњу и туђе сплетке. Неверу жене треба да провери надлежни суд на основу исказа четворице веродостојних сведока, који су суду познати са своје исправности и неподмитљивости. Суд ће настојати да такву жену склони на покајање и она ће се искрено покајати а Бог ће таквим супрузима указати путеве спаса. „Оне су слабе, не познају сплетке заводника, лако се преваре; зато је њима много опроштено”.

Може ли се и замислити нежније обазривости и праведније заштите према посрнулој и унесрећеној жени? Како је тек ово морало звонити у ушима дивљег и страсног Бедуина који је за најмању сумњу убијао своју жену.

Да заштити част и поштење жене, Коран је прописао многе предострожности, а против сплеткара и рушитеља брачне среће, загрмио најстрожијим казнама: „О верни! не улазите у туђу кућу без допуштења и док не поздравите оне који у њој станују. А када с допуштењем уђете, поздравите се узајамно и пожелите у име Бога један другоме добро и срећно здравље”. (XXIV:27, 61). „Избегавајте проституцију и прелуб, то је злочин и пут у пакао” (XVII:32). „Они који клеветају поштене жене, кад су оне уверене у своју честитост, нека су такви клеветници проклети на оба света! Они ће искусити страховиту казну. Оне који оптужују поштене жене а не могу извести четири сведока, казните

са осамдесет удараца бичем и никада им немојте веровати ништа, јер су то неваљац и зликовци. Мужеви који окривљују своје жене за неверу а не могу извести других сведока осим себе, четири ће се пута заклети Богом, да говоре истину, а пети пут, нека су проклети за увек ако су лагали. Неће се одредити никаква казна жени ако се закуне четири пута да је њен муж лагао, а пети пут призываће на себе гнев Божији ако је муж истину говорио” (XXIV:4, 6-9, 23).

Има ли још један законодавац старога и новога света који је тако снажно и разумно узео у заштиту жену и њену част? Може ли после тога бити приговора да су Мухамед и Коран жену понизили и запустили? Само грубо, тотално иепознавање Ислама и његових извора могло је иеке људе завести на тако погрешно мишљење. Није то хришћанство — вели Ле Бон — како се уопште мисли, него Ислам, који је подигао жену из њезинна инфернорног положаја у коме се до тада налазила.

Сваку размирицу и несклад између мужа и жене треба најпре да расправи породични савет који се састоји од представника обеју странака. „Ако се бојите раздора између мужа и жене, позвовите једног члана из женике а другог из мужевљеве породице па нека они спор расправе. Ако се супрузи сложе да и даље живе у заједници, Бог ће благословити њихову љубав” (IV:34).

3.

Пошто брак по прописима Ислама није чисто вељка институција, посвећена искључиво догмом, то је Коран у принципу допустио развод брака, али разлоги развода морају бити и оправдани и на закону основани. Осим тога Ислам се побринуо да разведеногу жени олакша положај и осигура егзистенцију, колико је то год могуће. У свим случајевима развода, изузевши случај женине невере, муж је дужан дати извесни поклон — *мехер* и обезбедити јој живот, у најгорем случају за прва три месеца.

„Кад наступе оправдани и законски разлоги и кад остану без успеха сви покушаји породичног савета за намирење, онда је муж дужан да жену отпусти великолудно и не сме је силом задржавати у намери да јој учини и најмању неправду” (II:231). „Разведене мајке дојиће своју децу пуне две године, ако то отац тражи, а отац је дужан бринути се за храну и одећу мајке. Очев наследник обавезан је на исту дужност” (II:233). „Разведеногу жени треба дати поштено издржавање; то се наређује онима који се Бога боје” (II:241). Да би што више отежао развод брака, Коран прописује да се муж не може поновно венчати са разведеном женом, док се она не венча са другим и док је овај прописно и дефинитивно не отпушти (II:230). „Ако спрам ваших жена осећате малу ненаклоност, немојте се пренаглтити, промислите, можда вам је Бог баш у томе указао вашу срећу” (IV:18). Мухамед је често говорио: „Од свих ствари, које је допустио, Бог највише мрзи развод брака”.

Из свега тога и из других напомена Корана излази да Ислам сматра развод брака за једно нужно зло, лек који је често пута више него рђав, али лек који ипак по каткад лечи. То је ампутација којој се човек никад не подвргава с драга срца, која је увек скопчана с тешким и дубоким болом у срцу и у души, али која често пута живот спасава.

Ово тешко социјално питање, исламски су правници с правом оставили на слободно решавање самим интересентима: мужу и жене. То је њихов живот, њихова срећа и њихова будућност кдју они разводом стављају на коцку и они су најпозванији да буду ковачи своје среће, судије своје судбине. Они су живели заједно, упознали једно друго у душу; познају једно другом мане и врлине и они ће најбоље знати просудити да ли им је могућан заједнички живот.

Институција слободног развода брака, онако како Коран прописује, има све добре стране једне дубоко промишљене и природне правно-социјалне установе. Слободан развод брака, утврђује брачну везу; он је непрестана опомена супружнику који би хтео да рђаво живи са брачним другом каквој се опасности излаже таквим поступком; он их сили да лепим владањем и узајамним поштовањем удесе миран и задовољан породични живот. То је једна врста Дамоклова мача који виси над главом брачних другова.

С друге стране, човек кад-kad нађе у брачном животу на тако непријатна изненађења и неиздржљиве прилике, да сваки разуман законодавац мора о томе водити рачуна и оставити отворена врата за слободан налаз из такве ситуације. Прељуб и сурово зостављање инсу увек једини и искључиви разлоги развода брака. Има много и других чудних и жалосних појава: ту наилазимо више пута на тако јаке узајамне антипатије брачних другова, да се сваки атом њихова тела неодъљивом енергијом одбија један од другога; ту су често пута толике контрадикције у карактеру да их чине правим антиподима. Нађе се код једног или другог брачног друга таквих неделикатности које су горе од најсуроријег поступка. Има цела серија моралних прељуба који су тежи од стварног браколомства. Има природа рђавих, злобних и незахвалних, има настражаних и хистеричних мозгова, дивљих људи и наказних жена, покварених и изопачених матера, а за све ове и сличне мане и рђаве страје брачног живота једини је прави и природни лек — развод брака.

Развод брака у правилу може тражити само муж, али и жена може себи то право осигурати у уговору о женидбн. У осталом у свим земљама где се грађански закони ослањају на веру, мужикарцу је дано јаче право него жени. Сама природа повукла је границе између оба пола и доделила им у извесном правцу различите функције у породичном и социјалном животу. Институција женидбе и породице не би могла опстати кад један од брачних

другова не би имао у извесном правцу надмоћ над другим. Тешко би било, можда немогуће, оба пола изједначити у свему.

Коран који је многе ставове посветио жени и породици и обећаје је у сваком погледу, с правом је поставио начело мушкије супериорности, из чега нужно следи зависност жене о мужу (IV:33). У замену за то, жена добија на другој страни знатне компензације. Жена, ма колико богата била, није дужна ништа доприносити за кућно надржавање, а свим оним што она има, што је стекла или наследила, располаже слободно. Иначе жена је у сваком погледу изједначена с човеком и има иста права и дужности као и он.

4.

Да би се правилно схватила и објективно оценила једна верска институција каквог страног народа, нијеовољно само познавање прописа који уређују ту институцију и народа у коме је никла, него треба за моменат заборавити и на средину из које то посматрамо и на идеје у којима смо васпитани. Нарочито је то од потребе кад се ради о једној институцији као што је полигамија, о којој се писало и још се увек пише са тако мало разумевања, а толико много пристрасности као о мало којој другој ствари.

Скоро сви хришћански писци средњега и новога века који су писали о Исламу, полазе с гледишта да је полигамија темељни камен за раширење Корана а у исти мах и главни узрок пропадању Истока. Ово тврђење колико је смешно, толико је и неистинито: недостаје му свака историјска и знанствена подлога.

Ми смо у првом делу овог поглавља показали на каквом се ниском степену налазио породични и друштвени морал у Арабији и околним местима у време објаве Ислама. Много векова пре Мухамедова рођења, на Истоку је владала разблудна и ничим неограђена полигамија. Сваки мушкирац могао је имати толико жена колико је хтео. Полигамија датира још из патријархалног доба Хебреја, од којих је доцније прешла и међу Арапе и друге народе Истока. Патријарх Абрахам и Јакоб имали су сваки по две жене: Први Сару и Хацеру; други Лију и Рахелу.

Дакле Мухамед није измислио полигамију нити је она могла бити средство за ширење Корана међу Арапима. Напротив Арапи, од старине полигами, морали су, примивши Ислам одрећи се многих разблудних паганских навика а у првом реду у погледу жене и породице.

Сасвим искоренити паганске навике и пороке, вековима укорењене, није пошло за руком ни једној вери и ни једном законодавцу света. Све вере, мање или више задржале су понешто од верских и друштвених обичаја народа у којем су објављене, давши им нову форму. И Коран, водећи рачуна о расном темпераменту источних народа и климату Истока, допустио је у принципу ограничenu полигамију као ствар која је вернима допуштена — мубах,

али није догма ни заповест. Коран је, допуштајући полигамију, пре свега ограничио број законитих жена на четири а онда је и томе ограниченом броју поставио тако тешке услове, који у ствари искључују многоженство и силом доводе до моногамије. То може да звучи као парадокс али кад се изближе погледа овај пропис који се на то односи, види се јасно, да је тенденција Корана да мало по мало и с временом сасвим искорени полигамију. Његова је сва симпатија на страни моногамије. „Ако сте у страху, ако се бојите да нећете моћи бити строго правнични према вашим женама, онда узмите само једну” (IV:3.)

Сви коментатори Корана слажу се у томе да се реч *правнични* не протеже само на спољни односај мужа према жени него и на његово унутрашње осећање. Муж не само да мора за сваку жену имати засебан, одељен стан, него мора према свакој својој жени једнако осећати, једнако с њима поступати, једнако их волети. „Ако се бојите да то нећете моћи трајно издржати, ако се бојите да ћете једну волети више од друге или фаворизирати једну на рачун друге, ако нисте у стању да свакој малосе и једиако удовољите и њиховим захтевима на сусрет изађете, онда се жените само једном женом”. То је прави смисао троћег ајета четврте суре Корана.

А је ли то могуће, може ли ово и један човек тачно вршити и издржати? На то питање одговара сам Мухамед: „Али ви иисте у стању нити можете бити сасвим правнични према више женама, то је изван човечијих сила: полигамиста ће увек грешити. Зато се жените само једном. Овај ће вам мудри савет помоћи да будете правнични и да не погрешите.”

На основу тога неки су коментатори и исламски правници поставили правило, да један Муслиман не може бити сам себи судија, у питању да ли да узме више жена или не, него о томе има да одлучи надлежни шеријатски суд. У потврду тога, нека послужи овај пример.

Абасидски халифа Цафер-ел-Менсур након дугогодишњег срећног брака са првом својом женом, заљуби се у неку младу девојку и одлучи да је венча као другу жену. Кад је то саопштило својој првој жени, она му је одлучно порекла право на то. Цафер позве у двор Имами Азама Ебу Ханифу, великог исламског теолога и правника да га пита за савет и одлуку.

— Колико жена може венчати један Муслиман? — питао је халифа.

— Четири! гласио је одговор.

— Јеси ли чула? — ускликне Цафер, окренувши се својој жени која је стајала на вратима друге собе.

— Цафер-ел-Менсур је допуштен је *само једну жену!* упаде му у реч Имами Азам.

— Како то? —

— Сире, тон којим сте се обратили вашој узвишењеној супрузи, довољан ми је доказ да према њој и не можете бити

потпуно правичан у смислу Корана, ако се ожените другом. С тога не могу допустити (фетву дати) да се ожените и другом женом.

Из наведених цитата види се јасно да ни један Муслиман, који се тачио држн прописа Корана не може у исто време имати него једну жену; да је полигамија по Исламу под извесним условима само толерирана и да је законодавац може увек кад нађе за сходно укинути.

Међутим на западу где су и клима и темпераменат људи миого блажији него на Истоку, моногамија је мртво слово закона: нико се тога у пракси не држи. Западна полиандрија много је гора и по друштвени морал штетнија него источна полигамија. Један одличан оријенталиста који је то питање проучавао на лицу места, објективно и без претходних предрасуда, вели: „Ја не видим у чему би легална полигамија источњака била инфериорнија од лицијерне моногамије европејца; обрнуто, ја држим да је много супериорнија. Легална полигамија источњака изврсна је институција која је високо поднела морални ниво тамошњих народа, породицу поставила на чврсте и солидне темеље а жени прибавила више поштовања и учнила је куд и камо срећнијом од наше жене на Западу”.

Један други писац пише: „Ако се духом пренесемо у земљу и време где је и када је објављен Ислам, онда ја не знам да ли уопште постоји благотворнија и у исти мах смелија реформа него што је она коју је Мухамед извршио у корист жене.”

Упоредо са полигамијом Исламу се замера и увођење **харема**. „Са првом цамијом, поникао је први харем, то морално ругло и огњиште бестидне развратности” — вели један побожни језуита средњег века. Међутим ово тврђење као и оно о полигамији храмље у обе ноге: нити је харем поникао са првом цамијом нити је то огњиште бестидне развратности. Харем је постојао на Истоку од старине, много векова пре Мухамедова рођења; порекла је Сасаниско-Бизантијског. Доцније је то прешло и међу Арапе а право значење та институција добила је тек од Турака, код којих је — бар у богатијим кућама, стан раздељен у двоје: у **селамлик** и **харемлик**: оделење за мушки и оделење за женске; андромитис и гинесеа код старих Грка.

Иначе сама реч харем општи је израз код Арапа за свако посвећено место, н.пр.: порта меканског и мединског храма — **харемејни - шерифејн**; гробља, цамијске авлије и т.д. а примењена на кућу, означава женско оделење у које је страном мушкарцу вабрањен приступ и које је за сваког Муслимана уистини свето.

Западњаци који су путовали по исламским крајевима Истока и видeli на прозорима муслиманских кућа тешке завесе и непрозирне жалузије, а на улицама посматрали муслиманске жене завијене и умотане да им не можеш распознати ни форме тела, писали су о животу муслиманске жене, о бајном харему толика чудеса, фантастичне бајке и измишљотине, према којима су приче из „Хиљаду

и једне ноћи” права историјска факта. По мишљењу ових људи мусиманске жене у харему по дану беспосличе и интриге преду, а по ноћи проводе најразвратније оргије. „То су несрећнице које искључиво служе за најодвратнија чулна уживања мушкараца. Једном речи презрена створења” — вели један Језуита.

Али они који су имали прилуке да прекораче харемски праг и изблизу упознаду породични живот Муслимана, суде о том сасвим другачије.

Породични живот Муслимана у главном уређен је на основу прописа и одредаба Корана, а ти су и за жену и за породицу да не могу бити бољи. Еберс који је изближе упознао породични живот Муслимана вели: „Објективно говорећи мора се одати мусиманском духу и смислу за домаћи живот свака част и поштовање”. Чувени тамијански писац Едмондо де Амичис, пошто је строго осудио полигамију коју он са свога гледишта сматра искључиво европејском, за мусиманску жену и породицу вели: „Мусиман надасве поштује своју жену, он с њом поступа учтиво и каваљерски. Мајка је у породици предмет засебиог култа, почашћена и поштована. Нема Мусимана који би хтео силити жену да ради што њој не одговара. Ни један човек из Истоку неће се заборавити толико да и најмање увреди или нападне жену на улици, то неће учинити ни један војник за време побуне или штрајка.” Др. Изамберт каже: „Породични живот Мусимана не нарушава тако често као код нас, иеуредност и неверство које је куд и камо горе од пољгамије.” Вожаи, професор источних језика на великој школи у Каиру, пошто је са великим похвалом истакао узорин живот мусиманске породице, пише: „Знање и наука много су раширени у харемима, тамо човек врло често нађе из даме и младе девојке које поред арапског језика, перфектно говоре француски, енглески и турски”. „Ја не позијам — вели Ле Бон, много жена у Паризу које су у стању макар и непотпуно водити конверзацију у четири језика”.

„Ја држим, вели Ле Бон, да је полигамија једна изврсна институција, да је породично осећање морала и поштовања добрих обичаја много развијеније код народа код којих је полигамија призната, него код оних код којих је забрањена; да је Ислам знатно подигао углед жене и да је то прва вера која је жену узвисила. Увек више поштована на Истоку него на Западу, жена је тамо уопште васпитанија и скоро увек срећнија”.

5.

Као што су полигамија и харем, тако је и сакривање жена постојало на Истоку много векова пре Мухамедова рођења и Мухамед га није увео, нити су се за његова живота жене криле. Зијамо из веродостојних извора да су Мухамedu долазиле жене као и људи, слободне и откровене, с њим се разговарале и за

савет га питаје; знамо да су њега и његове другове на путовањима и војним походима пратиле њихове жене. Видели смо из до сада наведених цитата Корана, дакле из најкомпетентнијег извора за ово питање, да је жена у свему изједначена са мушкарцем.

Сакривање жена код Арабљана настало је много доцније. Тек када су Арабљани дошли у додир са другим источним народима и када се њихова слободна природа услед завојевања и богатства почела кварати, тада су епикурејски казуисти, којих се сва сила појавила у првом столећу Ислама, устали против женске слободе, користећи се двема нејасним иврекама Корана које су постале страшно оруђе у рукама Фарисеја. Једна од тих изрека односи се на покривање *зинай* (срамних) места (XXIV:30,31), а друга на покривање уопште — *ајнихиџаб* (XXXIII:59).

Дивљи, страсни и необузданi Бедуини и Бедуинке који се ни за време Мухамеда а ни доцније инсу особито одликовали у избору одела, долазили су и јављали се Мухамеду полу наги. Природна ствар да су овакве појаве морале врећати префињена осећања Мухамедова, који је залазио до најситнијих подробности у животу тог страсног народа. „Одевајте се пристојно, покривајте ваша тела. Не разбацујте ногама тако да вам се укажу драхи, које морају бити скривене” — морао је често пута Мухамед говорити Бедуинима и Бедуинкама.

Од тога су времена почели верни да покривају само нужне делове тела, док су горњи делови: груди, врат и глава остали непокривени. С тога је било потребно и наређење за покривање косе и заштиту врата и груди од припеке жарког арабљанског сунца. Дакле о каквом изричном наређењу, о потпуном сакривању жена и њиховом искуљчењу из мушких друштва, као што је то временом ушло у обичај код свих муслуманских народа, у Корану нема ни помена. „Факта остају факта” — вели једна чуvenа турска списатељица у своме делу „Знамените муслуманске жене”, — „и никаква измишљотина не може бацити ни најмању сенку на светли образ Мухамедов у његовом односу према женама. Из историјских докумената јасно се види да су жене за време Мухамеда и првих халифа сасвим слободно долазиле у додир с мушкарцима, примале посете оба пола, шетале с њима на улици, посећивале цамије и друге друштвене институције. Хроничари тога времена причају нам да је једног дана Мухамед приметио иа Есми, кћери Ебу Бекровој један део тела који се је видео кроз тесну танку хаљину и рекао јој: „Есма, чији баш згодно да се у жена виде други делови тела, осим руку и лица”.

За време Мухамеда био је обичај да младе удовице долазе у мушки друштво и тамо праве познанство да би се могле удати. Попут су неке од њих својим украсима и раскошним оделима мутиле погледе страсних шејхова, они би се потужили Мухамеду. „Ја им ће могу одузети оно што им је Бог дао” — одговарао им је Мухамед.

Ова историјска факта, прописи Корана и општи смисао исламске науке без лукавих тумачења и извртња доволно су јаки да оборе легенду, о Мухамеду и Корану као непримјатељима женског пола. Његовој бризи за побољшање женског положаја одавала су се жене са одушевљењем и њихове симпатије према Мухамеду биле су за њега — вели Ренан — највећа утеша у тешким бригама првих дана његовог посланства. Кад би видели да га идолопоклонци прогоне, оне би га тешиле и љубиле.

Поред припеке жарког арабљанског сунца, покривању жеја допринела је много и претерана љубомора источњака.

Пропадањем арапске политичке моћи и културе почело је пропадати и исламско друштво. Све слободњачке установе из првих дана Ислама изгубиле су се у загушљивој атмосфери казунста и теолошких фарисеја који су завладали исламским духовним светом. И тако је између осталих погрешних и назадњачких тумачења вере, продрло у исламски свет као догма и сакривање жене и њихово запостављање у друштву.

XVIII.

Ношња.

У вези са женским питањем треба проговорити неколико речи и о ношњи са гледишта Ислама, јер и у том погледу код нас владају невероватне предрасуде.

Ислам у својим основним начелима не прописује ништа о томе како се правоверни морају облачнти и шта ће од одеће носити, јер Коран ни директно ни индиректно никаде не заповеда Муслиманима како ће се одевати, нити им забрањује да облаче и носе ово или оно одело, капу, обућу и т.д. Мухамед, позивајући и примајући у Ислам пагански, јеврејски и хришћански свет, није никад и никоме наредио да одбаци своје дотадашње одело или капу и да обуче друго.

Дакле два темељна извора исламске вере, Коран и Хадис о томе ништа не спомињу.

Ни друга два споредна извора исламског права и вере, ицмаи умет (сагласно мишљење и решење савремених исламских научника по неком верско-правном питању) као и кијаси-фукаха (логична правна аналогија) нису по томе донели никакво своје меродавно решење.

Осим тога зна се из историје да су арабљански ратници за време Мухамедово облачили и носили одела која би скинули са погинулих идолопоклоника а и сам је Мухамед иосио, и то у свечаним моментима, цубу коју је добио на поклон од једног персијског сатрапа. Према томе и чалма (ахмедија) ни цуба, а најмање фес, нису никаква исламска обележја нити је пропис да се то носи.

Тек доцније, кад је после неуспелих слободоумних реформа халифе Мемуна завладала реакција, Улема је почела да цели-

длачи и да „таку длаку на седморо цепа”. У хаосу безброј верских секта и филозофских система, ортодоксна улема ударила је најреакционарнијим путем. Оно што је Омер хтео да проведе из национално-политичких разлога, (страна 167) они су заогрнули у верски плашт и узели штал с друге стране: прогласили су да се Муслиман не сме ни у чему изједначити са иноверцем. Тада је скован и хадис који Мухамед сигурно није никад рекао и који се противни целом духу његове науке а гласи: „Ко се изједначи са једним иноверним народом постаје његов, као и он”.

На основу овог лажног хадиса тадања и доцнија недоучена улема извела је тако апсурдне принципе и закључке да Муслиманима ако би се тога држали, напротив није могуће живети у заједници са другим верама и нацијама. Они су учели у своје назови-верске књиге све могуће па и најлуђе народне празноверице и персијско-турске митолошке бајке и дали им верски карактер.

XIX.

Остали свет у време Мухамедово.

Док се у Медини препире ко ће бити Мухамедов наследник, дотле две моћне империје управљају судбином познатога света. Источно Римско Царство дрма из Цариграда јужном Европом, предњом Азијом и Африком од Египта до Атланског Океана, док се персијска власт простире до у далеке крајеве Азије. Рим је изгубио свој стари углед и римско је име свуда презрено; вечни град је на удару свих Варвара који упоредо харају, отимајући се за римску баштину. Шпанија, која ће до скора постати средиште исламске цивилизације, припадала је хришћанским Визиготима, добрым освајачима али слабим цивилизаторима.

Истрошено ратовима са Персијом, растројано домаћим верским расправама, Источно Римско Царство налазило се у пуној декаденцији. На исти начин и Персија, измучена непрестаним борбама са цариградским императорима, показивала је све знаке пропasti. Египат и Африка издисали су под несносним јармом источних царева. У Сирији је владала права анархија: поља пуста и необрађена а градови грчали у теолошким расправама и сектарским размирицама. Два најјача идеала старијског света, љубав према отаџбини и верски култ, не врше више никакав утицај на овај свет.

Утицај религије давно је ишчезао у њма; веру је заменила теологија, теологија тако неразумљива да је — вели Дрепер — и сама дивна способност грчког језика једва задовољавала њезине суптилне потребе, о латинском и варварским језицима није било ни говора. Како је могло бити, продолжује Дрепер, да неуки људи, који тешком муком поимају и очевидне ствари, разумеју такве

мистерије? А овамо им је приповедано да од тих доктрини зависи спасење или пропаст рода људског. Источни су народи видели да су свештеници забацили бригу о личном животу стада свога, да се више не гледа на личне врлине и пороке, да се грех не рачуна по рђавим делима, него по томе, да ли је ко јеретик. Они су видели како се црквени главари у Риму, Цариграду и Александрији крвиначки кољу о супремацију, служећи се за свој циљ и оруженом силом и путевима који су противни Христову учењу и савести човечијој. Какав ружан пример, кад су патријарси и примаси искључивали једни друге, глажећи се о земаљску власт, поткупљујући евнухе златом а куртизане и императорске жене својом љубављу, и утичући на решење концила — из којих је, као што се тврдило, говорио глас Божји — најнижим интригама. Међу легионима калуђера који су чинили страхоте по императорским армијама а метеж по велиkim варошима, дизала се заглушна вика за теолошке догме, а никад ни један глас за умну слободу и погађена права човекова. При таквом стању ствари резултат није могао бити друго него гнушање и равнодушност. Занста се није могло очекивати од људи, да у време нужде помогну систему који је изгубио сваки опстанак у срцима њиховим.

Кад се дакле усрд сектарског трвења, у неразумљивом жаргону аријанаца и јевтињана, марњолатриста и честоријана, монотелита и монофизнита, усрд анархије небројених кавгација, заонро по свету не један гласић сплеткаша већине каквог концила, него страховит убојни клик; један је само Бог, пронет олујом арапских армија — зар је онда чудо, што је хука и бука умукнула? Зар је чудо што се отпадила сва Азија и Африка?"

И већ за прве двојице Мухамедових наследника, Хришћанство је било за увек истинску из својих најславнијих места; из Палестине, попришта најсветијих успомена његових; из Мисира, одакле је изашла доктрина о Св. Тројству, и из Картаге која је наметнула веру Европи.

Хришћани оријента, вели Л. Каетани, бацили су се у наручје Ислама, јер су га лакше разумевали од Хришћанства и јер је боље одговарао потребама њихове савести. Преобраћање је било слободно и узвищено над сваку идеалну вољу и свако прорачувано посрећство. С тога је права заблуда и мислити да Арабљани за свој прогрес имају да благодаре једино своме мачу. Мач може изменити признату народну веру, али не може дотаћи савест човечију. Ма колико да је силен аргумент његов, опет је требало нешто још силније, док је Ислам продро у домаћи живот Азије и Африке и док је арапски језик постао језик толиких разних народа. То није произволјно дело једног човека, нити мач страшних ратника, него интегралан део једне светске социјалне револуције, зачете столећима пре Мухамеда, једне еволуције, која је и данас врло далеко од испуњења своје грандиозне праборле.

XX.

Постанак арапске теократске државе — Халифата.

Халифа и Халифат (право хилафет) долазе од арапског гла-
гола халефе — наследити.

Кад се године 622 Мухамед преселио из Меке у Јасриб, ста-
новници града примили су га у своју средину као Божијег посла-
ника и признали за вођу, а град Јасриб прозвали градом Божијег
посланика „Мединет-ен-Неби”.

Тим фактом постављен је правни основ арапској теократској
држави. Становници Медине били су први грађани нове државе,
а Медина са својом најужом околином њен териториј. Уговором
у Ел-мерару 12. фебруара 628 ова је „држава“ добила и „међу-
народно“ признање.

Мухамед, оснивач Ислама и Арапске теократске државе није
себе никад називао ни царем ни краљем. Он је био Мухамед —
ресулулах, Мухамед Божији посланик. То му је службени назив,
тако га је прозвао Коран; — тако су га звали његови пријатељи
и његове присталице. Његов задатак, као божијег посланика био
је један: објавити целом човечанству Божију ревелацију — Ко-
ран. Као претседник исламске општине, световна глава муслманс-
ке заједнице, он је био *Имам* — вођ: осим тога што је сваки дан
пред Муслиманима у цамијн клањао, он је управљао и свим јавним
државним пословима исламске заједнице.

А кад је 8. јуна 632 Мухамед умро, исламска се општина
нашла у врло тешкој ситуацији: политичко јединство Арабије
као природна последица верске заједнице, замало да се није ра-
спало. Арабљанска племена која су тек примила Ислам и бе-
зузловно се покорила ауторитету Божијег посланика, нису пока-
звала ни најмање воље да се покоре и власти његових на-
следника, о којима он није никад говорио.

У својству Божијег посланика није га могао нико наследи-
ти, јер је он био последњи Божији посланик, *хашемен' небијиц*
(XXXIII:40). На то није нико ни претендовао. Али питање ко
ће бити његов наследник — Халифа, световни вођа арапскога
народа, нэбило је свом жестином још пре но што је Мухамед
сахранјен.

Правоверни свет у Медини подели се у два табора: у Мухади-
рне и Енсарије. Мухадирни, мекански Муслимани који су први
Ислам примили и с Мухамедом 622 године из Меке у Медину
насељили (*Хиџреш*), тражили су да његов наследник буде из њи-
хове средине. Медински Муслимани који су с Мухамедом склонили
чувени уговор на Акаби и у своју га средину примили, први му
помоћ пружили и одлучно стали у одбрану Ислама, Енсарије,
„помоћници Божијег посланика”, захтевали су да се његов наслед-
ник бира између њих.

Борба око тога, макар и краткотрајна, била је оштра и огорчена. Коначно је изабран најстарији Мухаџирин, Мухамедов таст, Ебу Бекр.

Избор Ебу Бекра одлучила су два момента: док је Мухамед у задњим данима свога живота лежао тешко болестан, овластио је свога таста да у место њега клања пред правовернима, да буде Имам, а осим тога Ебу Бекр је спадао међу најстарије Мухамедове другове, а старост се међу Арабљанима увек високо ценила. За потребу нашла се и једна бајаги Мухамедова изрека, коју он никад није рекао, а која гласи: „Световно вођство Муслимана, припада Курејшеву племену”.

XXI.

Прва четири Мухамедова наследника.

1.

Ебу Бекр.

Старац у поодмаклом добу прими на себе задатак врховног главара исламске заједнице и прозва се *Халифешу Ресулиахи*, „наследник Божијег посланика”.

Ступајући на престо објави народу: „Ево сад владам над вами, али то не значи да сам боли од вас. Ако узрадим право, будите ми у помоћи, а ако погрешим, не дajте мн. Владару рећи истину, то је света дужност сваког грађанина, затајити му истину, јесте издаја. Најслијди међу вама код мене је најјачи, кад се ради о заштити његових права, а најсилнији између вас код мене је најслабији, кад се ради о заштити туђег права против њега. Уздам се у Бога да нећете престати да се борите за свету ствар на божијем путу, јер оне који то занемаре, напустиће Бог. Покоравајте ми се дотле, док се ја покоравам Богу и одредбама његовог посланика. Изневерим ли се томе, не веже ни вас дужност верности према мени. Клањајте и молите се Богу, он ће вам бити милостив”.

Тиме је обележио правац свог будућег рада.

Халифи Ебу Бекру била је прва брига како да извуче Арабију из тешке неприлнке у коју је запала смрћу њеног препородитеља.

Многи фантасте, осокољени Мухамедовим успехом, почеше се издавати за Божијег посланика. На југу и северу Арапског Полуострва појавили су се лажни пророци а најопаснији онај из Јемена, и чинило се да ће шизма и јерес окружити најлепше крајеве Арабије. Један занешењак покуша да надопуни Коран и поче се издавати за правог Мухамедовог наследника.

Већина арапских племена побуни се и отказа послушност Исламу и племену Курејш. Многи, не одрчући се Ислама, ускра-

тише давање зеката, пореза, што се од њих тражило већином за сиротињу, удовице и немоћне. И Мека се дигла. Мекански намесник Атаб бин Усјад склонио се испред бунтовника а у граду завладао неред и пометња. „Какав је то Божији посланик који је умро као и обични људи?” — „Вратимо се у веру праотаца!” — громели су отпадници по меканским улицама.

Сухејл бин Амр, угледни мекански грађанин и добар Муслiman, видећи да забуна узима шире разmere, ступи међу бунтовнике и рече: „Истина, Мухамед је умро јер је био човек, а сви су људи од Бога и њему се враћају. То је Мухамед увек наглашавао. Али Ислам, који је Мухамед као Божији посланик објавио, живи и Исламско Царство има тек да настане. Тешко схима који и за час у то посумњају и скрену с правог пута. Њих чека најстрожија казна”...

То је дејствовало и бунтовници се повуку.

И Таиф се ускомеша на глас о Мухамедовој смрти, али и тамо се нашао човек, Осман бин еби Ас, који је поколебани свет умирио. „Синови Сакифа, говорио је он, ми смо последњи примили Ислам, немојте да будемо први, који га остављамо!”

Слични и још гори гласови стизали су у Медину и са других крајева Арапског полуострва. И у Неџду, Јемену, Мухри и Уману, Хадрамевту и Бахрејну нашао се понеки лицемјерац и притажени пагани и почeo завађати неупућени свет. Све се ускомеша. Метеж и побуна на све стране и у толикој мери да се је и иначе одважни Омер, био уплашио и саветовао Халифу опрезност, а у првом реду да из Медине не удаљује војску, коју је Мухамед у задњем часу свога живота био одредио да под вођством Усамет бин Зејда отптује на границу Сирије у предео Балка.

„Тако ми Алаха”, одговори Ебу Бекр Омеру, „тако ми Алаха, кад бих знао да ћу сам остати у граду и да ће сутра навалити дивљи вјерови, ја не бих пропустно да не извршим оно што је Ресулулах наредно са самрничке постелеље своје”.

Исти дан Ебу Бекр је отишао у Цурф, у непосредију близини Медине где је била утаборена војска, спремна за полазак у Сирију. Пошто се поразговарао са Усаметом, Халифа је одржао војницима овај говор: „Јунаци! Кад сте у битци, ратујте као јунаци и витезови. Не допустите да икад на вас падне љага њевере или издаје. Немојте никад и никога унакажавати ни живог мучити ни мртвог мрџварити. Не убијајте старце, жене и децу. Не уништавајте туђе усеве, не ломите гране од воћака, а од животиња кољите само онолико, колико је најужжије за вашу исхрану. Ако нападнете на људе, који повучени у своје ћелије, Бога моле, такве људе поштујте и штедите их и од најмањег узнемирања. Највиши ћете можда и на такве који су разбријане главе и са другим плетеницама а не живе у самостанима, такве дотакните само корицама мача и спомените име Божје. Нека вам је Бог у помоћи!”...

По одласку војске из Цурфа, у Медини завлада страх. Са свих страна долазиле су алармантне вести, а поједини *Амили*

које је Мухамед био опремио на разне стране да купе зекат, враћали су се у Медину опљачкани и прогоници од побуњеног становништва. Неколико дана иза тога јављено је да на Медину крећу побуњена племена Гатафан и Бену Есад, а у исто време дошла је и једна депутација шефова свих племена из Неџда и тражила од Халифе да главарима појединих племена приступи побирање и уживање зеката а да ће они гарантовати за лојално и мирно држање њихових племена, која и даље остају у Ислamu.

Омер и многи други угледни Муслимани, видећи опасност са свих страна, саветоваше Халифи да то прими бар за неко време док се Усамет врати из Сирије и док се не приберу и друге чете. Главно је да ова племена остану у Ислamu, па макар за неко време и не плаћали зеката — говорили су они.

Проницљиви Халифа, знајући докле би могло довести попуштање још недисциплинованим племенима, одсечно одговори вођа-ма депутације: „Не допуштам да од зеката ускратите или за себе задржите ни једну овцу. Тражим од вас и од ваших племена безусловну покорност, иначе рат! Тешко онима који скрену с правог пута”...

И Халифа није часа часио. Десет војсковођа са потребним бројем ратника разасла у побуњене крајеве а јуначког Халид бин Велида пут бродовите Јемаме, где је Мусејлема окуну под своју заставу близу четрдесет хиљада војника и поново се прогласио за „божијег” посланика. Да својим присталицама олакша верске дужности, Мусејлема је укинуо две Кораном прописане молитве (сабах и јацију), а и за зекат дао олакшице.

У брдима Јемаме, Мусејлема је два пута разбио исламску војску, којом су заповедали Икрима и Шурахбил. Кад је дошао Халид, Мусејлема га је дочекао на отвореном пољу. Бој се бије јуначки у оба тabora и ратиа срећа сад је на једној сад на другој страни. Коначно надвлада исламско оружје: паде Мусејлема и с њим десет хиљада отпадника. Остали се разбежаше на све стране да се доцније прикључе Халиду и поновно приме Ислам.

Није прошло ни година дана иза ове победе, а у Арабији је востопстављен ред и мир. Раскидана и побуњена арапска племена опет су се сјединила и под исламску заставу скupila. Тада је Халифа могао да скupи војску и пошаље према Персији, и да тиме у живот приведе Мухамедову жељу, да са осталим Арапима уједини и оне на граници, Византу и Персији подложене. Арапска номадска племена два три стотећа пре Ислама насељише мало по мало доњи предео између Еуфрата и Тигриса, Ираки Ареби, где је доцније настала краљевина Хира. У марта 633 писа Халифа Халид бин Велиду да одмах са својом војском крене пут Ирака где га је на граници чекао Мусена бин Хариса са осам хиљада војника.

Кад је Халид дошао на персијску границу, написа, по упутницима халифиним персијском војсковођи Ормузду ово писмо: „Ако се обратиш на прави пут, ти си спасен. Осигурај дакле себи и сво-

ме народу нову заштиту и допусти неки данак. Ако то не учи-
ниш жалићеш сам на себе, јер ја долазим са борцима који смрт-
вole баш толико, колико живот."

Охоли Персијанац одговори пркосно и позове Халида на ју-
начки мегдан, који се сврши поразом персијског војсковође.

Битка између Персијанаца и Арапа почела је на Казимату
близу Хафира и с обе стране борило се јуначки и неустројиво,
док најзад не подлегоше Персијанци. Еуфрат порумени од про-
ливење људске крви.

Први овај судар Персијанаца и Арапа, прозва се: „битка
од верига” — *Zatpec' selasil*, јер су Персијанци били спремили
вериге, у које ће оковати заробљене Арапе. Томе је следовала
борба на утоку Тигриса и Еуфрата где заглави преко тридесет
хиљада Персијанаца. После још једног пораза Персијанаца у бли-
зини Каскара, Халид бин Велид загосподари целим западним делом
доњег Еуфрата. У јуну исте године (633) заузе и град Хиру и
са стајовницима склопи уговор о годишњем трибуту од деведесет
хиљада дирхема.

После освојења Амбара и тврђаве Давмет-ел Цеидела, Халид
је почетком тринесте године по Хиџрету (634) походио Меку
и обавио дужност Хаџа, а кад се повратио у свој табор у Хиру,
добио је заповест од Халифе да са својом војском одмах крене ка
границу Сирије. Истодобно је Халифа послao на границу Сирије
и Палестине гласовите војсковође Убејдат бин Џераха и Амр
бин-ел-Аса, те Халид бин Санда, Зејд бин Суфјана и Шурахбил
бни Хакема, одредивши сваком првац којим има ударити и крај
који има освојити.

Халид са четири хиљаде коњаника креио је преким путем,
куда пре а ваљда ни после њега, није нико жив прошао, и девети
дан приспео је у Сирију, где се прије дружи осталим војсковођама.
Војсковође исламске сирске војске једногласно изаберу Халида
за главног команданта.

Халифа Ебу Бекр није доживео ове силне успехе против
Византије и Персије, што их је извојевало арапско оружје за
владе његова наследника. Умре славан 22. августа 634 године,
старац у шездесет трећој години свог благословеног живота, сре-
ћан и блажен што је за две године свога владања ујединио
Арапски народ и његову моћ пренео преко северних граница
Арабије.

Над отвореним гробом у који је положено мртво тело хали-
фе Ебу Бекра, одржао је Осман бин Афам овај говор: „Нека
ти буде Бог милостив, први наследниче Божијег посланика! Ти
си био први Муслиман и најчистији од свих. Ти си жртвовао и срце-
и имање своје на Божијем путу и за сиромашне Муслимане. Био
си највернији и најближи друг Божијем посланику, сличан њему
моралом и понашањем. Био си поред њега и с њим у свакој опас-
ности и био му веран пратилац при себи из Меке у Медину. Кад
се побунила већина нашега народа, ти си био достојан следбеник

Божијег посланика: јак, кад су други клонули духом. Мудро и мушки предводио си верне против неверника и лицемјера. Твоја мудрост била је исто толико велика као и твоја речитост и твоја храброст. Вера је у теби нашла чврст и јак ослон који је пркосио свакој бури. Вернима си био добар старешина и увек им предњачио у моралу и у добрим делима. Узалуд ће твоји наследници настојати да се с тобом надмећу. С тога је твоја смрт значајна на небу и на земљи, а ми смо сви од Бога и Богу се враћамо”.

Абдулах бин Месуд, рече: „По смрти Божијег посланика, ми смо се изненада нашли у положају који би нас довео до руба пропasti, да Бог није одредио тебе за првог Ресулулахова наследника. Сви су били приправни да склопе несигуран мир, само си ти био и остало непоколебљив. Да не би тебе, озбиљно би се пољујали темељи свете вере”.

2.

Омер бин ел-Хатаб.

Мухамед га је прозвао *Фаруком*, човеком који строго дели право од неправа, истину од лажи; историја га зове *Велики*, јер беше велик духом и умом, велик по срцу и владарским врлинама, државник каквих је мало у историји народа.

Добро је то знао и старац Ебу Бекр и прва му је брига била да у задњим часовима свога живота препоручи правоверним Омера за свога наследника, јер ће тако поћи смирен на други свет, уверен да исламску заједницу оставља у рукама човека, у сваком погледу за то способна.

Прикован тешком болешћу за самртничку постельју Ебу Бекр је смогао толико снаге да је, одупирући се о рамена своје жене Есме, пришао прозору и објавио сакупљеним верницима: „Мусимани, препоручујем вам за свога наследника Омера, сина Хатабова! У овоме избору руководила ме је само добробит и срећа исламске заједнице”.

„Ми га примамо!” — био је једнодушан одговор.

Нашао се и сличан писмем тестаменат, у задњим часовима Осман бин Афанду у перо казиван: „У име Бога најмилостивијега! Ово је порука Ебу Бекра, првог наследника Ресулулахова, писана на задњем кораку овог а првом оног света, — у часу када и најокорелији верују и најискваренији се кају. У том часу, а ради ваше среће, препоручујем вам Омера сина Хатабова за Халифу. Буде ли стрпљив и праведан, то сам се од њега и надао, не узради ли тако, немојте мене прекоравати, јер ја радим у најбољем уверењу за ваше добро, а само Бог зна оно што ће се тек догодити. Свако ће бити према својим делима награђен. Они који чине неправде и насиља, пасти ће у невољу. То ће брзо да се види”....

Ебу Бекр умире, а Омер, примајући халифска инсигнија прогласи се за *Емир-ел-муминина*, владаоца верника, а тиме као да хтеде свету огласити да мала исламска заједница, заједница верског братства, жели постати светском великим државном заједницом.

Трећи дан по Ебу Бекровој смрти, Халифа одасла под заповедништвом Убејд бин Мес-уда појачања у Ирак, одакле су стизале вести, да је тамошњој исламској војсци положај угрожен. Иза Халидова одласка и након угушења револуције, која беше букнула у Персији ради промене на престолу, — Персијанци су прикупили све своје силе и спремили се да заостатке исламске посаде претерају из освојених крајева око доњег Еуфрата. У исто време послao је Халифа и једног посланика у Сирију, са указом, којим лишава Халид бин Велида његове частн главног заповедника и на његово место поставља Ебу Убејдет бин-ел-Цераха. Халифа Омер није могао оправдати Халиду што је без оправдана повода дао погубити вођу једног огранка племена Бену Темим, Малик бин Нувејра и онда се оженио његовом удовицом. Халифа Омер сматрао је да се такав поступак противи прописима Ислама и да се не слаже с чашћу војсковође те је још од Ебу Бекра захтевао да Халида казни и свргне са његова положаја.

Кад је Омеров гласник стигао у главни табор, исламска војска од четрдесет хиљада људи стајала је уз обалу реке Јармук (Хиеромакс), сучелице византијској војсци.

Халид је мирно саслушао вести Омерова гласника и о смрти Ебу Бекра и о одредбама новог Халифе, али не хтеде у очи бообе огласити ни једно ни друго; бојао се да би то могло изазвати пометњу у војсци и међу војсковођама. Нареди с тога гласнику да указ преда Ебу Убејду тек по свршетку битке.

Сутра дан, раном зором отпоче битка, страшна и крвава, каквих је мало у историји Ислама. Тек након тродневног боја подлеже царска војска. Халиду је успело да грчку коњицу отсече од пешадије, а онда се свом жестином верског заноса оборио на главни грчки табор, звијен у увалу до реке. Пораз Грка био је страшан; преко четрдесет хиљада војника заглави, што на бојном пољу, што у реци Јармук. И Муслимани платише овај бој са неколико хиљада бораца. Ту је погинуо и Ебу Цехелов син Икриме. Овом је битком одлучена судбина Сирије; од тада нису прошла ни четири месеца а Ебу Убејда с једне а Халид с друге стране, уђоше победоносно у главни град Сирије, Шам, — Дамаск.

„Збогом лепа Сиријо!” тужно је ускликнуо цар Ираклије, чувши за ту вест.

И Сирија је за Визант била изгубљена. После пада Дамаска, исламска је војска освајала сирске градове један за другим. Што је више напредовало арапско оружје, то се је јаче тресао трули Визант, љуљали се темељи царства, а силен Император и ратоборни господар Цариграда, тужно је гледао како запада сунце некад моћне Империје.

Управо четрдесет дана након битке на Јармуку, дакле не-
како у октобру године 634., претрпли исламска војска у Ираку
страшан пораз. После два три незнантина окршаја, сударе се две
војске код Кус'ен-Натифа на обали Еуфрата, где паде четири
хиљаде Муслимана, а преко две хиљаде побеже главом без обзи-
ра према Медини. У овој је битци погинуло неколико Муха-
медових угледних другова, хероја са Ухуда, међу њима и запо-
ведник ирачке војске Убејд-бин Мес'уд. Овај пораз Муслимана
познат је под именом „Битка код моста”. Да у исто време није
букнула револуција у Персији и грађански рат у главном граду
Ктесифону, Персијанцима би пошло за руком да после пораза
Мусимана сасвим потисну Арапе из ових крајева. То задржа
персијске војсковође а Халифа се пожури са одашиљањем нових
појачања. Већ концем Рамазана исте године сукоби се Мусена
са персијским војсковођом Михраном на десној обали Еуфрата
на притоку Бу Вајб, где буде персијска војска до ногу потучена.

Почетак је године 635. На персијском престолу опет седи
потомак краљевске породице Кисра-Первиз, — млади Јездимерд.
Земља иранска беше се заталасала од усхићења, а по Ираку на
ново подигнути храмови Маздејске вечне ватре. Мусена, видећи
толико одушевљење и припреме Персије, повуче се са својим
четама на границу пустинje у Зи Кар, где након кратког вре-
мена подлеже ранама.

На вести из Ирака, Омер је свом бразином сакупљао војску
и организовао нова појачања. Већ почетком марта могао је Хали-
фа отпремити Са'д бин Еби Векаса са четирин хиљаде војника,
одредивши га за главног команданта ирачких чета. До мало иза
његова одласка послao му је нова појачања од неколико хиљада
добро опремљених војника. Ради проглашења опште амнистије
за све оне који су се били побунили а касније помирили и вери-
вратили — стизале су чете са свих страна Арабије а Халифа је
је отпремао једне у Ирак, а друге у Сирију. Међу војницима који
су дошли из Медине, била су и два позната револуционара и ма-
глусу јунака, за које Халифа писа Са'ду: „Шаљем ти две хи-
љаде људи: Тулејх бин Хувељда и Амр бин Мади Кериба”.

Са'д бин Еби Векас проведе неколико месеци на граници
Ирака, организујући војску, док му стиже вест од Омера да крене
према Кадесији до Еуфрата, где ће се бити одлучна и за Персију
тако судбоносна битка, као што беше она на Јармуку за Византију.

Истовремено и персијска војска, два пута јача од арапске,
под заповедништвом Рустема, гласовитог јунака и сатрапа из и-
сточног Хоросана, слегла се с леве стране реке Еуфрата.

Арапска коњица, жељна боја, често се залетала у богате
крајеве питоме Кадесије, и узнемиравала персијске поданике. Они
су се пожалили господару у Ктесифону и тражили његову заштиту,
претећи да ће иначе побеђи под окриље Арапа.

Краљу додијаше тужбе а и сам жељан пусте славе, нареди Рустему, почетком фебруара године 636. да пребаци војску преко Еуфрата и растера „арапске скитнице”.

Дан два иза тога отпоче бој на Кадесији уз десну обалу Еуфрата, бој страшан и очајан. Обе су се војске јуначки бориле и срећа бејаше сад на једној сад на другој страни. Трећи дан нађе се на бојном пољу и Хашим бин Утбе, који по халифовој заповести похита из Сирије са неколико хиљада коњаника. Наста очајна борба. Мрачна и тиха ноћ била је већ на земљу пала а борба све једнако траје. Звекет оружја, поклици победника, јаук и лелек побеђених, врисак и рзање коња, тужно су озванајали кроз мирну ноћ, коју прозваше „ноћ ужаса и јаука”, *Лејле-Ш-ел-херире-ш*.

Четврти дан, раним јутром, када је чисто арапско сунце по-златило кrvавe пољане питоме Кадесије, видео се сав ужас побеђене персијске војске. Што не изгину на бојном пољу, то побеже поема Ктесифону. И сам Рустем остави своје кости на кrvавom разбојништу.

Док је трајала битка на Кадесији, дотле је један други арапски генерал, Утбе бин Газван отео Персијанцима град Обола, на ушћу Тигриса и Еуфрата, главно складиште персијске поморске трговине са Кином и Индијом. Утаборивши се четири миље далеко од обале, сагради по налогу халифе једну цамију и тиме постави темељ старој Басри која ће доцније бити главно упориште арапске трговине и расадник знаности.

Након појовног заузећа Хире, исламска војска крену према престоници персијских краљева — Медани-Ктесифону, где су се разбијене персијске чете утабориле у тврђави Нахри-шир, пониже Медану. Неколико дана морао је Са'д опсадати ову тврђаву, док су поједини одреди његове војске упокоравали осталу места међу Тигрисом и Еуфратом. У марту паде Нахри-шир а затим и Медану, одакле Јездицерд умаче у иранске брдине.

Силно благо иађоше победници у граду и у краљевској палати. Са'д бин Еби Векас, задивљен лепотом и богатством града и околице му, сав раздраган гласно је рецитирао ове ајете из Корана: „Кем тереку мии цејатии ве ујуин ве зуруин ве мекамин керим, ве наметин кану фиха факихин, кезалике; ве евреснажа кавмен ахарин”. „Колико ли башта и извора они не напустише? Плодних земаља и прелепих домова? Места пуних ужињавања у којима су проводили пријатие дане! Јест, то би тако. А сад смо све то дали у иаслеђе туђем народу” (XLIV:25-28).

Са'д је, по одбитку једне петине за државну касу, могао поделити свакоме војнику, њих шездесет хиљада на броју, по дванаест хиљада дирхема. У краљевској палати нађе се између осталога блага и један велики ћилим три стотине лаката дуг и шездесет широк. Гилни, зелено обрубљен, приказивао је шарени перивој — рај с дрвећем и цвећем, с воћем од урезане златне жице, различитог драгог камеја и зрна бисерова. Са'д је овај ћилим послao Халифу у Медину.

Једнаком брзином и успехом напредује арапско оружје и у Сирији, Палестини и Месопотамији.

Јерусалим — *Кудуси-шериф*, град једнако свет Хришћанима и Муслиманима најжешће се одупре арапској навали. Муслимани су поклањали велику важност освајању Кудусн-шерифа, прве К'бле и навала је била жестока; патријарх Софоронијус храбрио је Хришћане на одбрану Христова гроба и борба је била очајна. Тек након четвромесечног отпора, Софоронијус пристаде на предају или само под условом да кључеве града преда у руке халифи Омеру.

Почетком априла 638 године пошао је халифа Омер из Медије без икаква сјаја и пратње: у друштву једног слуге, на својој камили, са нешто мало јечмена хлеба, пиринча и датуља и воде у меху. Јахали су наизменице Халифа и слуга. Патријарх Софоронијус који је чекао Халифу ван зидова града, није могао доћи себи опазивши слугу на камили а Халифу пешке, јер тако бејаше на ред дошло.

Примивши кључе града, Халифа је с Патријархом испод руке у пријатељском разговору прошао кроз град. Халифа је први дан свога боравка издао проглас на војску и народ у којем становницима светога града оставља на миру њихову веру и обичаје, њихова добра и имања. „Ко драговољно прими Ислам, постаје прави брат велике исламске заједнице, ко остане у својој досадању вери, плаћаће незнatan годишњи данак”.

Овога пута је халифа Омер писао цару Ираклију: „У име Бога милостивог и милосрдног! Хваљено буди име Бога, господара светова. Нека је Божији благослов на његова посланика, Од Омера, слуге Божијега, Ираклију, цару Грка. Кад примите ово писмо, не почасите ии часа да ми опремите заробљеног Муслимана који се налази у заточењу код вас и коме је име Абдулах бин Худафе. Учините ли то, надам се да ће вас Бог извести на прави пут; одбијете ли то, побринућу се да вам пошаљем људе који не престају Богу служити. Нека је здравље и срећа на онога који ходи по правој стази.”

Император и господар Цариграда, изравни баштиник оних страшних освајача који загосподарише светом, није ни трунка оклевао да муслиманског заробљеника пусти на слободу, давши му богате дарове за Халифу.

И док је халифа Омер у Медини неуморно радио на израђивању темељних државних закона, докле арабљанско оружје звекеће по западним крајевима Персије, и још иеосвојеним деловима Месопотамије, Палестине и Фениције, а и у земљи Фараона, грчкој власти примиче се крај.

Није прошла ни година дана од освојења Јерусалима, ето Убеђе и Халида на домаку реке Ороита и чувене Антиохије, а истовремено се друге чете под заповедништвом Абдулах бин Машера и Ијас бин Мимара помичу према палестинској Цезареи и византијској Месопотамији, па не прође дugo а у њиховим је рука-

ма цела Сирија и Палестина од Мртвога мора до Антиохије а Месопотамија од Средоземног мора до Курдистана. Арабљани не оклевају него полазе и на Киликију где заузимају Тарсо а гомилају се тако исто и у Нилској долини још пре освојења целе Сирије. Тако већ под конац јуна 638 провали у земљу Фараона познати песник и најобразованнији Курејшија Амр бин-ел-Ас. Након једномесечног отпора заузе Амр тврђаву Пелузију, кључ уласка у Нилско подручје. Јаче се и жешће одупре друго грчко утврђење на десној обали Нила, Вавилон, и Амр би лоше прошао да му за времена не стиже помоћ од дванаест хиљада коњаника под вођством Зубејр бин-ел Авама који онда сложним силама заузеши Вавилон а затим доскора и Мемфис, древни фараонски град на левој страни Нила. Где је Амр разапео свој шатор, настаде стара Кахира, према Мемфису, чије је становништво све више привлачио нови град и они мало по мало рушевинама своје старе постојбине сазидаше куће у новом граду и тако развргнуше и са лица земље избрисаше и задњу успомену на древни град којему темеље постави оснивач египатске династије Менес три-четири хиљаде година пре Мухамедова рођења.

Да загосподари Нилском долином, знао је Амр да му треба освојити Александрију, знаменити грчки град на Средоземном мору, на који је император Ираклије, после страшних пораза у Сирији и Палестини, обраћао нарочиту пажњу и одашиљао му издашне помоћи. Амр се морао борити с многим запрекама и потешкоћама и тек је промена на цариградском престолу помогла Арабљанима.

Под конац месеца фебруара 641 године умре цар Ираклије са тужним уверењем да је изгубљено и задње упориште Византа на Истоку. Грчка одбрана мало по мало попустн и Амр након петнаестомесечног опседања уђе у град у пратњи Халифе Омера, у месецу децембру исте године.

Ираклијева срећа прати и Персијанце. Млади Јездиџерд превари се, мислећи да ће бар Иран, заштићен венцем високих планина, сачувати своју краљевску власт. У нади га је утврђивала и недаћа која задеси исламску војску у Персији године 639: те године куга помори 25.000 арапских ратника. Тиме се окористи Јездиџерд и у граду Реју прикупи близу 150.000 бораца, с премних иа борбу до задње капије крви. Али све узалуд. Ни одушевљење тако бројних Заратустриних верника, ни непролазни и тесни кланци Маэдјеском вером Мага опојене Медије, не зауставише арабљанско прорирање.

У кланцима бродовите Медије и по стрмим обронцима Елбрус планине бију се тешки и очајни бојеви, једијаком жестијом са обе стране, али се арабљанска бујица непрестано помиче према северу. Године 642 дошло је до одлучне битке на Нихавенду. Бројна и јуначка персијска војска под заповедништвом кнеза Фирузана, искусног војсковође, жестоко се одупре арабљанској навали коју је предводио Хузејфе бин-ел-Јеман. Али и овде победу од-

несе коњица: на Нихавенду је пропало хиљадугодишње царство обожавалаца вечне ватре. — И сам старац Фирузан паде у арабљанске руке да доцније у Медини прими Ислам.

Године 643 Укбе бин Нафи заузе Триполис у Африци, а 644 падоше у арабљанске руке Хемедан и Исфахан, Керман и један део Сасестана.

И тако је на домаку Омерова живота, под конац године 644 арабљанска држава обухватала сву Арабију и Египат, западну половину Персије, сву Вавилонију, Палестину и Месопотамију.

Прослављеном Халифи Омеру није било суђено да дуго управља пространим царством и да до краја спроведе унутрашње ureђење исламске државе. Задњи дан месеца октобра 644 године ненадна несрећа задеси цео исламски свет. Тога дана, раним јутром, управо у часу када је Халифа у Мединској цамнији прошао у *Михраб* да пред вернима обави јутарњу молитву, нападне га иза леђа неки Персијанац Фируз Ебу Лулу и оштром камом зададе му шест рана. Халифу, у крви отрезлог, пренесоше у приватни му стан.

Ебу Лулу изјави да је хтео осветити побеђену своју домовину.

Племенитом и јуначком Омеру нису смртне ране задавале толико бола, колико су га мучиле бриге на коме ће остати царство. Било му је јасно да су одбројени дани његова живота и чисто се развеселио кад му рекоше да његов убица није Муслиман. Непосредно пред смрт Омер позва Алију, Османа, Абдерахмана ибни Авфа, Талху, Зубејра и Са'д бин Еби Векаса и одреди да они после његове смрти изаберу Халифа. Наредн да томе већу присуствује и његов син Абдулах али да се он не бира, јер, рече — „доста је један из наше куће који ће Алаку одговарати за своја владарска дела”.

Три дана после атентата, трећи дан месеца новембра 644. године подлеже ранама и умре славају педесетпетој години живота свога, утврдивши пре тога са Аишом да ће и он бити похован уз Мухамеда и оца јој Ебу Бекра.

*

Споменули смо да је арапска војска с Омером на челу ушла у Александрију у децембру године 641 а пошто је с тим везана и једна историска неистина која је у стању да на светли карактер Халифе Омера баци сенку једног слепог фанатика, потребно је да се овде на то осврнемо. Ради се о спаљивању Александријске библиотеке Серапион.

Абулфорец, покрштени Јеврејин који је живео шесет седам година на после освојења Александрије, (1226—1286) забележио је у својој историји „О Династијама”, како је намесник Египта, Амир, питао Халифу Омера шта да ради с царском библиотеком и да му је Омер на то одговорио: „Ако грчке књиге садрже исто што и Коран, онда су сувишне, а ако су противне садржини Свете књиге, онда су опасне и треба их спалити!”

Ко имало позна дух Ислама и карактер Халифе Омера, тај неће ни један час сумњати да је ово једна апсурдна измишљотина

и да је овакав одговор, како вели Гибон, могао приписати Омеру само један фанатичан игнорант.

Гибол се у својој чувеној историји „*Опадање и Пропас ј Римскога Царства*“ на ово питање осврће на два места. У XXVIII поглављу вели да је ову библиотеку уништио Александријски архнепископ Теофило. „Скоро двадесет година после тога, поглед на празне полище изазиваше сажалење и огорчење у сваког гледаоца“. На другом месту у LI. поглављу, говорећи о тобожњем Амровом писму и Омерову одговору, вели дословно ово: „Што се мене тиче ја желим да оповргнем како чињеницу тако и последице које јој се прилисују. Сам факат је заиста чудноват. Усамљени извештај једног странца, (Абулфеређа), који је са границе Медије *шеснаест година после шога писао*, неутралисан је ћутањем двојице историчара много ранијег датума, обојице хришћана и рођених Египћана, од којих је старији, патријарха Еутихијус описао опширино освојење Александрије. Строга Омерова пресуда поред тога противречи литејралном смислу и духу доктрине мусиманских казуиста: они изрично утврђују да никад не треба спаљивати религијске књиге Јевреја и Хришћана које у мусиманске руке падну као ратни плен, и да се могу законито употребити у корист Мусимана профана дала историчара и песника, лекара и философа“.

Један други научник светског гласа, Дрепер, у својој „Историји умног развића Европе“ пише да су за владе Теодосија Великог „порушене заједно и паганска религија и паганска наука. У то доба (390) седео је на архијепископској столици у Александрији неки Теофило, човек дрзак и неваљао, коме је цар поверио тај посао. Теофило је отпочео овај посао пљачкањем и уништавањем библиотека, а кад је дошао ред на пагански храм Серапион који је вечно био трн у његову оку, Теофилова се света ревност није смирила док здање није до основа порушено. Злато и сребро које је било у храму, брижљиво је покупљено, омањи предмети поразбијани или у ватру побацани. Сами зграда у којој је била библиотека биће да није била порушена, јер после двадесет година Орозије изреком вели да је видео *празне рађове и полице*“.

Дакле како се види, Александријска је библиотека уништена у оно време, кад су римски цареви издавали декрете да се сви пагански споменици униште, а Омер је дошао у Александрију 641. године, скоро пуне три столећа након тога и понео се према Хришћанима и њиховим верским институцијама тако хумано и првично, као ни један хришћански феудални владар средњег века.

3.

Осман бин Афан.

Да је Омер и тиме, када је на самртном часу забринуто размишљао на коме ће остати царство, показао своју велику државничку далековидност, потврдили су немили догађаји за владе његовог наследника.

Осман, кога она шесторица прогласише Халифом, а остали Мусимани признаше, није ни издалека имао оних владаачких и државничких врлина, којима је располагао његов славни претходник и које су биле тако потребне владаоцу младе, а огромне исламске царевине. Није он имао ни оне велике проницљивости мудрог Ебу Бекра, ни оног самоопредељивања и правичне одлучности великог Омера.

Нешто то, а нешто поодмакло доба и прирођена му повученост, учинише те није могао у почетку уочити а после спречити ону страшну буру што се таласала са свих страна пространог Халифата. Истина и за његове владе напредовало је арабљанско оружје силном бразином, нарочито у северној Африци и источној Персији, али унутрашња политика Халифе, који је радио више по упутима и под утицајем своје несавесне околине, него ли по сопственим побудама, проузроковала је домаће немире и узбуње. Из дана у дан растао је број незадовољника и завереника који су спремали па на концу и извршили државни удар.

Почетком друге године свога владања поче Халифа Осман да смењује намеснике и војсковође. Најпре отпушти из службе намесника Куфе, јуначког Са'д бин Еби Векаса и на његово место постави свога по матери брата Велид бин Уқбела. То међу Мусиманима изазва велико незадовољство јер је Велидов отац био један од најжеђијих Мухамедових противника који је после битке на Бедру био обешен. Незадовољство је још више порасло кад је Велид једног петка дошао у џамију пијан и пред вернима кланао цуму.

Мусиманима се није допало ни то што је Осман повећавао плату својим намесницима; отворено су говорили и против његове превелике дарежљивости, тврдећи да он то чини само за то да добрим делима наткрили Омера. Приговарали су му и замерали што је неке Мухаџирине који су становали у близини Хареми-шерифа одстранио да би проширио хarem. Ту је потребу увиђао и Омер говорили су они, али није хтео да мирне и заслужне Мусимане на силу гони из њихових станова.

Колико је Осман био побожан и узоран у приватном свом животу, толико је слаб и попустљив био у јавном, државном. Није имао ни толико енергије да се одупре насртљивости својих рођака и личних пријатеља који су се похлепно отимали и преузимали места најзаслужнијих Мухамедових другова и војсковођа. Већина ћовјека намесника пленили су државне благајне немилосрдно.

Ради службених злоупотреба поједињих намесника, ради раскоши и раскалашности која је почела преовлађивати у појединим градовима, старији и побожнији људи почеле су отворено бунити. Већ 30 године по Хиџрету устане у Куфи противу тога јавно у џамији врло угледан асхаб и Мухамедов друг, Ебу Зер, ради чега га намесник Куфе затвори а затим га протера у Медину. Али Ебу Зер није ни овде престао јавно да протестије у џамији против зла које је завладало, а највише је нападао Османова

стрица Ел Хакема и његова сина Мервана најпоузданијег саветника Халифина. Ел Хакем је ради своје отпорности и аверсије према Исламу био још за Мухамедова живота заточен у једном малом селу где је остао све до Омерове смрти, а сад се кад је Осман, његов нећак, дошао на престоље, почeo поновно разметати паганством. Напослетку Ебу Зер отпоче проповедати и против самога Халифе. Халифа га ради тога осуди на заточење у сеоцу Ребеда, где је и умро у високој старости.

Мисао Ебу Зерова да по праву халифат припада Мухамедовој кући т.ј. Алији, искрсну још јаче након његове смрти. На крајњој тачци Халифата, у Египту, та мисао поприми облик догме. Абдулах бин Себе, поисламљени Јеврејин изби под конац године 652 у Египат и позивајући се на 85. ајет XXVIII суре Кур-ана (који у осталом с овим питањем нема никакве везе) поче пропагирати идеју како ће Мухамед опет оживети а међутим да ће га на земљи заступати онај који му је за живота био прави помагач, а то не може нико други бити осим Алија.

Ова мисао из које је доцније поникла секта Шита паде на плодно тле јер и онако у Египту беше завладало опште незадовољства противу Халифе, а нарочито ради његова поступка са јуначким и племенитим Амр-бин-ел-Асом. Чим је Осман засео на престо лишио је Амра његове части намесника Египта и на његово место поставио свога рођака Ибн Еби Сарха. У години 646 освани под Александријом византијска флота под заповедништвом Мануела, грчког војсковође и запрети Александрији, а уз то се и Копти узбунише. Халифа Осман у неприлици опет позове Амра или чим овај васпостави ред и протера Византинце опет га Осман реши његове службе. Тако је цела власт, војничка и грађанска прешла на Еби Сарха а то је изазвало велико незадовољство у Египту. Особито се у томе истакао Ебу Бекров син Мухамед који је јавно и отворено говорио и против Еби Сарха и против Османа.

У исто се време узбунио и Ирак, али не из верских него из људских грађанских разлога: безпримерна похлена Омејада и њихових штићеника за добитком и обогаћивањем, њихова гордост и околост којом су сусретали славне победнике са Кадесије и Нихавенда до крајности раздражи и онако лако осетљиви понос Арапа. Куфа и Басра се узбунише и против Халифе и против његових намесника. Када је Халифа о том био обавештен даде позатварати све вође и посла их у Сирију намеснику Муавији, који је с њима врло строго поступао. Тек кад су им муке додијале обећаше да ће бити мирни и он их пусти из затвора али их у Сирији задржи. Ну ипак један од вођа, и то најопаснији, Малик бин Ештер, успе да побегне, и најпре умакне у Медину, а затим у Куфу и настави свој прећашњи бунтовнички рад. Халифин намесник Сайд кин-ел-Ас, предвиђајући каква се опасност спрема, пође у Медину да Халифу лично информише. Ову отсутност намесникову Малик

добро искористи и побуни куфанску посаду која Саиду на његовом повратку запречи улаз у град.

У овом бунтовничком настојању Малика су из Медине новчано подупирали Талха и Зубејр.

Саиду није друго преостало него да се поврати у Медину, а слаби и неодлучни Халифа уместо да бунтовнике силом уђутка он им попусти: Саида лиши службе а на његово место именује Ебу Муса-ел-Ешарију, кога су бунтовници предложили.

Ова слабост Халифе проузорчи побуне на све стране: сад се показаше у Медини најстарији Мухамедови другови који су противници Халифе и његово држање постајаше из дана у дан опасније. Једнога дана дође Халиф Алија и оштро га укори уради тога што иде на руку само својим рођацима и изрази му своје велико огорчење. Узалуд се Осман следећег петка правдао у џамији, говорећи да не ради ништа што Омер че би одобрио, медински су Муслимани и даље били против њега. Кад би пролазио улцима чуо би како му завереници довикују: „отпусти безбожне намеснике и одстрани из своје средине Меревана”. Осман се ни томе не хтеде одазвати, него сазва све намеснике у Медину да се с њима посаветује, али како је сваки намесник друго предлога, халифа се није могао ни за што одлучити и постајаше слабији. Отклони и предлог Муавијин да с њим иђе у Сирију где је био мир, или да се осигура поузданим четама у Медини. Није се Халифа старао ни за рад личних својих непријатеља, Амр-бин-Аса и Мухамедове жене Аине који су на све страје стварали завере.

Почетком године 655 добије Халифа писмо од намесника из Египта да се једна чета незадовољника спрема из Египта да подизговором хаџа уђе у Медину и Халифу присили да абдицира. Халифа му нареди да их у томе спречи, али пошто је међутим и у самом Египту букнула побуна, намесник је био присиљен да пребегне у Сирију. Док су египатски незадовољници под вођством Ебу Бекрова сина билн утаборени под Медином, приспеше незадовољници из Куфе под вођством Малик ел Ештера, и они из Басре. Одатле послаше своје веснике: Египћани Алији, Куфани Зубејру а Басран Талхи, молећи их нека им испослују улазак у град јер да имају Халифи предати претставке против његова начиња владања и свргавања најбољих намесника.

Макар да су ова тројица радо гледали како се провинција буни против Османа надајући се сваки од њих да би га могао наследити, ипак недопустише да бунтовници уђу у свети град јер су знали да међу њима има типова врло сумњива карактера и да би се из тога могло породити непредвиђено зло. Они су хтели да буду гospодари ситуације а нipoшто нису били склони да бунтовницима препусте судбину Халифата. Ради тога позваше становнике Медине на оружје и бунтовницима запрече улаз у град.

И сам Осман, увиђајући опасност која му прети, обрати се Алији да он посредује да се мирним начином изглади спор. И у

истину спор је на око био изглађен и бунтовници су се били вратили али само за неколико дана, јер након шест дана поновно осванише под Медином.

Вести и извори о судбоносним догађајима што су следовали томе, врло су непоузданы и противречни.

Овим догађајима најстарије вести падају у владање Абасида, дакле у време кад су Омејевићи код свих омражени били и кад се све веровало, а често и измишљало само да се што више кривице свали на њих. У овим се вестима Осман представља као луд и маторо дете који од страха пред побуњеницима обећава све да после под уливом злогласног Меревана све порече, тако и до толике мере да је већ и стрпљивом Алији додијало те је пустно нека ствар иде својим путем. Али највећи и још неразрешена ствар јесте случај са једним указом који је у судбоносним догађајима био од највише и најфаталније важности. Ево шта о томе причају службени извори: бунтовници, чувши од Алије обећања Халифина да ће изменити омејадске намеснике и да ће из гемеља променити начин владања, разнђоше се својим путем, задовољни и уверени да је свака опасност отклоњена. Али тек што су три дана одмакли од Медине, Египћани сустигну Халифина курира са указом египатском намеснику Ибн Еби Сарху..

Пошто им се учинило сумњиво, зауставе курира и распечате указ и имали су шта и да виде: у указу се наређује намеснику да вође побуњених на њиховом повратку позатвара и да им руке и ноге одсече. На указу је био халифин печат.

Ван себе ради те недостојне преваре и уверени да се више не сме поуздавати у халифина обећања, поврате се натраг и енергично затраже од Халифе да абдицира.

Осман је порекао да ишта зна о указу и унстини доцније се доказало, да ни он, ни Мереван о том нису ништа знали. Ну поред свега тога бунтовници су захтевали да Халифа абдицира јер, макар да о томе није ништа знао, ипак „један владар који је тако слаб да му се иза леђа могу догађати такве ствари, није вредан да и даље буде Халифа“. Кад је Халифа одлучно изјавио да неће абдицирати, бунтовници провале у стан и убију га. Толико службени извештај, а очито је да му је тенденција та, да грађане Медина опере да у завери и убиству нису имали никаква учешћа, а с друге стране да покаже како и Мухамедови стари другови нису ни прстом макли да заштите свога најближег рођака. Међутим узалуд: — сви ови службени извештаји изгледају врло сумњиви и тенденциозни.

У извештају се изрично вели да је Алија био уверен да Осман није ништа знао о указу на Еби Сарху а ипак није ништа учинио да заштити халифин живот премда му је то била света дужност. Да је Алија занемарио ту дужност коју му је налагала и вера и савест и поданичка верност, не може га ништа пред историјом оправдати и како год окрутна била освета која га је и стигла, потпуно је заслужена. Али још јаче одскаче његова кривица кад

се позитивно може установити да је он уверен био да за указ није знао ни сам Мереван. Бунтовници су сами признали да су халифина гласника ухватили три дана далеко од Медине на путу који води у Египат а ипак су под Медином осванили не само Египћани него и они из Басре и Куфе што не би било могуће без претходног договора, јер им се одмах из Медине путеви разилазе. Према томе сасвим је јасно да су завереници споразумно указ смилили и фалсификовали. Макар да је то тешко доказати ипак се види из једног догађаја какве су све различите прилике допринеле брзој катастрофи и како је прости egoизам неких вођа поспешио и онако ујасну катастрофу. Наиме, за време преговора између завереника и Халифе налазио се у Медини Амр бин ел-Ас и Осман га једног дана замоли да пред светом у цамији оправда њега и његову владу. Амр на то пристане, али, хвалећи Мухамеда и Османове претходнике, о њему рече да га „не оптужује и да би се Осман хтео оправдати, с тога треба с њим имати стрпљења. Можда је боље неко дело одлагати него га убрзати“. Природна ствар да је овај Амров говор Халифу сило огорчио. „Ти још горе дражиш светину против мене“, рече Халифа љутито Амру; на што му Амр сасвим хладно одговори: „рекао сам о теби што сам најбоље знаю“.

И сад је добри али преслаби Халифа имао да плати све погрешке својим животом. Катастрофа се примицала. Кад су завереници провалили у град, Халифа се са неколико верних присталица затворио у своју кућу. Алија, Талха и Зубејр не учинише ништа да одбране Халифу а Амр и Аиша у најкритичнијем моменту отптују пут Меке.

Узалуд је Халифа покушао да са крова своје куће проговори народу, узалуд је позивао Алију да посредује: седамнаестог јуна 656 завереници провале у стан Халифин. Халифа је био миран и нико се није усудио да га дирне док у собу не провали ЕбуБекров син Мухамед, узе Халифу за браду и повиче: „Бог те је напустио, стара лудо!“ „Нисам луда него Осман, владалац верних, нека ми је Бог у помоћи“ — биле су Халифине задње речи.

Наили, жени Османовој, која се обви око свога мужа, отсекоше два прста. —

Кад су завереници довршили своје дело провалише у друге просторије стана, опљачкаше државну касу и приватну имовину халифину. Оно неколико браћилаца халифиних у оној гужви срећно умакоше. Нуман бин ел-Бешир који је био очевидац овог грозног дела, узе Османову крваву кошуљу и Наилина два одсечена прста и однесе их Муавији у Сирију као корпора делникти страшног злочнине. Три дана је лежало Халифино изнакажено тело а да се није нико макнуо да му искаже последњу почаст и да га сахрани. Тек четврти дан под њој, одважни се неколико племенитих људи који уз опасност живота покушаше да сахране мртво тело Халифино. Макар да су то у највећој тишини учинили, ипак их је подивљала светина нападала и ма мртваци се камењем бацала. Побеснела светина није допустила да Халифа буде сахрањен.

њен у гробљу где се сахрањују Мусимани, него ван зидина где су се некад Јевреји копали.

Кад је Муавија постао Халифом проширио је зидове гробља тако да је и Османов гроб ушао у ограду и уједно је наредно да се сви мртваци копају око Османа док се сва места употребне и с осталим гробовима саставе.

4.

Али-бин-еби-Талиб.

Иза Османова убиства наста у Медини права анархија. Град пун завереника, који су халифином крвљу оклањали своје руке; они су господари ситуације и оштро се препиру, кога да поставе за Халифу. Египћани, међу завереницима бројем најјачи, силили су Алију да прими халифат; они из Басре, Талху, а Куфани Зубејра. Ни један од ове тројице није се могао лако одлучити, да из руку завереника прими халифска инсигнија, попрскана не-внном крвљу Мухамедова зета. Прође и недеља дана, а исламски свет нема свога Имама — Халифу.

Почетком друге недеље дође Алији једно изасланство мединских угледних грађана и замоли га, да прими Халифат, упозоравајући га на неред, који је у граду завладао и који би се могао пренети и на остале делове Халифата. Алија пристане на то, али под условом да га за Халифу признају и Талха и Зубејр. Ови су дуго оклевали, али најпосле под претњом голе сабље учинише то.

Нови се Халифа свему томе није могао много веселити. Знао је, да ће бити тешко успоставити мир и себи прибавити потребну послушност. А било је људи који су сумњавали да је и он био уплетен у заверу против Османа.

И тако је Алија већ у почетку имао против себе јаку струју Османових моћних и богатих рођака и приврженика. Нашао се Халифа пред врло заплетеним и непријатним питањима, које је ваљало одмах решити. Да се свет умири и да се у држави успостави ред, требало је одстранити са виших места омејадске чиновнике, који су највише скривали за побуну против Османа, а правичност и углед власти тражили су да се завереници по заслуги казне.

Тешко је било учинити и једно и друго. Заверенике једноставно није смео казнити, јер их је било много и јер су то били његове најверније присталице, а кад је почeo да мења намеснике, насташе немири. Куфани се грађани побунише ради именовања Амар бин Шихаба за куфанског намесника и изјавише да они неће другога него Ебу Муса-ел-Ешарију, кога је Осман поставио на њихову жељу. Амар се морао вратити натраг јер му у име куфанаца запрети Тулејх бин Хувељд, један од бунтовника и лажних пророка за време Ебу Бекра, да ће му главу разбити ако пређе капију града. Рекоше му још да каже Алији да они траже крв Османову.

Јеменски намесник, Јала бин Мунебах, чувши да је лишен своје части и да на његово место за намесника долази Алијин нећак Убејдулах бин Абас, пороби државну касу и са собом однесе 600.000 дуката и близу хиљаду камнила. У исто време Египћани под вођством Мухамед бин Хузејфе протерају египатског намесника Бин Еби Сарха на чије место Алија именује Каис бин Ибада. Новог је намесника примила већина света са задовољством. Али се против тога диже Мухамед бин Хузејфе који се кадао да ће Халифа њега поставити за намесника. Помоћу свога нећака Мухамед бин Меслеме побуни један део становништва и с њима одржи протестну скупштину у Харбуту, селу горњег Египта где откаже послушност Алији. Сехл бин Хузејфа кога је Алија именовао за намесника Сирије, дочекаше на граници Муавији-не чете и протераше натраг у Медину. Ни басрански нови намесник Осман бин Хузејф ће наће богзна каква одзива ни за себе ни за Халифу јер је скоро сва Басра била за Талху.

На Халифу је ипак најстрахије утицало кад је чуо да се у Меки дигла Аиша против њега и да ту побуну подупира Талха, Зубејр и многи угледни Меканци. Јала бин Мунебах сазнавши за ово, придружи се Аиши и стави јој на расположење сва из државне благајне покрајени новац и камиле. Сад је тек Алија видео у каквом се тешком положају налази. Сирски намесник Муавија не хтеде уопште признати Алију а и у Меки се скупљала сва сила света да се одупре Алији. И сам се Мерван придружи Аиши. Дакле Алији се требало борити против три јака непријатеља за које сам рече: против највећег витеза тога столећа, Зубејра, најдарежљивијег Муслмана, Талхе, и против Мухамедове удовице Аише, чија је реч међу вернима највише вредила. Узалуд је Алија три дана позивао медински свет под своју заставу, једва је сабрао око хиљаду људи.

Пре него је пошао на пут сазна Халифа да су Аиша, Талха и Зубејр кренули према Басри и он се одмах упути за њима и утabori се у Зи Кару, док су међутим бунтовници заузели Басру и протерали намесника. Алија чувши за то, пошаље своје поузданнике у Куфу и јави да је одлучио да пренесе Халифат из Медине у Куфу. Намесник Куфе Ебу Муса-ел-Ешари не заборављајући Алији да га је хтео линити намесничке части, одлучи се за Талху и Зубејра или уверивши се да би се Куфаници тешко одлучили и за једног од ове двојице, саветова им да остану неутрални док се ситуација не расчисти. Кад је по трећи пут дошло Алијино изасланство у коме је био и његов син Хасан, Куфаници се одлуче за Алију. Међутим док су се у цамији преприрали Алијине присталице и присталице Зубејрове, дотле Малик-Ел-Ештер продре у намесникову палату, побаца ствари и намесника протера из града. Сутра је под вођством Хасановим седам хиљада Куфанаца пошло у Зи Кар где су дошли и друге Алијине присталице из Меке и Медине.

Алија је покушао најпре да мирно реши настали спор, али бадава: преговори су се разбили и дошло је до рата који је познат под именом „Рат на камилама”, јер је Аиша са камиле командо-

вала војском. Басранци узмакоше, Талху убије из потаје Мереван да освети Османа, Зубејр побегне према Медини али га на путу убије на веру Амр бин Џурмус; Аишу зароби Алија и пошаље је по њеном брату Мухамеду у Медину. Алија се поврати у Куфу 3. јануара 657 а у Басри остави за намесника Абдулах бин Абаса.

Из Куфе Алија пошаље делегате Муавији и позове га да се закуне на верност. Муавија то одбије, а Алија чувши за то поче да организује војску и у априлу исте године пређе Еуфрат са 70.000 војника. Ни Муавија није дугочасно чега сабере свет у цамији и покаже им крваву кошуљу Османову и позове на освету. Свет се распали и Муавија је убрзо сакупно преко осамдесет хиљада војника и кренуо у сусрет Алији.

Под конац јула исте ове године сукобе се две војске на Сифину где паде 50.000 Муслимана. Муавија видећи да ће његова војска подлећи, нареди војницима да обесе Кор-ан на копља и да рецитујући поједине ајете, понуде мир Алијиној војсци. „Обуставите битку, и нека међу нама одлучи Божија реч, Кор-ан! — довикнули су Муавијини војници.

Алија се колебао да обустави бој јер није веровао у искреност Муавијину, али га на то присили његова околина претећи му животом. Буде углављено да сваки од њих, Алија и Муавија, одреде по једног поузданника који ће међу собом решити спор, а њихов суд обавезан је за обе стране. Муавија именује за свог поузданника Амр бин ел-Аса, а Алија Муса-ел-Ешарију. Кад је писан уговор којим одређују своје поузданике, Амр бин ел-Ас не даде да се напише „Алија владар правоверних”, него захтева ше да се место тога напише „Алија, заповедник Ирачке чете”. Алија је својом руком избрисао владар правоверних и написао заповедник Ирачке чете.

Ну тек што је Алија уговор потписао наста раскол у његовом табору. Многи се побунише против тога уговора и протестоваше што се овако важна ствар повераја двојици безбожника. Они су тражили од Алије да повуче потпис и уговор анулира. Кад то Алија не хтеде учинити, одметнуше се и они од њега. То је странка Хариџита, која се формирала после убиства халифа Османа, како ћемо на другом месту видети.

У месецу рамазану исте године састану се у Давметул-Џенделу Амр бин-ел-Ас и Муса ел-Ешарин да преговарају. Након дугог договарања предложи Ебу Муса да најпре лише части Алију и Муавију а онда припусте Муслманима да слободном вольом бирају Халифу. Амр пристане, а кад Ебу Муса објави да он лишава Алију Халифске части, дигне се Амр и изјави: „Муслмани, видели сте и чули да је Алијин поузданник изјавио да Алија није више Халифа. Ја то примам и проглашујем Муавију владаоцем правоверних”. Ебу Муса, виђећи како је преварен, место у Куфу, крене према Меки.

Кад је Алија за то чуо, поново објави рат Муавији. Алија је сасвим пустио из вида Хариџите мислећи да ће их за себе придобити лакше милом него силом, али се у томе превари.

Хариците, користећи се тиме разашаљу своје поузданике на све стране и под своју заставу саберу неколико хиљада скитника и бескућника те се утaborе у Нехривану. Кад је Алија пошао на Сирију, добио је вест о страшним насиљима што их Хариците под вођством Абдулах бин Вехба почињају на његовим присташама и окрене војску према Нахривану. Кад је растерао Хариците, отказа му војска послушност и врати се натраг у Куфу. И тако је Алија морао у Куфи мировати док је Муавија своју власт ширио на све стране.

Мало по мало, поче једна покрајина за другом признавати Муавију за халифу а Алијн леђа окретати. Наста опет анархија у целој земљи, потајна убиства и пљачкања. Мека, Медина и Јемен признаше Муавију а Алија остале господар само једног дела Ирака и Персије. Узадуд је Алија нудио Муавији мир, одрочући се права на Сирдију и Египат, немирн и крвопролића расли су све више. Дотужило свету и на једној и на другој страни, и за све су највише кривили Алију, Муавију и Амр бин-ел-Аса, Муавијина намесника у Египту.

Абдерахман бин Мулцем, Мубарек бин Абдулах и Амр бин Бекр заверише се да ће убити Муавију, Алију и Ел-Аса у исти дан и у исти час и тиме учини крај грађанском рату. Мулцем се обавеза да ће убити Алију, Мубарек Муавију, а Ибни Бекр египатског намесника Аса.

У петак 15 дан рамазана, 40 године по Хиџрету, Мулцем изврши атентат на Алију, док Муавија и Амр бин-ел-Ас томе избегаше. Амр то јутро не дође у џамију, а Муавијина атентатора ухватише пре него што је атентат извео. Алија подлеже ранама и умре 21. јануара 661 након петогодишњега тако бурног владања.

Где је Алијин гроб не зна се ни данас. После убиства, Хасан, његов син, пренео му је тело у Медину и тамо покопао, али Муавија поставши Халифа, дао је тело ископати и негде у пустињи сахранити.

Куфа призна Хасана, сина Алијина, за владара, али се он одмах уз добру отштету и годишњу ретну нагоди с Муавијом и одрече халифата у његову корист.

Уговор буде потписан и Муавија уђе у Куфу као триумфатор.

XXII.

Организација и унутрашње уређење Халифата.

Мухамед је одмах по доласку у Медину издао на народ овај проглас: „Сви Муслимани, припадали они Курејшеву, Аас, Хазерђ или ма којем другом арапском племену, сачињавају једиу и исту националну заједницу: Арапски народ. Курејшије који су се доселили у Медину, Мухаџерини, разрезаће назмеђу себе прирез и

исплатиће крвне освете и откупити своје заробљенике. То ће исто учинити Акс и Хазерђ и сва друга арабљанска племена. Верник који је сиромашан и није у стању да плати наметнуту му глобу или уцену, затражиће помоћ од једноверне браће и они ће га помоћи. Правоверни не смеју убијати своју браћу по вери ради освећивања смрти неверника. Муслимани не сме никад и ни у којем случају бити на странн идолопоклоника. Богатији и моћнији нека поштују код немоћних и сиротих Божију заштиту која је за све једнака. Верници су природни савезници и ова је веза јача од сваке друге. Стање мира и рата заједничка је ствар свих Муслимана. С тога ни један Муслимани не сме сам и на своју руку склопити савез о миру са непријатељима Ислама. Ни један медински Муслимани или Јеврејин не сме узимати у заштиту меканске идолопоклонике. Јевреји, који се нама придрже, биће заштићени од свих прогона и нападаја. Они имају пуно право на нашу помоћ и наше пријатељске услуге. Сви медински Јевреји сачињавају с Муслиманима заједно једну националну целину. Они ће слободно исповедати Мојсијеву веру као и Муслимани своју Штићеници и пријатељи мединских Јевреја уживаје потпуну заштиту као и они сами. Само они који почине кривично дело, биће кажњени по закону. Јевреји ће заједно с Муслиманима бранити Медину и кад Муслимани воде рат ван Медине са својим непријатељима, медински ће Јевреји доприносити за трошкове рата. Медина је посвећено место и сигурно уточиште за све оне којима је овај проглас упућен. Штићеници и савезници Муслимана и Јевреја имају иста права као и они сами. Сви правоверни морају најстрожије осудити сваки злочин, неред и неправду. Нико не сме узети у заштиту злочинца па макар му био и најближи рођак. Ко без законског разлога убије Муслимана, биће кажњен смрћу. Сви Муслимани треба да се удруже против разбојника и пљачкаша. Нека је Божије проклетство на свакоме без разлике који пружа помоћ злочинцу, или му даде уточиште. — Све размирице које ће у будуће настати између оних којима је овај проглас упућен, решаваће Мухамед по Божијим законима".

Сличан проглас упутио је Мухамед и Јеврејима, настањеним у околини Медине.

Међутим, док је Мухамед био запослен око градње мединске царнице, Јевреји су и упркос овако широких привилегија почели потајно роварати против њега и меканских досељеника. Они су међу Енсаријама развили живу агитацију да ће им Мухаџирини преузети не само власт и првенство, него и њихова имања, а за Мухамеда су говорили да је обични чаробњак. Јеврејима се пријужило и неколико меканских Муслимана који су само наoko примили Ислам а у души остали идолопоклонци. На челу ових лицемјера — *Мунафика* које је тако оштро осудио Коран, стајао је медински првак Абдулах бин Убеј бин Селул.

Мухамед да омете интриге *Мунафика*, организовао је све Муслиманс у неку врсту братства са правом узајамног наследства.

Сваки Мухаџирин имао је међу Енсаријама свога побратима, код кога је становао, а да Енсаријама искаже нароочиту част, Мухамед се примио да буде шеф — *накиб*, — племена Бену Нуцар. Тако је онемогућена свака акција Мунафика и Мухамед је могао приступити срећивању најважнијих верских и друштвених питања.

Приходи нове исламске мединске општине били су у првим данима сасвим незнатни а састојали су се искључиво из прилога новцу и натури што су их давали богатији Муслимани за издржавање сиромашнијих.

Како је то била примитивно идеална заједница најбоље се оцртава у овој Мухамедовој објави: „Кад један Муслиман умре, и остави нејаку децу и са дугом, ја преузимам на себе и бригу за децу и отплату дугова, а ако остави иза себе какво имање, то припада његовим законским наследницима.”

Све добровољне прилоге Мухамед је сам делио међу сироте и убоге.

По доворшењу градње мединске цамије, под конач друге године од Хиџрета, наређен је известан верски прирез у новцу и натури — *зекат*. „Клањајте и дајте зекат” (II:43) — било је наређено још у Меки а тек је у Медини примењено у пракси. Стопу пореза одредно је сам Мухамед, а Њуби Бекр и Омер у својим расписима детаљно прописали.

Зекат је чисто верска дужност и прописан је само за Муслимани, а предмети на које се плаћа деле се у двоје. У прву врсту спадају готов новац, сребро и злато, драгоцености и трговачка роба. Да ова верска установа не би теретила и сиромашне вернике, постављен је овај принцип: ако на концу године чиста активи једног Муслимана износи две стотине дирхема у готовом, односно у вредности горњих предмета, онда је дужан платити у име зеката $2\frac{1}{2}$ од сто.

У другу врсту спадају ситна и крупна марва, пољски производи, а од воћа датуље, сухо грожђе и маслинке. Од ових се предмета зекат даје у натури по тачно одређеној пропорцији.

По прописима Корана (IX:61) из зекатског фонда добијало је потпору осам класа људи: пуки сиромаси без игде ичега; *Месакин*; сиротиња којој властита сретства недостају за обично живљење; порески чиновници — Амили; они мекански прваци који су иза заузетија Меке примили Ислам, али које је требало још увек „удобровољавати и срце им умекшавати”, — *ел муелебешу кулубухум*; робови за откупљење своје слободе; задужени да плате дуг, ако су се по неволи задужили; добровољци и путници без сретства. Назив *Месакин* једнако се односи на Јевреје и Хришћане као и на Муслимане. Дакле, ова врста сиротиње без обзира на веру само ако су деисте — *Ехли Китаб*, имају право на потпору из зекатског фонда.

После битке на Бедру у јануару 624, Муслимани су први пут дошли до ратног плена који је Мухамед разделио на једнаке делове међу победоце. У фебруару исте ове, 624 године, после

сукоба са јеврејским племеном Кајнока и њихова исељења у Сирију, дошла је објава о подели ратног плена: „Пети део целокупног ратног плена припада државној каси за издржавање Божијег посланика и његове породице и давање потпоре малолетној сирочади, убогима и путницима (VIII:42). Остале четири петине деле се међу ратнике на једнаке делове.

Мухамед је своју петину опет делио на петеро. Први део за издржавање себе, своје породице и за опште корисне сврхе, други део за своју ближу родбину, потомке Хашима и Абд-ед-Муталиба, који су били искључени из примања потпоре из зематског фонда; трећи део за издржавање сирочади, четврти оној сиротињи којој друга срества нису довољна за живљење, Месакин, а пети део за сиромашне путнике.

Уговором у Ел-Мерару дванаестог фебруара 628 године Мека и њени становници признали су Мухамеда за суверена мединске општине и града Медине. Свестан од коликог је значаја овај уговор, Мухамед се, по повратку у Медину, одлучио да упути посланице неким страним суверенима и да их позове у Ислам. Да својим посланицима даде службени карактер направио је и свој печат „Мухамед Ресуллах”, Мухамед Божији посланик. Већ у априлу исте 628 године писао је краљевима Персије и Абисиније и византијском намеснику Египта. Следеће 629 године, месеца маја, после заузета Хајбера, Мухамед је склопио уговор са побеђеним Јеврејима, према коме су Јевреји остали на својим дотадањим поседима, уз пуну слободу вере, личности и имања, под условом да плаћају извесни годишњи данак и да их држава, кад год нађе за ходно, може преселити на друго место свога државног територија. По заузету Меке и пре одласка у Медину, Мухамед је поставио за гувернера Меке Атаб бин Усајда, а за судију Моаз бин Ђебела. Моаз је као судија у своме делокругу био самосталан и независан од гувернера Меке а за своје званичне радње био је одговоран директно Мухамеду. У исто време Мухамед је издао правилник по коме сви уговори склопљени међу странкама морају бити написмено састављени по вешту и правичну писару а према потписани од двојице сведока одраслих и исправних грађана.

Ови писари били су нека врста јавних бележника и суделовали су при склапању женидбених уговора, посредованi као заменици судије при склапању нагодби и код вансудског поравнања парничних страна, кад су за то добили нарочито овлашћење од редовитог судије.

Године 630 Мухамед је поделио извесне привилегије Јеврејима и Хришћанима Неџрана. У посланици коју је упутио целом становништву тога краja пише: „Ово је упута од Бога и његовог посланика за вас који сте примили праву веру да се по њој владате и управљате. Мухамед Божији посланик шаље вам ову посланицу по Амр бин Хазму коме је дао потребне упуте и опомену га у име страха Божијега да никад и ни у којем случају не скрене са стаже права и правичности. Бог је на страни оних који су морални и

богобојажљви. Амров је задатак да вам покаже пут спаса и да вас упути у прописе Корана кога нико, ко није чист, не сме у руке узети и њиме се служити (LVI:79). Он ће вам показати шта је право а шта је криво и опоменути вас да не чините насиља, јер насиље и насиљнике мрзи Бог. Мој ће вас изасланик поучити о дужностима зеката и садаке, поста рамазана и начина клањања и о дужностима хаџа, он ће вам показати како се треба пре молитве очистити и како ћете клањати пет пута у двадесет и четири сата: пре изласка сунца, у пола дана, пре заласка, кад зађе сунце и кад пуну ноћ на земљу падне. Нарочито ће вам нагласити да не пропуштате свечану заједничку молитву у петак у подне — Цума (LXII:9-10). и да се увек пре тога окупате и лепо обучете.

Вашн саплеменици Јевреји и Хришћани који приме Ислам постaju ваша браћа, у свему вама равна. Они између њих који остају у својој досадашњој вери, плаћаће по један динар у новцу или вредности за свако одрасло лице. Ко овај трибут буде уредно плаћао стоји под Божијом заштитом и заштитом његовог посланика, а ко то одрекне сматраће се за Божијег противника и непријатеља његовог посланика.”

Сличне посланице упутио је Мухамед и становницима Јемена и Бахрејна и послао им своје посебне изасланике као судије и управне чиновнике. Јемен је био од особите важности јер је тамо било поред Муслимана и идолопоклоника још и приличан број Јевреја и Хришћана. Зато је Мухамед у Јемен послао свога одличног друга Моаз бин Џебела кога је из Меке позвао. Није без интереса да овде изнесемо његов разговор и растањак са Моазом јер то је једна лепа црта Мухамедове душе.

Кад је Моаз пошао за Јемен, Мухамед му је својом руком ставио нов турбан на главу и помогао му да седне на камилу. Идући уз њега пешке, пратио га је до изван града, дајући му потребна упутства. Моаз збуњен толиком љубазношћу, хтеде да се скине са камиле па да и сам пође пешице, нашто му Мухамед примети: „Остани драги мој пријатељу где си. Ја вршим Божије наређење и за мене је то ванредно задовољство које ми срце и душу блажи. Човек коме је повериен тако племенит и висок задатак, заслужује највише поштовање. Теби је намењен узвиšени задатак да тамошњи народ упознаш са доктринама Ислама”. — „Ах, Боже мој!” — уздахнуо је Мухамед и најкон кратког ћутања продужио: „само кад бих знао да ћемо се још једном за живота видети, ја бих скратио наш разговор. Али овако — Бог најбоље јна скривене ствари — по свој прилици ми ћемо се после овог растанка први пут састати на дан васкрса пред Господарем Васионе”. Оба су пријатеља на часак зајутала а Моаз бин Џебелу потекоше сузе низ лице. „Ти идеш, продужио је Мухамед, у крајеве где има идолопоклоника, Јевреја и Хришћана и твој је задатак да их све благо и убедљиво позовеш у Ислам, да признају да је само један Бог а Мухамед његов посланик. Кад то приме, онда им реци да је Бог вернима његов посланик. Кад и то наредио да у двадесет и четири сата клањају пет пута. Кад и то

приме покажи им како се обавља молитва клањањем. После тога објасни им да је Бог задужио сваког верника да један део свога имања даје за опште сврхе и за помоћ и издржавање сиротиње и растурачи им у чему се то састоји". — И ту су се на вратима Медине растала два верна друга и пријатеља да се на овоме свету више никад не виде.

Своме зету Алији, кога је послао у други крај Јемена, ставио је при растанку руку на срце и рекао: „Нека ти је Бог на помоћи, аја те у име његово опомњем да будеш у свему правичан и да никад не пресудиш један спор у корист или на штету једне стране док не саслушаш и противника".

Мухамедов први наследник Ебу Бекр пошао је стопама свога великога учитеља, и како смо већ видели њему припада и заслуга и слава, да је учврстио темеље Халифата, васпоставио мир и ред у земљи и тиме осигурао будућност и просперитет Ислама. Међу његове најважније унутарње одредбе спадају свакако распис о зекату и с тим у вези одлуке да се обустави давање потпоре из зекатског фонда Меканским првацима, јер рацио легислативе одредбе није више постојао, пошто се Ислам већ био толико учврстио да није требало никога удобровољавати. — То је вроловажна одлука јер је то прво и директно отступање од једне изричне заповести Корана (IX:61).

Право унуграшиће уређење Арапске државе почине са Омером, другим Мухамедовим наследником. Кад је Са'д бил Еби Векас освојио Иракн-Ареби, војници су од њега тражили да освојену земљу огласи за ратни плен и међу њих раздели. Са'д то јави у Медину, питајући Халиху за савет, нашто му је Омер одговорио: „*Земља припада онама који је обрађују и у чијим се рукама налази. Они ће д у будуће своју земљу пришежаваши а држави ће даваши извесни панак у новцу и ноштури за уздржавање војске*".

Хришћанима и Јеврејима у освојеним крајевима Сирије и Палестине, Месопотамије и Египта који нису хтели примити Ислам, Омер је одредио да плаћају *цизију* и *хараку*, главарину и земљарину, а посебним декретом зајемчио им је личну, верску и имовинску безбедност и државну заштиту против сваког насиља и неправде. Омер је тачно одредио висину цизије и хираца за освојене крајеве. Доцније арапске халифе и османски султани често су пута ове одредбе мењали и немилосрдно злоупотребљавали на штету раје.

Омер је од плаћања цизије ослободио свештенike хришћанске и јеврејске вере, децу и жене, старце и богаље, а осим тога учинио је један важан изузетак у корист племена Бену Таглиб. Ово велико Арапско племе, насељено у Месопотамији, није хтело примити Ислам него се радње подвргло плаћању цизије и хараца. Омер поред свега тога није хтео да једно пунокрвно арапско племе изједначи са побеђеним народима. Месопотамије него је одредио да Бену Таглиб место цизије и хараца плаћа двоструки зекат.

Ради тачне евидентије целокупних државних прихода и расхода, Омер је по персијском примеру установио врховну рачунску комору-*Диван*, а у освојеним провинцијама рачунске регистре, где су унесени приходи и расходи, попис плодних земаља, шума и рудника и имена порезообника. У Медини где су чиновници били Арабљани Муслимани, регистар је вођен на арапском језику, у Египту и Сирнији где су чиновници били Хришћани, на грчком, а у Персији на персијском језику. Поред тога вођен је нарочити именски регистар о свим лицима која су примала државну потпору, којим редом и у којој висини, са свим променама које су настајале смрћу, порођајем, удајом или женндбом.

Ратна сирочад и породице оних који се налазе на ратишту, примали су нарочиту потпору из државне благајне.

И чиновничку је хијерархију Омер уредио. На челу управе стајали су Халифа и његов секретар, управник државних добара, главни државни благајник, намесници поједињих покрајина, судије — кадије, и инжињеријски чиновници. И у војсци је Омер спровео важне реформе, одредио сталне гарнизоне са армијским ћенералима на челу; ови ћенерали су уједно били и намесници покрајина.

Да Арабију учини искључиво арапском Исламском државом, Омер је раселно из Хајбера још заостале Јевреје а из Федака и Нецрана Хришћане које су и Мухамед и Ебу Бекр оставили на миру, поделивши им још и специјалне привилегије. Омер је одредио да у Арабију не сме закорачити нога иноверца нити иноверац сме имати поседа у Арабији. Да Арабљане сачува као искључиво ратнички народ и да их одржи на окупу, Омер је под претњом најстрожије казне забрањио Арабљанима да имају ван Арабије икаква поседа и да се баве обрађивањем тла. У истом циљу забрањио је Арабљанима учење туђих језика, а Хришћанима учење арапског језика и служење арапским писмом. Намера Омерова била је да се Арабљани као победоци ни по коју цену не асимилирају са побеђеним народима него да се строго разликују као победоци од побеђене раје. Омер је одредио да Арабљани уопште не може бити роб па макар био продан као роб или у рату заробљен.

Ова Омерова национална арапска политика која с вером нема ништа заједничкога, најбоље се огледа у *Исправи* у којој су Хришћани Сирије формулисати услове под којима ће се подвргнути Омеровој власти. Та исправа, коју је сам Омер диктирао, почиње овако: „У име Бога милостивог и милосрдног. Омеру владаоцу правоверних од Хришћана вароши X. Кад пређете на наше земљиште, молимо вас да заштитите нас и нашу породицу, наша добра и наше сувернике а ми се вама обvezујемо да ћемо Муслимане поштовати, да се нећемо као Муслимани носити, било што се тиче капе, чаде, сандала или разделивања косе на глави, да нећемо говорити њиховим језиком нити њихова имена себи и својој деци давати. Да нећемо вино продавати и да ћемо задржати наше одело онако како смо увек имали.”

Овај Омеров арапско-национални ексклузивизам није се задуго одржао: већ за владе његовог наследника од тога се почело отступати.

Османовим доласком на халифски престо, дошла је до изражаваја и власти она меканска аристократија која је преко воље и Џасира примила а у души увек остала пагански настројена. То је породица Умеје, којој је и Осман припадао и која је доцније збацила са престола Алију и основала своју династију Омејада. Слаб, стар а најдасве сујетан, Осман је убрзо подлегао утицају својих моћних рођака из Меке и већ у првим данима свога владања почeo отступати од правца кога је био завео праведни и строги Омер. Он је без обзира на личну вредност и способност, на сва важнија и уноснија места поставио своје рођаке који су у унутрашњу управу Халифата завели нечувену корупцију и неваљалство и тиме бацили прву клицу распадања и пропasti Халифата. Доста је да споменемо да је Осман своме ближем рођаку, ноторном корупционисти и неваљалцу Мервану уступио пети део ратног плена из Египта који по изричној заповести Корана припада државној бла-гајни и да је уопште новац из државне благајне безобзирно делио својим рођацима. Он је у корист свога рођака Муавије, намесника Дамаска, грубо погазио један темељни државни закон кога је Омер са толико енергије спровео, наиме да Муслмани у освојеним земљама не могу и не смеју имати земљишног поседа. Он је једноставно све државне домене Сирије уступио своме рођаку Муавији и тиме државну касу лишио једног великог прихода.

Како су се намесници поједињих провинција били осилили и како нису редовно слали убрање порезе, а Халифа опет требао много новца за себе и своје рођаке, он је покушао да одели пореску управу од политичке. То му је пошло за руком само у Куфи, где је био намесник Амар бин Јесар. Јесар, макар да се није томе одупро, али тешко увређен овом Османовом одредбом постао је један од главних завереника у завери против Османа.

У судству Осман није ништа мењао али је и овде отступио од једне врло важне праксе своје двојице претходника. И Ебу Бекр и Омер по Мухамедовом примеру вршили су у престоници Халифата дужност врховног судије. Осман је само кратко време то практиковао а онда поставио нарочитог судију за Медину.

После Османова убиства настадоше међу правовернима три религиозно-политичке партије, на које се још и данас, мање више, дели цео исламски свет: Сунити, Шити и Харидити. Спор међу овим странкама није ради тумачења Корана или других верских догми, услед чега су доцније настале многобројне исламске верске секте, него има чисто политички карактер: кога треба признати правим и законитим Халифом, наследником Мухамедовим у чину световног вође Муслимана.

По мишљењу Сунита (ехли-сунет вел џемаат), таквих халифа било је четворица: Ебу Бекр, Омер, Осман и Алија. Шити одричу то право првој тројици и тврде да је прави Емир-ел-Муминин и Ха-

лифа само Алија. Прва тројица су по њиховом мишљењу узурпатори који су неправично дошли до власти. Хариџити, напротив, признају само Ебу Бекра и Омера за праве халифе. Осман је, како они мисле, с правом био убијен, Алија је изгубио право на халифат у оном тренутку када се упустио у преговарања са Муавијом и после кrvаве битке пристао да њихов спор реши „избраин суд”.

Владавина четвртог Халифе, Мухамедова зета Алије, обележена је, како смо видели на своме месту, непрестаним унутрашњим бунама и кrvавим грађанским ратовима, а његовом смрћу исламска држава изгубила је свој патријархални и чисто теократски карактер. Уместо тога дошла је апсолутистичка монархија са узакоњеним редом наслеђа. Муавија који је лукавством и кrvавим насиљем дошао до владајачке власти и који је седиште Халифата пронео из светог града Медине у главни град Сирије — у Дамаск, није ни имао права да се зове Халифом.

XXII.

Догматички и правни системи у Ислamu и наши Muslimani.

Ислам је у исти мах и верска и друштвена заједница, заснована на прецизним и непроменљивим принципима садржаним у откроеној доктрини чије дорме и законе она има да чува и шири. „Муслимани су уистини браћа”, вели Коран и према тој божанској констатацији сваки Муслимани, ма где био, припадао било којој земљи, раси и нацији, он увек и у сваком случају остаје у извесној духовној вези са осталом браћом по вери. Не само основне дорме и верски обреди него и морални погледи и извесне правне норме једнаке су код Муслимана Индије и оних са Кавказа, код Арабљана и Муслимана наше Краљевине.

Ислам тежи да тачно одреди цео живот верника, да изблизи управља умом и вољом њиховом, једном речју, Ислам настоји да своје законодавство примени на све поступке у животу верних. И данас после тринаест векова сви Муслимани, живели они под мусиманском или немусиманском државном управом, стриктно се придржавају истог женитбеног, родитељског и наследног права и свих правних прописа који су с тим у вези. Чудан је и черазумљив утицај ове религије на њене присталице. Она је код поједињих народа, народне обичаје и навике, столећима утврђене, из коре-на изменила. Мусиман Босне и Херцеговине, чиста Словенска раса, имају у својим обичајима, у свом породичном, приватном и јавном животу толико туђе, несловенске натрухе да би се о томе дала написати цела књига. Свештенство које је у наше крајеве из Турске дошло, или наше које је у Цариграду школовано, унело је током времена у психу нашега народа толико предрасуда, рђавих навика и празноверица турско-персијских да се

тај елеменат често пута у животу наших Муслимана испољава јаче и видније него темељне догме вере. У другом делу ове књиге, где се говори о доласку Турака у наше крајеве, биће и о томе опширијије говора.

Ислам не зна ни за литургију ни за свету тајну. Родитељ даје име своме детету, а сваки верник, довољно упућен, може мртвца па и свога родитеља или рођено дете отпратити дрогба и над њим обавити прописану посмртну молитву — *ченазу*.

Што се тиче религијских обреда, поготово официјелних, Ислам зна само за састанак петком — *чума*, који претставља једну врсту скечане молитве, једва нешто свечаније од обичних свакодневних молитава. Односи између Бога и человека имају облик прозбе и молитве које се чине речима и гестима тачно утврђеним — *намаз*, и која не тражи никаквог посредника, опскрбљеног неком мистичком влашћу. Мујезинова је дужност да позива на молитву а Имамова да пред вернима клања, али практичне функције једног и другог не дају им никаквог права на првенство у молитви. Те функције може обавити сваки пунолетац и довољно упућен Муслиман без обзира на свој друштвени положај: последњи срромах као и највећи богаташ, обични грађанин као и највиши верски достојанственик. Преласком цамијског прага, престају све друштвене и положајне разлике: ту покрај највишег државног функционера, може да стане последњи хамалин, уз највећег богаташа задњи просјақ; они заједно и једнако падају иначице и моле се Алаху.

Ислам не зна нити је никад знао за свештеника, оруђе вере, пут божанске милости, духовног господара душа: у Ислamu нема екскомуникације.

У Ислamu нема ни шизме ни јереси, јер Ислам не позна инситуције клира у смислу хришћанских конфесија. Веровати да је Бог један а Мухамед његов посланик, да је Коран Божија објава и да постоји загробни живот, то су темељне догме Ислама. Ко у то верује тај је Муслиман; ко то одрекне, самим тим одрицањем — биле да је то учинио изрично или само у мислним — престаје бити Муслиман. Свако друго скретање са праве стазе, грех је тежи или лакши за који је грешник одговоран само Богу. Између Бога и человека нема посредника. Сам Мухамед није имао нити је кад себи то право присвајао.

У отсуству свештенства, догму и законе тумачи *улема*, т.ј. правници и научници којима њихово познавање религијских доктрина дају квалификацију чувара и тумача традиције. У случају сумње, верни се обраћају улеми и од ње добијају решења — *фейшве*, увек ослоњене на Коран и Сунет и сагласно решењима једне од четири ортодоксне докматичко-правне системе. Фетва како ћемо видети на другом месту (у II. делу) има обавезну снагу само за дотични случај и за лице коме је издана. За друге не.

Аброгирани и дерогирани ставови Корана, забијене и често пута у први мах неразумљиве реченице, из којих је требало

изконструисати практичне закључке догматичке и правне природе, пружале су доволно материјала за исламске научнике, не само за испитивање текста откровене доктрине него и свих прилика под којима је Бог манифестовао своју волју. То испитивање почело је још за прве четворице Мухамедових наследника; дели се у четири периода и ослања на четири темељна извора: Коран, Сунет, Џумаи-умет и Кјаси-фукаха.

Први период чини Мухамедов рад у томе правцу. Ои је сва питања и проблеме догматике и права решавао било директно — по Божијој објави — Коран, било посредно, по своме нахоењу — Сунет.

Други период почиње и свршава са првом четвртицом његових наследника. Макар да су се и они стриктно придржавали Корана и Сунета, ипак се доскора указала потреба да се за много питања потраже и други помоћни извори. Ислам се почeo на гло ширити, територијално и бројно, и сваки су час васкрсавала нова питања за која ни у Корану ни у Сунету није било изрочних и јасних одредаба. Није више било ни Мухамеда који је једини могао дати аутентично тумачење и извршило решење. Поводећи се за Мухамедовим примером који се више пута саветовао са својим угледнијим друговима о појединим питањима догматике и права, и његови су наследници завели тај систем рада те су се увек при доношењу закона и наредба саветовали са угледнијим и ученијим Мухамедовим друговима — Асхабима.

Скуп Асхаба који су се састајали да већају како се имају разумети поједини ставови Корана, шта је по неком питању Мухамед рекао или наредио, одобрио или забранио, зове се *Џумаи-умет*, а његове одлуке и решења чине трећи темељни извор исламске догматике и права. Три генерације после Мухамедове смрти служиле су се иџмаји-уметом у циљу да испитају и утврде прави смисао Корана и Сунета по известним догматичким и правним питањима.

Четврти темељни извор исламског права јесте *Кјаси-фукаха*; правна аналогија, коју су, исто тако, увели и њоме се први служили прва четворица Мухамедових наследника а доцније продужили и разрадили научници и правници — *фукаха*.

Треће раздобље почиње и свршава се владавином Омејада. Ово раздобље, како ћемо видети у другом делу ове књиге, замршено је и заплетено, пуно несугласница и контраверза, политичких и сектарских конспирација. Халифе Умејева рода посве су занемарили религиозну страну Мухамедовог рада, старајући се само за светско господство. Они су Коран оставили по страни а о Сунету нису уопште водили рачуна. Једини владалац из ове династије, Омер бин Абд-ел-Азиз, покушао је да се Хадиси саберу и попишу али и оно што је урађено нема скоро никакве научне вредности. — Цео период Омејада иже друго него реакција и триумф паганизма.

Доласком Абаснда на престо Халифата, почиње четврти период, пун научног рада на свим подручјима правне, верске и философске

науке. Првокласни научници из овог периода којима је не само исламска историја него и наука осталих цивилизованих народа сачувала славну успомену, прећнули су да једном за увек фиксирају и кодифицирају темељна начела догматичке и права не само у колико се тиче вере и верских обреда, него и сва важнија питања из правне домене. У чврстом оквиру откровених доктрина и Мухамедова рада нашли су места сви социјални и правни принципи приватног, кривичног, материјалног и процесуалног права, државног уређења, јавног државног и међународног права.

За овај рад припада највећа заслуга четворици правничких првака, четворици великих Имама: Ебу Ханифи Нуман бин Сабиту, Мухамед бин Идрис Шафији, Малик бин Енесу и Мухамед бин Ахмет Ханбелу. Ова четири велика научника основали су четири догматично-правничка правца, четири *мезхеба*, којима припадају сви ортодоксни муслимани — *Суниште*, те се и зову по именима онога Имама уз чији мезхеб пристају: *Ханефити*, *Шафити*, *Маликити* и *Ханбелити*. А по земљама у којима живе деле се овако: Муслимани средње Азије, Индије, Турске Републике и наше Краљевине пристају уз мезхеб Ебу Ханифе; уз Шафију пристаје Египат, Јужна Арабија, Источна Африка и Индијски Архипелаг; Малика за свог Имама признају Муслимани северне Африке до Сахаре, Хиџаз и великим делом Горњи Мисир. И Муслимани Шпаније, док их је било, припадали су Маликову мезхебу. Имами Ханбелових присталица има на већем окупу у Нејду, док их је до краја XIII века било и у Индији, Сирији и Мисиру. Они се, изузевши Нејда, мало по мало губе претапањем у друга три мезхеба.

Захваљујући генијалном раду ових великих људи и неколицини и њихових одличних ученика, исламска се наука с правом може подсчитити да има један савршен *Корпус јурис* из кога се данас са сигурношћу могу дедуцирати сви етички, догматички и јуридички елементи откровене доктрине и Сунета. Резултат рада ове четворице научника, који нису имали никаква личног контакта, јер су дејствовали на различитим странама Халифата, не разликује се осим у незнатним детаљима практичне примене неких верских обреда и законских диспозиција. То је колико резултат њиховог личног убеђења, толико и утицај прилика под којима су живели и радили. Главно у чему се они донекле начелно размилоизазе, јесте метод истраживања. Ебу-Ханифа, по времену први (699—767) држи се принципа: Слово убија, дух оживљује и зато се у својим истраживањима држи више разума и логике него ли сухопарне речи и вербалног значења откровене доктрине и Сунета. Ради тога је он много еластичнији од других својих ортодоксних другова, а његове законодавне диспозиције често пута много либералније. Волео је да се служи правном аналогијом него несигурним хадисима. Он је за аутентичне хадисе примио само седамнаест, којима се служио у начелним питањима.

По времену други, Имами Малик (709—795) васпитан у граду традиције а доцније и професор у мединској џамији, где је преда-

вао науку о Хадису, полаже сву тежину и важност у откровену доктрину и традицију. Без сумње куд и камо конзервативнији и побожнији од свога претходника (Ебу Ханифа је из Ирака и пореклом Персијанац), Малик је сматрао да је Божија реч сама по себи најтачнији израз божанске воље. Он се при тумачењу откровене доктрине стриктно придржавао контекста свете Књиге у свој њезиној строгости.

Шафија, трећи Имам по времену (767—819) пошао је у своме истраживању средином између крајности својих претходника. Истина, и он приписује Сунету изузетну важност, али се у своме раду руководио једним, у исламској науци најсуптилнијим научним системом — Усул — чијим се он зачетником и оснивачем сматра. Предмет је ове научне дисциплине да фиксира правила и норме помоћу којих се из Корана и Сунета изводе опште теорије и начелна гледишта исламске јуриспруденције.

Четврти и последњи велики Имам, Имами Ханбел (780—855), дошао је у најзамршенији период арапске духовне еволуције: у време Халифе Мемуна, када се водила најжешћа борба међу присталницама научне либералне струје и ортодоксне реакције.

Истраживања четворице великих Имама нису рад законодавца у пуном смислу ове речи, јер они заправо нису ни један закон редиговали. Они су се надасве трудали да заведу научну систему и утврде принципе по којима ће верници подесити своје световне и верске а да се не огреше о Коран и Сунет. Поплавећи са гледишта да је истина само једна, они сматрају да је морал интегрални део правне знаности и према томе што је право, то је и морално, а што је морално то је и право, и обрнуто.

Они су својим слушаоцима и ученицима припустили бригу да из њихових општих теорија и закључака изведу позитивне законске норме и практичне примене. Два најбоља ученика Ебу Ханифина, Ебу Јусуф и Мухамед скупни су и написали у неколико својих дела целокупно ханефитско право. У њиховим је делима садржана позија литература ханефитске доктрине и права ослања се на дела ове двојице научника.

О Шитима, Харицитима и свим другим хетеродоксним и ортодоксним сектама биће оширило говора у другом делу ове књиге.

ЛИТЕРАТУРА.

- Коран
 Мелик М. Имадедин Ебул Фида:
 Ебу Мухамед Абд ел Мелик бин
 Хишам:
- Мухамед бин Церир ел Табери:
 Ебу Хасан Али ел Месуди:
 Ебу Иса Тирмизи:
 Мухамед бин Сад-Катибул Вакиди:
 Фахруддин Рази:
 Мухамед бин Омер ел Ванида:
 Мухамед бин Абд ел Керим
 Шехристани:
- Лутфулах Ахмед:
 Ц. Зејдан-Цевдет:
 Целалудин Сујути:
 Ебу Мухамед бин Кутејбет:
 А. Фехми:
 Мухамед ел Газали:
 Мухамед ел Газали:
 Исмаил Хаки:
 Целалудин Сујути:
 Ел Бакелани:
 Мухамед бин Исмаил ел Бухари:
 Ел Димишки:
- Абд ел Вехаб Еш'шарани:
 Меданил-едеб.
 Аблдер'рахман бин Мухамед бин
 Халдон:
- М. б. А. б. ел-Тиктака:
 Мухамед бин-ел-Хатиб:
 Ебу Омер бин Абду-рабихи:
 M. Niebhur:
 A. P. Caussin de Perceval:
 De Marigny:
 L. A. Sedillot:
 E. Gibbon:
- G. Le Bon:
 Dr. Lemanski:
 Dr. Salih Soubhi;
- I. P. Reinaud:
 Hadrianus Rélandii:
- Мухтесар Тарихил бешер;
 Сирату Ресуллахи;
 Тарихурусули вел Мулук;
 Муруцузехеб ве меадинул цевхер;
 Шемаил;
 Китабел Табакат ел Кебир;
 Мефатихул Гајб;
 Китаб-ел-Мегази;
- Китабул Милел вен'нихал;
 Хајати Хаэрети Мухамед;
 Меденијети Ислам Тарихи;
 Тарих-ел-Хулефа;
 Ел Имамету вес-сијасет;
 Медресет ел Араб,
 Ихјау-улуми'дин;
 Ел Мункиз мине'далал;
 Менакиби Имами Азам;
 Ел иткан фи улумил Кур-ан;
 Ифазул Кур-ан;
 Сахих;
 Китабул рахмети умети ф'ихти-
 лафил еимети;
 Ел мизан ел Кубра;
- Китабул-Ибер;
 Ел Фахри
 Китабу Мијарул-ихтибар;
 Ел-икд-еа-ферид.
 Description de l'Arabie;
 Essai sur l'histoire des Arabes;
 Histoire des Arabes;
 Histoire des Arabes;
 The history of the decline and fall
 of the Roman Empire;
 La civilisation des Arabes;
 Moeurs Arabes;
 Pélérinage à la Meque et à la
 Medine;
 Notice sur Mahomet et le Coran;
 De religione mahomedica;

G. de Fronville:	Mahomet et le Coran;
Henri de Castries:	L'Islamisme;
Mirza A. Kazem beg:	Chapitre inconnu de Coran;
O. Houdas:	L'Islamisme;
G. Bonet Mauri:	L'Islamisme et le Christianisme;
L. de Contenson:	Chrétiens et Musulmans;
G. de Tassy:	L'Islamisme;
I. Hamet:	Les Musulmans français du Nord de l'Afrique;
Dozy:	Recherches sur l'histoire et la littérature d'Espagne pendant le moyen âge;
Dozy:	Essai sur l'histoire de l'Islamisme;
Dozy:	Histoire des musulmans d'Espagne
Abbé de Broglie:	Problèmes et conclusions de l'histoire de religions;
G. Dugat:	Histoire de philosophes et théologiens musulmans;
A. Schmölders:	Essai sur les écoles philosophiques chez les Arabes;
E. Renan:	Averoës et Averroïsme;
Carra de Vaux:	Avicenne;
Prof. S. I. Nauphal:	Cours du droit musulman;
J. W. Draper — E. Alglave:	Les conflits de la science et de la religion;
J. F. Michand:	Histoire des Croisades;
L'abbé Michon:	Voyage religieux en Orient;
Syed Ameer Ali:	The Life and Teachings of Mohammed
G. Dorys:	La femme turque;
Dr. Perron:	Femme arabe;
Kassen Amin:	Les Egyptiens;
Leone Caetani:	Studi di storia orientale;
Leone Caetani:	La funzione del Islam nell'evoluzione della civiltà;
A. Müller:	Der Islam in Morgen und Abendlande;
J. Wellhausen:	Das Arabische Reich und sein Sturz;
Gustav Weil:	Muhamed der Prophet,
Gustav Weil:	Geschichte der Chalifen;
H. B. Kremer:	Culturgeschichte des Orients;
Dr. T. Noeldeke:	Geschichte des Corans;
Dr. I. Goldzicher:	Vorlesungen über den Islam;
Нодило:	Хисторија средњег вијека;
Ахедъ-бегъ-Агаев:	Женшина по Исламу и въ Исламъ;
Халил Халид:	Борба полумјесеца и крста;
J. B. Дрепер — Ракић:	Историја умног развијана Европе;
Карлајл — Кнежевић:	О херојима;

САДРЖАЈ:

	Страна
Увод	III—XVI
I.	
Арабија и арапски народ пре Мухамеда:	1—16
1). Земљопис Арабије	1—2
2). Покрајине Арабије	2—9
3). Природни производи Арабије	9—10
4). Арапски народ	10—12
5). Занимање и карактер Арабљана	12—15
6). Вера Арабљана пре Ислама	15—16
II.	
Мухамед у Меки:	16—30
1). Мухамед од рођења до прве ревелације	16—18
2). Прва ревелација и први Муслимани	18—19
3). Јавно позивање у Ислам и лични напади на Мухамеда	19—21
4). Покушај идолопоклоника за измирење с Мухамедом	22—23
5). Прогон Муслимана и сеоба у Абисинију	23—25
6). Омеров прелаз у Ислам	25—26
7). Бојкот Муслимана	27
8). Мухамедов пут у Тајиф	28
9). Састанак са ходочасницима из Јасриба и заклетва на Акаби	29—30
10). Мирац	30
III.	
Мухамед у Медини:	31—67
1). Хиџрет — сеоба у Јасриб	31—32
2). Градња мединске џамије и промена К'бле	32—33
3). Битка на Бедру	33—35
4). Први сукоб са Јеврејима и пораз Муслимана на Ухуду	35—38
5). Други сукоб са Јеврејима и опсада Медине	38—40
6). Случај Зеид бин Хариса и клевета против Мухаме- дове жене Аишке	40—42
Мухамед и Коран	12

	Страна
7). Први поход на Меку и уговор у Ел-Мерару	42—43
8). Заузеће Хајбера и покушај тровања Мухамеда	44—46
9). Поновни поход на Меку и пораз Муслимана на Сир- ској граници	46—48
10). Заузеће Меке	48—51
11). Битка на Хунејну и повратак у Медину	52—54
12). Случај с робињом Маријом	54
13). Депутације бедуинских племена из Јемена и хриш- ћанских свештеника из Неџрана	55—57
14). Поход на Тебук и рушење цамије у Зу-Авану	57—59
15). Смрт вође Мунафика и крај његове странке	59—61
16). Декларација на Мини	61—62
17). Хаџ-ел-Белаг и Мухамедов велики говор на Арефату	62—66
18). Мухамедова болест и смрт	66—67
IV.	
Мухамедова личност:	67—76
V.	
Кодификација Корана:	76—81
VI.	
Основне догме Корана:	81—91
1). Бог	81—83
2). Мухамед	83—86
3). Коран	86—87
4). Вакуум и загробни живот	87—91
VII.	
Религиозно-морални прописи Корана:	91—94
VIII.	
Социјално-правни прописи Ислама:	94—95
IX.	
Коран о Божијим апостолима пре Мухамеда:	96—98
X.	
Коран о Христу:	98—99
XI.	
Хадис — Сунет	100—103
XII.	
Верске дужности и обреди:	103—107
1). Молитва клањањем	103—105
2). Верски порез — зекат	105
3). Пост — Рамазан	105—106
4). Ходочашће на Кабу	106—107

	Страна
XIII.	
Фатализам, предестинација и слобода воље:	108—112
XIV.	
Толеранција и верски фанатизам:	112—117
XV.	
Свети рат и ропство:	117—123
XVI.	
Култ светих и мртвих:	123—125
XVII.	
Женско питање и брак:	125—137
XVIII.	
Ношња:	137—138
XIX.	
Остали свет у време Мухамеда:	138—139
XX.	
Постанак арапске теократске државе — Халифата:	140—141
XXI.	
Прва четири Мухамедова наследника:	141—161
1). Ебу Бекр	141—145
2). Омер бин ел-Хатаб	145—152
3). Осман бин ел-Афан	152—158
4). Али бин еби-Талиб	158—161
XXII.	
Организација и унутрашње уређење Халифата:	161—169
XXIII.	
Догматички и правни системи у Исламу и наши Мусимани:	169—173
Литература:	175—176